Dysertacje
Wydziału
Neofilologii
UAM
w Poznaniu
(Nowa seria)
12
Językoznawstwo

Natalia
Kołaczek

Bestämdhet och indirekta anaforer i svenskan ur främmandespråksperspektiv: en studie av polska studenters svenska

Bestämdhet och indirekta anaforer i svenskan ur främmandespråksperspektiv: en studie av polska studenters svenska

Dysertacje
Wydziału Neofilologii
UAM w Poznaniu
(Nowa seria)

12
Językoznawstwo

Natalia Kołaczek

Bestämdhet och indirekta anaforer i svenskan ur främmandespråksperspektiv: en studie av polska studenters svenska

wydawnictwo

Poznań 2021

Projekt okładki:
Wydawnictwo Rys

Na okładce:
Fragment fasady Biblioteki
Wydziału Neofilologii UAM w Poznaniu

Recenzja wydawnicza:
dr hab. Iwona Kowal, prof. UJ
dr. hab. Witold Maciejewski, prof. USWPS

Copyright by:
Natalia Kołaczek

Copyright by:
Wydawnictwo Rys

Redakcja Naukowa
Dysertacji Wydziału Neofilologii UAM:

Przewodnicząca: prof. UAM dr hab. Katarzyna Klessa, prodziekan ds. nauki (katarzyna.klessa@amu.edu.pl)
Wiceprzewodnicząca: prof. UAM dr hab. Iwona Kasperska (iwona.kasperska@amu.edu.pl)

Członkowie:
Prof. UAM dr hab. Sylwia Adamczak-Krysztofowicz
Prof. UAM dr hab. Barbara Łuczak
Prof. zw. dr hab. Piotr Muchowski
Prof. UAM dr hab. Wawrzyniec Popiel-Machnicki
Prof. UAM dr hab. Dominika Skrzypek
Prof. UAM dr hab. Krzysztof Stroński
Prof. UAM dr hab. Janusz Taborek
Prof. UAM dr hab. Władysław Zabrocki

Wydanie I, Poznań 2021

ISBN 978-83-66666-79-5

DOI
10.48226/dwnuam.978-83-66666-79-5_2021.12

Wydanie:

wydawnictwo

Wydawnictwo Rys
ul. Kolejowa 41
62-070 Dąbrówka
tel. 600 44 55 80
e-mail: tomasz.paluszynski@wydawnictworys.com
www.wydawnictworys.com

Innehållsförteckning

Förord ... 7
1. Inledning ... 9
1.1. Disposition ... 12
1.2. Syfte och frågeställningar ... 13
1.3. Material och metod ... 14
2. Species och artikelbruk ... 19
2.1. Terminologisk översikt ... 19
2.2. Definita fraser ... 23
2.2.1. Hawkins *location theory* och möjliga bruk av den bestämda artikeln ... 23
2.2.2. Princes teori av *assumed familiarity* ... 29
2.2.3. Löbners teori om definita fraser ... 34
2.2.4. Frauruds undersökning kring *subsequent uses och first-mention uses* ... 39
2.2.5. Poesios & Vieiras korpusbaserade undersökning ... 42
2.2.6. Ekerots typer av bestämdhet ... 46
2.2.7. Liu & Gleasons undersökning ... 49
2.3. Indirekta anaforer ... 51
2.3.1. Antecedent, *trigger*, *anchor* ... 55
2.3.2. Clarks *bridging* teori ... 58
2.3.3. Monika Schwarz typologi ... 64
2.3.4. Förslag på typologi av Gardent et al. ... 74
2.3.5. Sammanfattning ... 77
3. Species i svenskan och polskan ... 83
3.1. Species i svenskan ... 83
3.1.1. Form ... 84
3.1.2. Funktion ... 86
3.1.3. Definita fraser i Svenska Akademiens Grammatik ... 94
3.2. Species i polskan ... 99
4. Inlärning av grammatik ur andraspråksperspektiv ... 107
4.1. Teoretiska utgångspunkter ... 118
4.2. Tidigare forskning kring bestämdhet i svenskan i inlärningsperspektiv ... 123
4.2.1. Förstaspråksinlärning ... 124
4.2.1.1. Svartholms modell för analys av artikelbruket i barnspråket ... 124
4.2.1.2. Bohnackers reviderande undersökningar ... 130

4.2.2. Andraspråksinlärning 132
4.2.2.1. Erikssons och Wijk-Anderssons undersökning 133
4.2.2.2. Axelssons undersökning 135
4.2.2.3. Nyqvists undersökning 138
4.2.2.4. Ekerots undersökning 143
4.2.2.5. Inlärares speciesfel i kommunikationen 145

5. Species i svenska läromedel för nybörjare 149
5.1. Kriterier för läromedelsanalys 150
5.2. Utvalda läroböcker 153
5.3. Analys av de utvalda läroböckerna 154
5.4. Sammanfattning 171

6. Inledande undersökningar 175
6.1. Det grammatiska testet 175
6.2. Korta texter 193
6.3. Sammanfattning 206

7. Indirekta anaforer i svenska nyhetstexter 209
7.1. Det grammatiska testet 214
7.2. Sammanfattning 252

8. Indirekta anaforer i studentuppsatser 255
8.1. Analys av studentuppsatser 259
8.2. Sammanfattning 292

9. Slutsatser och sammanfattande diskussion 299
9.1. Sammanfattning av centrala undersökningsresultat 299
9.2. Svårighetshierarki och utvecklingssekvenser för indirekta anaforer ur främmandespråksperspektiv 305
9.3. Didaktiska implikationer och vidare forskning 311

Litteraturförteckning 315
Sammanfattning på polska. Streszczenie w języku polskim 325

Bilaga 1: Sammanställning av studenternas svar och motiveringar i det grammatiska testet i den inledande undersökningen (originalstavning) 338
Bilaga 2: Tecknad historia – undersökningsformulär 396
Bilaga 3: Samlade nyhetstexter 410

Index 435

Förord

Du, vad är skillnaden mellan *katt* och *katten*?
Du lyser upp, för detta är din starka sida.
(Lövestam 2017: 147)

Att bestämdhet framstår som ett av de svåraste momenten när man lär sig svenska har jag upplevt både som inlärare av svenska och lärare i svenska. Dessa erfarenheter inspirerade mig till att undersöka en del av detta omfattande fenomen: s.k. indirekta anaforer och betrakta dem just ur inlärningsperspektiv. Den här avhandlingen hade aldrig blivit till om det inte hade varit för stöd och uppmuntran som jag hade fått från olika håll.

Först och främst vill jag tacka min handledare prof. Dominika Skrzypek för hennes utomordentliga vägledning, värdefulla kommentarer, drivkraft och förståelse i livets olika skeden. Jag vill också tacka min bihandledare dr Paulina Horbowicz som har funnits där med goda råd och inspiration. Ett tack riktar jag till mina kollegor på Institutionen för skandinavistik för deras positiva och engagerade attityd.

Ett speciellt tack vill jag ge Malin Lillieros, Daniel Fäldt och Gustav Sjöstrand för språkkonsultationer och noggrann läsning av manuskriptet till denna avhandling. Jag är mycket tacksam för att jag fick diskutera nyanser av ert modersmål med er. Jag tackar dessutom mina informanter i Polen och i Sverige som deltog i mina undersökningar.

Jag vill rikta ett varmt tack till min make Paweł som alltid tror på mig, stöder mig och har oändligt tålamod för mina berättelser om alla förvecklingar och detaljer av mitt arbete. Jag tackar också mina vänner och doktorandkollegor för deras uppmuntran och förmåga att få mig att glömma arbetet när detta behövs.

1. Inledning

> Terror rodzajników, albo, albo – nic pośredniego, żadnych półcieni, meandrów, luk pamięci, czy świadek znał, czy nie znał, proszę decydować, każde zdanie jak protokół przesłuchania.
>
> Artiklarnas terror, antingen eller – inget emellan, inga halvskuggor, meandrar, minnesluckor, visste vittnen eller visste inte, bestäm dig, varje mening som ett förhörsprotokoll.
>
> (Kruszyński 2015: 30, min översättning)

> […] svenskan kan te sig riktigt exotisk för den som är van vid andra språk, lite grann så som det är lätt att fatta att seden att väcka folk i ottan den trettonde december iklädd vita särkar och med levande ljus i håret ter sig rätt udda för många icke-svenskar.
>
> (Källström 2012: 16)

Svenskan kan i tvärspråkligt perspektiv ses som ett exotiskt språk eftersom det finns flera drag som kan uppfattas som ovanliga i jämförelse med många andra språk. De omfattar sådana områden som skrift, uttal, ordbildning, ordförråd och grammatik (Källström 2012: 17, jfr Philipsson 2004: 124). Till en av de ovanligheterna hör species som en morfosyntaktisk kategori. Skillnaden mellan det som är känt, specifikt och det som är okänt, icke-specifikt uttrycks i alla världens språk, men bara 8 % av dem har både bestämda och obestämda artiklar (Dryer 2013a och 2013b). Morfologiskt markerad bestämdhet som till exempel förekommer i svenskan är frånvarande bland annat i polskan, där den bara kan uttryckas genom lexikala och syntaktiska medel.

Species uppfattas som en svår kategori i svenska av forskare, lärare och inlärare av svenska själva (jfr Kowal 2011: 100). Nyqvist (2016: 306ff. i anknytning till DeKeyser 2005) pekar på att det svenska systemet att uttrycka species kan vålla flera svårigheter för inlärare. De omfattar olika nivåer: betydelse, form och relationen mellan de två. Till detta bidrar sådana faktorer som bland annat artiklarnas abstrakta betydelse eller redundans (samma betydelse uttrycks av flera morfem).

Till komplexitetsgraden bidrar också det faktum att det finns ett stort antal val som en inlärare måste göra för att bestämma sig för det rätta morfemet eller den rätta allomorfen och att de måste placeras på rätt ställe (DeKeyser 2005: 6). Species är en obligatorisk kategori i svenskan, vilket innebär att varje gång ”vi använder en substantivfras [måste vi] ta ställning till om den ska vara bestämd eller obestämd, och när det gäller obestämda fraser måste vi i många fall bestämma oss för om vi ska ha med obestämd artikel eller inte” (Källström 2012: 57) och just detta tvånget verkar särskilt främmande för inlärare vars modersmål saknar morfologisk markering av bestämdhet. Det svenska species-systemet som ett ”mångfasetterat fenomen” (Nyqvist 2013a: 36) och förhållandet mellan substantivets form och betydelse i svenskan är inte bara komplext utan också ”inte till fullo utrett” (Bolander 2001: 98). Det svenska artikelsystemet kallas av Philipsson (2004: 126) för ”asymmetriskt och svårtillgängligt” och behärskning av regler som styr över detta system kräver av inläraren kunskaper på det morfologiska, syntaktiska och det pragmatiska planet (Eriksson & Wijk-Andersson 1988: 1). Även referenslitteratur för lärare i svenska som andraspråk pekar på eller till och med varnar för vilken utmaning svensk kategori av species och svenskt artikelbruk är för inlärarna. Holm & Nylund (1970: 28) framhäver att det [inte alltid] är lätt att veta om ett substantiv skall ha artikel eller inte”. Szulc anmärker följande:

> Med tanke på att polskan inte använder artiklar vållar dess bruk särskilda svårigheter för polacker, allra helst som det inte är möjligt att framställa allt artikelbruk med entydiga regler. Därför borde man noggrant uppmärksamma artikelbruket i svenska texter och försöka skapa lämpliga morfosyntaktiska associationer. (Szulc 1992: 53, min översättning)

Ekerot (2011: 9, 166), som föreläste i kurser i svensk grammatik för utländska studenter och blivande eller verksamma lärare i svenska som andraspråk, noterar att till och med de mer avancerade svenskinlärarna kan ha problem med svenskans kategori av bestämdhet. Dabrowska (2015: 31), en SFI-lärare, visade i sin undersökning bland SFI-elever med polska som modersmål att bestämdhet tillhör de områden som är mest utmanande för inlärarna baserat på vilka grammatiska fel de gör

i sin skriftliga produktion. Att inlärare själva påstår att de har svårt just för denna kategori framgår ur Engströms (2011: 13f., 22) specialarbete. Svaren att regler för artikelbruk är svåra i den svenska grammatiken återkom flera gånger (uttryckta på olika sätt) i hennes enkätundersökning bland inlärare med spanska, tyska och kantonesiska som modersmål.

Till den formella komplexiteten av det svenska artikelsystemet bidrar omfattande och relativt komplicerad kongruensböjning – numerus och genus är relevanta också för de fristående artiklarna och bestämdhetssuffixen som finns i svenskan, och i nominalfrasen har även adjektiv en obestämd och bestämd form. Som ett ganska exotiskt fenomen betraktas också den s.k. dubbla (eller snarare tredubbla) bestämdheten som innebär att species markeras i nominalfrasen redundant med en fristående artikel, bestämdhetssuffix och med adjektivattributets form (Källström 2012: 62). De viktigaste studierna kring inlärning av bestämdhet hos andraspråksinlärare (Eriksson & Wijk-Andersson 1988, Axelsson 1994, Nyqvist 2013a) fokuserar snarare just på utveckling av formbildningen än på formvalet. Det är också formbildningen som står i fokus i drillövningar i de flesta läromaterialen för svenska som andraspråk, i synnerhet sådana riktade till inlärare på lägre språkfärdighetsnivå. Nyqvist (2013b) observerar dessutom att ”övningarna är mekaniska och upprepar regeln om »det andra omnämnandet«: obestämd och bestämd form turas om i lucktexter, varför man egentligen kan göra övningar utan att alls tänka på formvalet”. Regeln om ”det andra omnämnandet” betraktas ofta som ett mönsterfall, trots att repetitionen av samma substantiv (som i *Jag såg en hund. Hunden var stor*), egentligen är mycket ovanlig i den naturliga kommunikationen (Nyqvist 2013b, Svartholm 1978: 28). Däremot är det empiriskt belagt att ”det första omnämnandet”, som anses vara sekundärt eller till och med avvikande, i själva verket utgör det mest frekventa bruket av definita nominalfraser i svenskan (Fraurud 1990: 405). Sådana definita nominalfraser som inte har någon explicit antecedent (i motsats till direkt anaforiska nominalfraser) utan står i relation med ett annat element i texten kallas indirekta anaforer (M. Schwarz 2000, Consten 2004) eller indirekt anaforiska uttryck (SAG 3 1999) eller betecknas med ett rad andra termer, såsom *associative anaphora* (Hawkins 1978, Löbner 1998), *inferrables* (Prince 1981), *first-mention definites* (Fraurud 1990), *bridges* (Clark 1983, Asher & Lascarides 1998) eller implicit bestämdhet (Ekerot 2011). I avhand-

lingen använder jag mig för tydlighetens och koncishetens skull av begreppen indirekt anafor, som en bredare term som inte bara omfattar enkla associationer (M. Schwarz 2000: 49), och implicit bestämdhet, som är en term etablerad i den svenska kontexten.

Implicit bestämdhet framstår som en tämligen svår kategori för inlärarna. För det första är den marginaliserad i undervisningen och för det andra innebär val av rätt form även överföring av information över sats- och meningsgränserna, vilket är en process som behärskas på högre färdighetsnivåer (Nyqvist 2013a: 61f.). Indirekta anaforer ter sig dessutom vara en mycket nyanserad kategori, vilket innebär att vissa typer av bruk är lättare för språkinlärare än andra. Att granska indirekta anaforer med språkinlärning som utgångspunkt är ett nytt perspektiv. Litteraturen kring indirekta anaforer tar oftast upp analyser av deras roll i diskursen samt processer av dess tolkning och sökning efter *triggers*, alltså element som anaforerna står i relation till, ur förstaspråksperspektiv. Försök till indirekta anaforers klassificering är relativt fåtaliga (Clark 1983, Schwarz 2000, Gardent et al. 2003), trots att det finns flera typologier över bruk av definita nominalfraser som emellertid bara betraktar indirekta anaforer som en relativt homogen grupp, utan att nyansera de interna skillnaderna inom kategorin (bl.a. Hawkins 1978, Prince 1981, Fraurud 1990). En studie kring indirekta anaforer ur främmandespråksperspektiv kan bidra till förståelse av fenomenet, inte bara ur didaktik- och inlärningsperspektiv angående anaforernas svårighetshierarki och möjliga inlärningsgångar, utan också ur den teoretiska synvinkel som avser klassificering av indirekta anaforer.

1.1. Disposition

Denna avhandling kring bestämdhet och indirekta anaforer i polska studenters inlärarsvenska har sin bakgrund i tre områden. Den första utgör teoretiska beskrivningar av kategorin species med fokus på olika typer av bruk av definita nominalfraser, i synnerhet så kallade indirekta anaforer, och deras olika klassifikationer. En översikt över detta inkluderar jag i kapitel 2. Det andra området avser de två språken som är relevanta i mina undersökningar, det vill säga svenskan, som är informanternas målspråk, och polskan, som är deras modersmål. I kapitel 3

går jag alltså igenom hur species uttrycks i svenskan och polskan. Det tredje bakgrundsområdet utgör inlärning av grammatik ur andraspråksperspektiv. I kapitel 4 diskuterar jag teoretiska utgångspunkter och begrepp som angår detta område (bl.a. inlärarspråk, hypotestestning, helsekvensinlärning och inlärningsgångar) och presenterar de viktigaste forskningsresultaten kring inlärning av bestämdhet, såväl ur första- som andraspråksperspektiv.

Med det femte kapitlet börjar den empiriska delen av avhandlingen. I kapitlet granskas hur kategorin species presenteras i de utvalda läroböckerna. I analysen används både allmänna kriterier för läromedelsanalys angående introducering av nytt material och en modell för nominalfrasutveckling i inlärarnas produktion för mer detaljerade jämförelser angående bestämdhet. I kapitel 6 redogör jag för resultat av två inledande undersökningar. De omfattar ett grammatiskt test, som upplyser om studenternas nivå angående bruk av olika typer av nominalfraser, och korta texter skrivna av studenterna i anknytning till en tecknad historia, vilkas analys fokuseras på bruk av indirekta anaforer. Kapitel 7 ägnas åt analys av samlade korta nyhetstexter och presentation av resultat av ett grammatiskt test konstruerat med texterna som källmaterial. Resultat av den mest omfattande, longitudinella undersökningen baserad på studenternas längre skriftliga produktion, behandlas i kapitel 8. Det nionde kapitlet innehåller slutsatser av undersökningarna, sammanfattande diskussion samt översikt över didaktiska implikationer och perspektiv för vidare forskning.

1.2. Syfte och frågeställningar

Föremål för mina undersökningar utgör grammatisk kategori av bestämdhet och indirekta anaforer som analyseras ur främmandespråksperspektiv i polska studenters inlärarsvenska. Syftet med forskningen är dels att framställa en beskrivning av indirekta anaforer, dels att reda ut hur polska inlärare av svenska som främmandespråk behärskar och använder indirekta anaforer i sitt inlärarspråk på olika inlärningsnivåer.

I mina undersökningar genomförda bland studenter på Institutionen för skandinavistik vid Adam Mickiewicz-universitetet i Poznań söker jag svar på följande frågor:

- Vilka typer av nominalfraser väljs av inlärarna i kontexter för indirekta anaforer?
- I vilka kontexter använder inlärarna andra typer av definita nominalfraser, till exempel fraser med possessiva pronomen, istället substantiv med den bestämda artikeln?
- I vilka kontexter väljs nominalfraser med bestämd slutartikel av modersmålstalare av svenska?
- Hur påverkar relationer mellan anaforer och deras *trigger* indirekta anaforers svårighetsnivå ur språkinlärningsperspektiv?

Med utgångspunkt i typologier över indirekta anaforer som redan presenterats i litteraturen försöker jag utarbeta en svårighetshierarki och möjliga inlärningsgångar för indirekta anaforer analyserade ur främmandespråksperspektiv, dvs. baserade på bruk av indirekta anaforer i grammatiska test, korta texter och längre uppsatser skrivna av de polska inlärarna samt ett grammatiskt test skrivet av modersmålstalare av svenska.

En omfattande teoretisk beskrivning av implicit bestämdhet och indirekta anaforer analyserade ur inlärningsperspektiv och utveckling av indirekta anaforers klassifikation kan fylla forskningsluckan mellan undersökningar kring utveckling av korrekt bruk av definita och indefinita nominalfraser i inlärarspråket och studier kring anaforers tolkningsprocesser. Mina i princip teoretiska undersökningar har även praktiska implikationer eftersom de kan användas som en grund till utveckling av didaktiska material för svenska som främmandespråk.

1.3. Material och metod

Indirekta anaforer granskas i min avhandling i polska studenters inlärarsvenska. Begreppet inlärarspråk används i avhandlingen som en teorineutral term och med den menas inlärarnas version av språket som inte bedöms som ”bristfällig” eller ”förvriden” (Abrahamsson 2009: 42), utan som ett ”språk på vägen” (Ekerot 2011: 30). Det är inlärarspråkets föränderlighet och stegvisa utveckling som är skälet till en longitudinell studie som en del av forskningen.

Avhandlingen omfattar flera olika typer av undersökningar som bara avser skriftspråket. Orsaken till att talspråket inte analyseras är att det

inte är lika enkelt att kontrollera information som förs över meningsgränser när man pratar som när man skriver en text.

Det första steget i den empiriska delen av avhandlingen utgör analys av läromedel för nybörjare i svenska som andraspråk. Till analysen valdes tre populära läroböcker i svenska för nybörjare: *Rivstart* (2007), *Mål 1* och *Mål 2* (2006, 2007) samt *Svenska utifrån* (2001), som brukar användas som kursmaterial för nybörjare på Institutionen för skandinavistik vid Adam Mickiewicz-universitetet i Poznań. Syftet med analysen är att granska hur kategorin av species presenteras i de tre utvalda läroböckerna. Som en referensmodell används Axelssons (1994) tregradiga modell av nominalfrasutveckling.

Huvudgruppen av informanter i de andra empiriska delarna av avhandlingen består av studenter i svensk filologi (studier på kandidatnivå) och skandinavistik som studieinriktning (kompletterande utbildning på masternivå) på Institutionen för skandinavistik vid Adam Mickiewicz-universitetet i Poznań. Grupper av studenter på kandidatnivå kallas för respektive årskurs 1, 2 och 3 och årskurserna på masternivå kallas av förenklingsskäl för årskurs 4 och 5, med tanke på att deras utbildning utgör en direkt fortsättning av kandidatstudierna. Gruppens viktiga egenskap är dess homogenitet. Studenter börjar läsa svenska samtidigt som nybörjare utan förkunskaper i detta språk. I sina respektive årskurser deltar de i samma kurser, där samma lärare undervisar med hjälp av samma kursmaterial. Studenter på respektive årskurser är i liknande ålder, deras modersmål är polska, alla kan åtminstone ett annat germanskt språk (tyska eller engelska), åtminstone på den nivå som beskrivs som ”självständiga språkanvändare” enligt Gemensam europeisk referensram för språk (2007: 23). Svenskan är alltså tredjespråk för studenterna, men påverkan av tyska respektive engelska är inte föremål för analyser i undersökningarna. Trots att det finns vissa skillnader mellan hur bestämdhet uttrycks i de tre språken, fokuserade undersökningarna på morfologiskt markerad implicit bestämdhet som koncept. Som viktigare faktor uppfattas det faktum att inlärare överhuvudtaget kan ha nytta av metaspråklig medvetenhet och allmän erfarenhet av främmandespråksinlärning (Hammarberg 2016: 49ff.).

Efter årskurs 1 borde studenterna ha nått nivå A1 i svenska (enligt Gemensam europeisk referensram för språk), efter årskurs 2 – nivå

A2, efter årskurs 3 – nivå B1, efter årskurs 4 – B2/C1 och efter årskurs 5 – nivå C1/C2 (se Figur 1).

Figur 1: Förväntade referensnivåer för studenter i olika årskurser på Institutionen för skandinavistik

I den empiriska delen av avhandlingen ingår två inledande undersökningar: ett grammatiskt test och korta texter skrivna av studenter, baserade på en tecknad historia. Det grammatiska testet var en tvärsnittsundersökning som skulle ge en bild av studenternas nivå angående bruk av olika typer av fraser med särskilt fokus på användning av definita fraser. Det genomfördes läsåret 2014/2015 bland 21 studenter från årskurs 2, 19 studenter från årskurs 3 och 16 studenter från årskurs 5, det vill säga alla årskurser som vid den tiden studerade på Institutionen. Det grammatiska testet i form av en lucktext var baserat på en uppgift ur *Form i fokus. Del C* (Fasth & Kannermark 1998: 22). Studenternas uppgift var även att med egna ord motivera sina val av former i en tabell under texten. Undersökningen var såväl kvantitativ som kvalitativ. För det första sorterades studenternas svar i två grupper efter jämförelse med originaltexten: de som stämde överens med den och de som avvek från den, och antal svar i respektive grupp räknades. Analysen fokuserade på formvalet och inte formbildningen, det vill säga formfelen betrak-

tades inte som avvikelser. För det andra var analysen av studenternas motiveringar en kvalitativ tolkning.

Analysen av korta texter i kan betraktas som provstudie före analysen av de längre studentuppsatserna. Undersökningen omfattade beskrivningar av en tecknad historia och genomfördes läsåret 2014/2015. I undersökningen deltog 10 studenter från dåvarande årskurs 2. Till analysen excerperades exempel på indirekta anaforer samt exempel på överanvändning av bestämd form i fraser som av studenter tolkades som indirekta anaforer samt kontexter för indirekta anaforer som inte igenkändes som sådana. Som jämförelse granskades även kontexter för direkt anaforiskt bruk av definita fraser.

Nästa material för analys omfattar korta nyhetstexter (sammanlagt 28 texter med en medellängd på 300–400 ord) från två stora svenska dagstidningar: Göteborgs-Posten och Dagens Nyheter. Ur texterna excerperades 71 exempel på indirekta anaforer i form av nominalfraser med substantiv med bestämd slutartikel som analyserades mot bakgrund av de viktigaste klassifikationerna av indirekta anaforer (Clark 1983, M. Schwarz 2000 och Gardent et al. 2003). Materialet blev grunden till att konstruera ett grammatiskt test för en tvärsnittsundersökning som skulle ge bild av vilka fraser de polska inlärarna väljer i kontexter för indirekta anaforer. Undersökningen genomfördes läsåret 2015/2016. Informantgruppen bestod av 17 studenter från årskurs 3 och 5 studenter från årskurs 4. I undersökningen deltog den här gången också en kontrollgrupp som bestod av 20 personer som identifierade sig själva som modersmålstalare av svenska. Som i den inledande undersökningen jämfördes svaren med originaltexterna som mönster och också här analyserades de med hänsyn till indirekta anaforers klassifikationer.

En väsentlig del av undersökningarna utgör den longitudinella studien som avser analys av längre studenttexter. Materialet omfattar 3 tentamensuppsatser skrivna i årskurserna 1–3 och 1 skriftlig inlämningsuppgift skriven i årskurs 4. Informantgruppen utgör 16 personer i årskurserna 1 till 3 och 9 personer i årskurs 4 och texterna skrevs årligen under en fyraårsperiod (2014–2017). Ur studenttexterna excerperades fragment som innehöll exempel på igenkända indirekta anaforer, exempel på kontexter för indirekta anaforer där studenterna inte använde sig av definita nominalfraser, och exempel på överanvändning av substantiv med bestämd slutartikel i kontexter som tolkades som

kontexter för indirekta anaforer. Den kvalitativa analysen ger en bild av vilka relationer mellan fraser som leder till att inlärarna väljer definita nominalfraser i kontexter för indirekta anaforer och i vilka kontexter som studenterna föredrar andra typer av definita nominalfraser, till exempel fraser med possessiva pronomen, alltså analysen omfattade all inlärarnas produktion som språkutvecklingsanalys.

En översikt över undersökningarna sammanställs i Tabell 1. Med fetstil markerades den grupp av informanter som blev central i forskningen, deltog i alla typer av undersökningar och som det fokuserades på i den longitudinella studien.

Typ av undersökning		Informanter
Läromedelsanalys	----	n/a
Inledande undersökningar	Grammatiskt test	ÅK 2_{2014}, n=21, ÅK 3_{2014} n=19, ÅK 5_{2014} n=16
	Korta studenttexter	**ÅK 2_{2015}** n=10
Nyhetstexter	Grammatiskt test	**ÅK 3_{2015} n=17**, ÅK 4_{2015} n=5, + modersmålstalare av svenska n=20
Studentuppsatser	Uppsats 1	**ÅK 1_{2014}** n=16
	Uppsats 2	**ÅK 2_{2015}** n=16
	Uppsats 3	**ÅK 3_{2016}** n=16
	Uppsats 4	**ÅK 4_{2017}** n=9

Tabell 1: Undersökningar i avhandlingen i översikt

2. Species och artikelbruk

Trots att forskning kring species har en över hundraårig tradition, förblir det svårt för bland annat filosofer, logiker och språkvetare att komma överens om hur man kan definiera kategorin, hur man kan fånga dess karaktär och hur den uttrycks, därför kan den fortfarande beskrivas som ”nebulaaktig” (Kotsyba 2006: 9). Trenkic (2002: 53) understryker att detta påverkar traditionella och didaktiska grammatikor som inte kan ta fram en enhetlig förklaring för allt artikelbruk, vilket resulterar i långa listor av specialfall och undantagsregler (hennes konstaterande gäller engelska men den kan också jämföras med andra språk, vilket framgår i detta kapitel). Detta i sin tur vållar många svårigheter för språkinlärare, särskilt för dem som inte har en motsvarande kategori i sitt modersmål.

2.1. Terminologisk översikt

Till begreppen som ofta återkommer i beskrivningar av species hör *existence, uniqueness, familiarity, identifiability* och *inclusiveness.*

Begreppen *existence* och *uniqueness* associeras med Russel (1905). De innebär att fraser med bestämd artikel medför att det bara finns en referent som avses med frasen, varvid unikheten inte betraktas i absoluta termer utan inskränks till en begränsad kontext. Detta kan illustreras med följande exempel hämtade ur Lyons (1999: 7) och Kotsyba (2006: 13, efter Cann, med mina ändringar):

(1) The winner of this competition will get a week in the Bahamas for two.
(2) The fat philosopher kicked Prudence, the cat.

I den första meningen framgår det tydligt att trots att tävlingen inte är över är det bara en enda (om också hypotetisk) vinnare som avses. Den andra meningen utgör ett bevis på begränsning till en konkret kontext – meningens innebörd är visserligen inte att det bara finns en enda tjock filosof i hela världen. Lyons (1999: 8) visar vidare att användning av indefinita fraser däremot är neutral gentemot unikheten:

(3) Mary's gone for a spin in a car she just bought.

Trots att det är mest naturligt att tolka meningen ovan så att den bara handlar om en bil, kan det inte uteslutas att Mary har köpt fler fordon. Problem med *uniqueness* som kriterium uppstår gällande fraser som inte syftar på individer utan på uppsättningar eller massor (Lyons 1999: 10f.):

(4) Beware of the dogs.
(5) We're offering several prizes, and the winners will be invited to London for the presentation.

En lösning på sådana problem föreslår Hawkins (1978) med sin *location theory* och begreppet *inclusiveness* (mer om det i 2.2.1)

Begreppet *familiarity* sammankopplas med Christophersens *Familiarity Theory.* Det innebär att definita fraser används med hänsyn till gemensamma förkunskaper som talaren/skribenten och lyssnaren/läsaren förfogar över, vilket betyder att referenten är ömsesidigt bekant för dem (Hawkins 1978: 99 efter Christophersen[1]). Hos Lyons (1999: 3f.) förklaras det med följande exempel:

(6) I bought a car this morning.
(7) I bought the car this morning.

I meningen med frasen *a car* introduceras en ny referent för lyssnaren/läsaren som är specifik för talaren/skribenten. Frasen *the car* kan användas när lyssnaren/läsaren vet något eller till och mer har sett bilen ifråga. Lyons (1999: 4f.) pekar vidare på att till och med det konceptet inte är helt oproblematiskt:

(8) The president of Ghana is visiting tomorrow.
(9) We were rather worried by the prospect of having to cook for six for two weeks.

En lyssnare/läsare kan visserligen tolka den första meningen så att Ghana har en president men det betyder inte att personen är bekant för lyssnaren/läsaren. I den andra meningen används den bestämda arti-

[1] Hawkins (1978) anger hans namn som Christopherson.

keln kataforiskt och därför finns det ingen förkunskap som kriterium *familiarity* avser.

Med hänsyn till sådana fall utvecklades begreppet *identifiability* som går ut på att fraser med bestämd artikel signalerar till mottagaren att han eller hon kan identifiera frasens referent (Lyons 1999: 5f.). Skillnaden mellan *familiarity* och *identifiability* ligger alltså i att det förstnämnda i princip uttrycker signalen ”du vet vilken jag menar” medan det sistnämnda står för ”du vet vilken jag menar eller du kan reda ut det”. Detta kan illustreras med frasen *the hammer* i nedanstående mening. Till och med om det är obekant för lyssnaren att det överhuvudtaget finns en hammare i rummet, antar talaren att lyssnaren kan hitta den (Lyons 1999: 6f.):

(10) Pass me the hammer, will you?

Det kan däremot nämnas flera motexempel där användning av den bestämda artikeln inte medför identifierbarhet i dess egentliga mening. Detta gäller först och främst situativt och associativt bruk av artiklar (Lyons 1999: 7, jfr 2.2.1):

(11) I’ve just been to a wedding. The bride wore blue.
(12) [Nurse entering operating theatre]
I wonder who the anaesthetist is today.

Man kan alltså se att en enhetlig, vattentät beskrivning av kategorin som kan omfatta alla typer av bruk i alla kontexter egentligen inte är möjlig (Lyons 1999: 15, 157, 253, Trenkic 2002: 5, Kotsyba 2006: 9). Lyons (1999: 15, 157) observerar att det egentligen kan finnas två eller flera semantiska kategorier som råkar uttryckas med samma morfologiska medel i till exempel engelskan. Liknande uppfattning om två olika typer av bestämdhet framgår av F. Schwarz (2013) analyser av bruk av artiklar i flera olika språk (bl.a. tyska, fering – en nordfrisisk dialekt, akan, lakhota). Han skiljer nämligen mellan ”svaga artiklar” vars bruk baseras på *uniqueness* och ”starka artiklar” som uttrycker anaforisk koppling och *familiarity*. I tyskan syns denna kontrast i bestämda artiklar som kan länkas samman med prepositioner i deras ”svaga” form (Schwarz 2013: 534, 541f.):

(13) Der Empfang wurde vom/*von dem Bürgermeister eröffnet.
(14) In der New Yorker Bibliothek gibt es ein Buch über Topinambur.

Neulich war ich dort und habe *im/in dem Buch nach einer Antwort auf die Frage gesucht, ob man Topinambur grillen kann.

Lyons (1999: 145) framhåller att species kan vara en grammatisk kategori vars relation till betydelse kan variera i världens språk. Han föreslår vidare (1999: 274f.) att skilja mellan grammatisk bestämdhet och semantisk/pragmatisk bestämdhet, varvid den förstnämnda är att betrakta i nivå med andra grammatiska kategorier såsom tempus, numerus, genus osv. På så sätt kommer den att betraktas i föreliggande avhandling, också i enighet med SAG 2 (1999: 96, se 3.1).

Skillnaden mellan det som är känt, specifikt och det som är okänt, icke-specifikt markeras i alla världens språk (jfr Lyons 1999: 48), men bara 8 % av dem har både bestämda och obestämda artiklar (Dryer 2013a och 2013b). Krámský (1972: 7, 73ff.) föreslår en typologi över språk som baseras på formella uttryck av artiklar, eller bredare sett uttryck för kategorin *determinedness* vs. *indeterminedness*. Krámský (1972: 30) definierar *determinedness* som det faktum att ”innehållet uttryckt med substantivet är klart och identifierbart på ett konkret sätt eller inte” (min översättning). Han skiljer mellan sju typer, från A till G, alltså från språk som använder självständiga ord för att uttrycka denna kategori till språk som inte har några artiklar alls:

A. Språk som uttrycker kategorin med hjälp av självständiga ord
   I. Språk med både bestämd och obestämd artikel (t.ex. engelska, tyska, nederländska)
   II. Språk med bara bestämd artikel (t.ex. kymriska, lettiska)
   III. Språk med bara obestämd artikel (t.ex. yaghnobi)
   IV. Språk med bestämd artikel, obestämd artikel och partitiv artikel (t.ex. franska, italienska)
B. Språk där den ena delen av kategorin uttrycks med ett självständigt ord och den andra är proklitisk eller enklitisk (t.ex. danska, norska och svenska[2])

[2] I avhandlingen används vidare begreppet *bestämd slutartikel.*

C. Språk där båda (eller flera) delar av kategorin är antingen enklitiska eller proklitiska (t.ex. arabiska, bulgariska)
D. Språk där kategorin är inherent i substantivet eller en annan ordklass (t.ex. tadzjikiska)
E. Språk där kategorin uttrycks med ordböjning
   I. Kategorin uttrycks med böjning av substantiv (t.ex. turkiska)
   II. Kategorin uttrycks med böjning av adjektiv (t.ex. bosniska, kroatiska, serbiska)
   III. Kategorin uttrycks med verbformer (t.ex. ungerska)
F. Språk där kategorin uttrycks med betoning eller intonation (t.ex. ossetiska)
G. Språk utan artiklar (t.ex. polska, tjeckiska)

Typologin visar att kategorin av species är rikt nyanserad eftersom det finns många sätt att uttrycka den. Dessutom kan liknande betydelse uttryckas inte bara genom artiklar utan också tack vare bland annat demonstrativa och possessiva pronomen, genitivuttryck och andra attribut, ordningstal, rumsliga uttryck (Krámský 1972: 31).

I föreliggande kapitel diskuteras bruk och karakteristik av definita fraser, däri indirekt anaforiska fraser, baserade på exempel och teorier angående engelska, tyska och svenska.

2.2. Definita fraser

I denna del av avhandlingen presenteras och diskuteras olika teorier och undersökningar angående bruk av definita nominalfraser och deras typologier. Urvalet gjordes med hänsyn till teoriernas vikt, deras roll i diskussioner och litteratur kring ämnet samt med tanke på andraspråksperspektivet som lyfts fram i avhandlingen.

2.2.1. Hawkins *location theory* och möjliga bruk av den bestämda artikeln

Med utgångspunkt i Christophersens (1939) *Familiarity Theory* och hans uppfattning om den definita artikelns betydelse, utvecklar John A. Hawkins (1978) en lista över möjliga typer av bruk av den

ickegeneriska definita artikeln *the* som sammanlagt omfattar åtta huvudtyper (*anaphoric uses, visible situation uses, immediate situation uses, larger situation uses based on general knowledge, larger situation uses based on specific knowledge, associative anaphoric uses, unfamiliar uses, unexplanatory modifiers*) med flera undertyper och är rikligt illustrerad med exempel och motexempel (exempelmeningarna nedan citeras efter Hawkins 1978 eller Poesio & Vieira 1998):

– *Anaphoric use:* när den definita frasen refererar tillbaka till en tidigare nämnd antecedent (koreferens). Den typen omfattar såväl mer klassiska sekvenser där antecedenten och den definita frasen har samma huvudord, som mer komplicerade fall där den definita frasen är antecedentens synonym/hyponym/nominalisering etc., vilket innebär att antecedenten inte behöver vara en nominalfras, utan att Hawkins till och med tar verbala fraser i beräkning som antecedenter.

(15) Fred was discussing <u>an interesting book</u> in his class. I went to discuss <u>the book</u> with him afterwards.
(16) Bill was working at <u>a lathe</u> the other day. All of a sudden <u>the machine</u> stopped turning.
(17) Fred was wearing <u>trousers</u>. <u>The pants</u> had a big patch on them.
(18) <u>A man and a woman</u> entered a restaurant. <u>The couple</u> was received by a waiter.
(19) Mary <u>travelled</u> to Munich. <u>The journey</u> was long and tiring.

– *Associative anaphoric use:* när talaren och lyssnaren har gemensam kunskap om relationen mellan en tidigare nämnd nominalfras, *trigger*, och dess komponenter eller attribut, *associates,* som uppfattas som framträdande, frekventa och mer eller mindre obligatoriska. Den typen beskrivs av Hawkins som det mest frekventa och samtidigt det mest komplexa och mest fascinerande bruket av den definita artikeln.

(20) The man drove past our house in <u>a car</u>. <u>The exhaust fumes</u> were horrible.
(21) I'm reading <u>a book about Italian history</u>. <u>The author</u> claims that Ludovico il Moro wasn't a bad ruler. <u>The content</u> is generally interesting.

(22) I went to a wedding last weekend. The bride was a friend of mine. She baked the cake herself.

F. Schwarz (2013: 535f.) pekar senare på att Hawkins *associative anaphora* uppvisar likheter till såväl *anaphoric uses* som *situation uses:*

(23) John bought a book. The author is French.
(24) John's hands were freezing as he was driving down the street. The steering wheel was bitterly cold and he has forgotten his gloves.

Man kan nämligen tolka *associative anaphoric use* som ett specialfall av det anaforiska bruket där det inte finns någon explicit antecedent utan ett annat element som det refereras till baserat på en framträdande relation av en annan typ (mer om sådana relationer se 2.3). F. Schwarz hävdar att frasen *the author* i exempel 23 tydligt refererar tillbaka till frasen *a book* så att det är begripligt att det handlar om författaren till den nämnda boken. Å andra sidan visar exempel 24 att det snarare kan tolkas som ett specialfall av *situation use*. Frasen *the steering wheel* verkar referera till själva situationen av att åka som nämns i den initiala meningen.

– *Immediate situation use:* delas vidare upp i två undertyper: *visible situation use* och *larger situation use.* Den tredje och den fjärde typen beskriver bruk av den bestämda artikeln med referens till objekt som existerar i det kommunikativa sammanhanget – antingen som synliga eller när lyssnaren måsta dra slutsatser om deras existens i sammanhanget.
  – *Visible situation use:* när ett objekt är synligt för både talaren och lyssnaren (eller åtminstone för lyssnaren) samt är unikt i sammanhanget.

    (25) Please, pass me the salt.
    (26) Don't break the vase.

  – *Immediate situation use:* när referenten existerar i sammanhanget, men talaren och lyssnaren inte behöver se den.

    (27) Beware of the dog.
    (28) Don't feed the pony.

– *Larger situation use:* när talaren anknyter till lyssnarens kunskaper om objekt som existerar i ett bredare, indirekt sammanhang, till exempel till kunskap som delas av medlemmar i samma grupp.
  – *Based on general knowledge (in the larger situation)*: när allmänna kunskaper om att vissa fenomen eller objekt förekommer vid vissa situationer är tillräckliga för tolkningen.

(29) Have you seen the bridesmaids?
(till interpretationen räcker den allmänna kunskapen om att man kan träffa brudtärnor på bröllop)
(30) Halifax is a sleepy little Yorkshire town. The town clerk was involved in a scandal last year.

(till tolkningen räcker den allmänna kunskapen om att tjänstemän existerar i städer, jfr Ekerot 2011:155 och hans konstaterande att implicit bestämdhet förutsätter att är referenten är unik)
  – *Based on specific knowledge (about the larger situation)*

(31) The Gibbet no longer stands.
(för invånare i Halifax är det känt att det finns en original galge vid Gibbet Street)
(32) The Prime Minister has just resigned.
(om detta sägs bland engelsmän är det klart att de refererar till den tjänstgörande brittiska statsministern)

Det är dessutom viktigt att påpeka att bakgrundskunskaper kan variera: olika lyssnare kan nämligen använda sina allmänna eller specifika kunskaper om en referent för att interpretera frasen.

– *Unfamiliar uses*: alla de typer av bruk som inte tillhör de ovannämnda klasserna, alltså som inte kan beskrivas som vare sig *anaphoric, associative anaphoric* eller *situation use.* De kallas för ”counter-examples to Christopherson’s familiarity theory” (Hawkins 1978: 130) och delas in vidare baserade på deras syntaktiska eller lexikala egenskaper.
  – *Referent-establishing relative clauses:* relativa satser som introducerar en definit referent utan något tidigare omnämnande. Det är däremot en relativsats som refererar till det som är känt både för talaren och för lyssnaren.

(33) What's wrong with Bill? Oh, the woman he went out with last night was very nasty to him.
(34) Will you go and get me the box over there in the far left-hand corner?

– *Associative clauses:* genitivkonstruktioner som omfattar både *trigger* och *associate.*

(35) I remember the beginning of the war very well, because I happened to be in my garden pulling up marrows, when all of a sudden I heard a noise in the sky.
(36) There was a funny story on the front page of the Guardian this morning.

– *NP-complements:* bruket av den bestämda artikeln beror på substantivets bestämningar.

(37) Bill is amazed by the fact that there is so much life on Earth.
(38) Fleet Street has been buzzing with the rumour that the Prime Minister is going to resign.
(39) I remember the time when I was a little boy, and my mother said to me one day…

– *Nominal modifiers:* bruket av den bestämda artikeln beror på substantivets epitet.

(40) I don't like the colour red.
(41) I can't stand the name Algernon.
(42) The number seven is my lucky number.

– *Unexplanatory modifiers:* särskilda attribut som kräver bruk av den definita artikeln.

(43) My wife and I share the same secrets.
(44) The first person to sail to America was an Icelander.

Figur 2: Klassifikation av bruk av definita fraser enligt Hawkins (1978)

Baserade på den ovanstående genomgången presenterar Hawkins sin *location theory of the definite article* som innebär att talaren och lyssnaren kan organisera objekt i olika uppsättningar (*sets*) i kommunikationen baserade på deras gemensamma kunskap om omvärlden och situationen samt att lyssnarens uppgift är att lokalisera både uppsättningen och referenten:

> The use of the definite article acts as an instruction to the hearer to locate the referent of the definite NP within one of a number of sets of objects which are pragmatically defined on the basis of different types of shared speaker-hearer knowledge and the situation of utterance. The hearer locates the referent in the sense that he understands that the object referred to is a member of the appropriate, pragmatically identifiable set. (Hawkins 1978: 17)

Förutom att introducera begreppet *locatibility,* utvecklar han sin teori med att understryka rollen av *uniqueness*/*inclusiveness* som en av de egenskaper som uttrycks genom den definita artikeln:

> […] the whole point of having *the* in English, and of exploiting shared knowledge and the shared situation of utterance, is in order to inform the hearer which particular referent is intended. […] Thus, if the speaker instructs the hearer to identify some

> shared set of objects and to locate the referent in it, he must then refer to all the relevant objects in this set if he is not to refer ambiguously still. And it is this simple fact concerning the function of the definite article uniqueness, or more generally, inclusiveness. (Hawkins 1978: 166)

I en senare artikel från 1991 presenterar Hawkins en lite mer raffinerad version av sin teori där han relativiserar begreppet *uniqueness*/(*inclusiveness*) till enstaka yttrandekontexter (Hawkins 1991: 409ff.) och påpekar att det finns en skillnad mellan *reference to a set* och *quantification over all its members* (i anknytning till motexemplet *There are cracks in the paving stones* som han konfronterats med, Hawkins 1991: 409).

Trots att Hawkins modell och terminologi senare har kritiserats (t.ex. Fraurud 1990, Matsui 2000, Trenkic 2002) och trots att han själv förklarar att flera exempel som han anför är mångtydiga och svåra att tydligt tillskriva en kategori, utgör hans försök till klassificering och ett tidigt intresse för det associativt anaforiska bruket en viktig utgångspunkt för senare forskning (t.ex. Löbner 1985, Poesio & Vieira 1998, Liu & Gleason 2002). Trenkic (2002) understryker dessutom att den största fördelen med Hawkins teori (också den uppdaterade) är att han för samman olika traditioner (bl.a. Russels begrepp av *uniqueness* och *existence*, Grices idé av implikaturer och olika uppfattningar kring *mutual knowledge/mutual manifestness*) samt att han lyckas formalisera de tidigare kända, men lite vaga föreställningarna kring *identifiability* och *uniqueness* genom mer konkreta idéer av *sets* och *mutual manifestness.*

2.2.2. Princes teori av *assumed familiarity*

Ellen F. Prince framhäver ”informationsasymmetrin” (Prince 1981: 224), distinktionen *given/new information* som förekommer på olika nivåer. Hon beskriver distinktionen som tvådelad: information kan vara ny eller gammal ”i lyssnarens huvud” (Prince 1992: 301), baserat på vad talaren tror att lyssnaren vet. Informationens status kan också analyseras som ny eller gammal med diskursmodellen som utgångspunkt. Därför skiljer hon mellan följande typer av *Information-Status* (Prince 1992: 300ff.):

– *Hearer-old/Hearer-new*: valet mellan en definit eller indefinit fras beror på talarens antaganden om lyssnarens kunskaper.

Till exempel: talaren väljer snarare ett egennamn om det antas att mottagaren vet vem som referenten är. Annars används en indefinit fras:

(45) I'm waiting for it to be noon so I can call Sandy Thompson.
(46) I'm waiting for it to be noon so I can call someone in California.

Därtill skiljer sig interpretationen av de nedanstående meningarna beroende av informationens status gentemot lyssnarens kunskaper. Användning av den indefinita frasen *a kid* betyder att lyssnaren inte vet något om barnet ifråga medan lyssnaren borde förstå av bruket av *the kid* att det talas om ett känt barn, förmodligen talarens barn:

(47) In the park yesterday, a kid threw up on me.
(48) In the park yesterday, the kid threw up on me.

– *Discourse-old/Discourse-new:* när referentens "ålder" inte analyseras med hänsyn till lyssnarens kunskaper utan med hänsyn till diskursmodellen.

Dessutom är det viktigt att påpeka att *hearer-old/hearer-new* och *discourse-old/discourse-new* status är i viss mån relaterade till varandra. Trots att *discourse-newness* inte medför någon information om referentens *hearer-status*, innebär *hearer-newness* också *discourse-newness:* "hearers are expected to remember what they have been told" (Prince 1992: 303).

– *Inferrables:* den tredje statusen som på sätt och viss undgår de binära distinktionerna: när talaren antar att mottagaren kan dra slutsatser om referenten baserande på andra referenter i diskursen, *triggers*, som typiskt kan associeras med referenten ifråga:

(49) I picked up that book I bought and the pages fell out.
(50) ?I picked up that book I bought and the cockroaches fell out.

Prince bedriver forskning kring relationer mellan talarens/skribentens antaganden angående lyssnaren/läsaren. För att ge en bild av fenomenet som hon kallar *assumed familiarity* (Prince 1981: 233) skapar hon en mycket intressant metafor av texten som ett matrecept:

> Consider the text to be like a recipe. […] Two recipes for the same dish may be dramatically different; compare, for example, *Le Répertoire de la cusine*, the very slim cookbook that professional French chefs use, where each recipe is just a few lines long, with a standard fat American cookbook, where major ingredients are listed, much of the equipment specified, and may other processes spelled out. […] Why such differences and apparent inconsistencies? The obvious answer is that the writer of a recipe has a certain set of assumptions about what the reader knows about ingredients, processes, and equipment, about the equipment the reader has available, and about what staples the reader keeps on the shelf. (Prince 1981: 234f.)

Referenter som introduceras i diskursen med hjälp av olika fraser kan då jämföras med ingredienser som antingen måste köpas som nya, tas ner från hyllan när det i receptet tas för givet att de finns i köket eller som redan har lagts på bordet och så vidare. Hennes mer detaljerad taxonomi över *assumed familiarity* ser ut som följer (exempel hämtats efter Prince 1981):

- *New*
  - *Brand-new (unanchored):* när nominalfrasen (oftast indefinit) introducerar en referent som är ny i diskursen och ny för läsaren.

    (51) I bought <u>a beautiful dress.</u>
    (52) I got on <u>a bus</u> yesterday and the driver was drunk.

  - *Brand-new Anchored:* när nominalfrasen introducerar en referent som är ny i diskursen och ny för talaren samt är sammankopplad till en annan referent i samma fras som inte är *brand-new*.

    (53) <u>A rich guy I know</u> bought a Cadillac.
    (54) <u>A guy I work with</u> says he knows your sister.
    (55) *<u>A guy a woman works with</u> says he knows your sister.

Vieira (1998: 227) poängterar att Prince bara hänvisar här till indefinita fraser medan det finns vissa definita fraser som borde betraktas som *brand-new anchored*, till och med sådana som sammankopplas till nya referenter.

(56) The guys I work with say they know your sister.
(57) the footsteps of a yeti

– *Unused:* när nominalfrasen beskriver en referent som inte har nämnts i diskursen men som är känd för lyssnaren/talaren. Vieira (1998: 227) jämför dem med Hawkins *larger situation use based on specific knowledge.*

(58) Rotten Rizzo can't have a third term.
(59) Noam Chomsky went to Penn.

– *Evoked*
  – *(Textually) evoked:* frasen som interpreteras genom att referenten tidigare har etablerats "on textual grounds" (Prince 1981: 236), när den har introducerats som *new* eller *inferrable*, alltså *discourse old* (den typen kan jämföras med Hawkins *anaphoric use*, men Princes taxonomi omfattar mer än bara definita nominalfraser)

(60) Susie went to visit her grandmother and the sweet lady was making Peking Duck.
(61) A guy I worked with says he knows your sister.

  – *Situationally evoked:* när referenten framkallas av lyssnaren själv baserad på den extratextuella kontexten. Den typen kan jämföras med Hawkins *visible/immediate situation use* av Vieira (1998: 227).

(62) Lucky me just stepped in something.
(63) Pardon, would you have a change for a quarter?

– *Inferrable*
  – *(Non-containing) inferrable:* när lyssnaren kan dra logiska och sannolika slutsatser om frasens referent baserande på andra, tidigare introducerade fraser. *Inferrables* kan inte betraktas som *discourse-old* eller *hearer-old* men egentligen är de inte alldeles nya (Prince 1992: 305, 309). Vieira (1998: 228) drar en parallell med Hawkins *associative anaphoric use.* Prince (1981: 236) beskriver den typen som den mest komplexa.

(64) I went to the post office and the stupid clerk couldn't find a stamp.
(65) I got on a bus yesterday and the driver was drunk.

– *Containing inferrable:* när det som lyssnaren borde dra slutsatser från finns i själva nominalfrasen. Undertypen påminner om Hawkins *unfamiliar uses.*

(66) Have you heard the incredible claim that the devil speaks English backwards?
(67) Hey, one of these eggs is broken!

Figur 3: Taxonomi över assumed familiarity enligt Prince (1981)

Därtill kan man dra slutsatser om vissa relationer mellan *information-status* och olika klasser inom *assumed familiarity:*

Tabell 2: *Hearer- and Discourse-status* av en diskursreferent enligt Prince (1992: 309)

	Discourse-new	**Discourse-old**
Hearer-new	Brand-new	---
Hearer-old	Unused	Evoked

Princes (1981: 245) analyser visar dessutom att olika typer av fraser i naturliga texter bildar en hierarki som hon kallar för *Familarity Scale*:

> *Evoked/Situationally evoked > Unused > Inferrable > Containing inferrable > Brand-new Anchored > Brand-new*
> It seems that if a speaker is in a position to say one of these on basis of his/her hypothesis about what hearer knows and chooses instead to say one lower on scale (to refer to the same individual), s/he will be seen, if found out, to have been deviant in some way (e.g. evasive, childish, building suspense as in a mystery novel). (Prince 1981: 245)

Följande nivåer i hierarkin kan illustreras med nedanstående exempel:

a. *I bought a Toyota.* (Situationally evoked)
b. *Ellen bought a Toyota.* (Unused)
c. *One of the people that work at Penn bought a Toyota.* (Containing inferrable)
d. *A person that works at Penn bought a Toyota.* (Brand-new anchored)
e. *A person bought a Toyota.* (Brand-new)

(Prince 1981: 245)

Princes forskning omfattar egentligen olika typer av fraser, inte bara nominalfraser, trots det kan hennes taxonomi utgöra ett viktigt bidrag i analysen av definita nominalfraser, vilket framhävs också av Vieira (1998: 225).

2.2.3. Löbners teori om definita fraser

Sebastian Löbners tankegång kring bruk och interpretation av definita fraser står i motsats till Hawkins (1978) och Heims (1982) studier som utgår från det anaforiska och deiktiska bruket som mönsterfall och fokuserar på semantiska faktorer som påverkar användning av den bestämda artikeln (1985: 291). Hans resonemang börjar med distinktionen mellan olika typer av substantiv, eller koncept som Löbner senare väljer att kalla dem. Han delar in dem på följande sätt (Löbner 1985: 292ff.):

- *sortal concepts:* omfattar substantiv som identifierar objekt (t.ex. *woman, human, adult, man)*
- *relational concepts* omfattar substantiv som beskriver objekt som står i en relation till andra (t.ex. *wife* som i princip betyder *a woman of someone* i kontrast med *woman*). Relationella koncept kan vidare delas in i två undertyper:
  - *functional concepts* är entydiga och gäller relationer mellan objekt av typen en-till-en, t.ex. substantiv knutna till situationella omständigheter (*weather, moon*), som beskriver sociala (eller andra) roller (*president, wife, driver, murderer*), konceptuella aspekter (*weight, age, name*), unika delar (*head, roof*) eller händelser som kan ske bara en gång (*birth, death, beginning*) m.m.
  - *non-functional concepts (relational concepts in the narrower sense)* gäller relationer en-till-flera, till exempel släktskap (*sister, daughter*), sociala relationer (*friend, neighbour*), delar som det kan finnas flera av (*hand, eye, member*) m.m.

Introduktionen av olika typer av koncept leder till utvecklingen av en klassifikation över olika typer av bruk av definita fraser. Löbner föreslår en binär uppdelning mellan pragmatiska och semantiska definita fraser med flera undertyper (exempel efter Löbner 1985: 298ff. eller Hawkins 1978), nämligen:

- *Semantic definites* är sådana nominalfraser vars interpretation är oberoende av talsituationen eller tidigare diskurser och som representerar funktionella koncept. De kan vidare klassificeras baserade på antal argument fraserna konstrueras med (därav *FC1s, FC2s, FC3s*)
  - *FC1s:* definita fraser av den semantiska typen som otvetydigt refererar till vissa objekt och spelar en unik roll i talsituationen. Gruppen omfattar:
    - egennamn (i engelskan finns det sådana med den definita artikeln, t.ex. *the Empire State Building, the London Symphony Orchestra*),
    - fraser som påminner om egennamn, bestående av den definita artikeln, ett substantiv som är *sortal concept* samt ett sorts egennamn (*the year 1984, the opera Rigoletto, the word 'the'*),

  - *sortal nouns* som på vissa platser kan få egennamns status (*the Little Mermaid* i Köpenhamn, *the Wall* i Berlin, *the Tower* i London), de motsvarar Hawkins (1978) *larger situation use based on specific knowledge* – men här handlar det om kunskap som är lokalt begränsad,
  - fraser där en bisats specificerar det abstrakta huvudordet (*the rumour that Reagan is going to resign, the idea to have pizza now, the dream to become rich*), de klassificeras hos Hawkins (1978) bland *unfamiliar uses with referent-establishing relative clauses*. Enligt Löbners systematik påminner de om fraser som *his wife Imelda* och *the number zero*,
  - *simple FC1s*: begränsade av temporala eller spatiala faktorer och karakteriserade med en unik roll för objektet (*the weather, the air* samt *the post office, the kitchen*)
  - *complex FC1s:* komplexa fraser bestående av adjektivattribut och substantiv som utgör *sortal* eller *relational concepts* (*the next/last/third/most successful president of the association*).
- *FC2s:* så kallade *two-place functional concepts* tillskriver objekt till andra objekt i situationen ifråga:
  - *FC2s with explicit arguments:* oftast kan det andra argumentet förbindas med substantivet genom en possessiv relation. Fraser med den framförställda definita artikeln har efterställt prepositionsattribut i form av *of* + NP. Det finns också en stor variation i hur komplicerade sådana fraser kan vara: *the President of the U.S., the meaning of the definite article, the second wife of the former husband of my father's lover*
  - *FC2s with :* omfattar fraser med indirekta argument, antingen deiktiskt eller anaforiskt. Den typen inkluderar Hawkins (1978) *introductory situational use*, *larger situation use based on general knowledge* samt *associative anaphoric use.*

(68) This is <u>the clutch</u>.
(69) <u>The Prime Minister</u> has resigned.
(70) Fred discussed a book in his class yesterday. He knows <u>the author</u>.

Angående funktionella koncept med implicit anaforiska argument konstaterar Löbner (1985: 304) att varken Hawkins (1978) eller Heim (1982) fick formulera faktorer som möjliggör den typen av bruk omfattande:

> It is not a matter of sufficiently close relations that occur in a sufficient frequency […]. The crucial condition is that the head noun in these uses provides a general two-place functional concept for which there is an appropriate argument in the immediate linguistic context.

– *FC3s:* fraser med argument kombinerade genom en prepositionsfras

(71) the distance between A and B

– *Pragmatic definites* är definita fraser med *sortal* eller *non-functional relational concepts* som huvudord och dess interpretation är starkt beroende av situationen eller kontexten de förekommer i:
  – *Deictic definites* omfattar fraser som direkt refererar till element av talsituationen, de motsvarar Hawkins (1978) *visible situation use.*

(72) Pass me <u>the bucket</u>!

Kriteriet om objektens synlighet borde utökas också till andra sätt att uppfatta situationen (Löbner 1985: 310ff.):

(73) Where does <u>the terrible smell</u> come from?
(74) Can you stop <u>the noise</u>?

Löbner (1985: 310) understryker dessutom att Hawkins *immediate situation uses* som också har en stark koppling till talsituationen inte tillhör kategorin *deictic definites* inom Löbners teori.

(75) Beware of <u>the dog</u>!
(76) Mind <u>the table</u>!

I de ovannämnda exemplen borde *the dog* och *the table* interpreteras som funktionella koncept, alltså hunden som tillhör hushållet

eller bordet som alltid står på sin plats, vilket innebär att de räknas till fraser av den semantiska typen och som sådana kan de inte kallas för deiktiska definita fraser.

– *Anaphoric definites* omfattar bara direkta anaforer, alltså i Löbners (1985: 309) begränsning fraser som bara har en antecedent i form av samma huvudord. Löbner framhäver att Hawkins (1978) inkluderar nominaliseringar, parafraser m.m., som kan beskrivas som mer indirekta exempel på anaforer, medan han i sin egen klassifikation räknar in de enklare fallen, förutom *associative anaphora.*

(77) The ball ran right forward to the door of a house that stood there and the ball went into the house and she saw it no more.

– *Endophoric (cataphoric) definites* innehåller potentiellt tvetydiga nominalfraser med disambiguerande attribut (till exempel relativa bisatser, prepositionsattribut):

(78) What's wrong with Bill? – Oh, the woman he went out with last night was nasty to him.
(79) Each man has the wife he deserves.

Figur 4: Systematik över definita frasers bruk enligt Löbner (1985)

Löbner (1985: 314, 319) drar slutsatsen att den definita artikelns betydelse innebär att substantivet bör interpreteras som ett funktionellt koncept i alla användningar och att en uniform analys av den bestämda artikeln beror på möjligheten att tolka om *sortal nouns* som kontextuellt motiverade funktionella koncept. Det betyder dock inte

att man måste ändra interpretationen av substantiv i definita fraser av den pragmatiska typen utan att informationen som de meddelar kombineras med ytterligare icke-lexikal information vilket i sin tur medför ett funktionellt koncept.

2.2.4. Frauruds undersökning kring *subsequent uses* och *first--mention uses*

I sin artikel utmanar Kari Fraurud (1990) den traditionella synen på nominalfrasers interpretation, där användning av indefinita fraser innebär introducering av en ny referent medan definita fraser framkallar sökandet efter en referent som tidigare nämnts i diskursen, som illustreras med skillnaden mellan fraserna *a man och the man* i meningarna: *A man entered a pub. The man ordered a beer* (Fraurud 1990: 395). Fraurud kritiserar det vedertagna antagandet att anaforiskt bruk betraktas som ett mönsterfall medan så kallade *first-mention uses* anses vara sekundära:

> Although it is often acknowledged that there are definite NPs that refer to entities that have not been introduced by another NP in the preceding text, such **first-mention** cases tend to be treated as in some sense secondary relative to the anaphoric use of definite NPs, or even as deviations from the norm. (Fraurud 1990: 396, fetstil som i originaltext)

Sin kritik angående den punkten riktar hon bland annat mot Heims (1982) *file change semantics*. Dessutom konstaterar hon att *first-mention cases* automatiskt uppfattas som svårare och mer tidskrävande att processa än anaforiskt definita fraser (Fraurud 1990: 396).

I sin undersökning analyserar hon indefinita och definita nominalfrasers funktioner baserade på en korpus av svenska skrivna texter på över 10 000 ord: broschyrer, tidningsartiklar, läroböcker och debattböcker. Ett sådant val av material utgör ett mer omfattande underlag för analyser eftersom de flesta illustrativa exempel som presenteras i litteraturen kring bestämdhet består av korta, konstruerade och icke-autentiska texter (Fraurud 1990: 397). I studien använder hon sig av en klassifika-

tion baserad på nominalfrasers koreferentiella egenskaper och urskiljer först tre klasser:

– *subsequent mention*: en eller flera nominalfraser som korefererar med frasen ifråga i den föregående texten,
– *initial mention*: en eller flera nominalfraser som korefererar med frasen ifråga i den följande texten,
– *isolated mention*: frasen ifråga kan potentiellt vara *subsequent* eller *initial mention*, men har inga koreferentiella länkar till andra nominalfraser i texten.

Klasserna *initial mention* och *isolated mention* beskrivs senare kollektivt som *first-mention uses*, vilket resulterar i en binär klassifikation som skiljer mellan *subsequent mention* och *first mention*. Till klasserna hör såväl definita som indefinita fraser (Fraurud 1990: 401ff.).

Figur 5: Taxonomi över nominalfrasers bruk enligt Fraurud (1990)

I analysen introducerar Fraurud (1990: 415) begreppet *anchor* som namnet på element som antingen existerar i diskursen eller i den ”globala kontexten” (Fraurud 1990: 422) och som står i en relation till *first-mention definites* och möjliggör dess interpretation. Det påminner i viss mån om Hawkins (1978) *trigger* eller Löbners (1985) *argument* (mer om begreppen se 2.3.1):

> Informally, anchors can be thought of as elements of a contextual framework or setting built up as the result of an interaction between the global context and the discourse. The anchors can either be established prior to, or be ‘contained in’, the definite NP. At the beginning of a discourse, the only anchors available are those determined by the global context. As the discourse

> evolves, this set of anchors may be altered and/or extended by means of explicit or implicit signals in the discourse. In the same way, more local anchors are continuously specified and altered. (Fraurud 1990: 423)

Hon observerar att interpretationen av *first-mention definites* kan ibland vara förknippad med fler än en *anchor*, såväl diskurs-interna som diskurs-externa. Detta står på något sätt i strid med Hawkins (1978) klassifikation där *larger situation uses, unfamiliar uses* utgör separata, fristående klasser som baserande på exempel ur hennes korpus inte alltid är så enkla att skilja åt:

> I am going to Gothenburg. When does *the next train* leave?
> In interpreting the definite NP *the next train* as the next train from *Stockholm* to *Gothenburg*, the clerk at the ticket office has to make use of both discourse externally and discourse internally provided anchors.

och

> From the point of view of the analyst it is often difficult to judge whether a particular anchor could be said to originate from the discourse or from the larger situation. For example, when the reader of a Swedish newspaper article encounters the definite NP *the government*, it is of little consequence whether *Sweden* has been mentioned explicitly in the preceding discourse or not. (Fraurud 1990: 416)

Ett av de viktigaste resultaten av studien är att *first-mention uses* utgör en betydande majoritet bland de definita fraserna (nästan två tredjedelar, 60,9 %), vilket är ett bevis på att de inte borde betraktas som marginella eller sekundära utan att det egentligen är det mest frekventa bruket av definita nominalfraser (Fraurud 1990: 405). Trots att över en tredjedel (36,1 %) av definita nominalfraser i korpusen beskrivs som *subsequent mention* betyder det inte att de alla kan betraktas som genuint anaforiska utan kan betraktas som omintroducering av samma referent (Fraurud 1990: 406ff.). Av detta skäl kan det antas att andelen direkta anaforer är ännu mindre, vilket i sin tur ger prov på hur felaktigt det är

att anta att anaforiskt bruk bör betraktas som ett mönsterfall. Dessutom är det bara en tiondedel av alla indefinita nominalfraser som introducerar en ny referent som det därefter refereras till i texten. Fraurud är också intresserad av att utveckla en modell för hur *first-mention NPs* processas och konstaterar att det inte bara är bestämdheten själv som man bör utgå ifrån vid frasernas tolkning utan att processen är mer invecklad och omfattar sådana element som lexikal och encyklopedisk kunskap mellan huvudordet i frasen samt tillgängliga *anchors.*

2.2.5. Poesios & Vieiras korpusbaserade undersökning

Massimo Poesio och Renata Vieira (1998) författade sin artikel om en korpusbaserad undersökning av bruk av definita nominalfraser i anknytning till annotering av korpusar angående information om definita fraser. I sin studie genomförde de två experiment där informanternas uppgift var att klassificera typer av bruk av definita fraser i en korpus samt att peka ut antecedenter för fraserna (av förenklingsskäl används här begreppet ”antecedent” för alla typer av definita fraser precis som i Poesios och Vieiras text).

Korpusen som användes i experimenten utgjordes av 33 artiklar ur *The Wall Street Journal* och utgångspunkten för klassifikationen i experimenten var såväl Hawkins (1978) som Princes (1981) taxonomi, dessutom togs Frauruds (1990) observationer också med i beräkningen. På grund av att informanterna inte hade någon erfarenhet inom lingvistik blev klassifikationen simplifierad (Poesio & Vieira 1998: 185, 192) och ändringarna infördes i tre moment. För det första, bara sådana fall där paret definit fras och antecedent har samma huvudord uppfattas som anaforiskt bruk (*anaphoric use*), till skillnad från Hawkins som räknar bl.a. synonymer eller hyponymer till denna kategori. Fraser som kräver mer kunskap om lexikala relationer eller allmän kunskap faller inom kategorin *associative use*: ”This was done in order to see how much need there is for complex lexical inferences in resolving anaphoric definite descriptions, as opposed to simple head matching” (Poesio & Vieira 1998: 192). För det andra, samlas alla definita fraser som introducerar en ny referent som inte kan associeras till något tidigare nämnt i texten inom kategorin *larger situation/unfamiliar uses*: ”This

was done because of Fraurud's observation that distinguishing the two classes is generally difficult" (Poesio & Vieira 1998: 192). För det tredje: kategorin *immediate situation use* introduceras inte på grund av att den inte är vanlig i skrivet språk och kategorin *idiom* införs för alla andra exempel på indirekt referens, idiomatiska uttryck och metaforiskt bruk. Dessutom fick informanterna markera alternativet *doubts.* Klassifikationen som användes i experimentet illustreras med exempel (Poesio & Vieira 1998: 192ff.) och ser ut som följer:

– *Anaphoric use (same head)*: anknyter till Hawkins *anaphoric use* och Princes *textually evoked*, men den klassen tillhör bara par med samma huvudord

(80) Grace Energy just two weeks ago hauled a rig here 500 miles from Caspar, Wyo., to drill the Bilbrey well, a 15,000-foot, $1-million-plus natural gas. The rig was built around 1980, but has drilled only two wells, the last in 1982.

– *Associative use*: anknyter till Hawkins *associative anaphoric use* och Princes *inferrables* samt några definita fraser som kan av Hawkins beskrivas som *anaphoric use* och av Prince som *textually evoked*

(81) With all this, even the most wary oil men agree something has changed. "It doesn't appear to be getting worse. That in itself has got to cause people to feel a little more optimistic," says Glenn Cox, the president of Phillips Petroleum Co. Thought modes, the change reaches beyond the oil patch. (kognat)

(82) Toni Johnson pulls a tape measure across the front of what was one a stately Victorian home. A deep trench now runs along its north wall, exposed when the house lurched two feet off its foundation during last week's earthquake. (synonym)

(83) Once inside, she spends nearly four hours measuring and diagramming each room in the 80-year-old house, gathering enough information to estimate what it would cost to rebuild it. While she works inside, a tenant returns with several friends to collect furniture and clothing. One of the friends sweeps broken dishes and shattered glass from a countertop and starts to pack what can be salvaged from the kitchen. (meronym)

– *Larger situation / unfamiliar use*: anknyter till Hawkins *larger situation uses based on specific and general knowledge* och Princes *discourse-new, hearer-old* fraser samt Hawkins *unfamiliar uses* och Princes *containing inferrables*

(84) Out here on the Querecho Plains of New Mexico, however, the mood is more upbeat-trucks rumble along the dusty roads and burly men in hard hats sweat and swear through the afternoon sun.
(85) Norton Co said net income for the third quarter fell 6% to $20.6 million, or 98 cents a share, from $22 million, or $1.03 a share.
(86) For the Parks and millions of other young Koreans, the long-cherished dream of home ownership has become a cruel illusion. For the government, it has become a highly volatile political issue.
(87) About the same time, the Iran-Iraq war, which was roiling oil markets, ended.

Eftersom fragmenten kommer från autentiska skrivna texter är det intressant att observera att distansen mellan antecedenten och den definita frasen ibland är relativt lång.

– *Idioms*

(88) A recession or new OPEC blow-up could put oil markets right back in the soup.

Ett av forskningsresultaten är att antecedentlösa definita nominalfraser utgör en överraskande stor andel av korpusen (nästan hälften enligt forskarnas annotering), vilket stämmer överens med Fraurud (1990). Vidare lägger forskarna märke till att informanternas annoteringar inte alltid stämde överens med varandra vilket tyder på att de enskilda typerna i klassifikation inte fungerar som uteslutande (Poesio & Vieira 1998: 198) utan snarare bildar ett kontinuum eller att faktorer som togs med i beräkningen vid indelningen gäller olika nivåer (t.ex. syntaktiska och semantiska).

Figur 6: Klassifikation över bruk av definita fraser enligt Poesio & Vieira (1998) i det första experimentet

Bristande överenstämmelse i annotering bland olika informanter ledde till att forskarna genomförde ett annat, reviderat experiment. Den här gången ombads informanterna att markera antecedenter ifall fraserna tillskrevs klasserna *anaphoric* eller *associative.* Dessutom uppdelades klasserna på ett annorlunda sätt:

– *Coreferential*: som omfattar alla fall där den bestämda nominalfrasen korefererar med antecedenten, där fraserna inte nödvändigtvis måste ha samma huvudord (t.ex. *house – Victiorian home*),
– *Bridging*: som motsvarar det associativa bruket i dess snävare betydelse,
– *Larger situation*: för definita nominalfraser som saknar en direkt antecedent i texten med som kan interpreteras med hjälp av allmänna kunskaper om världen,
– *Unfamiliar*: för definita fraser som saknar en direkt antecedent i texten och interpretationen är möjlig bland annat tack vare en restriktiv relativsats eller andra nominalfrasers bestämningar.

Figur 7: Klassifikation över bruk av definita fraser enligt Poesio & Vieira (1998) i det andra experimentet

Eftersom resultaten inte blev mer tillfredsställande vid det andra experimentet heller, gjordes flera uträkningar för att begränsa antalet olika klasser eller gruppera klasserna på så sätt att resultaten visar högre enighet bland informanterna: ”this suggests that our subjects did reasonably well att distinguishing first-mention from subsequent-mention entities, but not at drawing more complex distinctions” (Poesio & Vieira 1998: 203).

De genomförda experimenten skulle först och främst ha sin användning inom datalingvistik, men de verkar vara intressanta också ur andraspråksinlärnings- och andraspråksundervisnings- och andraspråksforskningsperspektiv (Poesio & Vieira 1998: 206):

> We observed two problems about the task of classifying definite descriptions: first, neither of the more complex classification schemes we tested resulted in a very good agreement among annotators; and second, even the task of identifying the antecedent of discourse-related definite descriptions (i.e., coreferential and bridging) is problematic – we only obtained an acceptable agreement in the case of coreferential definite descriptions, and it was difficult for our annotators to choose a single antecedent for a definite description when both bridging and coreference were allowed.

Detta kan vara ett bevis på hur mångfasetterade alla försök med klassifikationer egentligen är, vilket kan försvara introducering av detta ämne i språkundervisningen, särskilt för elever med artikellösa språk som modersmål.

2.2.6. Ekerots typer av bestämdhet

Lars-Johan Ekerot anknyter i sin bok om den svenska andraspråksgrammatiken till huvudregeln om skillnaden mellan bruk av substantivets bestämda och obestämda form som beror på om substantivet syftar på något nytt eller känt i sammanhanget (2011: 145). Det kan förmodas att kändheten ofta associeras ur inlärarens perspektiv med att substantivet eller företeelsen tidigare har nämnts i texten, alltså att det anaforiska bruket (det som Ekerot kallar för anaforisk bestämdhet) antas vara ett

paradigmatiskt fall, vilket också framhävs av Fraurud (1990). Ekerot skiljer mellan tre andra fall där bestämd form används till och med när substantivuttrycket används i texten för första gången, nämligen:

- när ”kändheten” sammanhänger med situationen – s.k. **deiktisk bestämdhet**: *Mannen där borta ser inte glad ut.*
- när man refererar till något som i sitt sammanhang framstår som **unikt**: *Solen lyser; Chefen är sjuk idag.*
- när man refererar till något som är en del av eller ses som självklart attribut till något annat, s.k. **implicit bestämdhet**: *Han har ont i huvudet; Förlåt min sena ankomst, men bilen krånglade.* (Ekerot 2011: 145, fetstil, kursivering och understrykning som i originaltext)

Ekerot nämner dessutom en annan typ av användning av bestämd form, nämligen ”fiktiv bestämdhet” (2011: 159), ett litterärt grepp när berättaren avsiktligt presenterar en ny företeelse som något bekant för läsaren, trots att den normenliga formen skulle vara obestämd form, som i den första meningen av texten som utgjorde Ekerots undersökningsmaterial: *Mjölnaren och hans son skulle gå till staden för att sälja en åsna* (2011: 157).

Figur 8: Klassifikation av olika typer av bruk av definita fraser enligt Ekerot (2001)

Ekerots klassifikation av olika typer av bruk av definita nominalfraser är inte okontroversiell i det att han verkar kalla typexemplen för separata typer av bestämdhet och inte olika användningsområden. Trots detta verkar begreppet ”implicit bestämdhet” vara adekvat med hänsyn till andraspråksperspektivet som dominerar i föreliggande avhandling. Det kan fungera som en paraplyterm för flera typer av användning av

definita fraser beskrivna av Hawkins (1978) och Fraurud (1990) samt Poesio & Vieira (1998). Begreppet *first-mention uses* kan syfta både på definita och indefinita nominalfraser och associeras med mottagarens perspektiv, medan *associative use* förknippas med talarens/skribentens perspektiv (jfr 2.3.1 i denna avhandling) – i detta sammanhang verkar ”implicit bestämdhet” mer neutral. Dessutom verkar uttrycket bättre etablerat i svenska avhandlingar, artiklar och uppsatser kring species än det engelska uttrycket *first-mention use* och med dess svenska ekvivalent ”det första omnämnandet”. Begreppets definition framstår som lämplig ur språkinlärningsperspektiv för det stämmer överens med hur sådana definita fraser presenteras i läroböcker (jfr kapitel 5). Till sist ligger definitionen i linje definition av indirekt anaforiska fraser både i Svenska Akademiens Grammatik (SAG 1999: 156) och hos M. Schwarz (2000: 1, se 2.3). Därför använder jag mig av begreppet ”implicit bestämdhet” parallellt med ”indirekt anafor” senare i föreliggande avhandling när jag syftar på definita fraser med indirekt referens.

Ekerot (2011: 147, 155) lägger vidare märke till att possessivuttryck utgör ett alternativ till implicit bestämdhet. Han påpekar att fraserna med possessivattribut ibland kan ersätta fraser med substantiv i bestämd form utan någon betydelseförändring (som illustreras med exemplen: *De tog av sig kläderna = De tog av sig sina kläder, Jag ställde bilen på gatan = Jag ställde min bil på gatan*). Å andra sidan kan en sådan ersättning ändra uttryckes tolkning till deiktisk (t.ex. *Hans och Fredrik går bort till sjön och ska leka med sina båtar ≠ Hans och Fredrik går bort till sjön och ska leka med båtarna*) samt det finns vissa kontexter där bara ett alternativ föredras (t.ex. *Jag har ont i huvudet*[3]). Det visar sig att valet mellan possessivuttryck och implicit bestämdhet inte bara påverkas av de språkliga utan också av kulturella faktorer samt beror på hur självklar relationen mellan fraserna är (fast begreppet ”självklarhet” i sig är tämligen diffus):

> Dessa exempel visar också att självklarheten i implikationen kan variera – ett huvud är trots allt ett självklarare attribut än

[3] Ekerot understryker: ”Svenskan skiljer sig här från engelskan som måste ha possessivuttryck vid kroppsdelar: *My feet hurt. My head swam.*” (2011: 155). Denna observationer är särskilt viktigt med tanke på att de flesta polska inlärarna av svenska tidigare har lärt sig engelska.

> en bil, t.o.m. i vår kultur. Valet mellan implicit bestämdhet och possessivuttryck tycks på det hela taget ha att göra med just självklarheten hos det aktuella attributet: ju mindre självklart, desto större benägenhet att använda possessivuttryck. (Ekerot 2011: 156)

Betydelselikheter och skillnader mellan possessivuttryck och implicit bestämdhet utgör ett av momenten som beskrivs av Ekerot som fem val vars behärskning bestämmer om behärskning av regler för artikelbruk bland inlärare av svenska finns, nämligen:

> 1.substantiv (substantivuttryck) eller pronomen?
> 2.Artikellöshet eller (bestämd/obestämd) artikel?
> 3.Bestämd eller obestämd artikel?
> 4.Bestämd artikel eller possessivuttryck?
> *5.en* eller *någon?*
>
> (Ekerot 2011: 148, min understrykning)

Ekerot (2011: 155, kursivering som i originaltext) understryker vidare att i fall av implicit bestämdhet är förutsättningen att referenten är unik, som i meningen: *Sen gick jag till biblioteket. I läsesalen satt många människor och läste tidningar:*

Här märker vi att förutsättningen för bestämdheten är att det rör sig om ett litet bibliotek med bara en läsesal. Om det handlar om ett större bibliotek med flera läsesalar hade den läsesal talaren tänker på inte varit identifierbar för det tilltalade, och då hade talaren varit tvungen att använda obestämd artikel (eller s.k. urvalsnominal: *i en av läsesalarna*).

Detta jämförs med bruk av pronomen och egennamn där man också utgår ifrån att man hela tiden tar hänsyn till mottagarens kunskaper.

2.2.7. Liu & Gleasons undersökning

Dilin Liu och Johanna L. Gleason har genomfört sin undersökning ur språkinlärningsperspektiv och fokuserar på artikelsystemet i engelskan som uppfattas som det svåraste strukturella elementet som inlärare

konfronteras med – det beskrivs som ”very difficult if not impossible to teach” (Liu & Gleason 2002: 2). I sin analys fokuserar de på det icke-generiska bruket av den bestämda artikeln *the* på grund av den stora variationen i dess användning samt dess höga frekvens.

Som en av utgångspunkterna för analysen betraktar de Hawkins (1978) Location Theory och hans systematik över olika typer av bruk av den definita artikeln *the.* Medan han föreslår åtta olika typer av bruk, reducerar Liu och Gleason antalet till fyra:

– *textual use:* artikeln *the* används i fraser som det tidigare har refererats till eller som är relaterade till en tidigare nämnd nominalfras (motsvarar Hawkins *anaphoric use* och *associative anaphoric use* där lyssnaren/läsaren utgår ifrån textuell information).
– *situational use:* när referenten befinner sig inom personernas räckhåll eller kan identifieras inom ett samhälle eller en grupp (till exempel den enda krogen i en ort eller det enda djuret i familjen (motsvarar Hawkins *visible* och *immediate situation uses* samt *larger situation use based on situational knowledge*)
– *cultural use:* när referenten är unik och välbekant i en språkgemenskap, när en sorts *cultural knowledge* krävs vid frasens interpretation (motsvarar Hawkins *larger situation use based on general knowledge*). Den typen omfattar dessutom bruket av *the* som inte beror på situationella faktorer utan det som forskarna kallar för *conventional practice*, till exempel på engelska används *the* vid namn på instrument men inte sport man spelar: *play* <u>*the piano*</u> vs *play* <u>*basketball.*</u> Till och med i svenskan finns det vissa substantiv som ”förekommer vanligen eller uteslutande i bestämd form på grund av sin betydelse och/eller i fasta vändningar”: *utlandet* eller *(på) morgonkulan* (SAG 2: 70f.).
– *structural use:* när lyssnaren/läsaren tolkar frasen baserat på strukturell information, till exempel prepositionsattribut, relativsatser, vissa adjektivattribut (motsvarar Hawkins *unfamiliar uses* och *unexplanatory modifiers use*)

Figur 9: Kategorier över icke-generisk bruk av den definita artikeln enligt Liu & Gleason (2002)

Forskarna använder den reviderade klassificeringen för sin studie som hade som syfte att granska relationerna mellan de fyra typerna och inlärning: om vissa typer var svårare än andra för inlärare av engelska som andraspråk eller om de lärs in i princip samtidigt (Liu & Gleason 2002: 1, 8ff.). I undersökningen deltog 128 studenter i engelska på olika nivåer (låg, mellanliggande och avancerad) som hade i uppgift att läsa en lista av meningar och sätta in artikeln *the* där de tyckte det behövdes (bland meningarna i undersökningsinstrumentet fanns det exempel på *cultural, situation, structural* och *textual use* med borttagna artiklar samt exempel på kontrollmeningar där den artikellösa formen fungerade som ”distraherare”). Analysen bekräftar att de fyra olika typerna av icke-generiskt bruk av *the* har olika svårighetsnivå för inlärare av engelska och att inlärningen följer en naturlig ordning: studenterna verkar lära sig *situational use* först, sedan *structural use* och *textual use* och sist *cultural use* (Liu & Gleason 2002: 18). Enligt forskarna har denna observation viktiga pedagogiska implikationer: att följa ordningen även i undervisningen innebär att man borde börja med det som studenterna kan se, höra eller röra vid, alltså implementera kinestetisk, auditiv, taktil och visuell inlärning (Liu & Gleason 2002: 19).

2.3. Indirekta anaforer

Med indirekta anaforer menas oftast definita nominalfraser som i motsats till direkta anaforer inte har någon explicit antecedent utan det finns ett element i texten som står i en relation med anaforen (*trigger* eller *anchor,* se 2.3.1) och möjliggör dess interpretation. Därmed är relationen

mellan *trigger*/*anchor* och en indirekt anafor inte grundad på koreferens som relationen mellan antecedent och en direkt anafor (M. Schwarz 2000: 1, 48ff., Consten 2004: 67ff., Irmer 2011: 223), vilket innebär att anafortolkning inte bara handlar om en ”sök-och- -anpassa”-procedur utan att det är mer avancerade kognitiva processer och olika typer av kunskap som aktiveras (Schwarz-Friesel 2007: 8). Indirekt anafor ”betecknar någon eller något som kan identifieras därför att det står i unik relation till något som redan etablerats i det textuella rummet” (SAG 3 1999: 156). I litteraturen pekas det dessutom på att kategorin av indirekta anaforer inte bara omfattar definita nominalfraser utan också andra uttryck som förbises i flera studier, såsom indefinita nominalfraser (jfr Asher & Lascarides 1998: 83f. Imrer 2011: 225, och M. Schwarz 2000: 67):

(89) Jack was going to commit suicide. He got a rope.
(90) John was murdered yesterday. A knife lay nearby.
(91) Tom hat ein Auto gekauft. Ein Reifen ist kaputt.

pronomen (jfr Consten 2004: 84ff., M. Schwarz 2000: 125ff.):

(92) Es hat so schön geschneit, und es ist auch kalt genug, dass er liegen bleibt.
(93) Morgen muss ich zu einer Hochzeit. Er ist ein Schulfreund von mir, sie kenne ich noch gar nicht.
(94) Blasenschwäche? Dafür Inconturina SR. Oft kommt es ungewollt: im Schlaf, Beruf, beim Sport. Mit Inconturina SR […] hält es einfach besser.

eller strukturer som motsvarar *det*-utbrytningar (eng. *it-cleft,* jfr Clark 1983: 418, Asher & Lascarides 1998: 83f.)

(95) John had a suit on. It was Jane he hoped to impress.
(96) In the group there was one person missing. It was Mary who left.

Eftersom mina undersökningar fokuserar på nominalfraser som uttrycker implicit bestämdhet i Ekerots uppfattning (2011: 145, se 2.2.6) använder jag mig i avhandlingen av M. Schwarz definition på indirekta anaforer som bara avser definita nominalfraser.

Fraser och relationer som bland annat M. Schwarz (2000) och Consten (2004) väljer att kalla indirekta anaforer har beskrivits i litteraturen med hjälp av andra alternativa termer, såsom *bridging* (Clark 1983, Asher & Lascarides 1998, Matsui 2000, Irmer 2011), *associative anaphora* (Hawkins 1978, Löbner 1998), *inferrables* (Prince 1981) eller *accomodation* (Heim 1982) (jfr genomgångar hos M. Schwarz 2000: 48, Consten 2004: 68f., Irmer 2011: 223). I avhandlingen används begreppet indirekt anafor i enighet med M. Schwarz (2000: 49) argumentation. Hon föredrar nämligen denna term framför till exempel *associative anaphora, bridging* eller *inferrables* eftersom inte alla indirekta anaforer bara tolkas genom enkla associationer (ibland är sådan tolkning till och med inte möjlig eller inte acceptabel: *Es floß Blut in diesem Kampf. *<u>Das Rot</u> stach den Kriegern in die Augen,* Schwarz 2000: 109) eller bara genom komplexa inferensprocesser (jfr Consten 2004: 68f.). På så sätt är alltså begreppet indirekt anafor bredare. Trots att fraserna ifråga är antecedentlösa och inte baseras på koreferens har de inte förlorat sin anaforiska karaktär på grund av att de ”relaterar tillbaka till kontexten på ett intressant, någorlunda indirekt sätt” (F. Schwarz 2013: 535, jfr M. Schwarz 2000: 65). Det finns dessutom forskning som bekräftar att sådana antecedentlösa, indirekta anaforer inte är någon bristfällig, ofullständig och avvikande typ av anafor utan att sådana fraser är mycket frekventa (Fraurud 1990) och helt accepterade av språkbrukare angående koherens, informativitet och stil (M. Schwarz 2000).

Indirekta anaforer som forskningsobjekt har väckt intresse hos flera forskare inom olika discipliner, bland annat psykologiska studier (bl.a. Clark 1983), korpusbaserade studier kring bruk av definita fraser (bl.a. Hawkins 1978, Fraurud 1990, Poesio & Vieira 1998, Gardent et al. 2003, pragmatiska och kognitiva studier (bl.a. Prince 1981, Löbner 1998, Schwarz 2000, Matsui 2000), eller formella redovisningar (bl. a. Asher & Lascarides 1998) (jfr genomgångar hos Irmer 2011: 223f. och Zhao 2014: 130ff.). Det som ofta har undersökts är frågan om indirekta anaforers tolkning och förståelse, bland annat genom mätning av skillnader i lästider av sådana meningspar som nedan:

(97) We got <u>some beer</u> out of the trunk. <u>The beer</u> was warm.
We checked <u>the picnic supplies</u>. <u>The beer</u> was warm.

(98) Mary put the clothes on the baby. The clothes were made of pink wool.
Mary dressed the baby. The clothes were made of pink wool.

och resultaten är inte entydiga hos olika forskare (Irmer 2011: 230 efter Haviland & Clark och Garrod & Sanford). En annan omdiskuterad fråga gäller anafortolkning och sökning efter lämpliga (ibland konkurrerande) *triggers/anchors* som i meningarna nedan (Matsui 2000: 163, 179):

(99) I prefer the restaurant on the corner to the student canteen. The cappuccino is less expensive.
(100) Jane moved from California to Manchester. She loves the warm winters.

Att indirekta anaforer utgör en intressant kategori visade sig också i F. Schwarz (2013) studie om två olika typer av bestämdhet, *weak* och *strong definiteness*. Med hjälp av exempel på artikelbruk i tyska och nordfrisiska bevisar han att i kontexter som naturligt kan konstrueras som *situation uses*, som till exempel meronymiska relationer, används svag artikel medan kontexter som uttrycker relationer andra än situativa, som relationen mellan producent och produkt, kräver stark artikel (F. Schwarz 2013: 542):

(101) Der Kühlschrank war so groß, dass der Kürbis problemlos im / *in dem Gemüsefach untergebracht werden konnte.
(102) Das Theaterstück missfiel dem Kritiker so sehr, dass er in seiner Besprechung kein gutes Haar *am / an dem Autor ließ.

Trots att Consten (2004: 68) framhåller att antecentlösa anaforer numera har blivit till ett av de centrala ämnena inom textlingvistik och kognitivsemantik, visar han att indirekta anaforer inte är ett nytt fenomen i forskningen. Han åberopar nämligen Behagels begrepp av *mittelbare Anaphora* (t.ex. *X ist gestorben. Hat man das Testament schon gefunden?*) från 1923 (Consten 2004: 73) och Harwegs gradering av olika typer av antecedentlösa anaforer från 1968 som han kallar för *stärkergrade der textuellen Verankerung* (Consten 2004: 78): logiskt grundad relation (t.ex. *ein Problem – die Lösung*), ontologisk baserat

relation (t.ex. *Blitz – Donner*), kulturellt grundad relation (t.ex. *Stadt – Bahnhof*) och situationellt grundad relation (t.ex. *ein langhaariger Knabe – das englische Matrosenkostüm verlieh der zarten Gestalt*).

Vidare i det här kapitlet presenteras de viktigaste begreppen samt etablerade teorier och typologier över indirekta anaforer som ska skapa grunden för analyser i den empiriska delen av föreliggande avhandling.

2.3.1. Antecedent, *trigger*, *anchor*

I litteraturen används olika begrepp för att beteckna fraser eller meningar som motiverar användning av indirekta anaforer. För att markera skillnaden mellan direkta och indirekta anaforer undviks begreppet andecedent (trots att till exempel Poesio & Vieira 1998 utvidgar användningen av begreppet till alla typer av bruk av definita fraser), allra helst om indirekta anaforer beskrivs som antecentlösa definita nominalfraser.

Asher & Lascarides (1998: 83) nämner i sin definition av *bridging* de två elementen, det som i denna avhandling kallas för indirekt anafor och det tidigare introducerade elementet, som *object/event* och på så sätt avser de snarare textens innehåll än struktur:

> We take bridging to be an inference that two objects or events that are introduced in a text are related in a particular way that isn't explicitly stated, and yet the relation is an essential part of the content of the text in the sense that without this information, the lack of connection between the sentences would make the text incoherent.

När Hawkins beskriver *associative anaphoric use*, introducerar han konceptet av *triggers*:

> It appears that the mention of one NP, e.g. *a wedding*, can conjure up a whole set of associations for the hearer which permit *the bride, the bridesmaids*, etc. I shall refer to the first NP as 'the trigger', since it triggers off the associations, and to the first-mention definite descriptions which are dependent on this trigger as 'the associates'. (Hawkins 1978: 123, kursivering som i originaltext)

Också Cornish (1999: 41ff.) introducerar ett liknande begrepp, nämligen *antecedent-trigger* som han påstår ha myntat oberoende av Hawkins (1978). Med denna term kombinerar han det klassiska begreppet av en explicit antecedent som förekommer i fall av direkta anaforer med ett snarare konceptuellt, implicit referenselement. Hans uppfattning av *antecedent-trigger* är dessutom mycket bredare än *trigger*-begreppet hos Hawkins. Den omfattar nämligen inte bara nominalfraser utan också icke-språkliga element som situativa faktorer, kunskap om omvärlden (jfr Hawkins *larger situation use*) eller till och med gester (huvudnickningar, blickriktningar m.m.).

Ett perspektiv som motsätter sig Hawkins men har sin utgångspunkt i hans resonemang hittas hos Fraurud:

> The implication of the first view is that the mentioning of a book, activating generic knowledge about books, would trigger a set of associates (an author, pages, etc.) which is then 'already there' to be searched for when the definite NP *the author* is encountered. The opposite view implies that the occurrence of the definite NP *the author*, activating generic knowledge of authors, would trigger and guide a search for a suitable anchor, for example, a book, which is in this case found in the discourse model due to previous mention. (Fraurud 1990: 425, kursivering som i originaltext)

De två metaforerna, en avlösare och ett ankare, utgör en mycket målande skildring av relationen mellan indirekta anaforer och det som motsvarar anaforers antecedenter. De skildrar emellertid interpretationen av indirekta anaforer ur två olika synvinklar (som dessutom inte nödvändigtvis motsvarar kognitiva processer som förekommer vid interpretationen). Hawkins idé förutsätter att en uppsättning av möjliga associationer, *associates*, aktiveras redan vid omnämnandet av *trigger*. På detta sätt blir interpretationen av en indirekt anafor möjlig eftersom den tillhör den aktiverade uppsättningen:

> According to my location theory the speaker performs the following acts when using a definite article. He (a) introduces a referent (or referents) to the hearer; and (b) instructs the hearer to locate the referent in some shared set of objects […]; and he

(c) refers to the totality of the objects or mass within this set which satisfy the referring expression.(Hawkins 1978: 167)

Fraurud (1990: 423) däremot beskriver processen, som hon kallar *anchoring*, på ett annorlunda sätt, med tre följande steg:

(P1) Establish a new discourse referent, D
(P2) Identify one or more anchors to which D can be linked by suitable relations
(P2:1) Determine the relevant number and types of anchors
(P2:2) Select anchors
(P3) Identify a background referent to which D can be linked by an identity relation
Where
(i) no general temporal ordering is assumed
(ii) either (P2) or (P3), or both (P2) and (P3) are applied

Detta betyder att sökandet efter de länkade elementen inträffar vid olika moment hos Hawkins och Fraurud. Metaforen av *trigger* går i stort sett ut på att det finns ett element som ”utlöser”, dvs. gör förutsättningen för bruket av en definit nominalfras, medan metaforen av *anchor* innebär att *first-mention uses* är ”förankrade” i ett element och interpretationen går ut på att hitta ankaret. Man kan dessutom associera *trigger* snarare med textens avsändare som i sin producerade text på något sätt ”öppnar” olika scheman med dess olika element, semantiska eller konceptuella, det handlar alltså på sätt och vis om en framåtriktning (jfr M. Schwarz 2000: 74). *Anchor* däremot sammankopplas snarare med mottagarens roll där han eller hon söker något fästelement som motiverar och berättigar användning av en definit fras och hjälper med textförståelse (jfr M. Schwarz 2000: 75).

Eftersom jag i mina undersökningar analyserar först och främst informanternas formval vid indirekta anaforer i deras självproducerade texter, anser jag begreppet *trigger* mycket adekvat för att beskriva relationen mellan fraserna och interpretationsprocessen. Inlärarnas uppgift är då alltså inte att finna och peka på möjliga ”förankringar” för att identifiera referenten ifråga, detta påminner mer om processer där lyssnare/läsare är inblandade. När det är inlärare själva som skriver sina texter, är det också de själva som måste igenkänna och aktivera

lämpliga *sets of associates* för att känna igen den indirekta anaforen och välja en bestämd nominalfras.

Bunescu (2003) genomförde en undersökning om anafortolkning och identifikation av *triggers* i korpustexter baserad på webbsökningar på olika typer av lexikosemantiska mönster. En del av undersökningen resulterade i urskiljning av sex typer av *triggers* och relationer mellan *triggers* och indirekta anaforer:

– definita nominalfraser som har fler än bara en *trigger*,
– fraser vars *trigger* inte är ett substantiv utan ett verb eller en hel fras,
– fraser vars *trigger* utgör kunskap om världen (jfr Hawkins 1978 *situation use*), t.ex. *the pope, the street, the future,*
– fraser vars *trigger* inte är något substantiv eller någon fras utan omfattar hela diskursen, t.ex. *the problem, the issue,*
– fraser vars *trigger* läsare/lyssnare inte kan dra slutsatser om, t.ex. i början av texter eller i indirekt tal,
– definita nominalfraser som fungerar som idiomatiska uttryck, t.ex. *out of the blue, let the cat out of the bag*.

Ur Bunescus resonemang framgår det att också sådana fraser i vilka man inte kan peka på någon *tigger* alls, till exempel idiomatiska uttryck eller fraser som återges i indirekt tal, samt fraser som av Hawkins (1978) räknas till *larger situation uses och* inte *associative uses*, uppfattas som indirekta anaforer. Dessutom påpekar Bunescu (2003: 50) att typerna kan överlappa varandra, särskilt den första och tredje typen, som t.ex. *the street* eller *the brain* som kan ha såväl situationella *trigger* som *trigger* i form av några föregående fraser.

2.3.2. Clarks *bridging* teori

I sin artikel efterforskar Herbert H. Clark fenomenet *bridging* – en obligatorisk del av förståelseprocessen när en referent i texten saknar en direkt antecedent: ”The listener must therefore bridge the gap from what he knows to the intended Antecedent” (1983: 413). Han utvecklar en taxonomi över *bridges* som han illustrerar med sekvenser av två meningar – ibland till och med liknande för varje typ eller undertyp, vilket gör det möjligt att bättre förklara skillnaden mellan typerna. Detta betyder att hans typologi bara baseras på relationer som uppstår på den

textuella nivån, vilket innebär att den motsvarar Hawkins *anaphoric* och *associative anaphoric uses* (Vieira 1998: 234).

Som de enklaste och mest entydiga typerna nämner han (Clark 1983: 414ff.) *direct reference,* alltså referenser till tidigare nämnda objekt, evenemang eller tillstånd, som vidare kan delas in i följande typer:

– *Identity*:

(103) I met a man yesterday. The man told me a story.
(104) I ran two miles the other day. The run did me good.
(105) Her house was large. The size surprised me.

Som man kan se i exempel 103–105 kan objekt, evenemang eller tillstånd som nämns i den första meningen uttryckas inte bara med samma substantiv som det i den definita frasen, utan också till exempel med verb eller adjektiv. Principen är alltså att referenterna i de två meningarna är identiska.

– *Pronominalisation*:

(106) I met a man yesterday. He told me a story.
(107) I ran two miles yesterday. It did me good.
(108) Her house was large. That surprised me.

Principen för *pronominalisation* är liknande som för *identity,* med det förbehållet att ”pronomenet” bara tar upp en del av egenskaper karakteristiska för den tidigare nämnda enheten. Det handlar här inte bara om pronomen som ordklass i sig själv utan ett helt kontinuum – för frasen *an elderly gentleman* skulle se ut så här: *the elderly gentleman* (identitet)*, the elderly man*, *the gentleman*, *the man*, *the oldster, the adult, the person* och *he.*

– *Epithets*:

(109) I met a man yesterday. The bastard stole all my money.
(110) I ran two miles the other day. The whole stupid business bored me.
(111) Her house was large. The immensity made me jealous.

Epitet lägger till ny information om referenten ifråga, till skillnad från pronominaliseringar, men deras produktivitet är ändå begränsad. Clark (1983: 414) påstår nämligen att processen av *bridging* inte blir lyckad i meningarna: *I met a man yesterday. The rancher stole all my money* eller till och med *The robber stole all my money*, till skillnad från den ovanciterade meningen *The bastard stole all my money,* där det är tydligare att det handlar om samma person.

– *Set membership*:

(112) I met two people yesterday. The woman told me a story.
(113) I met two doctors yesterday. The tall one told me a story.
(114) I swung three times. The first swing missed by a mile.

I denna typ måste antecedenten unikt väljas ut ur den tidigare nämnda uppsättningen eller gruppen.

En annan typ av relationer utgörs av kontexterna där antecedenten inte är nämnd direkt, utan relationen mellan den tidigare nämnda situationen, objektet eller tillståndet och den definita frasen baseras på associationen – *indirect reference by association*. De definita fraserna fungerar då som informationsdelar med en stor variation angående hur mycket nödvändiga, obligatoriska de är. Clark (1983: 415) skriver om ett helt kontinuum men räknar upp bara tre undertyperna som typfall:

– *Necessary parts*:

(115) I looked into the room. The ceiling was very high.
(116) I hit a home run. The swing had been a good one.
(117) I looked into the room. The size was overwhelming.

– *Probable parts:*

(118) I walked into the room. The windows looked out to the bay.
(119) I went shopping yesterday. The walk did me good.
(120) I left at 8 p.m. The darkness made me jumpy.

– *Inducible parts:*

(121) I walked into the room. The chandeliers sparkled brightly.
(122) I went shopping yesterday. The climb did me good.

(123) I left at 8 p.m. The haste was necessary given the circumstances.

Skillnader mellan de tre undertyperna verkar ibland ganska subtila. Man förstår ju till exempel att såväl taket och ljuskronan tillhör det nämnda rummet och för många är fönstren stereotypa element av ett rum, men ”det finns ingen garanti att rummet har fönster” och ”vi skulle inte spontant tänka på en ljuskrona i rummet” (Clark 1983: 416, min översättning). Associationer i kategorin ”möjliga delar” är sannolika och rimliga, medan de i kategorin ”härledbara delar” inte är automatiska och det är tydligt att mottagaren börjar leta efter en antecedent för den definita frasen och blir tvungen att dra mer komplexa slutsatser.

Nästa typ, *indirect reference by characterization,* omfattar kontexter där den definita frasen karakteriserar en roll som något implicit spelar i en händelse:

– *Necessary roles:*

(124) John was murdered yesterday. The murderer got away.
(125) I went shopping yesterday. The time I started was 3 p.m.
(126) I trucked the goods to New York. The truck was full.

– *Optional roles:*

(127) John died yesterday. The murderer got away.
(128) John was murdered yesterday. The knife lay nearby.
(129) John went walking at noon. The park was beautiful.

Skillnaden mellan “nödvändiga roller” och ”fakultativa roller” påminner om skillnaderna mellan olika undertyper av indirekt referens baserande på association. Till de nödvändiga rollerna hör ofta sådana definita fraser vars semantik bestämmer vilka relationer till andra objekt eller händelse de har, till exempel att *the murderer* är en person som har dödat någon. Också här kräver den senare typen mycket mer slutledning, såsom i meningen med *the park* då mottagaren först måste reda ut att promenaden ägde rum just i en park.

Clark understryker dessutom att skillnaderna mellan ”delar” och ”roller” inte alltid är tydliga. *The knife* kan förmodligen också uppfattas som en del av handlingen *murdered* (Clark 1983: 418).

Det finns dessutom andra typer av roller förutom agent, objekt eller instrument, nämligen *reasons, causes, consequences* och *concurrences*. I Clarks exempel uttrycks de dock inte genom definita nominalfraser utan andra strukturer:

– *Reasons:*

(130) John fell. What he wanted to do was scare Mary.
(131) John came to the party. The one he expected to meet was Mary.
(132) John had a suit on. It was Jane he hoped to impress.

Skillnaden mellan *reasons* och *causes* är att de förstnämnda svarar på frågan *What for?* och de sistnämnda på frågan *How come?*

– *Causes* (orsaker)

(133) John fell. What he did was trip on a rock.
(134) John came to the party. The one who invited him was Mary.
(135) John had a suit on. It was Jane who told him to wear it.

– *Consequences* (resultat)

(136) John fell. What he did was break his arm.
(137) John came to the party early. The one he saw first was Mary.
(138) John met Sally. What he did was tell her about Bill.

– *Concurrences* (överensstämmelser)

(139) John is a Republican. Mary is slightly daft too.
(140) John is a Republican. Mary isn’t so smart either.
(141) Alex went to a party last night. He’s going to get drunk again tonight.

Clark (1983: 420) påstår vidare att det borde antas att poängen med *bridging* är att bygga *bridges* så korta som möjligt:

In short, the listener takes as the intended implicature the one that requires the fewest assumptions, yet whose assumptions are all plausible given the listener's knowledge of the speaker, the situation, and facts about the world.

Figur 10: Taxonomi över bridging enligt Clark (1983), min bearbetning

Clarks klassifikation är en av de första som innehåller ett förslag på systematisering av fraser med indirekt referens (hans artikel publicerades för första gången 1977), men forskaren medger själv att den inte är komplett och behöver en utvecklad teoretisk grund (1983: 414).

Med tanke på att kategorin *reasons, causes, consequences and occurences* inte innehåller några definita nominalfraser, går klassifikationen bara ut på två typer: delar och roller. De skiljer sig internt genom förutsägbarhetsnivå och baserar sig först och främst på semantiska relationer mellan fraser. Problemet med klassifikationen är emellertid att det är möjligt att hitta exempel i autentiska texter som överskrider en sådan indelning. Liknande tvivel uttrycks också hos Asher & Lascarides (1998: 97):

> [W]e remain agnostic as to whether Clark's taxonomy of bridging provides an exhaustive list of plausible bridging relations.

> There may be rich discourse context in which world knowledge permits a plausible bridging relation that lies outside this taxonomy.

Clark betonar visserligen att han refererar till *bridges* som han har hittat i en naturligt förekommande diskurs (1983: 414), men exempelmeningarna som han stödjer sig på är konstruerade artificiellt.

2.3.3. Monika Schwarz typologi

Monika Schwarz förklarar sin egen forsknings betydelse genom att understryka att det finns få förslag på klassifikation av indirekta anaforer trots att ämnet som sådant blev objekt för forskning inom många discipliner (jfr 2.3 i denna avhandling) och att det i dittillsvarande undersökningar ofta användes artificiellt konstruerade exempelmeningar (M. Schwarz 2000: 98). Hon utarbetar en typologi baserad på relationer mellan *triggers* (M. Schwarz väljer att kalla sådana referenselement för *Anker*, se 2.3.1) och anaforer och på så sätt återspeglar samtidigt typer av kunskap som krävs för tolkning av anaforer (M. Schwarz 2000: 98). För analysen använder hon sig av exempel ur det naturliga språket, dvs. en mångfald exempel ur olika autentiska texter såsom tyska romaner, dagstidningar, TV-tidningar, tidskrifter, reklamtexter, teletext, faktablad osv. Sitt källurval motiverar hon med att konstatera att indirekta anaforer, som på grund av sin karaktär hjälper till med att undvika redundans, särskilt ofta förekommer i sådana texttyper som kräver koncishet och stor koncentration av information (M. Schwarz 2000: 98, 122, 175).

M. Schwarz (2000: 99) skiljer huvudsakligen mellan två huvudtyper av indirekta anaforer: semantiskt och konceptuellt baserade typer. Hon menar alltså att det krävs lexikaliska kunskaper för förståelse av de semantiskt baserade indirekta anaforerna och att kunskap om omvärlden behövs för tolkningen av de konceptuellt baserade indirekta anaforerna. De två huvudtyperna delas vidare in i undertyper (M. Schwarz 2000: 99ff., Schwarz-Friesel 2007: 9ff.):

– meronymiska semantiska indirekta anaforer

(142) Häufiges Waschen ist eine Belastung für trockene, rissige Hände. Wichtige Lipide werden der Haut entzogen.

– lexikaliska/tematiska semantiska indirekta anaforer

(143) Ich wollte rasch die Haustür aufschließen, weil ich das Telefon klingeln hörte. Der Schlüssel war aber tief unten im Einkaufswagen vergraben.

– schemabaserade konceptuella indirekta anaforer

(144) In den Ferien zogen wir um. Die Möbelpacker kamen […]

– inferensbaserade konceptuella indirekta anaforer

(145) Zahnarzt Dr. Meyers hat schon längere Zeit ein Verhältnis mit der Sprechtstundenhilfe. Als seine Frau im Auto verbrennt, spricht Meyer von Unfall. Die Gutachter vermuten anders.

och dessutom kan man peka på flera blandade typer och gränsfall (M. Schwarz 2000: 99).

Indirekta anaforer av den meronymiska semantiska typen (jfr Clarks *indirect reference by association*) uppfattas ofta som de mest typiska och mest frekventa formerna (och dessutom de mest studerade formerna, Irmer 2011: 236), vilket däremot inte bevisas i materialet insamlat av M. Schwarz (2000: 105). I denna grupp kan det urskiljas flera typer av meronymi i enighet med Winstons et al. (1987) typologi som utgår ifrån kombinationer av sådana faktorer som funktionalitet, separerbarhet och homeomeri. Dessa presenteras nedan, med Winstons et al. (1987: 421) typexempel och M. Schwarz (2000: 106) tyska exempelmeningar:

– objekt – integrerad komponent (*joke – punchline*)

(146) Nimm nicht die gelbe Tasse. Da ist der Henkel kaputt.

– mängd/kollektiv – medlem (*deck – card*)

(147) Der Wald ist schon ganz herbstlich. Die Laubbäume haben gelbe und rote Blätter.

– massa – portion (*pie – slice*)

(148) Ich will ans Meer. Ich liebe das Rauschen der Wellen.

– objekt – material (*bike – steel*)

(149) Die schöne Vase von Tante Emma ist leicht zerbrechlich. Das Porzellan ist so fein.

– händelse/aktivitet – episod (*shopping – paying*)

(150) Gestern haben wir eine Zirkusaufführung besucht. Am besten waren der Trapezakt und die Löwennummer.

– region/område – plats (*Florida – Everglades*)

(151) Mein Aufenthalt in Israel war wundervoll. Die Wüste hat mich besonders fasziniert.

Det händer sällan att relationen mellan *trigger* och den indirekta anaforen avser hyperonymi (som för övrigt är en icke-meronymisk relation, jfr Winston et al. 1987: 427), vilket däremot är utbrett i fall av direkta anaforer som uttrycker koreferens:

(152) Peter köpte en bukett rosor till Pia. Hon blev jätteglad för blommorna.

Relationerna av opposition och holonymi är däremot vanliga (M. Schwarz 2000: 107):

(153) Er lebte wie ein wirklich guter Mensch unter ihnen. Niemand im Dorf ahnte, daß das Böse Besitz von seiner Seele ergriffen habe.
(154) Plötzlich funkelten mich zwei Augen aus der Dunkelheit an. Bei Näherkommen entdeckte ich die schwarze Katze, die sich langsam an mich heranschlich.

Sådana relationer som topologisk inklusion, attribution, fästanordning eller ägande räknas inte till denna typ av M. Schwarz (2000: 108), i enighet med Winston et al. (1987: 426ff.):

(155) Das Buch gefällt mir. Der Preis war auch nicht zu hoch.
(156) Der Verzehr von Fleisch und Wurst geht zurück. Das beklagen die Metzger.

Att tillskriva indirekta anaforer den typen visar sig emellertid inte helt oproblematiskt och okontroversiellt. M. Schwarz (2000: 109) hänvisar till följande exempel som kan uppfattas som gränsfall:

(157) Donnerstag war insgesamt ein schlimmer Tag. Die Nachrichten waren dann auch noch bedrückend.
(158) Der Neger langte, ehe er es verhindern konnte, in das Auto hinein. Lauterbach roch den Schweiß.
(159) Mein bevorzugter Platz in Seekirchen war der Friedhof. Die Toten waren schon damals meine liebsten vertrauten.

Hon påpekar att tolkningen av relationen mellan *Donnerstag* och *die Nachrichten* inte är entydig. Nyheterna utgör faktiskt ingen riktig del av en veckodag, men man kan visserligen uppfatta en dag som en sekvens av händelser och då kan nyheterna tolkas som en av episoderna. Svetten är inte heller en del av en människa på samma sätt som till exempel ögonen eller huvudet och därför betraktas den snarare som anliggande. På liknande sätt beskriver Winston et al. (1987: 429) relationerna *öra – örhängen, metrev – fiskekrok* eller till och med *hand – fingrar*. Det är ändå obestridligt att relationen mellan svetten och människan (eller fingrarna och handen) är av en annan karaktär än den mellan örhängen och örat med tanke på oskiljaktigheten. Vidare förklarar Schwarz att de döda kan tolkas som en nödvändig beståndsdel av en kyrkogård [sic!] men trots detta skiljer sig denna relation konceptuellt mellan till exempel en bok och blad.

En annan inre motsägelse inom den typen av indirekta anaforer har att göra med transitiviteten. Winston et al. (1987: 431) pekar på att meronymiska relationer är transitiva på så sätt att om A är en del av B och B är en del av C, så är A också en del av C, som i följande exempel:

(160) The carburettor is part of the engine. The engine is part of the car. The carburettor is part of the car.

De hänvisar vidare till exempel då det inte är fallet:

(161) Simpson's arm is part of Simpson. Simpson is part of the Philosophy Department. *Simpson's arm is part of the Philosophy Department.

M. Schwarz (2000: 105) och Charolles (1999: 312, 316) lägger också märke till denna asymmetri när det gäller indirekta anaforer:

(162) Das Haus war schön. ?Die Klinke war aus Messing.
Das Haus war schön. Die Tür war aus Eichenholz. Die Klinke war aus Messing.

(163) A letter was awaiting Sherlock Holmes. The envelope was crumbled, the stamp was half off and the postmark indicated that it had been sent the day before.
A letter was awaiting Sherlock Holmes. ?The picture showed a cathedral. / ?The month was in French.

Definita nominalfraser markerade med ett frågetecken i de ovannämnda exemplen bedöms knappast som acceptabla eftersom övergången mellan huset och handtaget, brevet och bilden på frimärket eller brevet och månaden på poststämpeln är för svår. Det förklaras nämligen med att en indirekt anafor bara är fullt acceptabelt om den avser en del av "den första graden" och en stereotyp del av helheten uttryckt av *trigger* (Charolles 1999: 316). Samtidigt kan man till och med för dessa observationer nämna några motexempel (Charolles 1999: 317):

(164) There was a bicycle in the yard. The spokes were bent.
(165) Paul bought a 19th-century painting. The sky is very attractive.

Användning av definita nominalfraser i meningarna ovan bedöms som helt acceptabelt trots att ekrar egentligen är delar av hjulen på cykeln och inte direkt cykeln själv och himlen är en del av landskapet

presenterat på tavlan. Detta innebär att det är fler faktorer som bestämmer över acceptabiliteten (Charolles 1999: 317f.).

Indirekta anaforer av den lexikaliska/tematiska semantiska typen (jfr Clarks *indirect reference by characterization*) baseras på verbsemantiska tematiska roller, t.ex. instrument, agens, patiens eller objekt, vilket illustreras av respektive exempel hämtade ur M. Schwarz (2000: 100f.)

(166) Nachdem sie das Lokal verlassen hatten, so der Mann, habe die Frau ohne Vorwarnung auf ihn geschossen. Die Pistole habe sie plötzlich aus der Handtasche gezogen.
(167) Der Sohn des Englischen Geheimagenten Tarrant wurde entführt. Die Kidnapper fordern ein Lösegeld von einer Million Pfund.
(168) Er angelte seit Stunden. Aber die Fische wollten und wollten nicht anbeißen.
(169) Um sieben Uhr fuhr Tschanz zu Bärlach in den Altenberg […] Es regnet, und der schnelle Polizeiwagen kam in der Kurve ins Schleudern.

Dessutom behöver indirekta anaforer av den typen inte ha explicit verbala *triggers.* Frasen *de mördade* spelar visserligen patiens-roll gentemot nominalfrasen *tre mord* (M. Schwarz 2000: 101):

(170) In einem Zeitraum von drei Monaten geschehen im Großraum Stuttgart drei Morde. Die Autos von der Ermordeten werden als Fluchtfahrzeuge bei Banküberfallen benutzt.

Som ett exempel på särskilda gränsfall åberopar M. Schwarz (2000: 101ff.) följande meningar:

(171) Seinen Sohn statt eines Wildschweines traf ein 45 Jahre alter Jäger in Bad Doberau. Die Kugel schlug dem 18jährigen in den Oberschenkel.

Här är det frågan om semantiken av verbet *träffa* överhuvudtaget omfattar kulor. Det påpekas nämligen att frasen *en jägare* ytterligare stöder *trigger* genom att det leder till inferensen att jägaren sköt med ett skjutvapen/ett gevär.

(172) Der Zahn mußte gezogen werden.
Der Arzt/Der Zahnarzt war als behutsam und geduldig bekannt.
?Der Bäcker/ ?Der Arbeiter/ ?Der Friseur war als behutsam bekannt.

Semantiken av verbet *dra ut* är inte tillräcklig för att verbet själv kunde fungera som *trigger*. Det är tack vare objektet *tand* som ett konceptuellt schema för ett tandläkarbesök öppnas och på så sätt förväntar man sig bara en särskild typ av referenter som kan ta agens-rollen (Schwarz påstår att det är till och med hela den initiala meningen som borde betraktas som *trigger*). Dessa är alltså en blandtyp som baseras såväl på semantiska som konceptuella kunskaper.

Indirekta anaforer av den schemabaserade konceptuella typen kan inte tolkas bara genom de semantiska relationerna, eftersom relationen mellan en anafor och dess *trigger* utgör ett bredare schema av associationer och sammankopplingar. Därmed aktiverar till exempel frasen *restaurang* ett ”mentalt schema” som omfattar sådana element som bland annat *servitör*, *mat*, *meny*, *nota* och frasen *sjukhusrummet* aktiverar ett schema med sådana element som *läkare, sjuksköterska, säng, läkemedel, operationssal* m.m. (M. Schwarz 2000: 111ff., Schwarz 2007: 10):

(173) Ich kenne ein schönes Restaurant in Refrath. Das Essen ist köstlich, und der Kellner ganz besonders nett.
(174) In jenen letzten Augusttagen […] erwacht in einem kleinen Krankenhauszimmer das Mädchen Rita Seidel… Die Krankenschwester tritt an das Bett […]

Tillskrivning av indirekta anaforer till denna typ är inte alltid entydig. Det som här vållar problem som gränsfall är frågan om obligatoriska och fakultativa delar (jfr Clarks 1983: 415 *necessary*, *probable* och *inducible parts* samt Winstons et al. 1987: 421 anmärkningar kring *facultative* och *canonical parts*). M. Schwarz (2000: 112f.) undrar nämligen om köket egentligen borde betraktas som en del av lägenheten eller ett element i det konceptuella schemat av en lägenhet (om också med en partitiv tolkning):

(175) Sie wohnte im zweiten Stock. Aber die Wohnung glich im Schnitt seiner eigenen. Als sie in die Küche gegangen war […]

De mest komplicerade relationerna mellan anaforer och dess *trigger* finns i den inferentiella konceptuella typen, eftersom de inte passar in i något standardschema. Sådana anaforer baseras på slutledningar och är snarare kopplade till enstaka situationer. Det är därför de ofta förekommer i sådana texttyper som vitsar, där man förväntar sig en överraskningseffekt, eller tidningsnotiser och tv-text, som är mycket korta och samtidigt mycket informationstäta (M. Schwarz 2000: 114). Karakteristiken av den typen av anaforer illustreras i vitsen nedan:

(176) Nachts stürzt ein Mann auf die Polizeiwache und berichtet erregt, daß er soeben im Dunkeln an seiner Gartenpforte niedergeschlagen worden sei. Ein Polizist wird beauftragt, am Ort des Überfalls Spuren zu sichern. Kurz darauf kommt er mit einer Riesenbeule am Kopf zurück: „Ich habe den Fall aufgeklärt." „Bravo", sagt sein Chef, „und wie?" „Ich bin auch auf die Harke getreten!"

Anaforen *die Harke* kan tolkas genom slutsatsdragning som aktiveras med adverbet *auch* som utlöser en sökning efter en identisk händelse i texten. Detta i sin tur leder till omtolkningen av händelseförloppet, nämligen att det inte gick till något överfall alls utan att mannen trampade på en kratta som förmodligen reste sig och slog honom i huvudet.

Ibland händer det att en slutsatsdragning endast är möjlig om man inte bara förfogar över allmänna kunskaper om världen utan också mer specifika kunskaper som borde delas av medlemmar i samma grupp, till exempel samma kulturkrets. Detta exemplifieras av ett textutdrag hämtad ur Consten (2004: 102):

(177) Wussten Sie […] dass der Schrei in Hitchcocks „Psycho" deshalb so echt wirkt, weil der Regisseur genau in dem Moment der Aufnahme eiskaltes Wasser durch die Leitung pumpen ließ?

Kunskap om Hitchcocks skräckfilm med den berömda scenen som utspelar sig i ett badrum där en kvinna huggs till döds i duschen aktiverar inferenser som krävs för tolkningen av anaforen *die Leitung.*

Skillnaden mellan den inferentiella och den schemabaserade typen illustrerar exempel som diskuteras hos Consten (2004: 69f.):

(178) We bought a new car. The colour is beautiful. / I like the smell. / The toothache is painful.

Fraserna *the colour* och *the smell* som indirekta anaforer bedöms som fullständigt acceptabla. De första tillhör den schemabaserade konceptuella typen – de beskriver inte delar utan vissa egenskaper av den nya bilen (varje bil har visserligen en färg och nya bilar har en egenartad doft) och därmed introducerar de inga nya referenter utan inför nya information om den nämnda referenten. Frasen *the toothache* uppfattas däremot som en nyintroduktion som till och med är på gränsen till inkoherens. För att tolka den kan man dra slutsatsen att det till exempel är nybilsdoften som är så stark att den orsakar tandvärken eller att det är de höga bilinköpskostnaderna som metaforiskt vållar värken.

Som påpekas av M. Schwarz (2000: 115) utgör indirekta anaforer av den inferentiella typen där inferenser dras baserade på ett aktiverat konceptuellt schema ett gränsfall:

(179) „Warum bist du so betrübt?“ „Jetzt habe ich meiner Freundin jeden Tag einen Eilbrief geschrieben, und nun heiratet sie den Briefträger!“

Hon förklarar nämligen att det är brevbärarens schema som tillsammans med inferenser leder till anaforens tolkning att på grund av de skickade expressbreven fick flickvännen se brevbäraren varje dag och av detta skäl kom de närmare varandra.

Genomgången av olika naturspråkliga exempel på indirekta anaforer och diskussion kring dem ger en komplex bild av kategorin som omfattar flera huvudtyper med många undantag, blandtyper, special- och gränsfall, som samtidigt uppvisar stor variantrikedom och heterogenitet (M. Schwarz 2000: 117). Schwarz konstaterar att det är omöjligt att dra skarpa gränser mellan typerna, vilket innebär att klassifikationen

bara kan framställas graduellt i form av ett kontinuum med flytande övergångar mellan typerna. Till liknande slutsats kommer också Consten (2004: 106) som illustrerar anaforernas graduella ”indirekthet” (med följande konstruerade) meningar:

(180) Nico wollte die Tür zur Wohnung ihres Freundes aufschließen, da bemerkte sie, dass sie den Schlüssel verloren hatte.

Nico wollte in die Wohnung ihres Freundes, da bemerkte sie, dass den Schlüssel verloren hatte.

Nico wollte ihren Freund sehen, da bemerkte sie, dass sie den Schlüssel verloren hatte.

Slutligen presenterar M. Schwarz (2000: 118) en skala över indirekta anaforer som sprider sig från tydligt semantiska till tydligt inferentiella typer med konceptuella typer och olika blandtyper emellan:

Figur 11: Skala över indirekta anaforer (2000: 118)

Skalan motsvarar samtidigt de gradvisa relationerna mellan olika typer av kunskaper som krävs för anaforers tolkning: anaforer av den semantiska typen som baseras på lexikonet, anaforer av den konceptuella typen med kunskap om världen och konceptuella scheman som bas och anaforer av den inferentiella typen som tolkas genom konstruerade inferenser (M. Schwarz 2000: 119ff.). Mina analyser i den empiriska delen av avhandlingen grundas på den tregradiga skalan.

2.3.4. Förslag på typologi av Gardent et al.

Claire Gardent et al. (2003) genomförde en korpusundersökning kring *bridging*-relationer i franskan. Ett av undersökningens syften var att utveckla en typologi över *bridges* som kan användas för att annotera nominalfraser och samla data från korpusen. På grund av att typologin ska användas i beräkningssystem måste typologin omfatta ett begränsat, ändligt antal relationer.

Forskarna utgick ifrån den befintliga litteraturen kring *bridging* (bl. a. Clarks, Strands och Kleibers publikationer) och sammanfattar först olika typer av relationer mellan så kallade *targets* och *anchors*[4] (alla exempel är citerade efter Gardent et al. 2003):

– *Set/Subset:* när både *target* och *anchor* refererar till några uppsättningar, t.ex. *investment/two thirds,*
– *Set/Element:* när *target* refererar till ett element i en större uppsättning och relationen ofta baseras på fysisk liket (är ingen meronymisk relation i sig), t.ex. *class/student*
– *Event/Argument:* avser (nödvändiga eller fakultativa, jfr Clark 1983) roller i den tematiska strukturen, t.ex. *murder/murderer,*
– *Individual/Function:* när både *target* och *anchor* fungerar som objekt, en av dem uppfyller en funktion i den andra, t.ex. *club/president,*
– *Individual/Attribute:* när både *target* och *anchor* fungerar som objekt, en av dem specifierar den andras egenskaper eller attribut, t.ex. *bicyle/price,*
– *Whole/Part:* avser en meronymisk relation, delarna behöver inte vara identiska/liknande och kan graderas som nödvändiga, möjliga och härledbara, jfr Clark 1983, Winston et al. 1987), t.ex. *room/ceiling,*
– *Whole/Piece:* avser en meronymisk relation där delarna liknar såväl varandra som helheten, s.k. *homeomery* (jfr Winston et al. 1987), t.ex. *cake/slice*
– *Individual/Stuff: target* syftar på materialet som *anchor's* referent är gjord av (jfr Winston et al. 1987), t.ex. *suitcase/leather*
– *Collection/Member:* när *target* refererar till ett element i en större uppsättning och relationen baserar sig på rumsliga eller sociala förhållanden (jfr Winston et al. 1987), t.ex. *forest/tree,*
– *Place/Area:* när *target* refererar till en rumslig del av en helhet och den kan inte separeras ifrån helheten (jfr Winston et al. 1987), t.ex. *France/French waters,*

[4] I mina undersökningar väljer jag att kalla dem för indirekt anafor och *trigger*.

– *Whole/Temporary Subpart:* när *anchor* specifierar den rumsliga eller temporala placeringen av *target's* referent, t.ex. *opera/duet.*

Gardent et al. (2003) påstår att den traditionella synen på *bridging*--relationer som egentligen omfattar tre typer av förhållanden: inklusion, ägande och tematiska förhållanden, inte är tillräckligt omfattande och av detta skäl inte kan få användning för utveckling av beräkningsmodeller för korpusarbete. De har till exempel hittat sådana par i korpusen som inte kan tillämpas i de ovannämnda typerna: *operation/convalescence* (återhämtning som kommer efter operationen), *athletism/national federation* (federation för idrott)*, question/aswer* (svar på frågan)*, investigation/witness reports* (utredning baserad på vittnesuppgifter). Forskarna framhåller dessutom att de för undersökningens syften behöver ha kunskap om relationernas ursprung (bl. a. lexikala relationer eller kunskap om världen).

På grund därav utvecklar Gardent et al. (2003) en typologi över *bridging*--relationer som omfattar olika typer av semantiska relationer, beskriver egenskaper av *target* och *anchor* samt nämner relationens källa:

– *Set membership:* baserad på inklusion, med källan i hyponymi (klasstillhörighet), t.ex. *seminars/the last seminar, the army/the third,*
– *Thematic roles:* baserad på tematiska roller (*agent*, *patient*, *instrument* etc.), med källan i semantiska rolluppsättningar, t.ex. *murder/the murderer,*
– *Definitional:* med källan i lexikografiska definitioner eller meronymi (se uppdelningen nedan), t.ex. *operation/convalescence,* där ”convalescence” kan definieras som ”the period following an operation”
  – *Meronymic relations:* baserade på inklusion, relationen kan definieras med ”Y är en del av X” (om olika sätt att förstå begreppet ”del” se Winston et al. 1987, Gardent et al. lägger till ytterligare en typ av meronymisk relation som inte beskrivs där, nämligen *individual/function* t.ex. *club/the president*),
  – *Individual/Attribute:* baserad på implikationen angående en individs egenskaper, t.ex. *person/the age,*
  – *Associate/Individual:* baserad på implikationen, kan beskriva relationen mellan två individer, en individ och ett *event* samt två *events,* t.ex. *teacher/the audience,*
– *Co-participants:* med källan i lexikografiska definitioner av både *target* och *anchor,* t.ex. *trip/seat,* där *trip* definieras som ”a deplacement of persons by some means of transport” och *seat* ”a place reserved for sitting in a vehicle [means of transport] or a room”

– *Non-lexical:* med källan som överskrider lexikala kunskaper, se uppdelningen nedan:
  – *Circumstantial:* med källan i diskursstrukturen, t.ex. *Grenoble/ the region, laguna/the inhabitants,*
  – *WKL (knowledge of the world and how things work)*: med källan i kunskap om världen som kräver komplexa konklusioner t.ex. *fight/dead* (”a fight can result in a person being hurt; one form of being hurt is to be dead”).

Figur 12: Taxonomi över bridging enligt Gardent et al. (2003)

En sådan klassifikation är inte okontroversiell. Irmer (2011: 228) påpekar att skillnaderna mellan *set membership* och den meronymiska undertypen inte är tillräckligt uppenbara och att det enligt typologin antas att mottagaren förfogar över en detaljerad kunskap om informationskällan som bland annat kan tillföra de lexikografiska definitionerna för typerna *definitional* och *co-participants*.

Gardent et al. tillämpade den föreslagna klassifikationen på annotering av 359 exempel på *bridging* i PAROLE-korpusen. Resultaten uppvisade att de typerna som utgår från de lexikografiska kunskaperna, utgör en majoritet (sammanlagt 83 %) och att de meronymiska relationerna är särskilt frekventa (52 %). Situationer där relationen mellan fraserna borde tolkas med icke-lexikala kunskaper, såsom diskursstruktur eller inferens omfattar bara 7,8 % av de annoterade exemplen på *bridging*. Gardent el al. påstår att deras klassifikation är tillräckligt omfattande och uttömmande för två annotatorer att komma överens om bedömningen. Forskarna ville fortsätta sina undersökningar genom att även tillämpa sina resultat på korpusar av engelska och tyska.

2.3.5. Sammanfattning

Genomgången av olika beskrivningar och klassifikationer av definita fraser i allmänhet och av olika syn på indirekta anaforer kan fungera som ett bevis på hur mångfacetterade kategorierna är. Trots att definita fraser länge har varit ett intressant forskningsobjekt inom olika grenar av språkforskning är klassifikationer av indirekta anaforer relativt få eftersom de ofta behandlas som en grupp för sig själv. Det visar sig däremot att gruppen är heterogen och mycket nyanserad så att det är svårt att dra tydliga gränser mellan olika typer om man bestämmer sig för en klassifikation. Detta kan bekräfta Hawkins (1978: 123) åsikt att det är det mest fascinerande bruket av definita nominalfraser.

Vieira (1998: 243ff.) sammanställer olika klassifikationer över bruk av definita fraser. De flesta teorierna som hon presenterar i sin artikel sammanfaller med forskning som diskuteras i föreliggande avhandling, nämligen: Hawkins (1978), Prince (1981, 1992), Fraurud (1990), Löbner (1985) och Clark (1983). Hon jämför olika termer som används av de olika forskarna för att beskriva konkreta exempel som illustrerar fyra typer av bruk av definita fraser: *anaphoric, associative, situational* och *unfamiliar uses.*

Med tanke på perspektivet som behandlas i denna avhandling diskuteras nedan bara de associativa användningarna. Tabell 3 (på kommande sida) innehåller Vieiras sammanställning i mitt urval (jag utelämnar Strands och Sidners typologier som Vieira redogör för men som inte inkluderats i de teoretiska genomgångarna här) och mina tillägg som omfattar typologierna och terminologin använda hos Poesio & Vieira (1998), Ekerot (2011), Liu & Gleason (2000), M. Schwarz (2000) och Gardent et al. (2003). Vieiras (1998: 248ff.) översikt markeras i grått. Frågetecken i tabellen används när forskaren/forskarna ifråga inte diskuterar vissa fall och när det inte är klart om deras klassifikation överhuvudtaget kan omfatta fallen (Vieira 1998: 243). Vieira (1998: 246) konstaterar att sammanställningen av klassifikationer över *associative uses* var den mest komplexa bland de fyra typerna på grund av hur svårt det var att komplettera tabellen eftersom flera detaljerade fall inte alltid diskuteras explicit i litteraturen.

Hawkins (1978: 123) förstår med *associative anaphora* sådana definita fraser som har sina *triggers* i form av en nominalfras. Det är oklart

vilken ställning han har till fraser som tolkas tack vare mottagarens mer detaljerade förutsättningar och slutsatsdragningar. Princes (1992: 304) definition av *inferrables* som grundar sig på att lyssnaren kan dra slutsatser om frasens referent baserade på tidigare introducerade fraser är så omfattande att Vieira (1998: 246) antar att den egentligen kan tillämpas på alla exempel i tabellen. Detsamma gäller i stort sett Frauruds (1990: 401) begrepp av *first-mention uses* (förutom exempel som uttrycker relationen *set-membership*), Löbners (1985: 303f.) *FC2s with* , Liu & Gleasons (2002: 7) *textual uses*, samt Poesio & Vieiras (1998: 193) breda definitionen av *associative uses* som omfattar alla relationer baserade på lexikala förhållanden och kunskap om omvärlden (som Poesio & Vieira 1998: 193 kallar för ”sunt förnuft”). Clarks (1983) klassifikation är på så sätt mer nyanserad eftersom han skiljer mellan *parts* och *roles* med dess olika undertyper men trots det var det inte möjligt för Vieira att tillskriva alla exempel en term ur Clarks typologi. Sådana problem förekom inte under försök att tillskriva exemplen till M. Schwarz (2000) eller Gardents et al. (2003) typologier. Det finns till och med sådana fall som M. Schwarz diskuterar som gränsfall som *the room/the chandelier* (jfr M. Schwarz 2000: 112f. resonemang kring konceptuella typer med partitiv tolkning samt Charolles 1999: 312, 316 resonemang kring transitivitet av meronyma relationer i 2.3.3) och *last Wednesday/the news* (jfr M. Schwarz 2000: 109 tolkning av frasen som refererar till en veckodag som en serie av episoder i 2.3.3).

Exempel som framstår som mest komplexa och tvivelaktiga och som har flest frågetecken i tabellen är fraser med icke-nominala *trigger* eller fraser vars relationer grundas på icke-lexikala faktorer och dess tolkning kräver aktivering av mer sammansatta och invecklade processer. De hittar ändå sin plats i M. Schwarz och Gardents et al. typologier på grund av att de författarna tar hänsyn till olika kunskapskällor. Dessutom kan man observera att deras klassifikationer i viss mån är överlappande. M. Schwarz semantiska typer (verbsemantiska och meronymiska) sammanfaller med den tematiska typen och en del av den definitionella typen hos Gardent et al., vissa konceptuella typer kan tolkas som *co-participants* och inferentiella typer vars tolkning visserligen överskrider lexikala kunskaper men även kan beskrivas som icke-lexikala i enighet med Gardent et al.

Associative uses	a book the author	the room the ceiling	the wall the building	the room the window	the room the chandelier	a couple the woman
Hawkins	associative	associative	associative	associative	associative	associative
Prince	inferrable	inferrable	inferrable	inferrable	inferrable	inferrable
Clark	?	necessary parts	?	probable parts	inducible parts	set-membership
Löbner	semantic fc2 (anaphoric arg.)	semantic fc2 (anaphoric arg.)	?	semantic fc2 (anaphoric arg.)	?	?
Fraurud	first mention	first mention	first mention	first mention	first mention	?
Poesio & Vieira	associative	associative	associative	associative	associative	associative
Ekerot	implicit bestämdhet	implicit bestämdhet	implicit bestämdhet	implicit bestämdhet	implicit bestämdhet	implicit bestämdhet
Liu & Gleason	textual	textual	textual	textual	textual	textual
M. Schwarz	conceptual	semantic	semantic	semantic	semantic/ conceptual	?
Gardent et al.	thematic	definitional	definitional	definitional	definit./co-particip.	set membership

Tabell 3a: Klassifikation av definita fraser i enligt Vieira (1998: 248–250) i urval och med tillägg

Associative uses	she was killed the murderer	she died the murderer	a professor the car	an earthquake the suffering people	Israel and Egypt the peace agreement	last Wednesday the news
Hawkins	?	?	?	associative	associative	associative
Prince	inferrable	inferrable	inferrable	inferrable	inferrable	inferrable
Clark	necessary roles	optional roles	?	reason/cause/ conseq.	?	?
Löbner	semantic fc2 (event role)	?	?	?	semantic f3	?
Fraurud	first mention	first mention	first mention	first mention	first mention	first mention
Poesio & Vieira	associative	associative	associative	associative	associative	associative
Ekerot	?	?	implicit bestämdhet	?	?	?
Liu & Gleason	?	?	textual	textual	textual	textual
M. Schwarz	semantic	inferential	inferential	inferential	inferential	semantic/ conceptual
Gardent et al.	thematic	non-lexical	non-lexical	non-lexical	non-lexical	definit./non-lexical

Tabell 3b: Klassifikation av definita fraser enligt Vieira (1998: 248–250) i urval och med tillägg

För övrigt är det mycket viktigt att påpeka att de flesta undersökningar och klassifikationer förbereddes ur förstaspråksperspektiv, särskilt de som gäller anafortolkning, koherensbedömningar och sökning av *triggers*. En reviderad klassifikation borde vara behövlig och brukbar också med hänsyn till andraspråksinlärning och didaktik, i synnerhet med tanke på talare av artikellösa språk vilka lär sig ett språk som har morfologiska uttryck för species. Indirekta anaforer är särskilt svåra att lära in men de får inte tillräckligt mycket plats i läroböcker i svenska som främmande språk där det är först och främst direkt anaforiskt bruk som betraktas som mösterfall (jfr Nyqvist 2013b, se kapitel 5).

Att granska inlärning av indirekta anaforer är ett nytt perspektiv och att ta upp det kan ge nya inslag, även när det gäller klassifikationer av anaforer. En viktig fråga som bland annat framgår av genomgången och sammanställningen ovan, som synnerligen är av betydelse angående didaktik- och inlärningsperspektivet, är hur djupt indelningen kan gå – att behandla indirekta anaforer bara som en grupp utan hänsyn till interna skillnader i kategorin verkar inte tillräckligt medan det inte heller är användbart att urskilja för många olika typer och undertyper. Av dessa skäl används M. Schwarz (2000) och Gardents et al. (2003) typologier som utgångspunkter för mina empiriska undersökningar i kapitel 7 och 8.

3. Species i svenskan och polskan

Species är en betydelse- och böjningskategori i svenska nominalfraser medan i polskan är det ingen enskild grammatisk kategori. I denna del av avhandlingen redogör jag för hur kategorin species uttrycks i de två språken.

3.1. Species i svenskan

Species som en betydelse- och böjningskategori i svenska nominalfraser beskrivs som ett ”mångfasetterat fenomen” (Nyqvist 2013a: 36) på grund av att ”samspelet mellan form och betydelse när det gäller substantivets bestämda och obestämda former synnerligen [är] komplext och ännu inte till fullo utrett” (Bolander 2001: 98). Regler som styr detta system är komplicerade och ur inlärningsperspektiv kräver de kunskap i såväl det morfologiska, syntaktiska som det pragmatiska området (Eriksson & Wijk-Andersson 1988: 1). Med hänsyn till detta perspektiv hävdar (Pettersson 1976: 119) att en inlärare av svenska:

> måste för varje substantiv han tänker använda ta ställning till följande problem:
> (a) han måste bestämma om han skall ha artikel över huvud taget
> (b) han måste, om han bestämt sig för artikel, välja rätt artikel, bestämd eller obestämd
> (c) han måste ta ställning till vilket genus substantivet har
> (d) han måste tänka på kongruensen om han också använder adjektiv, dvs om han skall ha starkt eller svagt adjektiv och vilken genusform han skall välja
> (e) han måste slutligen, om han har valt bestämd form på substantivet och detta föregås av attribut, ta ställning till om han skall ha dubbel artikel eller inte, och om han beslutar sig för det senare, vilken av artiklarna han skall ha med.

Problem kan uppstå inte bara på den funktionella utan också på den formella nivån, först och främst i samband med att species kan uttryckas med hjälp av ett tämligen högt antal morfem och allomorfer (Nyqvist 2013a: 37).

Nyqvist (2013a: 23) och Bolander (2001: 98f.) påpekar dessutom hur viktigt det är, på tal om species, att skilja mellan form (bestämd och obestämd) och betydelse (definit och indefinit) – detta på grund av att det finns exempel på både sådana fall där en nominalfras har definit betydelse trots att substantivet inte står i bestämd form (t.ex. *höger sida, ovannämnd åtgärd*, *min bok,* SAG 3 1999: 151) och när en nominalfras med substantivet i bestämd form inte gör det möjligt att unikt identifiera referenten (t.ex. *ont i benet, hälften av veden, den ena soffan av de två han köpte på auktionen*, SAG 3 1999: 158).

3.1.1. Form

Bolander (2001: 98) konstaterar att svenskans formsystem för att ange framför allt bestämd betydelse är ovanligt invecklat. SAG 2 (1999: 96) förklarar att substantivet böjs i species, på så sätt att obestämd form, alltså en form utan bestämdhetssuffix, kontrasterar mot bestämd form, alltså en form med bestämdhetssuffix, dvs. bestämd slutartikel. Bestämdhetssuffixet i sin tur kongruensböjs i genus och numerus medan valet av variant av pluralis beror på typ av deklination (SAG 2 1999: 96, 101).

I definita nominalfraser samspelar substantivets och till och med adjektivets form med olika attribut. Även i detta avseende är kongruenssystemet relativt sammansatt eftersom fraser med vissa definita attribut bildas med substantiv i bestämd form medan andra med substantiv i obestämd form, till exempel fraserna *denna lilla flicka* och *den där lilla flickan* är båda semantiskt definita men de bildas med substantiv i olika former beroende på sina attribut. Huvudmönstren för detta system sammanställs i Tabell 4 nedan:

Definit attribut	Adjektiv m.m.	Substantiv	Exempel
-	Best. f.	Best. f.	*lilla flickan*
den	Best. f.	Best. f.	*den lilla flickan*
den	Best. f.	Obest. f. + Restriktiv relativ bisats	*den lilla flicka som*
den (här/där)	Best. f.	Best. f.	*den där lilla flickan*
denna	Best. f.	Obest. f.	*denna lilla flicka*
Possessivattribut	Best. f.	Obest. f.	*hans lilla flicka*

Tabell 4: Specieskongruens i nominalfrasen: huvudmönstren, efter SAG 3 1990: 70

Det råder ett visst terminologiskt kaos angående vilka former som egentligen uppfattas som de obestämda. I de flesta läroböcker (jfr kapitel 5 i denna avhandling) samt hos många forskare (Pettersson 1976: 121, Nyqvist 2013a: 24) görs en distinktion mellan obestämd och bestämd form på så sätt att den obestämda formen beskrivs som en form med framförställd obestämd artikel i fall av substantiv i singularis (*en hund, ett hus*) samt en form utan bestämd slutartikel i fall av substantiv i pluralis (t.ex. *hundar, hus*), varvid den bestämda formen är försedd med bestämd slutartikel (t.ex. *hunden, hundarna, huset, husen*). Substantiv utan obestämd artikel, attribut eller bestämdhetsändelser kallas för naken form (*hund*)[5]. En annorlunda inställning hittas däremot hos Eriksson & Wijk-Andersson (1988: 2f., 20) som hänvisar till Platzack & Platzacks beskrivning där substantivformer delas in i två typer: begreppsform (*base form*) och artikelform (*suffixed form*). Artikelformer (t.ex. *hunden, stolarna, huset*) används för att uttrycka bestämdhet. Begreppsformers (*hund, stol, hus*) användning är bredare för de kan kombineras med en indefinit artikel (*en hund, ett hus*), genitiv (*mammas hund*) eller pronomen (*denna hund*, *dessa stolar*) och det är de element som bestämmer över frasens definita eller indefinita betydelse, dvs. begreppsformen är neutral gentemot bestämdhet. Eriksson & Wijk-Andersson (1988:

[5] I litteraturen kring nakna fraser beskrivs sådana artikellösa fraser *a priori* som indefinita (jfr Rosén & Borthen 2017).

20) påstår att en sådan uppfattning av formerna kan vara till nytta i språkundervisnings- och språkinlärningssammanhang.

3.1.2. Funktion

Eftersom val av species i princip är förenat med talarens/skribentens bedömningar om mottagarens förmåga att identifiera referenten kan man konstatera att det också bidrar till textbindningen (jfr Bolander 2001: 101). Bolander visar exempel på ett textstycke där den nya informationen introduceras i bestämd form och det som är omtalat eller som förväntas vara känt presenteras i obestämd form, alltså tvärtom än i de svenska reglerna:

> …Ut ur ett mörker kom mannen. Med sig hade han hunden som viftade på en svans. på ett huvud hade en man den stora luvan och i en mun hängde cigarren. En man verkade trött och drog efter en anda…(Bolander 2001: 102, mina understrykningar)

En sådan text uppfattas som märklig och kan leda till olika misstolkningar. Hon förklarar bland annat att användningen av den indefinita frasen *en svans* (istället för den implicit bestämda *svansen*) antyder att hundar kan ha flera svansar medan bestämd form hos *mörker* borde vara naturlig på grund av att det är en del av scenariot som byggts upp i texten. Enligt svenska mönster bör upprepade substantiv i det anaforiska bruket bytas till pronomen, om syftningen inte är oklar, vilket den kan bli till exempel på grund av större avstånd mellan referenterna eller större mängd av referenter (Bolander 2001: 102, Ekerot 2011: 150f.).

Trots att modersmålstalare av svenska inte har problem med speciesval, måste de fortfarande lägga märka till valet med hänsyn till att det är mottagarens kunskaper som bedöms:

> Det kan hända att vi t o m kränker mottagaren genom att använda obestämd form, när vi borde förstå att mottagaren känner till det vi talar om. Eller att vi formulerar oss svårbegripligt genom att använda bestämd form utan att först presentera referenten i obestämd form.(Bolander 2001: 102f.)

Mer om speciesfel i kommunikationen kan läsas i 5.2.2.5.

Pettersson (1976: 120f.) nämner sammanlagt fyra distinktioner som påverkar klassificeringen av nominala uttryck avseende bestämdhet, nämligen: generisk – icke-generisk, begränsad – icke-begränsad, specifik – icke-specifik, klass – funktion. De tre första distinktionerna är avhängiga av varandra på ett hierarkiskt sätt, vilket sammanfattas i diagrammet nedan:

Figur 13: Klassifikationen av nominala uttryck med hänsyn till bestämdhet enligt Pettersson (1976: 121)

Kriteriet genericitet gäller frågan om nominalfrasen avser en bestämd individ (icke-generisk) eller om referensen omfattar hela ”släktet” (Pettersson 1976: 121), ”hela den art eller klass som nominalfrasen beskriver” (SAG 3 1999: 173) (generisk). Med obestämd form singularis menas då var och en av individerna (tolkningen är alltså distributiv): *En pojke gråter inte*. Bestämd form singularis syftar oftast på en hyperonym till substantivet: *Katten är ett vänligt sällskapsdjur.* Bestämd form pluralis brukar avse samtliga individer inom klassen (kollektiv tolkning): *Mammutarna var ofantligt stora däggdjur.* Obestämd form pluralis kan nästan alltid uttrycka generisk betydelse: *Enhörningar är vanliga sagodjur.* Det finns dessutom flera fall där olika former kan användas generiskt, utan att ha större påverkan på betydelsen: *En katt/Katten/Katter/Katterna har vassa klor* (Pettersson 1976: 121, SAG 2

1999: 108ff., SAG 3 1999: 161ff., 173ff.). Distinktionens begränsning hänför sig till om nominalfrasen är begränsad med avseende på andra individer eller substantiv som är unika i sin klass. Pettersson (1976: 123, mina understrykningar) hävdar här:

> Beteckningen bestämd artikel är inte riktigt lyckligt vald. Det framgår av exempel som: *Katten tillhör samma familj som lejonet och tigern, Gärdsmygen är en flyttfågel.* I intet av dessa fall betecknar substantivet någon bestämd individ […]. Den senare satsen betyder alltså […] att gärdsmygen, begränsad, avskild från alla andra fåglar, tillhör klassen flyttfåglar.

Distinktionen specifikhet kan betraktas som motsats till genericitet på grund av att ett substantiv som är icke-generiskt alltid är specifikt, det avser alltså en individ eller ett objekt som existerar i verkligheten eller i någons föreställning (Pettersson 1976: 123f.). Specifik indefinit betydelse innebär att talaren/skribenten utgår ifrån att referenten inte är unikt identifierbar för mottagaren: *Det var en man här och frågade efter dig., Jag såg en konstig hund.* (SAG 3 1999: 172, Nyqvist 2013a: 28). När referenten inte är unikt identifierbar vare sig för mottagaren eller till och med talararen/skribenten talas det om icke-specifik indefinit betydelse: *Hämta ett plåster!* Fraser med denna betydelse förekommer i icke-affirmativa satser, alltså satser med negerande, ifrågasättande och dylik betydelse: *De förbjöd oss att ha en katt. Har du ringt några vänner?* eller i satser med modal betydelse, alltså satser som uttrycker vilja, önskan, måsten, möjligheter och dylikt: *Om vi ändå hade en katt! Jag hoppas verkligen att du hittar en bra karl.* (SAG 3 1999: 170ff., Nyqvist 2013a: 29).

Distinktionen klass – funktion beskrivs som ett ”specialfall av distinktionen specifik – icke-specifik” (Pettersson 1976: 126) och avser bland annat nominalfraser i predikatsfyllnad och som objekt eller rektion. Om frasen används som en klassbeteckning (bl.a. yrke, nationalitet, trosbekännelse, politisk tillhörighet osv.) står substantivet nämligen i naken form: *Han är bibliotekarie. Jag är svensk. Hon är katolik. Min bror är allergiker.* Om frasen däremot används värderande som uttryck för funktion som karakteriserar en medlem i en klass, står substantivet med obestämd artikel som då har en individualiserande betydelse: *Han*

är en bödel. (= han bär sig åt som en bödel, men det är inte hans yrke), *Han är en jesuit.* (= han är jesuitisk, men tillhör inte jesuitorden), *Min bror är en duktig smed.* (= det är inte något yrke att vara en duktig smed) (SAG 3 1999: 178, Pettersson 1976: 127). När det snarare är egenskaper som utmärker en viss klass än enskilda individer har fraserna svagt referentiell betydelse och substantivet används utan artikel, också när nominalfrasen står i objekt: *spela fiol, köra bil, åka båt, jaga älg* osv. Av kommunikativa skäl är alltså beskrivningen viktigare än referensen till det som passar till beskrivningen. Svag referens innebär att frasens uppfattning som semantiskt definit eller indefinit ofta är oklar eller rentav ointressant (jämför *skaffa sig körkort* vs *skaffa sig ett körkort* och *ligga på rygg* vs *ligga på ryggen*) (SAG 3 1999: 175ff.). Bolander (2001: 100) kallar sådana fraser för ”lexfraser med specialbetydelse” och illustrerar begreppet med följande exempel: *Familjen har hund.* vs *Familjen har en hund., Svenssons har sommarstuga.* vs *Svensson har en sommarstuga., Thomas köpte bil igår.* vs *Thomas köpte en bil igår.* Med ”specialbetydelse” avser hon vissa välkända, vedertagna förhållanden eller objekt etablerade i verkligheten. Hon jämför dem med meningar som kan uppfattas som underliga: *Familjen har krokodil, Svensson har traktor, Thomas köpte docka igår* men undrar samtidigt om sådana regler och begränsningar kring artikelbruket kanske kan anses som temporära:

> Skulle man i det nu snabbt föränderliga samhället kunna avläsa vad som blivit etablerat i vår kultur genom att studera artikelbruket? Hur är det idag med *ha pool, ha helikopter* eller *ha orm/marsvin*? (Bolander 2001: 100)

De komplicerade relationerna mellan funktioner och former i det svenska speciessystemet som beskrevs i översikten ovan sammanfattas grafiskt av Axelsson (1994: 18f.) i diagram som visar variationen av olika möjliga former att uttrycka definit och indefinit betydelse i svenskan:

Figur 14: Möjliga former för definit och indefinit betydelse i svenskan enligt Axelsson (1994: 18–19)

<u>Möjliga former av definit betydelse:</u>

(1a) Jag tycker om Paris.
(1b) Solen skiner.
(1c) Den bruna hästen vinner.
(1d) Min man är lärare.
Evas man är lärare.
(1e) Detta hus är nymålat.
Det här huset är nymålat.

(2a) Tigern är randig.
(2b) Tigrarna är randiga.
(2c) en tiger är randig.
(2d) Tigrar är randiga.
(2e) Alla tigrar är randiga.
(2f) Varje tiger är randig.

<u>Möjliga former av indefinit betydelse:</u>

(3a) Jag har köpt en hund.
(3b) Det är fyra fåglar i buren.

(4a) Hon är präst.
(4b) Han är en clown.
(4c) De jagar älg.
(4d) Har du katt?
Jag skulle vilja ha katt.
Hon har inte pengar.
(4e) Har du en katt?
Jag skulle vilja ha en katt.
Hon har inte en krona.
(4f) Har du någon katt?
Jag skulle vilja ha någon katt.
Hon har inte några pengar.

Eriksson & Wijk-Andersson (1988: 20) hävdar att det först är begreppsformer som borde presenteras för språkinlärare som lättare att tillägna sig eftersom det finns till exempel pronomen som har samma funktion som de svenska artiklar i många olika språk, till och med sådana som saknar artiklar. Artikelformen borde enligt dem introduceras senare som ett uttryck av den definita betydelsen när ett pronomen inte är nödvändigt. Sist införs den framförställda definita artikeln som en markering av att artikelformen föregås av ett attribut. Nedan presenteras ett schema över

artikelformens betydelser – det påminner i princip om indelningarna som beskrivs i Svenska Akademiens Grammatik (SAG 3 1999) angående den textuella och deiktiska identifikationsramen samt olika typer av anaforiska fraser. Indelningen av de deiktiska artikelformerna liknar Hawkins (1978) *situation uses.* Artikelformen kan dessutom uttrycka generisk betydelse, som inte tas upp i föreliggande avhandling.

Figur 15: Artikelform enligt Platzack & Platzack efter Eriksson & Wijk-Andersson (1988: 3)

(1a) Där stod en bil och en traktor. Bilen var röd.
(1b) Det stod en bil vid vägkanten. Ratten saknades.
(2) Han läste en dikt för dem. Uppläsningen gjorde ett djupt intryck.
(3) Jan bröt nyckelbenet i förrgår.
(4) Tornet på en kyrka skymtade i horisonten.
(5) Se upp för motorcykeln! (sagt på gatan)
(6) Har du lagat motorcykeln? (sagt inom familjen)

Fraser med generisk betydelse (står förutom schemat):
Kärleken är blind.
Oljan tar slut en gång.
Bilen behövs.

I fråga om inlärningsperspektiv är det väsentligt att igen framhäva att det svenska systemet karakteriseras som en grammatisk struktur av åtskilliga inherenta svårigheter (Nyqvist 2016: 306ff. i anknytning till DeKeyser 2005) på olika nivåer: betydelse, form och relationen mellan dem båda. Artiklar, om också frekventa i språket, är svårare att uppfatta och har i hög grad abstrakt betydelse, vilket påverkar hur många slutsatser kring dem en inlärare kan dra baserande på inputen (Nyqvist 2016: 307). Relationer mellan form och betydelse kan beskrivas som ogenomskinliga på grund av att en form kan ha flera betydelser. Detta kan avse till exempel den generiska betydelsen (Nyqvist 2016: 307) eller också olika betydelser för substantivets nakna form samt till och med det faktum att substantivformen utan artikel kan förekomma i fraser med såväl indefinit som definit betydelse. Till svårighetsnivån bidrar också redundans som innebär att samma betydelse uttrycks av flera morfem. I de definita fraserna kan bestämdheten nämligen markeras med hjälp av en framförställd bestämd artikel, ett bestämdhetssufix på adjektivet och en bestämd slutartikel på substantivet, medan den framförställda artikeln utelämnas i vissa lexikaliserade fraser med adjektivattribut (Nyqvist 2016: 307, SAG 3 1999: 15ff.).

DeKeyser (2005: 6) uppfattar former som komplexa om det finns ett högt antal val som måste göras för att bestämma sig för det rätta morfemet eller den rätta allomorfen för att uttrycka betydelsen ifråga samt att placera dem på rätt ställe. I denna linje har Nyqvist (Nyqvist 2013a: 35f.) sammanställt ett slags beslutsträd som visar vilka faktorer som måste beaktas vid bildning av olika typer av fraser i svenskan för att uttrycka den definita och indefinita betydelsen. Linjerna i diagrammen avser olika alternativ medan pilarna visar exempel på fraser som bildas som följd av respektive val:

Figur 16: Faktorer man ska ta hänsyn till när man bildar en indefinit och en definit nominalfras i svenskan (Nyqvist 2013a: 35–36)

Av diagrammen framgår att behärskning av artikelbruket medför behärskning av olika kunskaper. I både den indefinita och definita betydelsen krävs först och främst inblicken i substantivets grundbetydelse: individuativ eller dividuativ. Sedan måste man ta hänsyn till substantivets numerus i fall av fraser med indefinit betydelse och till olika attribut i fall av definita fraser. De presenterade exempelfraserna visar dessutom fler variationer och mer komplexa val vilka bland annat gäller frågan om när den framförställda bestämda artikeln är obligatorisk eller inte (jämför *valsen, den fina valsen* och *Finska viken*) samt vilka substantivformer som står efter respektive attribut (jämför *hennes nya hus, samma gamla hus* och *hela gamla huset*). Dessutom får man inte glömma att såväl de svenska artiklarna som pluralsuffixen har sina allomorfer och att det är genus, numerus, deklinationstyp och fonotaktiska faktorer som styr över deras val. Av de ovannämnda kan man förvänta sig att observera en tendens till förenkling i inlärarspråket (jfr Nyqvist 2016).

3.1.3. Definita fraser i Svenska Akademiens Grammatik

Svenska Akademiens Grammatik, den svenska standardgrammatiken som innehåller en omfattande beskrivning av svenska språket och en utförlig, traditionell begreppsapparat och som mycket ofta används inom språkundervisning, såväl av språklärare och språkstuderande, kan uppfattas som den essentiella utgångspunkten för den allmänna beskrivningen av definita nominalfraser i denna avhandling.

Referentialitet som ”är förhållandet mellan nominalfrasen och dess avsedda referent, dvs. den eller det som frasen skall utpeka i talarens och/eller lyssnarens bild av verklighetens eller textens värld” (SAG 3 1999: 150) och ”som hänger samman med species och definita attribut” (SAG 3 1999: 142) utgör en av komponenterna som ingår i nominalfrasens betydelse, förutom deskription, ”dvs. klasstillhörighet, beskaffenhet, relationer” (SAG 3 1999: 142) och kvantitet. Som syntaktiskt definita fraser uppfattas sådana som innehåller ett element som markerar definitheten, som till exempel ett definit attribut (*detta problem*), substantivets bestämda form (*tecknet*), adjektiv som framförställt attribut (*lilla flickan*) eller till och med ett egennamn (*Anna*)

eller ett definit pronomen (*hon*) som huvudord (SAG 3 1999: 150, mer om nominalfrasens form i 3.1.1).

En nominalfras kan också vara semantiskt definit, det vill säga talaren/skribenten utgår ifrån att lyssnaren/läsaren ”skall kunna unikt identifiera [referenten] med hjälp av nominalfrasens beskrivning och sin kännedom om det sammanhang där referenten tänks ingå, identifikationsramen. Inom denna ram refererar den definita nominalfrasen normalt uttömmande till alla de referenter som passar till beskrivningen, oavsett om det är en eller flera referenter som avses” (SAG 3 1999: 155). Den nämnda identifikationsramen kan i princip bara ha två olika bakgrunder: antingen i den situativa eller i den textuella kontexten. Den deiktiska ramens omfattning utgör ett kontinuum av såväl den snäva, konkreta situationen som en bredare, större del av avsändarens och mottagarens värld[6], vilket illustreras av exemplen nedan (fritt baserade på SAG 3 1999: 155ff.):

(181) Ge mig <u>saxen</u>!
(= *saxen* kan uppfattas som synlig i talsituationen)

(182) Har du gått ut med <u>hunden</u> idag?
(= tolkningen av *hunden* kan begränsas till talarens/lyssnarens hushåll)

(183) När <u>kopiatorn</u> inte fungerar så ringer ni vår leverantör.
(= tolkningen av *kopiatorn* kan begränsas till exempel till avdelningens eller kontorets enda kopiator)

(184) Vad sa <u>kungen</u> vid 30-årsjubileumet på tronen?
(= tolkningen omfattar hela landet i talsituationen)

(185) Områdena längs <u>ekvatorn</u> hör till jordens varmaste.
(= identifikationsramen utgörs av jordklotet som de talande befinner sig på)

(186) Varje enskild kropp kretsar kring <u>solen</u> i en cirkelrund bana.
(= identifikationsramen utgörs av solsystemet de talande befinner sig i)

---

[6] Som ett speciellt fall av den deiktiska identifikationsramen presenteras i SAG 3 (1999: 156) fraser med definit generisk betydelse – ”när den talande förutsätter ett maximalt, universellt rum som identifikationsram, ett rum där *elefanten* […] eller *elefanterna* […] uttömmande betecknar alla djur som passar in på beskrivningen”, som i meningarna: *<u>Elefanten</u> är ett däggdjur* eller *<u>Elefanterna</u> lever framför allt i Afrika och Indien.* Denna avhandling samt många andra publikationer som citeras i det här kapitlet begränsas bara till de icke-generiska nominalfraser.

(187) Halva mänskligheten är kvinnor.
(= ordet *mänsklighet* omfattar då alla människor i universum, eventuellt alla människor under en viss tid)

Deixis kan dessutom vara direkt, när referenten anges utan omvägar, till exempel *denna kväll* när det talas om den kväll när talsituationen inträffar eller *den där saxen* när det talas om den sax som är synlig i talsituationen. Indirekt deixis avser däremot ”en referent som står i en relation till något som är givet i det deiktiska rummet” (SAG 3 1999: 160), exempelvis *författaren till den där boken*, *den bortre stolen, min moster i Haparanda.*

Fraser där referenten identifieras i en textuellt presenterad ram är anaforiska definita nominalfraser (exemplen nedan är hämtade ur SAG 3 1999: 156).

(188) På tåget träffade vi en tysk och två turkar. Tysken hette Dieter.
(189) På tåget träffade vi två turkar. Dessa människor visade sig vara högst charmerande.
(190) Johan hade fått en leksaksbil, men hjulen ville inte snurra.

Till och med det anaforiska rummet betraktas som ett spektrum mellan den snävaste identifikationsramen som utgörs av den närmast föregående meningen eller den mer utvidgade kontexten då ”lyssnaren vidgar […] identifikationsutrymmet till en ram inom vilken det finns bara just så många referenter av det beskrivna slaget som den definita frasen anger” (SAG 3 1999: 162f.). Dessutom kan anaforer vara direkta eller indirekta. Direkta anaforer karakteriseras av att det i den tidigare texten finns det direkta korrelatet som anger samma referent som avses med den anaforiska frasen som dessutom ofta är ett personligt pronomen.

(191) Per har skrivit en bok om daggmaskar. Han ska disputera på den i maj.
(192) Det finns både en schäfer och en tax i huset. Men det är alltid schäfern man ser Per gå ut med.

Som anaforiska fraser räknas också sådana “när en referent A står i en entydig relation till en textuellt unikt identifierbar referent B [och

då] blir också referenten A unikt identifierbar och betecknas med en definit nominalfras. Detta kallas indirekt anafor" (SAG 3 1999: 165, med mitt tillägg). De illustreras i SAG 3 med följande exempel där bland annat en prepositionsfras eller relativsats anger relationen mellan referenten A och referenten B:

(193) Han köpte ett bord och en soffa. Benen på bordet var skadade.
(194) Anders har varit i Berlin. Forskarna som han träffade där var oroliga för sina jobb.

Förutom detta händer det ofta att "den fritt anaforiska nominalfrasens referent (A) [är] unikt identifierbar fastän den saknar direkt korrelat och fastän ingen explicit relation är angiven till en annan i texten nämnd eller underförstådd referent. Lyssnaren kan ändå identifiera A genom att anta en relation som i så fall är unik. Denna form av indirekt anafor [med implicit relation till en annan referent eller betydelse] kallas implikativ anafor" (SAG 3 1999:166) och kan illustreras med exempel där nominalfrasen oftast består av ett substantiv i bestämd form (exemplen är hämtade ur SAG 3):

(195) Hon köpte ett rokokobord. Ett av benen var skadat.
(196) Anderssons tänker sälja sin bil. Reparationerna blev för dyra, tyckte de.
(197) Ingen bil är så bra att motorn håller i evighet.
(198) Nu har familjen flyttat. Han har visst fått ett jobb uppåt landet.

Man kan dock finna tämligen liknande konstruktioner där definita nominalfraser inte används, nämligen:

(199) Jag har hört att du har en kungsboa i ditt terrarium.
(200) Du skrev visst en avhandling om luftföroreningar för några år sedan.
(201) Styrelsen har sagt ja till ett fjärde laboratorium.
(202) Jag växte upp i ett liberalt hem.

I de ovanstående meningarna skulle till exempel *kungsboan* eller *avhandlingen* kanske försöka tolkas och identifieras genom relationen

till subjektet, som indirekt anafor ”men eftersom det sambandet etableras först genom det som påstås får inte dessa nominalfraser definit form i dessa satser” (SAG 3 1999: 157).

Figur 17: Definithet och identifikationsramer, enligt SAG 3 1999: 155ff.

För övrigt är det nödvändigt att framhäva att vid alla typer av definita nominalfraser är det alltid ”lyssnaren som skall kunna identifiera referenten i verkligheten eller i en textvärld. Att talaren kan identifiera en specifik referent ger honom inte rätten att använda definit nominalfras” (SAG 3 1999: 156). Skillnaden mellan talarens/skribentens och lyssnarens/läsarens kunskaper kan exemplifieras med meningsparet: *Jag såg <u>en älg</u> igår* vs *Jag såg <u>älgen</u> igår.* (SAG 3 1999: 157). I det första fallet, med den indefinita frasen *en älg*, är det talaren som vet vilken älg det refereras till, men inte lyssnaren. I det andra fallet däremot är det både talaren och lyssnaren som förstår vilken älg det syftas på. Emellertid borde man inte glömma att ”användningen av definithet kräver en inlevelse från talarens sida i lyssnarens kunskaper och föreställningsvärld och olika talare kan vara olika skickliga härvidlag” (SAG 3 1999: 160).

Ett särskilt fall utgör fraser när lyssnaren inte kan känna till vilken av ett antal (om också litet) potentiella referenter talaren syftar på. Jämför nedanstående exempel (efter SAG 3 1999: 157f.):

(203) Sätt dig vid fönstret när du syr, så ser du bättre.
(= det är det lämpligaste fönstret som avses, dvs. det ljusaste, det närmaste eller dylikt)
(204) Kalle hade ont i benet.

(= ett av benen, talaren bedömer att den exakta identifieringen är mindre viktig. Fraser som refererar till kroppsdelar är ett ofta förekommande exempel på det här fenomenet i svenskan)

(205) Olle är med bilen på verkstaden. Han hade fått något fel på dörren.
(= en av dörrarna)

I sådana fall överlåter talaren ”åt lyssnaren att göra en rimlighetsbedömning för att identifiera referenten” som vidare ”övergår utan skarp gräns i de fall där definit nominalfras kan användas fastän referenten inte är helt identifierbar […] förmodligen därför att den exakta identifieringen är ointressant” (SAG 3 1999: 157).

3.2. Species i polskan

Polskan är ett artikellöst språk som saknar en systematisk formell markering av bestämdhet, dvs. bestämdhet är ingen enskild grammatisk kategori (Święczkowska 1990: 125, Adamczyk 2016: 15). Detta innebär bland annat att den definita eller indefinita karaktären av en nominalfras i polskan inte behöver anges explicit och att definita och indefinita fraser inte skiljer sig från varandra på den formella nivån (Topolińska 1984: 46). Detta leder i sin tur till ambivalent tolkning av vissa fraser (Fisiak et al. 1978, de engelska exemplen i svensk översättning):

(206) Odwiedziłem staruszkę. Jag besökte { en äldre dam. / den äldre damen.

I polskan, till skillnad från bland annat svenskan, signalerar man distinktionen genom syntaktiska, lexikala eller prosodiska medel, såsom

ordföljd, verbala aspekter eller intonation (Szwedek 1973, Fisiak et al. 1978, Topolińska 1984, Arabski 1990, Ekiert 2004, Roszko 2004). Samtidigt finns det många fall då svenska fraser med artiklar motsvaras av en nollekvivalent i polskan (Arabski 1990: 10):

(207)	De köper en bil.	Kupują samochód.
(208)	Du dansar som en idiot.	Tańczysz jak idiota.
(209)	Polackerna som bor…	Polacy, którzy mieszkają…
(210)	Jag har ont i huvudet.	Boli mnie głowa.
(211)	Vi åker till Alperna för att bestiga Mont Blanc.	Jedziemy w Alpy, by wspiąć się na Mont Blanc.

Ekiert (2004: 7f.) lägger märke till att polska substantiv har full kasusböjning, vilket leder till att det inte är ordföljden som anger vilken satsdel substantivet fungerar som. Man kan alltså konstatera att polskan har en större rikedom av variationer inom ordföljden samt att ordföljden tar över vissa funktioner som artiklar har i bl.a. svenskan. I polskan tenderar indefinita nominalfraser stå närmare slutet av satsen. Första elementet i meningen anger däremot lite ny information och signalerar att referenten är känd för lyssnaren/läsaren (Szwedek 1973: 209, Fisiak et al. 1978: 72f., Ekiert 2004: 7, Arabski 1990: 10). Detta illustreras av nedanstående polska exempel med deras svenska ekvivalenter:

(212) Na stole leży książka.
på bord ligger bok
Det ligger en bok på bordet.

Książka leży na stole.
bok ligger på bord
Boken ligger på bordet.

(213) Do sklepu wszedł mężczyzna.
i affären kom in man
En man kom in i affären.

Mężczyzna wszedł do sklepu.
man kom in i affär
Mannen kom in i affären.

Fisiak et al. (1978: 72f.) utvecklar denna observation med att konstatera att fraser med definit betydelse som fungerar som direkta anaforer står i början av polska satser (jfr Szwedek 1973: 209):

(214) Jag såg en man på gatan. Mannen rökte en cigarrett.
Zobaczyłem na ulicy mężczyznę. Mężczyzna palił papierosa.
?Zobaczyłem na ulicy mężczyznę. Papierosa palił mężczyzna.

Den andra polska ekvivalenten av den svenska satsen med en definit nominalfras bedöms nämligen som onaturlig.

Faktum att det ofta inte är naturligt att introducera en ny referent i början av satsen i polskan är följaktligen ett bevis på hur ordföljden kan återspegla vissa funktioner av den morfologiska speciesmarkeringen (Fisiak et al. 1978: 72). I svenskan har satsen den omvända huvudsatsordföljden på grund av att det finns en bisats i fundamentet. Polskan har inte V2-ordföljd, den mer naturliga placeringen av subjektet i den första ekvivalenten beror på signaleringen av frasens indefinita betydelse:

(215) När jag var i Warszawa, kom en man fram till mig och bad om att få låna tändare.
Gdy byłem w Warszawie, podszedł do mnie mężczyzna i poprosił o ogień.
?Gdy byłem w Warszawie, mężczyzna podszedł do mnie i poprosił o ogień.

Topolińska (1984: 46) exemplifierar dessa relationer angående tema-rema principen med följande meningar:

(216) Skånska Cementgjuteriet jest szwedzką firmą budowlaną.
Skånska Cementgjuteriet är en svensk byggfirma.
(217) Skånska Cementgjuteriet zbudowała hotel.
Skånska Cementgjuteriet byggde ett hotell.
(218) ?Jakaś szwedzka firma budowlana zbudowała hotel.
?Någon svensk byggfirma byggde ett hotell.

Hon påstår att satsen (218), om den uttalas med samma intonation och om den skulle behålla samma logiska betydelse, är inkorrekt. Att ändra satsen på så sätt att frasen *szwedzka firma budowlana* blir betonad eller att ändra ordföljden skulle innebära att det är *hotellet* som blir meningens tema (Topolińska 1984: 46):

(219) **Jakaś szwedzka firma budowlana** zbudowała hotel.
Någon svensk byggfirma byggde hotellet.
(220) Hotel zbudowała jakaś szwedzka firma budowlana.
Hotellet byggdes av en svensk byggfirma.

Samtidigt understryker Fisiak et al. (1978: 73) att de ovanbeskrivna reglerna snarare borde betraktas som tendenser för författarna kommer med några motexempel, som den nedanstående dialogen där fraser med indefinit betydelse står i början av satserna:

(221) - Co się stało?
- (Jakiś) samochód przejechał Janka wujka. (indef.)
- (Jacyś) złodzieje ukradli Jankowi zegarek. (indef.)

- Vad hände?
- En bil körde på Johans morbror.
- (Några) tjuvar stal Johans klocka.

Dessutom noterar de att fraser med definit betydelse som inte har någon explicit antecedent i texten inte behöver följa tendensen att stå i början av satsen (Fisiak et al. 1978: 73):

(222)	Jan nigdy więcej nie ujrzy słońca.	Jan kommer aldrig att se solen igen.
(223)	Maria już poszła na plażę.	Maria har redan gått till stranden.
(224)	Nagle ujrzałem kota.	Plötsligt såg jag katten.

Ett annat medel att uttrycka skillnaden mellan specifika och icke-specifika referenter utgör verbal aspekt (Ekiert 2004: 8, jfr Roszko 2004: 283ff.). I polskan förekommer flera verb i par, där det ena verbet syftar på en ofullbordad och det andra på en fullbordad handling. Skillnaden mellan perfektiva och imperfektiva verb uttrycks genom prefigering, t.ex. *czytać – przeczytać* (läsa – läsa färdigt), *pisać – napisać* (skriva – skriva färdigt), *pić – wypić* (dricka – dricka upp), eller ändringar inom

verbtema t.ex. *otwierać – otworzyć* (öppna – öppna upp), *zabijać – zabić* (döda – döda ihjäl) (Grzegorczykowa et al. 1984: 563ff.). Jämför nedanstående satser med deras svenska ekvivalenter (jfr Ekiert 2004: 8)[7]:

(225) Czytał gazetę.
imperfektivt-läste tidning
Han läste en tidning.
(226) Przeczytał gazetę.
perfektivt-läste tidning
Han läste (färdigt) tidningen.
(227) Pisałem list
imperfektivt-skrev brev
Jag skrev ett brev.
(228) Napisałem list
perfektivt-skrev brev
Jag skrev (färdigt) brevet.

Dessutom används pronomina *jakiś* (någon) och *pewien* (någon) i indefinita fraser och pronomina *ten* och *tamten* (den här/den där) i definita fraser. De skiljer sig däremot från artiklarna genom att de inte är obligatoriska och ofta medför emfatisk betydelse i satserna (Fisiak et al. 1978: 71f.):

(229) Spotkałem (tego) człowieka, który miał na sobie czarną koszulę.
Jag träffade mannen som hade en svart skjorta på sig.
(230) Spotkałem (pewnego) człowieka, który miał na sobie czarną koszulę.
Jag träffade en man som hade en svart skjorta på sig.

Skillnaden mellan pronomina *pewien* (och i det talade språket även *taki*) och *jakiś* ligger i att det första pronomenet uttrycker specifik betydelse och den andra markera icke-specifik betydelse. Denna skillnad illustreras med exemplen nedan (Fisiak et al. 1978: 72):

(231) Jag vill köpa en bok åt dig. Chcę kupić ci { pewną / jakąś } książkę.

[7] Till och med Lyons (1999: 45) antyder att det finns en idé av ”definita” och ”indefinita” tempus i de traditionella grammatikorna och jämför meningarna *I read that book* och *I have read that book*.

I den första polska ekvivalenten med pronomenet *pewien* avses en viss, specifik bok som är känd för talaren/skribenten, medan det i den andra ekvivalenten med pronomenet *jakiś* handlar om vilken bok som helst.

Eftersom den obestämda artikeln i svenskan samtidigt är grundtalen för ”1” och uttrycker ental och individuativitet, kan det polska räkneordet *jeden* i vissa fall fungera som en ekvivalent till denna (Świątek 2014: 30f.):

(232) På kvällen tittade han på en film. Wieczorem obejrzał { jeden / ø } film.

Enligt Szwedeks (1973: 204f., 209) resonemang påverkar prosodin, nämligen kontrastiv intonation, frasernas interpretation angående deras definita/indefinita karaktär. För att illustrera detta använder han sig bland annat av följande exempel:

(233) Wykradł milicjantowi rewolwer. Ten milicjant siedział za to.
Han har stulit polisens revolver. Polisen satt inne för det.
(234) Wykradł milicjantowi rewolwer. Milicjant siedział za to.
Han har stulit polisens revolver. Polisen satt inne för det.
(235) Wykradł milicjantowi rewolwer. Siedział za to milicjant.
Han har stulit polisens revolver. Det var en polis som satt inne för det.
(236) Wykradł milicjantowi rewolwer. Siedział za to ten milicjant.
Han har stulit polisens revolver. Det var polisen som satt inne för det.

I det första exemplet (233) är pronomenet *ten* inte obligatoriskt, den fyller bara en emfatisk funktion. På så sätt är meningarna i (233) och (234) ekvivalenta. På grund av den ändrade ordföljden i (235) är det tveksamt om exemplet också är ekvivalent med (233) och (234) när det gäller definithet. Det är bara tillägg av pronomenet *ten*, som i (236), som resulterar i att meningarna blir ekvivalenta. Szwedek (1973: 205) observerar olika effekter av kontrastiv betoning i de citerade exempelmeningarna. I exemplen (233) och (234) lyfter betoningen

på pronomenet *ten* i frasen *ten milicjant* (polisen) fram den särskilda polisen i kontrast till andra poliser, betoningen på substantivet *milicjant* (polisen) understryker referentens tillhörighet till klassen av poliser i kontrast med andra klasser (t.ex. civilpersoner). Ingen av dessa påverkar koreferensen mellan meningarna i (233) och (236). Szwedek påstår däremot att så inte är fallet för tillämpning av kontrastiv betoning i exempel (234) och (235) där betoning av frasen *milicjant* leder till mångtydig tolkning, nämligen:

– att polisen i den andra meningen inte är samma person som ”han” som det talas om i initialmeningen,
– att det handlar om en annan polis än den som nämns i den första meningen,
– att en grupp av poliser ställs i motsats till andra grupper (t.ex. civilpersoner).

Detta kan sammanfattas i form av två slutsatser. För det första: kontrastiv betoning påverkar inte bedömningen av species i fraser med det demonstrativa pronomenet *ten*. För det andra: fraser utan pronomenet *ten* och med kontrastiv betoning har mångtydig tolkning: antingen som definita i motsättning till en annan fras i initialmeningen eller som indefinit på grund av att det är en annan referent som menas, eller till och med som indefinit på grund av att referenten snarare uppfattas som en grupp i motsättning till en annan grupp (Szwedek 1973: 206, 209).

Święczkowska (1990: 133, min översättning) lägger dessutom till:

> Species är i polskan en situationell kategori och därför […], kan det i polskan inte betraktas som en egenskap vilken endast kan beskrivas med medel tillhörande formella system. Vi kan inte tillhandahålla en algoritm för att skapa en definit fras på polska, även om vi kan peka på en definit fras i en mening. Hindret ligger i det incidentella, som innebär förändring av den semantiska kategorin eller frasens referens beroende på kontexten eller situationen.

Forskning kring species i polskan är inte så omfattande som beskrivning av species i språk som har formell markering av denna kategori. De befintliga beskrivningarna (jfr genomgångarna hos Roszko 2004: 29f. och Adamczyk 2016: 17f.) angår den filosofiska, logiska och semiotiska

dimensionen (bl.a. Topolińska 1984, Koseska 1970, Święczkowska 2004). I analyserna uppfattas species som en semantisk kategori inte bara med avseende på nominalfraser utan också verbfraser (Koseska 1970, Kotsyba 2006, Roszko 2004). Flera teoretiska beskrivningar är ägnade åt komparativa framställningar av ämnet eller framställningar som gäller andraspråksinlärning, bland annat angående polskan och litauiskan (Roszko 2004), bulgariskan (Koseska-Toszewa 2007), slovakiskan (Papierz 2009) eller engelskan och ukrainskan (Kotsyba 2006).

4. Inlärning av grammatik ur andraspråksperspektiv

I detta kapitel redogör jag för de teoretiska utgångspunkter som är relevanta för mina undersökningar. I kapitlet behandlas sådana begrepp som inlärarspråk, hypotestestning, helsekvensinlärning, inlärningsgångar och jag beskriver de viktigaste forskningsresultaten kring inlärning av bestämdhet, angående svenska som förstaspråk samt ur andraspråksperspektiv.

En av de grundläggande distinktionerna som görs i litteraturen kring språkinlärning gäller skillnader mellan förstaspråk och andraspråk (bl.a. Mitchell et al. 2013: 1, Abrahamsson 2009: 13f., Ritchie & Bhatia 1996: 1, Viberg 1987: 9f., Ellis 1985: 4f.). Skillnaden mellan de två begreppen bygger på den ordningsföljd som språken lärs in i. Förstaspråk betecknar nämligen det språk som man tillägnar sig som barn. Det likställs alltså med modersmål och det är möjligt att en person kan ha flera förstaspråk (då handlar det om flerspråkighet). Med andraspråksinlärning menas däremot inlärning av ett språk då modersmålet redan är etablerat hos individen. Begreppet används vanligtvis som en paraplyterm för inlärning av ett språk, på vilken nivå som helst, efter förstaspråket senare än i tidig barndom, utan att göra ytterligare skillnad mellan tredjespråk, fjärdespråk osv. I den nyaste forskningen verkar distinktionen mellan andraspråk i egentlig mening (dvs. med anknytning till inlärningsordningen) och tredjespråk som man allmänt kan definiera som ”ett icke-infött språk som lärs eller används i en situation där personen redan har kunskaper i ett eller flera L2 vid sidan av ett eller flera L1” (Hammarberg 2016: 38) allt viktigare; inte bara med hänsyn till forskning som specifikt fokuserar på påverkan av första- och andraspråk vid inlärning av tredjespråk (Abrahamsson 2009: 14), utan också med tanke på den idag alltmer utbredda flerspråkigheten som innebär att vuxna inlärare mycket ofta kan ett eller fler andraspråk när de börjar läsa ett nytt språk eller att de till och med använder flera språk på daglig basis tack vare bland annat ökade kontakter över språkgränser, högre exponering för andra språk i media eller högre fokus på språk i utbildningen (De Angelis 2007: 2, Hammaberberg & Williams 2009: 17, Hammarberg 2016: 34). Hammarberg (2009: 38) konstaterar ändå att det inte finns någon motsägelse ”i att samma flerspråkiga inlärare alltefter syfte betecknas brett som L2-inlärare eller specifikt som L3-in-

lärare". Paraplytermen andraspråk omfattar dessutom språkinlärning oavsett miljö där språket lärs in. Det görs emellertid distinktion mellan andraspråk och främmandespråk. Andraspråk i den snävare betydelsen syftar på det språk som lärs in i en "naturalistisk" miljö, det vill säga inom en språkgemenskap där språket ifråga används. Begreppet främmandespråk används för språk som lärs in utanför den vardagliga miljön, till exempel när språket lärs i klassrummet, som skol- eller universitetsämne (Abrahamsson 2009: 14f., Freed 1991: 4f., Ellis 1985: 5, Viberg 1987: 11). Abrahamsson (2009: 15) framhäver att "användning av termerna andraspråk och främmandespråk […] i många fall är tämligen oproblematisk" för "[g]enerellt sett har man inte funnit någon avgörande skillnad mellan de båda typerna när det gäller inlärarspråkets utveckling". I denna avhandling används begreppen andraspråk och främmandespråk i princip omväxlande, med samma innebörd, i enighet med Ellis påstående att "*second* language acquisition is not intended to contrast with *foreign* language acquisition" (1985: 5, kursivering som i originaltext). Begreppet främmandespråk föredras dock i de moment i avhandlingen där hänsyn tas till undersökningar som utförs bland gruppen av polska studenter som lär sig svenska som ämne på ett universitet i Polen (mer om informanterna se 1.3).

4.1. Teoretiska utgångspunkter

I avhandlingen återkommer ofta begreppet *interlanguage,* som i svensk terminologi översätts till interimspråk eller inlärarspråk (Abrahamsson 2009: 42, Flyman Mattson 2017: 31). Begreppet myntades av Larry Selinker som noterade "the existence of a separate linguistic system based on the observable output which results from a learner's attempted production of a TL [Target Language] norm" (Selinker 1972: 214). På så sätt "flyttades fokus från andraspråksinlärningens resultat, dvs. slutprodukten, till inläraren själv och de inlärningsprocesser som förekommer vid tillägnandet av ett nytt språk" (Abrahamsson 2009: 21, jfr Mitchell et al. 2013: 36). Abrahamsson (2009: 23, 29) understryker dessutom interimsspråksteorins betydelse genom att påpeka att den kan uppfattas "som det första försöket till en sammanhängande och

förklarande[8] kognitiv teori över andraspråksinlärning” där ”inlärarens språkliga produktion, utveckling och slutliga behärskning sågs som resultat av, inte bara påverkan från modersmålet, utan även en rad andra mentala processer”.

Med Figur 18 illustreras idén att *interlanguage* går ut på att inlärarspråket behåller vissa karaktärsdrag av inlärarens modersmål och samtidigt har vissa drag av målspråket och dessutom uppvisar andra, mer generella drag som förekommer i de flesta inlärarspråkssystem som sådana (Lightbown & Spada 1998: 55):

Figur 18: Inlärarspråkets schema enligt Corder (1981: 17)

En process som är central för inlärarspråkets utveckling är hypotestestning. Den går ut på att inläraren formulerar hypoteser om regelsystem i målspråket baserade på input som han eller hon blir utsatt för och testar dem: receptivt genom jämförelser med nytt språkligt inflöde, produktivt tack vare responser på egen produktion baserad på hans eller hennes version av regelsystemet, metalingvistiskt med hjälp av ordböcker, grammatikor, frågor till lärare och modersmålstalare e.d., eller interaktionellt genom reparationer i kommunikationen (Ellis 1985: 174, Abrahamsson 2009: 44, Viberg 1987: 48).

Inlärarspråket är dynamiskt, permeabelt och variabelt (Ellis 1985: 50, Flyman Mattsson 2017: 31), det kan beskrivas som ”språk på vägen” (Ekerot 2011: 30) eftersom det undergår ständiga förändringar, konstant utvecklas och anpassas till nya hypoteser och regler som inlärare erövrar

[8] Även om Selinker själv i sin artikel om *interlanguage* anmärker följande ”our results are ‘descriptive’ and not ‘explanatory’ in nature” (Selinker 1972: 222).

och övergången från ett utvecklingsskede till ett annat sker inte abrupt. Denna successiva differentiering, alltså ”utveckling från ett enkelt och odifferentierat system till ett alltmer sofistikerat system baserat på allt subtilare skillnader” (Ekerot 2011: 27) inom inlärarspråkets kontinuum, illustreras här med Figur 19.

Figur 19: Inlärarspråkets schema enligt Ekerot (2011: 30, efter Hyltenstam)

Trots att målspråken karakteriseras av variabilitet är den mycket mer typisk och utbredd i inlärarspråket. Det handlar här inte bara om den diakrona, vertikala variationen, alltså att inlärarspråket förändras med tiden, utan också om den synkrona, horisontella variationen (Mitchell et al. 2013: 252, Abrahamsson 2009: 91). Det finns inga klara gränser mellan utvecklingsskeden som följer efter varandra, de är inte ”stängda rum” som inlärare lämnar bakom sig när de träder in i de nya (Lightbown & Spada 1998: 67), utan de överlappar snarare varandra (se Figur 19). Därför finns det en tendens i inlärarspråket att konkurrerande regler används parallellt i samma skede och av samma inlärare, till exempel att den felaktiga preteritumformen **komde* omväxlande används med formen *kom* eller inversion används efter ett enkelt adverb i fundamentet, men inte efter en bisats i fundamentet: *Klockan 04.00 går jag hem. *Om jag inte har skolan jag är hemma och lagar mat klockan 11.00 och äter lunch* (Ellis 1985: 75, Flyman Mattsson 2017: 31f.). Abrahamsson (2009: 83f. kursivering som i originaltext) understryker följande:

> En ökad variabilitet hos interimspråket betyder dock *inte* att inläraren blivit mer förvirrad än vanligt eller att hans eller hennes val av språkliga former är inkonsekventa, även om de på ytan

> kan te sig tämligen slumpartade. Tvärtom tyder variationen på att inläraren befinner sig i en mycket aktiv fas i utvecklingen – en fas som karaktäriseras av ett ständigt utprövande av nya former i nya kontexter.

Forskning kring språkinlärning har visat att ”inlärare oavsett social bakgrund, utbildning och modersmål – tenderar att lära sig målspråkets regler och strukturer i samma ordning, och att de går igenom samma utvecklingssekvenser” (Abrahamsson 2009: 92, jfr Ellis 1985: 62, Lightbown & Spada 1998: 57, Mitchell et al. 2013: 32f.). Inlärarspråket rymmer dock också individuella variationer som beror på inlärarnas ålder, motivation, personlighet m.m. (Ellis 1985: 62). Variationen i inlärarspråket är ofta systematisk och beroende av kontext, såväl den lingvistiska (till exempel användning av inversion beror på vad som står i satsens fundament, som visades ovan) eller den situationella (som till exempel kan bero på hur mycket inläraren fokuserar på att styra och kontrollera sin produktion och hur mycket han eller hon fokuserar på form eller innehåll). Fri variation däremot kallas den typ av variation som inte styrs av några regler och som inte visar någon systematik, till exempel det tidigare nämnda omväxlande bruket av korrekta och inkorrekta preteritumformer av oregelbundna och starka verb (Ellis 1985: 62, Flyman Mattsson 2017: 31).

Det är inte självklart att inlärare når det sista skedet i kontinuum, dvs. målspråksnivån. Selinker (1972: 215) fokuserar på processen av fossilisering[9] som innebär att inläraren fastnar i sin målspråksutveckling och att vissa strukturer, regler eller subsystem stannar kvar i inlärarspråket, oavsett inlärarens ålder eller mängd av instruktion i målspråket. På grund av sitt intresse just för fossiliseringsprocess menar Selinker (1972: 216ff.) att det finns fem processer centrala för interimspråksteorin, som omfattar:

– transfer från förstaspråket,
– övergeneralisering av målspråksförmer,

[9] *Fossilisering* visade sig vara ett omdebatterat och problematiskt begrepp eftersom det inte nödvändigtvis måste handla om ett permanent ”förstening” och stopp i utvecklingen utan snarare om tillbakagångar och avstannanden av en mer tillfällig karaktär, alltså det snarare borde handla om *stabilisering* (Abrahamsson 2009: 115, Flyman Mattsson 2017: 35).

– transfer från undervisning,
– inlärningsstrategier,
– kommunikationsstrategier (svenska beteckningar efter Abrahamsson 2009: 111).

Transfer, alltså överföringar från förstaspråket, gäller olika nivåer av språk: uttal, lexikon, morfologi, syntax och pragmatik (Ekerot 2011: 37, Flyman Mattsson 2017: 36). Likheterna och olikheterna mellan första- och andraspråk kan ha såväl positiv som negativ påverkan på inlärarspråket, dvs. man skiljer mellan positiv transfer, så kallad facilitering, och negativ transfer, så kallad inferens (Abrahamsson 2009: 236, Flyman Mattsson 2017: 36). Facilitering innebär att förstaspråket fungerar som resurs i inlärningen, till exempel tyska inlärare av engelska kan använda sig av formellt samma konstruktion för att prata om sin ålder, *Ich bin 29 Jahre alt* och *I am 29 years old* (Ellis 1985: 22). Interferens innebär att överföring från förstaspråket snarare fungerar som hinder, till exempel när en polskspråkig inlärare av svenska använder reflexiva pronomenet *sig* för alla personer, som i **Men ni måste vända sig bort!* (Ekerot 2011: 37). Tvärspråkligt inflytande handlar dessutom inte bara om transfer, utan också om överanvändning (överproduktion), underanvändning (underproduktion) och undvikande av strukturer. Strukturer som överproduceras förekommer mer frekvent i inlärarspråket än hos modersmålstalare av målspråket. Underproducerade strukturer är inte etablerade i inlärarspråket eftersom inläraren inte känner till dem (inte är medveten om deras existens överhuvudtaget) (Abrahamsson 2009: 237f., Flyman Mattsson 2017: 36f.). Undvikande däremot är snarare ett resultat av bristande säkerhet än bristande kompetens och innebär att inläraren avsiktlig väljer att inte använde den struktur som inte är tillräckligt automatiserat (Abrahamsson 2009: 237). Inlärare har också en tendens att undvika de strukturer som inte har någon motsvarighet i modersmålet. Övergeneraliseringar innebär att inlärare försöker upptäcka regler och mönster i målspråket och tenderar att tillämpa dem i kontexter som överskrider reglernas användningsområden (Lightbown & Spada 1998: 55f., Ekerot 2011: 21f.). Inlärare av svenska tenderar att övergeneralisera negationsplacering i huvudsatser till bisatser, t.ex. **Jag vet när hon kommer inte* istället för *Jag vet när hon inte kommer,* pluraländelser *-or* och *-ar* till substantiv tillhörande andra deklinationsgrupper, t.ex. **husar* eller **ögor* istället för *hus* och *ögon*

(Abrahamsson 2009: 114) eller preteritumändelse *-de* till oregelbundna verb, t.ex. **springde, *liggde* istället för *sprang* och *låg* (Ekerot 2011: 21). Överanvändning kan också få uttryck på det lexikala planet. Då kan man också ha att göra med överextension, alltså användning av ett ord som överskrider dess vanliga betydelseomfång, t.ex. verbet *gå* kan uttrycka flera olika rörelseverb i inlärarsvenskan (Viberg 1987: 33).

Man borde dessutom tänka på att transfer inte alltid betyder automatiska och omedvetna överföringar från förstaspråket:

> Även om inläraren känner på sig att en lösning baserad på L1 troligtvis resulterar i en målspråksavvikande konstruktion, så gör han-hon sitt bästa genom att – i brist på annat – använda sig av *något*. Användningen av L1 kan alltså ses i termer av Kajsa Warg-principen ”man tager vad man haver”, och L1-lösningen som ett intuitivt provisorium snarare än en ofrivillig automatisk vana. (Abrahamsson 2009: 249, kursivering som i originaltext)

Transfer från undervisningen förekommer i sådana fall då vissa former eller strukturer kan användas av inläraren på ett icke-målspråkligt sätt eftersom de överanvänds i undervisningen och i läromaterialen, utan att det finns någon effekt av transfer i den traditionella betydelsen. Som exempel på detta nämner Selinker (1972: 218) svårigheter som serbokroatiska inlärare av engelska har med distinktionen mellan pronomen *he* och *she.* Som orsak nämner han att det maskulina pronomenet överanvänds i textböcker och drillövningar. Abrahamsson (2009: 113) anger också exempel från den svenska kontexten: överanvändning av enkelt futurum istället för presens eller konstruktionen med *kommer att*, dvs. *Ska du ringa mig ikväll?* istället för vanligare och mer idiomatiska *Ringer du mig ikväll?*.

Bland de centrala processerna nämner Selinker också strategier för inlärning och kommunikation. Inlärningsstrategier omfattar lösningar som inlärare medvetet eller omedvetet sätter igång för att lära sig det nya språket, såsom värderingar av egen inlärning, olika studietekniker, att göra anteckningar, att göra läxor osv. Kommunikationsstrategier angår mer omedelbara, spontana lösningar som inlärare använder i kommunikationen så att samtalet kan flyta på. En lösning som förknippas med båda de strategierna är förenklingar som först och främst går ut på

att grammatiska formord eller ändelser, såsom artiklar, prepositioner, pluraländelser, hjälpverb, alltså sådana element som kan uppfattas som redundanta, förutsägbara och som förmedlar relativt lite information, undviks och utelämnas av inläraren, t.ex. **It was ø nice, nice trailer, ø big one.*, eller i den svenska kontexten **Jag lägger två docka ø sängen., Gammal tid bättre.* (Selinker 1972: 220, Viberg 1987: 31, Abrahamsson 2009: 114).

Selinkers interimspråksteori sägs ha en betydande och till och med avgörande betydelse för teoribildningen kring andraspråksinlärning och för andraspråksforskningen (Abrahamsson 2009: 110, Flyman Mattsson 2017: 31, Ellis 1985: 47). Teorin har dock också kritiserats för att den inte tillräckligt förklarar hur andraspråksinlärning egentligen går till (jfr Al-Khresheh 2015: 129) och att det viktigaste med den är vilka frågor den ställer och inte vilka svar den kommer med (Ellis 1997: 34):

> When does input work for acquisition and when does it not? Why do learners sometimes employ an L1 transfer strategy and sometimes an overgeneralization strategy? What makes learner language so variable? What causes learners to restructure their interlanguages? Why does this restructuring result in clearly identifiable sequences of acquisition? Why do most learners fossilize?

Kritik riktades också mot att interimspråksteorin inte gör det möjligt att fastställa var i inlärarspråkets kontinuum en inlärare befinner sig (jfr Al-Khresheh 2015: 129).

I denna avhandling används begreppet inlärarspråk som en teorineutral term för inlärarnas version av målspråket (av detta skäl väljer jag termen inlärarspråk framför interimspråk) som inte uppfattas som ”bristfällig” eller ”förvriden” (Abrahamsson 2009: 42), utan som ett ”språk på vägen” (Ekerot 2011: 30). En central utgångspunkt för undersökningarna som genomförs i avhandlingen utgör också erkännandet att ”errors are a part and parcel of the learning process” (Al-Khresheh 2015: 128). Begreppet inlärarsvenska används när det syftas på språket hos inlärare av svenska.

Interimspråksteorin kom med den nya synen på inläraren och inlärningsprocessen, fokuserade på inlärarspråket som ett språk i utveckling

och inte ett målspråkssavvikande system och uppfattade språkinlärning som en process i sig själv. Den ledde till utveckling och forskning kring inlärningsgångar som stöder teorin (Ekerot 2011: 31, Abrahamsson 2009: 60f., Lightbown & Spada 1998: 57). Förutom de fem centrala processerna nämner Selinker (1972: 220) andra processer som styr över yttranden producerade av inlärarna, såsom stavningsuttal, kognatuttal, helfrasinlärning och hyperkorrektion (de svenska termerna efter Abrahamsson 2009: 114f.). I det följande behandlas inlärningsordningar, utvecklingssekvenser och helfrasinlärning vilka är av avgörande betydelse för mina undersökningar.

Helfrasinlärning betyder att inläraren lär sig hela oanalyserade fraser och producerar dem som färdiga sekvenser, t.ex. en inlärare som har lärt sig satsen *De e bra* som helfras kan i det tidiga inlärningsskedet varken bilda om den i ett annat tempus, som *De va bra*, eller som en fråga, som *E de bra?* (Ekerot 2011: 25). Fenomenet beskrivs i litteraturen med olika termer: *holophrase learning/*holistisk inlärning (Selinker 1972: 220, Flyman Mattsson 2017: 34), *(unanalyzed) chunks, prefabricates, formulaic sequences* (Mitchell et al. 2013: 15)*, formulaic speech* (Ellis 1985: 167), *formulaic patterns, formulaic routines* (Lightbown & Spada 1998: 122). I avhandlingen använder jag mig omväxlande av de två svenska termerna helfraser och helsekvenser. Helsekvenser omfattar både uttryck som lärs in som oanalyserade sekvenser i sin helhet, t.ex. *Jag förstår inte. Hur mår du?* (s.k. *routines*), och sekvenser som bara delvis är oanalyserade och innehåller luckor: *Jag skulle vilja ha _____, Kan jag få_____?* (s.k. *patterns*) (Ellis 1985: 167, mina exempel från svenskan). Helsekvenser förekommer särskilt vanligt i tidigt inlärarspråk där de utjämnar brister på tillfredsställande målspråksregler. Samtidigt spelar de en stor kommunikativ roll eftersom inläraren direkt kan använda komplexa fraser, utan att uppmärksamma regler vars analys och inlärning skulle ta längre tid, som till exempel *Vad är klockan?, Jag vet inte* (Ellis 1985: 166, Flyman Mattsson 2017: 34). Det är vanligt att helsekvensernas avancerade struktur överskrider inlärarens aktuella nivå och det kan hända att inlärarna som har lärt sig flera helfraser kan ge intryck av att behärska språket bättre än de egentligen gör (Viberg 1987: 37). Dessutom spelar helsekvenserna en stor roll i utveckling av det kreativa regelsystemet i inlärarspråket genom att inläraren så småningom börjar variera olika delelement i sekvensen

eller kombinera den med andra sekvenser, t.ex. *De e bra – Det e roligt, Förstår du mej? – Förstår hon mej?* eller *I don't know – That one I don't know.* Däremot försöker de mer avancerade inlärarna till och med göra variation i det som fungerar som fasta uttryck i målspråket, t.ex. *inte kunna säga ett ord – När jag stod framför henne kunde jag säga ut ett ord* (Ekerot 2011: 25f., Ellis 1985: 167, Mitchell et al. 2013: 14f.).

Trots att variabilitet är ett inherent drag av inlärarspråket, uppvisar det också stor grad av systematicitet. Det finns etablerade forskningsresultat som bekräftar att andraspråksinlärning följer bestämda ordningar som dessutom är lika för inlärare med olika modersmål eller bakgrund, oavsett om de lär sig målspråket som andraspråk i en naturalistisk miljö eller som främmandespråk i klassrummet och att det till och med kan finnas vissa likheter mellan utvecklingsstadierna hos första- och andraspråksinlärare (Ellis 1985: 56, Lightbown & Spada 1998: 57, 67, Mitchell et al. 2013: 13, Abrahamsson 2009: 56, Ekerot 2011: 31, Flyman Mattsson 2017: 49).

Bland utvecklingsstadierna skiljer man mellan inlärningsordningar och utvecklingssekvenser. Inlärningsordning gäller den ordning i vilken olika orelaterade strukturer lärs in, såsom olika morfem, sats- och regeltyper (t.ex. plural *-s,* ordföljd och pågående *-ing*-form i engelskan). Ett exempel illustreras med Figur 20 som hänvisar till 70-talets morfemstudier.

Stage	Gramatical features acquired	
I	CASE Nominative/accusative	WORD ORDER
	↓	
II	SINGULAR COPULA ('s/is) PLURAL AUXILIARY (are)	SINGULAR AUXULIARY ('s/is) PROGRESSIVE (-ing)
	↓	
II	PAST IRREGULAR POSSESSIVE ('s) 3rd PERSON SINGULAR (-s)	would LONG PLURAL (-es)
	↓	
IV	Have	-en

Figur 20: Inlärningsordningar i engelskan (Ellis 1985: 57, efter Dulay and Burt)

Med utvecklingssekvens menas den stegvisa ordning i vilken enskilda strukturer, såsom negationer, frågekonstruktioner, relativsatser, lärs in. Abrahamsson (2009: 66–79, här i urval) redovisar en genomgång av olika studier kring utvecklingssekvenser inom olika kategorier i svenskan som andraspråk, nämligen:

– negation

preverbal negation	**Lisa inte läser.* **Lisa inte kan läsa.*
↓	
postverbal negation, hjälpverb	**Lisa inte läser.* *Lisa kan inte läsa.*
↓	
postverbal negation, huvudverb	*Lisa läser inte.* **...när Lisa läser inte.*
↓	
satsdifferentiering, huvudverb (preverbal negation i bisats)	*...när Lisa inte läser.* **...när Lisa kan inte läsa.*
↓	
satsdifferentiering, huvudverb (preverbal negation i bisats)	*...när Lisa inte kan läsa.*

Figur 21: Utvecklingssekvens för negation i svenskan

– inversion i påståendesatser

ingen topikalisering	*Jag tycker om den röda cykeln.* *Jag cyklade till skolan igår.*
↓	
topikalisering utan inversion	**Den röda cykeln jag tycker om.* ** Igår jag cyklade till skolan.*
↓	
topikalisering med inversion	*Den röda cykeln tycker jag om.* *Igår cyklade jag till skolan.*

Figur 22: Utvecklingssekvens för inversion i påståendesatser i svenskan

– adjektivkongruens

inkongruens	**Jag älskar röd jordgubbar.* **Jordgubbar är röd.*
↓	
kongruens i attributiv ställning	*Jag älskar röda jordgubbar.* **Jordgubbar är röd.*
↓	
kongruens i predikativ ställning	*Jordgubbar är röda.*

Figur 23: Utvecklingssekvens för adjektivkongruens i svenskan

– frågekonstruktioner (direkta och indirekta, till exempel med fråge-ordfrågor)

endast ja/nej-frågor, rak ordföljd	**Du cyklar? Varför?*
↓	
frågeordsframflyttning	**Varför du cyklar?* (*)*Jag undrar varför du cyklar.* (pseudokorrekt)
↓	
inversion	**Varför cyklar du?* (*)*Jag undrar varför cyklar du.* (överinversion)
↓	
satsdifferentiering	*Jag undrar varför du cyklar.* **Jag undrar vem cyklar.*
↓	
platshållning	*Jag undrar vem som cyklar.*

Figur 24: Utvecklingssekvens för frågekonstruktioner i svenskan

– pluralböjning

ingen numerusdifferentiering, enbart singularformer	**två flicka, *många pojke* **alla vän* *(*)alla hus* (pseudokorrekt)

↓

numerusdifferentiering; övergeneralisering av 1:a och 2:a deklinationens pluralböjning	*två flickor, *två flickar,* **alla vännar, *flera husar*

↓

deklinationsdifferentiering	*många flickor,* *alla vänner, flera hus*

Figur 25: Utvecklingssekvens för pluralböjning i svenskan

Ett försök att sammanfatta olika longitudinella studier kring inlärningsordningar inom olika språkkontexter som skulle återspegla inlärarspråkets kontinuum gjordes av Ellis (1985: 62f.). Han skiljer mellan fyra olika stadier av utveckling och i alla av dem har inlärarna tillgång till helsekvenser som de gradvis kan analysera och använda kreativt så att de analyserade delelementen påverkar respektive stadium. Den första nivån omfattar grundläggande syntax, det vill säga rak ordföljd, även om det inte är den ordföljd som målspråket har. På denna nivå är inlärarnas yttranden strukturellt mycket begränsade, t.ex. *me house* i betydelsen *I live in a house* eller *i lördag städa* i betydelsen *i lördags städade jag* (Flyman Mattsson 2017: 33). Det andra stadiet innebär mer komplexa yttranden och variation i ordföljden i enighet med målspråkets regler, till exempel angående negationsplacering eller ordföljd i indirekta frågor. På det tredje skedet används grammatiska morfem på ett systematiskt och mer målspråksenligt sätt. Den fjärde nivån omfattar användning av komplexa satsstrukturer, såsom relativsatser. Detta kontinuum och dess interna relationer illustreras med Figur 26.

Figur 26: Inlärarspråkets kontinuum enligt Ellis (1985: 62)
Siffrorna syftar på: U – helsekvenser (*unanalysed units*), 1 – grundläggande syntax (dvs. rak ordföljd), 2 – omvänd ordföljd, 3 – morfologisk utveckling, 4 – komplex satsstruktur

”Den bäst kända teorin som beskriver en inlärningsgång” idag utgör enligt Nyqvist (2013a: 62) Pienemanns processbarhetsteori. Teorins viktiga roll understryks också av Abrahamsson (2009: 123, kursivering som i originaltext):

> Vi såg […] att Selinker i sin interimspråksteori fokuserade på de processer som kan förklara hur och varför interimspråkets utveckling tenderar att *avstanna* hos en majoritet av vuxna inlärare. […] Processbarhetsteorin, däremot, erbjuder den hittills kanske mest omfattande och sammanhängande kognitiva förklaringsmodellen över interimspråkets utveckling.

Teorin, fokuserad på talproduktionen, bygger på antagandet att inlärarspråk utvecklas ”genom en successiv automatisering av […] talproduktionsprocedurer, vilket resulterar i en gradvis utökning av den grammatiska processningskapaciteten” (Abrahamsson 2009: 124). Utvecklingen följer en definierad implikationell hierarki som består av: tillgång till ord/lemma, kategoriprocedur, frasprocedur, satsprocedur och bisatsprocedur (Pienemann 1998: 7, Abrahamsson 2009: 125). Den första utvecklingsnivån i inlärningsordningen gäller det absoluta nybörjarstadiet när inlärarna bara använder sig av sitt mentala lexikon

utan att ha tillgång till grammatiska regler, såsom ordböjnings- eller ordföljdsregler. Detta innebär att till exempel inlärare av svenska som målspråk på denna nivå producerar sådana yttranden som *Spela?, Inte snäll.* och fokuserar på att observera målspråksnivån snarare än att föra samtal i egentlig mening. Den andra nivån karakteriseras av förekomst av flerordsyttranden, kanonisk ordföljd och lexikal morfologi (också med inkorrekta former), t.ex. *hoppade, *springade, Bilen är vit, *vit bilar.* På den tredje utvecklingsnivån förs information över mellan element inom frasen t.ex. *ett stort bord, den fina hästen*. På det syntaktiska planet förekommer topikalisering i påståendesatser och framflyttning av frågeord i frågesatser men ännu utan inversion, t.ex. **Igår jag läste en bok* eller **Varför han går till skolan?*. Den fjärde nivån omfattar överföring av information mellan fraser inom samma sats, t.ex. grammatisk information från nominalfrasen kan överföras till verbfrasen, som i *Bordet är stort*. På denna nivå placerar inlärare negation på rätt plats i huvudsatser och använder inversion vid adverb- eller frågeordsframförflyttning. Den femte och sista nivån omfattar informationsutbyte över satsgränser. Det handlar till exempel om adjektivkongruens som i *Bordet som är stort…* eller tempuskongruens som i *Lisa drack öl när hon var törstig* samt negationsplacering i bisatser, t.ex. *Jag vet att han inte kommer.* (Abrahamsson 2009: 125ff., Mitchell et al. 2013: 116ff.). På denna högsta nivå kan inlärare också använda metakommentarer som modifierar deras egna yttranden, t.ex. *Pojken var minst sagt obstinat* (Sigurd & Håkansson 2007: 152).

Teorin bygger alltså på s.k. *feature unification,* vilket innebär att komponenter på olika nivåer matchas mot varandra, t.ex. på den tredje nivån matchas adjektiv med substantiv inom samma fras (*fina hästar*), på den fjärde nivån inom samma sats (*Hästarna är fina*) och på den femte nivån matchas komponenter till och med över satsgräns (*Hästarna som är fina…*) (Flyman Mattsson 2017: 50f.). Tillämpningen av de typiska utvecklingsnivåerna i svensk morfologi och syntax presenteras i Tabell 5:

Procedur	Stadium/ processningsnivå	Morfologi	Syntax	Exempel
1) Tillgång till 'ord'/ lemma	Ord/lemma	oböjda former	enstaka konstituenter; NEG + X	*hund, spela!*, *inte snäll, inte spela*
2) Kategoriprocedur	Lexikal morfologi	ordböjning (t.ex. tempus, numerus, species, genus)	kanonisk ordföljd (oftast SVO)	*bilar, hoppade, Bilen är vit.*
3) Frasprocedur	Grammatisk information mellan ord inom frasen	kongruens inom frasen (attributiv)	framförställt ADV och FråX	*fina hästar, *Varför han går till skolan?*
4) Satsprocedur	Grammatisk information mellan fraser inom satser	kongruens inom satsen (predikativ)	FV + NEG; INV vid framförställd ADV och FråX	*Hundarna är inte glada.*
5) Bisatsprocedur	Grammatisk information mellan satser; skillnad huvudsats/ bisats	kongruens över satsgräns	NEG + FV i bisats; icke-INV vid indirekt fråga	*Hästarna som är glada…*

Tabell 5: Utvecklingsnivåer enligt processbarhetsteorin; utarbetat utifrån Pienemann (1998: 9), Abrahamsson (2009: 125) och Nyqvist (2013a: 61)

Procedurerna följer ett implikationellt mönster, vilket betyder att de "avlöser och baserar sig på varandra" (Abrahamsson 2009: 123). Pienemann förklarar att hierarkin bygger på att varje nivå på ett självklart sätt utgör en förutsättning för den nivå som ligger högre, nämligen:

> A word needs to be added to the target language lexicon before its grammatical category can be assigned. The grammatical

> category of a lemma (i.e. certain semantic and grammatical aspects of a word) is needed before a category procedure can be called. Only if the grammatical category of the head of a phrase is assigned can the phrasal procedure be called. Only if a phrasal procedure has been completed and its value is returned can the function of the phrase (subject, object etc.) be determined. Only if the function of the phrase has been determined can it be attached to the S-node and sentential information be stored in the sentence procedure. (Pienemann 1998: 7)

Teorin utvecklades med tyskan som utgångspunkt, men den har sedan prövats på flera andra språk, bland annat engelska, japanska, kinesiska, arabiska, italienska, norska, svenska och danska, vilket har gett stöd för att hierarkin är universell och gäller utveckling av inlärarspråket oavsett inlärarnas modersmål och målspråk (Abrahamsson 2009: 127f., Flyman Mattsson 2017: 53).

Pienemanns teori ledde till vidare forskning som inte bara gällde andraspråksutvecklingen utan också dess koppling till andraspråksundervisningen. Enligt Pienemanns *Teachability Hypothesis* (utlärningsbarhetshypotes, Pienemann 1998: 13, den svenska termen efter Abrahamsson 2009: 194) är det inte möjligt att ändra inlärningsordningen genom formell undervisning. Den pedagogiska implikationen av denna hypotes är att det är fördelaktigt för inlärning av grammatiska strukturer om undervisningen följer den ordning som identifierades för inlärningen samt om undervisningen fokuserar på strukturer som ligger en nivå högre än inlärarnas aktuella nivå (Pienemann 1998: 13, Mitchell et al. 2013: 120, Flyman Mattsson 2017: 56).

4.2. Tidigare forskning kring bestämdhet i svenskan i inlärningsperspektiv

Förstaspråks- och andraspråksinlärning kan inte beskrivas som två helt parallella processer, särskilt med tanke på att förstaspråksinlärning betyder språkutveckling hos barn som lär sig sitt modersmål som de är exponerade för tack vare sina föräldrar, vårdnadshavare e.d., medan andraspråksinlärning kan gälla vuxna inlärare (Ellis 1985: 6f., 64f., Abrahamsson 2009:

13). Ekerot (2011: 36) understryker att ”en grundläggande skillnad består i att förstaspråksinlärningen, till skillnad från andraspråksinlärningen, går hand i hand med barnets kognitiva utveckling, dvs. barnet upptäcker språket i samband med att det upptäcker verkligheten”. Han påpekar även att denna kognitiva utveckling bland annat påverkar utveckling av kategorin bestämdhet och artikelbruket i förstaspråket: ”för att kunna använda bestämd och obestämd artikel på ett meningsfullt sätt måste barnet ha insett att det som är välbekant och självklart för mig inte nödvändigtvis är självklart för dig”. Främmandespråksinlärare har också tillgång till sina tidigare lingvistiska kunskaper och förfogar över sin språkliga medvetenhet.

Å andra sidan finns det vissa likheter mellan första- och främmandespråksinlärning. De omfattar sådana aspekter som variabilitet, inlärningsordningar och utvecklingssekvenser (i viss mån)[10] eller inlärningsstrategier (Ellis 1985: 64ff., Ekerot 2011: 35).

4.2.1. Förstaspråksinlärning

I det följande presenteras de viktigaste forskningsresultaten kring inlärning av kategorin bestämdhet och artikelbruk hos barn som förstaspråksinlärare. Genomgång av olika kontexter av bruk av den bestämda artikeln ur barnspråksperspektiv (Svartholm 1978: 14ff.) utgör en komplettering av klassifikationerna beskrivna i kapitel 2.2 och slutsatser om inputens roll (Bohnacker 2004: 245ff.) är aktuella inte bara för små barn som modersmålsinlärare utan också för vuxna svenskinlärare.

4.2.1.1. Svartholms modell för analys av artikelbruket i barnspråket

Kristina Svartholm har ägnat sin avhandling åt att ”beskriva hur ett svenskt barn tillägnar sig den bestämda och den obestämda artikeln”

[10] Även i det här området är forskarna inte överens: ”Huruvida L1- och L2-inlärning involverar samma eller olika processer är något som gett upphov till mycket forskning. Flera studier visar att processerna skiljer sig åt, men det finns andra studier som indikerar att det inte rör sig om olika processer utan snarare om hur snabbt man tar sig igenom utvecklingsstadierna” (Flyman Mattsson 2017: 54).

(1978: 7) baserat på en undersökning av artikelbruket hos ett barn, Tor, mellan 27 och 29 månaders ålder. Hennes analyser utgår ifrån Roger Browns barnspråksforskning angående engelskans artikelbruk. Det är viktigt att påpeka att det tidigare inte fanns någon undersökning bara kring artiklarna i svenskt barnspråk (Svartholm 1978: 101).

Svartholms resonemang grundar sig på olika förhållanden mellan talare, mottagare och referent (samt talarens bedömning av mottagarens kännedom om innehållet):

> A: Talare: specifik referent. Bedömning: referenten är specifik för mottagaren. Artikel: bestämd.
> B: Talare: specifik referent. Bedömning: referenten är icke-specifik för mottagaren. Artikel: obestämd.
> C: Talare: icke-specifik referent. (Bedömning: referenten är icke-specifik för mottagaren.) Artikel: obestämd.
> D: Talare: icke-specifik referent. Bedömning: referenten är specifik för mottagaren. Artikel: obestämd. (Svartholm 1978: 10)

Hon understryker att det är särskilt viktigt att betrakta dessa relationer som utgångspunkt, inte bara på grund av att den uppfattas som exceptionell och inte tillräckligt mycket behandlad i tidigare litteratur, utan först och främst därför att den är nödvändig med tanke på barnets språkutveckling: ”Barnet utvecklar sitt språk i samspel med andra människor, både som talare och som mottagare och det är som talare och mottagare det kommer att kommunicera också i vuxenlivets samtal” (1978: 13). Hon beskriver sammanlagt åtta undertyper av bruk av den bestämda artikeln ur barnspråksperspektiv baserade på Browns typologi (Svartholm 1978: 14ff.):

A.1 – unik för alla: talaren kan med stor säkerhet anta att en referent är specifik för mottagaren när referenten bara förekommer i ett exemplar. Dess betydelse kan i viss mån påminna om egennamn, trots att de syntaktiskt inte alltid följer samma regler, t.ex. *solen, månen, himlen.*

A.2 – specifik för en viss social grupp: talaren och mottagaren kan dela gemensamma erfarenheter om en referent, vilka betingas av tillhörigheten till sociala grupperingar. Det kan handla såväl om mindre sociala grupper som

> ”familjen” eller ”studentgruppen” där ord som *skottkärra* eller *institutionen* refererar till specifika sådana, som om större samhällen (*kyrkan, regeringen*) eller till och med erfarenheter som är gemensamma för alla människor (*livet, döden*).

Eftersom typerna A.1 och A.2 påminner om varandra på så sätt att de omfattar referenter som är unika och förekommer i ett exemplar inom en grupp av människor (jfr *solen* och *livet*), föreslår Svartholm att man kan sammanföra dem till en kategori, nämligen specifik av sociala skäl.

> A.3 – unik i en viss situation: talaren kan anta att en referent är specifik också för mottagaren eftersom referenten är unik i de samtalandes omgivning, t.ex. *taket* när de samtalande sitter i ett rum eller *informationen* och *köttdisken* när det talas om en stormarknad.

Till och med här finns det likheter mellan de tidigare beskrivna undertyperna. *Köket* till exempel kan identifieras som specifikt genom att det brukar finnas bara ett sådant rum i en lägenhet (referenten är unik), dessutom kan det vara specifikt för en familj som bor i samma hus eller för de samtalande som befinner sig i samma lägenhet. Svartholm förklarar däremot att det kan finnas skillnader mellan barns och vuxnas artikelbruk här. Hon lägger nämligen märke till barns ”egocentrering”, alltså deras oförmåga att göra bedömningar ur medsamtalarens perspektiv och ”anpassa sig efter olika kommunikationssituationer” (Svartholm 1978: 19):

> Låt oss då tänka oss ett barn som i ett rum där det bara finns en enda blomvas talar om ”vas<u>en</u>”. Vi kan räkna med att barnet förstås av vilken mottagare som helst. Om vi så vet att barnets far har för vana att förvara sin pipa i blomvasen, kan vi förstå barnets fråga ”Var är pip<u>an</u>?” när vasen är tom. För en samtalsdeltagare som inte känner till faderns vana blir yttrandet obegripligt. Vi kan konstatera att barnet lyckats välja rätt artikel i ”vas<u>en</u>” men misslyckats i sin bedömning av mottagarens kunskaper i ”pip<u>an</u>” (Svartholm 1978: 19, understrykningar som i originaltext)

Att skilja mellan A.1–2 och A.3 möjliggör alltså att fånga distinktionen mellan vuxnas och barns artikelbruk, där barn verkar ha en lite annorlunda regel (t.ex. att använda den bestämda artikeln när en referent är specifik för talaren).

A.4 – görs specifik av talaren genom handling: när det finns flera likadana referenter bör talaren förtydliga vilken av dem som borde framstå som specifik. Detta görs ofta genom gester, pekningar, nickningar, ögonkontakt och så vidare (alltså icke-språkliga medel) eller till och med demonstrativa uttryck, t.ex. *det här/där bordet.* Här påpekar Svartholm (1978: 21) att ”pekningen i kommunikativt syfte är ett vanligt och välkänt beteende hos barnet”.

A.5 – specifik pga. att den väckt uppmärksamhet: till denna grupp hör referenter ”som p g a plötsligt uppdykande, förändring, rörelse eller avslutande framstår som specifika för talare och mottagare” (Svartholm 1978: 22). Som exempel ges en penna som tappas (*Ta upp pennan!*), en lampa som plötsligt slocknar (*Nu gick lampan sönder*) eller en kaffepanna som kokar över (*Kaffet!!!*). Användning av bestämd form återspeglar talarens antagande om vart mottagaren riktar sin uppmärksamhet vilket skiljer den typen från A.4 där talaren först måste rikta sig till en referent.

A.6 – specifik genom association: talaren använder den bestämda formen ”för att hänvisa till sådant som normalt hör till referenten, som är en del av den eller associerad med den på ett annat sätt” (Svartholm 1978: 25). Kunskapen om omvärlden som krävs för att identifiera sådana relationer är varierande och kan framstå som mer eller mindre ”esoteriska” (Svartholm 1978: 25) (jfr *motorn* som en del av en bil, *doften* som en egenskap av kaffe eller *ugnen* som utrustning hos en bagare med *tenorsolot* i Verdis Requiem). Det är talarens uppgift att bedöma om mottagaren har tillräckliga kunskaper om omvärlden för att tolka sådana relationer. Den föregående referenten behöver dessutom inte nämnas explicit, t.ex. *Jag cyklade till jobbet och fick punktering på bakhjulet* (med andra ord kan man tala om icke-verbala triggers). Det påpekas också här att possessiva

pronomen kan fungera som ett alternativt uttryckssätt för denna undertyp.

A.7 – specifik eftersom det tidigare nämns i samtalet: när referenten tidigare har introducerats i samtalet kan talaren fortsätta åberopa den i bestämd form. Det bör inte glömmas att det finns ett alternativt, ofta mycket mer lämpligt uttryckssätt här:

> Det torde bara vara i våra grammatikböcker som vi hittar sekvenser som ”Jag såg en konstig hund. Hunden hade ingen svans”. I ett samtal vore ett ”den” det naturliga när referenten här omnämnts för andra gången. (Svartholm 1978: 28, understrykningen som i originaltext)

I det tidiga barnspråket däremot är användningen av substantiv dominant och pronominell referens verkar uppträda senare.

A.8 – görs specifik av talaren med språkliga medel: när referenten specificeras av talaren med hjälp av olika framför- och efterställda attribut, t.ex. *bordet som står vid fönstret* eller *den röda stolen*, *stolen med tre ben, tanken på att hon kommer.*

Svartholm (1978: 81ff.) lyfter fram en speciell typ av utsagor och barns beteende, nämligen benämning, t.ex. *Det (där/här) är en boll, Det (här/där) är en hund.* Funktionen med sådana uttalanden är inte alltid tydliga att tolka. De påminner om definitioner samt kan relateras till pekningen i kommunikativt syfte som nämnts ovan. Å andra sidan är de av betydelse vid informationssamling, interaktionsskapande och kan fungera som en lek som utvecklar de kommunikativa kunskaperna. Svartholm antar också att de spelar en viss roll för barns utveckling av förmågan att uttrycka referens och interpretera relationen mellan ord och deras referenter.

För sina analyser använder hon sig av material som består av fem bandinspelningar med Tor, ett av barnen som deltog i Projektet Barnspråkssyntax vid Stockholms universitet, på ungefär en halvtimme var. I projektet hade totalt 40 exempel på Tors spontana tal spelats in

under lekarna med vuxna forskare och med hänsyn till en mer systematisk produktion av artiklar valde Svartholm inspelningarna 11–15 till undersökningen, alltså när Tor var mellan 27 och 29 månader gammal (Svartholm 1978: 104ff.). I arbetet med ett sådant material kan det finnas vissa tolkningsproblem som kan påverka resultaten. Vanliga substantiv kan användas av ett barn som egennamn, som t.ex. *nalle/Nalle*, och vissa yttranden är helt enkelt svårtolkade, t.ex. ordet *Lalle* som kan vara såväl Tors uttal av *gitarren* som hans eget namn eller till och med *nalle.* Ibland är det Tors intentioner som är otydliga, till exempel hans fråga som har transkriberats som *ɛ låda?* kan gälla den specifika referenten som i *Vad är det i lådan?*, referentens klassmedlemskap som i *Är det en låda?* eller den kan även uttrycka viljan att få mer information om referenten som i *Vad är det för en låda?* (Svartholm 1978: 122ff.). Dessutom finns det en hel del fraser med bestämd slutartikel som Tor förmodligen har lärt sig som en helhet – detta gäller först och främst namn på kroppsdelar, som t.ex. *mun*, som han hör användas omkring sig nästan bara i den bestämda formen i vuxenspråket (Svartholm 1978: 134). Tor använder sig ibland också av så kallade ”modellyttranden”, han använder alltså fraser med bestämd slutartikel bildade med en vuxenförebild, trots att substantiven tidigare bara fanns belagda i naken form, till exempel under leken hör han instruktionen *Göm bilen under huset* och svarar *Gömmer på huset* (Svartholm 1978: 135f.).

Svartholms resultat visar att den bestämda artikeln hos svensktalande barn dyker upp tidigare i jämförelse med engelsktalande barn i Browns undersökning. Hos svensktalande barn visar sig den bestämda artikeln uppträda tidigare än den obestämda (Svartholm 1978: 102, 205) och det är den suffigerade slutartikeln som förekommer i Tors språk i de analyserade inspelningarna. Svartholm försöker förklara detta genom att åberopa Slobins tanke om en grundläggande princip som barnets uppfattning av vuxenspråket, nämligen att uppmärksamma sluten på orden:

> Suffix och efterställda grammatiska morfem av andra slag har helt enkelt en högre perceptibilitet än prefix och andra framförställda grammatiska morfem. Det är alltså lättare för barnet att uppfatta vuxenspråkets efterställda grammatiska morfem och därför kommer det att tillägna sig dem tidigare. Den semantiska komplexiteteten hos de olika grammatiska morfemen blir på så

> sätt inte det avgörande för vad det är som barnet tillägnar sig och i vilken ordning det sker. (Svartholm 1978: 102)

Undersökningen uppvisar en tydlig utveckling i Tors användning av den bestämda artikeln – i de första analyserade inspelningarna förekommer de bestämda artiklarna bara sporadiskt medan den efter ungefär två månader, i den sista analyserade inspelningen, är på väg att stabiliseras, eftersom det snarare är ”en regel än ett undantag för honom att han använder den bestämda artikeln då vuxenspråket så kräver” (Svartholm 1978: 202). Den obestämda artikeln saknas i de tre första analyserade inspelningarna och dess senare framträdande beskrivs som sporadiskt, trots flera kontexter med benämningar. Även pronomina *någon/ingen* är frånvarande i Tors analyserade språk (Svartholm 1978: 204f.).

Svartholm (1978: 205) konstaterar att Tor, och troligen andra svensktalande barn, inte tillägnar sig artiklarna som uttryck för den semantiska kategorin specifik/icke-specifik på något systematiskt sätt, till skillnad från Browns undersökningar om barns artikelbruk i engelskan. Hon observerar att Tors användning av den bestämda artikeln skiljer sig från vuxenspråkets på så sätt att den bara tar med talarens och inte mottagarens kunskaper om referenten i beräkningen. Hans regel för att uttrycka specifik referens kan alltså sammanfattas som: ”använd den bestämda artikeln när referenten är specifik för dig själv” och eftersom han inte har ett system för den obestämda artikelns bruk kan hans regel för att uttrycka icke-specifik referens och benämning bara vara att använda substantivet naket (Svartholm 1978: 206f.).

4.2.1.2. Bohnackers reviderande undersökningar

Ute Bohnacker (2004) hänvisar i sin artikel om inlärning av nominalfraser hos svensktalande barn till litteraturen kring utveckling av barnspråk där det ofta påstås att produktion av icke-normenliga nominalfraser, som skiljer sig från vuxenspråket, beror på barns bristande syntaktiska kunskaper. Hon hävdar däremot att skillnaderna snarare antingen kan bero på fonetiska begränsningar i att producera normenliga fraser, som förenklade metriska strukturer och stavelsestrukturer samt

processer av reduktioner eller på bristande pragmatiska kunskaper om diskurskonventioner (Bohnacker 2004: 195f.).

I sin analys av inlärning av nominalfraser i tidigt barnspråk och användning av egennamn, pronomen, numerus, genus, och species använder hon sig av empiriska resultat i den befintliga litteraturen med särskilt fokus på ett barn från Projektet Barnspråkssyntax vid Stockholms universitet, Embla, (20–25 månader gammal), samt nya resultat från ett barn från korpusen Databasorienterade studier i svensk barnspråksutveckling, Markus (från 15 månaders ålder). Med avseende på inlärning av bestämdhet åberopar hon tidigare studier (bl.a. Svartholm 1978) där det konstaterats att barns bruk av nominalfraser kan anses som fattigt och icke-systematiskt i jämförelse med vuxnas samt att morfologisk markering av bestämdhet lärs in efter en radikal omstrukturering av grammatik efter 2 års ålder (Bohnacker 2004: 219f.). Hon visar däremot att hennes egna, reviderade analyser bestrider detta:

> These children productively use definite suffixes, double definiteness, indefinite articles, pronouns and possessive *s*, and when such overt determiners are used, they are used in a systematic way in the correct contexts. (Bohnacker 2004: 220)

Särskilt mycket kritik riktar hon mot Svartholms (1978) studie (Bohnacker 1997: 83f.). Hon anser att de låga antalen artiklar funna i Tors språk kommer från Svartholms ”extremt konservativa” (Bohnacker 1997: 84) metod att räkna dem. I analysen bestämde hon sig bland annat för att bara inkludera sådana substantiv med bestämd slutartikel som också förekommer i naken form. På så sätt ville hon utesluta formerna som lärts in som helfraser men exkluderar följaktligen flera exempel på normenligt använda substantiv. Dessutom betraktar hon singulara substantiv som ogrammatiskt nakna även om de föregås av en främre vokal (som *ɛ*), medan Bohnacker hävdar att den borde anses som en föregångare för den obestämda artikeln. En omberäkning av data som gäller Tors artikelbruk ger resultat som påminner om Bohnackers resultat från Embla, viket tyder på att de har den grammatiska kunskapen att använda artiklar på ett systematiskt sätt i rätt kontext (Bohnacker 1997: 86f., Bohnacker 2004: 220).

Bohnackers analys av Embla och Markus resultat visar alltså att de båda barnen når vuxenliknande nivåer av bruk av olika bestämmare

i obligatoriska kontexter före 2 års ålder vilket motsätter sig de tidigare undersökningarna kring svenskan och skiljer sig från andra germanska språk som engelska och tyska (Bohnacker 2004: 223). Dessutom pekar Bohnacker (2004: 225f.) på att utveckling av definita och indefinita bestämmare inte sker samtidigt: unga svenska barn producerar mycket färre indefinita bestämmare än definita och att bestämda slutartiklar utgör en majoritet av definitmarkeringar samt framträder först. I Markus språk har de sina föregångare i form av bl.a. *-ö* istället för *-et*, som i *bandö* (*bandet*) och *-å* för *-en*, som i *dörrå* (*dörren*).

Hon anger också exempel på hur olika faktorer som prosodin, fonetisk produktion, språklig input, pragmatiska och situationella konventioner påverkar barns artikelbruk. I det analyserade materialet finns det vissa belägg på att stavelsestrukturen *stark –svag* kan påverka nominalfrasers bruk: i Markus produktion används nakna substantiv som nakna, alltså utan några tilläggsstavelser/suffix, pluralsuffix och bestämd slutartikel produceras konsekvent och tidigt samt indefinita fristående artiklar utelämnas i början och produceras först senare (Bohnacker 2004: 232f.). Nakna substantiv i indefinit betydelse förekommer i barnspråk ofta i repetitiva, ritualiserade benämningar och det är diskutabelt om de betraktas som en genuin form av informationsutbyte mellan barn och vuxna (Bohnacker 2004: 239, jfr Svartholm 1978: 82ff.). Till sist pekar hon på att icke-normenligt bruk av nakna substantiv och utelämning av obestämd artikel också förekommer i inputen från vuxna: i benämningar, avbrutna yttranden, upprepningar av barnets yttranden och ibland helt enkelt i felsägningar (Bohnacker 2004: 243). Inputen från vuxna kan till och med omfatta sådant normenligt bruk av nakna räknebara substantiv som i meningen *Han har blixtlås här på jackan* jämfört med *Han har ett blixtlås här på jackan.* Sådana subtila skillnader i betydelsen är svåra att förklara för svenska modersmålstalare och kan vara missledande för såväl små barn som svenskinlärare (Bohnacker 2004: 245ff.).

4.2.2. Andraspråksinlärning

I det följande presenterar jag en översikt över tidigare undersökningar kring bestämdhet i svenskan ur andraspråksinlärningsperspektiv. Informanterna har varit inlärare med typologiskt olika modersmål: tyska,

polska, spanska och finska. De flesta forskare fokuserar i sina studier på formella aspekter av inlärning såsom frasernas morfologiska struktur.

4.2.2.1. Erikssons och Wijk-Anderssons undersökning

Anette Eriksson och Elsie Wijk-Andersson (1988) har undersökt markering av species i uppsatser skrivna av utländska studenter. Deras informanter var 10 polska och 10 tyska gäststuderande i Sverige som hade studerat svenska i åtminstone ett år. Som kontrollmaterial använde författarna 10 uppsatser skrivna av gymnasister med svenska som modersmål (Eriksson & Wijk-Andersson 1988: 1f.). Med utgångspunkt i typologiska skillnader mellan studenternas modersmål och svenskan samt deras modersmål sinsemellan (dvs. mellan polskan och tyskan) analyserade de vilka fel som förekommer i uppsatserna och ställde frågor om feltyper och deras frekvens bland olika grupper samt om språkliga kontexter eller språklig omgivning som påverkar hur många och vilka fel studenterna gör (Eriksson & Wijk-Andersson 1988: 2).

Undersökningen har visat att andelen fel är betydligt högre bland de polska informanterna än bland de tyska (9,6 % jämfört med 3,5 %) och att skillnaden är större vid formval än formbildning. Enligt författarna var det ett förutsägbart resultat, särskilt med hänsyn till att bestämdhet inte är explicit markerad i polskan medan tyska är mer lik svenska genom att den har framförställda definita och indefinita artiklar. Felen i formbildning var inte heller överraskande när man tar i beräkningen hur komplicerat det svenska suffix- och artikelsystemet är för alla inlärare (Eriksson & Wijk Andersson 1988: 8).

Vidare visade resultaten att nakna substantiv förekommer mycket oftare i texter skrivna av svenskar än i de skrivna av tyskar, först och främst på grund av svenskarnas användning av oräknebara substantiv och idiomatiska uttryck. Det visade sig också att andelen nakna substantiv i de polska studenternas texter påminner om de svenska resultaten men då är orsaken annorlunda. Polackerna avviker också i sin underanvändning av framförställda indefinita artiklar samt enklitiska definita artiklar och i sin tendens att kombinera pronomen med artikellösa former. Bortfallet av bestämdhetssuffix är dessutom ett vanligt fel i den tyska gruppen vilket också kan förstås genom modersmålets inflytande

(Eriksson & Wijk-Andersson 1988: 9f.). Överanvändning av substantivets nakna form är också markant bland de polska informanterna, det är den vanligaste feltypen i denna grupp (61,5 % av alla inkorrekt valda former utgör utelämning av antingen artikel eller suffix), vilket innebär att de bara verkar välja mellan naken form och substantiv med bestämdhetssuffix. Det är också intressant att påpeka att bortfallet av antingen bestämdhetssuffix eller obestämd artikel, typiskt för de polska informanterna, står i tydlig kontrast till tyskarnas överanvändning av dessa element (Eriksson & Wijk-Andersson 1988: 11). De flesta felen i formbildning vållar den dubbla bestämdheten, alltså konstruktionen *artikel + attribut + substantiv med bestämdhetssuffix*, för den innehåller redundanta element som ofta utelämnas i inlärarnas produktion (Eriksson & Wijk-Andersson 1988: 10). Det finns också en tendens att de polska informanterna använder fler substantiv i fundamentet än vad tyskarna och svenskarna gör samt att inlärarna undviker användning av obestämda artiklar i fundamentet vilket författarna tolkar som påverkan av den universella tema-rema principen (Eriksson & Wijk-Andersson 1988: 15). Vidare analys av substantiv i olika kontexter har visat att fel i prepositionsfraser inte förekommer oftare än i andra konstruktioner (Eriksson & Wijk-Andersson 1988: 17).

Det viktigaste forskningsresultatet ur andraspråksinlärningsperspektiv är att polackerna frekvent använder pronomen istället för artiklar, inte med hänsyn till uppsatsens stilistiska värde utan helt enkelt i kontexter där pronomina kan eller till och med borde bytas ut med artiklar eller suffix, som till exempel: **Det är viktigt för barnens utvecklig att ha en bra kontakt med <u>sina föräldrar</u>* eller *För att tillhöra <u>någon grupp</u> måste man ha några förhållanden till gruppens medlemmar* (Eriksson & Wijk-Andersson 1988: 17, 19).

Eriksson & Wijk-Andersson påstår att orsaken bakom polackernas frekventa fel vid formvalet är deras ”osäkerhet kring betydelsen av definithet/indefinithet” (1988: 18, min översättning) eller faktum att ”de förstår betydelsen av pronomina men de inte förstår artikelns eller suffixet betydelse” (1988: 19, min översättning). De konstaterar också att de polska informanterna ofta gör fel när ”det definierande elementet inte står direkt framför substantivet som ska markeras med bestämdhet” (1988: 18, min översättning).

4.2.2.2. Axelssons undersökning

Monica Axelssons studie (1994) var en del av SUM-projektet (Språkutveckling och undervisningsmodeller) genomfört vid Stockholms universitet. Projektets huvudsyfte var att utforska inlärningsgångar hos en grupp av vuxna i deras inlärarsvenska. Axelssons undersökning fokuserade på nominalfrasutveckling och inlärning av species och hennes mål var att slå fast vad som bereder större och vad som bereder mindre svårigheter samt att formulera möjliga förklaringar till detta (Axelsson 1994: 4, 29).

Informantgruppen omfattade 60 vuxna inlärare av svenska med finska, polska och spanska (de flesta från Latinamerika) som modersmål (20 personer i varje grupp), alla deltog i en 5-månaderskurs i svenska. De var uppdelade i två grupper baserande på sina språkkunskaper i svenska. I avhandlingen kallas de för låg och hög nivå men i jämförelse med andra studier i ämnet kan deras nivå ändå beskrivas som medelhög och avancerad (Axelsson 1994: 6). Informanterna intervjuades muntligt vid tre tillfällen, i början, i mitten och i slutet av kursen (till analysen valdes sammanlagt 120 intervjuer, från det första och sista skedet). Intervjuerna påminner om inlärarnas spontana tal tack vare deras informella karaktär (Axelsson 1994: 5, 29).

I sin undersökning kring species och artikelbruk inriktar Axelsson sig inte bara på själva substantivformerna utan analyserar hela fraser. Hon föreslår en sammanställning av nio typer av nominalfraser med olika komplexitetsgrad och granskar olika faktorer som påverkar deras bruk: korrekthet, frekvens, komplexitet, lexikala faktorer, semantisk-pragmatisk funktion och syntaktisk funktion (Axelsson 1994: 29f.). Hennes klassifikation omfattar fem typer av definita nominalfraser och fyra typer av indefinita nominalfraser (Axelsson 1994: 31f., 38ff.).

Bland de definita nominalfraserna finns:

– namn[11]: egennamn som artikellösa substantiv eller med bestämdhetssuffix, t.ex. *Rom, Sverige, Nederländerna, Vasagatan*
– substantiv med bestämdhetssuffix, t.ex. *boken, bordet, borden, rosorna*

[11] I SAG 2 betraktas egennamn som en egen ordklass trots morfologiska, syntaktiska och semantiska likheter (1999: 9).

– artikellösa substantiv med attribut, t.ex. possessiva och reflexiva possessiva pronomen (*min syster*), demonstrativa pronomen (*dessa bilar*), kvantitativa pronomen (*varje dag, alla djur, vissa jobb*), (relationella pronomen) *nästa vecka,* räkneord (*andra klass*)
– substantiv med bestämdhetssuffix och attribut, t.ex. demonstrativa pronomen (*den dagen*), kvantitativa pronomen (*hela livet*), relationella pronomen (*förra veckan, sista busshållplatsen*), adjektiv (*svenska ambassaden*), räkneord (*andra gången, klockan två*)
– substantiv med bestämdhetssuffix, framförställd bestämd artikel och attribut, t.ex. adjektiv (*den röda boken*), räkneord (*det andra klassrummet*); till denna typ räknas också fraser med demonstrativt pronomen istället för artikel, t.ex. *den här röda boken.*

De indefinita nominalfraserna tillhör:

– artikellösa substantiv (substantiv i naken form), t.ex. *bok, tåg, böcker*
– artikellösa substantiv med attribut, t.ex. räkneord (*tre böcker*), kvantitativa pronomen (*många timmar, mycket fisk, lite svenska, ingen roll, någon bok*), adjektiv (*svarta ögon, olika löner*), också med flera attribut, (*många olika problem, mycket bra mat*)
– substantiv med framförställd obestämd artikel, t.ex. *en bok, ett hus*
– substantiv med framförställd obestämd artikel och attribut, t.ex. *en tunn bok, ett rött hus.*

Indelningen kan också tolkas som ett bevis på hur komplicerat det svenska bestämdhetssystemet kan verka ur andraspråksperspektiv. Fraser med i princip liknande betydelse kan konstrueras på olika sätt vilket innebär en eller flera formella svårigheter.

Det viktigaste resultatet av Axelssons studie är en svårighetshierarki som baseras på den ovan beskrivna indelningen av nominalfraser, deras frekvens och korrekthetsprocenten. Hierarkin innefattar tre nivåer och angår alla inlärare, oberoende av deras modersmål. Den första nivån inkluderar namn (som *Rom*), bestämda och obestämda fraser bestående av substantiv med en eller flera attribut (som *tre flickor* eller *min syster*) samt nakna former (som *flicka*). Dessa fraser är mest frekventa och har tillägnats av alla inlärare (med korrekthetsprocenten över 90 %). Den andra nivån utgör fraser bestående av substantiv med bestämdhetssuffix med eller utan attribut (som *hela dagen* eller *flickan*) och substantiv med obestämd artikel (som *en flicka*). Korrekthetsprocenten för fraserna på det här stadiet beräknas till cirka 60 % och det är eleverna

med höga språkkunskaper som har tillägnat sig fraserna. På den tredje nivån befinner sig fraser som är morfologiskt mest komplexa och mest krävande ur inlärningsperspektiv nämligen fraser med framförställda artiklar (obestämda eller bestämda), attribut och artikellösa substantiv respektive substantiv med bestämdhetssuffix (som *ett gult hus* eller *det gula huset*). De är lågfrekventa i informanternas intervjuer och har inte tillägnats av alla inlärare (20–30 % korrekthet) (Axelsson 1994: 99). Trots att det också finns inre skillnader inom de tre nivåerna, kan det ändå konstateras att syntaktiska strukturer tillägnas tidigare än analytiska (Axelsson 1994: 98). Hierarkin presenteras detaljerat i Tabell 6 nedan:

Stage	NP type	Example
1	Names	*Rom*
	Modifier-Noun-Indefinite	*tre flickor*
	Bare nouns	*flicka*
	Modifier-Noun-Definite	*min syster*
2	Modifier-Noun-enclitic Definite article-Definite	*hela dagen*
	Noun-enclitic Definite article-Definite	*flickan*
	Indefinite article-Noun-Indefinite	*en flicka*
3	Indefinite article-Modifier-Noun-Indefinite	*ett gult hus*
	Definite-Article-Modifier-Noun-enclitic Definite article-Definite	*det gula huset*

Tabell 6: Nominalfrasens utvecklingsnivåer enligt Axelsson (1994: 99)

Fastän de ovannämnda stadierna i hierarkin är universella för alla informanter lägger Axelsson (1994: 99, 100f.) märke till skillnader mellan informantgrupperna med olika språk som modersmål. De bevisar påverkan av de språktypologiska faktorerna på nominalfrasutveckling i svenska som andraspråk. Av undersökningen framgår att de spanska informanterna, vars modersmål har artiklar, använder fraser med obestämd artikel (t.ex. *en flicka* eller *ett gult hus*) betydligt oftare och med högre korrekthetsgrad. Hos de finska informanterna, med ett agglutinerande språk som modersmål, observeras mer frekvent och korrekt bruk

av fraser med substantiv i bestämd form (t.ex. *flickan* eller *hela dagen*). De polska informanterna visar däremot en tendens till förenkling genom att utelämna artiklar och använda substantivets nakna former, vilket stämmer överens med Eriksson & Wijk-Anderssons (1988) resultat för skriftspråket. Användning av pronomenet *någon* istället för den obestämda artikeln för att uttrycka indefinit betydelse har dessutom noterats bland de polska och finska informanterna, t.ex. i uttryck som *sen ja tar nånting kurs* eller *vi gick på någon hotell* (Axelsson 1994: 80, 89, 102). Axelsson (1994: 44) pekar också på ett annat mönster typiskt för de polska och finska inlärarna, nämligen överanvändning av bestämd artikel istället eller förutom den enklitiska artikeln (t.ex. **den bok* eller **den boken*) och tolkar det som påverkan av demonstrativa pronomen *ten* i polskan eller *se* i finskan eller även från engelska *the*.

En annan viktig tanke i studien är framhävande av rollen av utantillärande och så kallade helsekvenser (se 4.1). Axelssons analys av nominalfrasernas semantiska funktioner och lexikala faktorer som påverkar inlärningen har visat att det finns fraser som används påfallande frekvent och korrekt, nämligen prepositionsuttryck, som till exempel *efter kursen, i skolan, på gatan* och/eller fraser som fungerar som adverbial, som till exempel *hela tiden, förra året, nästa gång, klockan ett* (Axelsson 1994: 46, 52, 58–59, 62, 103).

4.2.2.3. Nyqvists undersökning

Eeva-Liisa Nyqvist (2013a) utforskar inlärning av species och artikelbruk hos finsktalande grundskoleelever. Hennes studie skiljer sig från de ovannämnda tidigare undersökningarna genom att Nyqvists informanter inte får undervisning i Sverige utan i Finland, ett tvåspråkigt land där cirka 90 % av invånarna har finska och cirka 5 % har svenska som modersmål. Det undervisas i svenska på alla utbildningsnivåer och det är dessutom ett obligatoriskt läroämne (Nyqvist 2015: 75, 2016: 297).

Nyqvist utgår från sina egna erfarenheter som finskspråkig svenskinlärare, understryker de typologiska skillnaderna mellan finskan och svenskan samt det faktum att det till och med i tidigare studier har konstaterats att species är en kategori som bereder svårigheter vid inlärning av svenska som andraspråk, både av inter- och intralingvala

skäl (Nyqvist 2013a, 2016). Syftet med hennes studie var att beskriva hur de finska grundskoleeleverna tillägnar sig kategorin bestämdhet i svenskan, hur de uttrycker olika speciesbetydelser och hur korrekt de använder olika former och strukturer i sin skriftliga och muntliga inlärarsvenska (2013a: 11).

Ett komplement till hennes huvudmaterial utgör en pilotundersökning i form av ett grammatiskt test där elevernas (årskurs 9) uppdrag var att välja den rätta nominalfrasen och motivera sitt val på finska, vilket skulle hjälpa till att bedöma deras allmänna kunskaper om species. De 27 satser som testet bestod av representerade samtidigt olika betydelsetyper (t.ex. specifik indefinit betydelse eller svagt referentiell betydelse) och olika frastyper (t.ex. fraser med dubbel bestämdhet, possessivt attribut eller genitivattribut) och gällde såväl val av rätt betydelse (definit eller indefinit) som val av rätt form (till exempel rätt form efter olika bestämningar). Följande typer visade sig vara enklast med hög korrekthetsprocent (över 70 %): direkt anafor (t.ex. *Jag köpte en dator och en DVD-spelare. Datorn gick genast sönder*), direkt deixis (t.ex. *Solen skiner, Pappa är på jobbet*) och possessiva attribut/indirekt deixis (t.ex. *din bror*). Signifikant lägre medelvärde för korrekthetsprocenten (57 %) hade indirekt anafor (t.ex. *De var på marknad. De kunde inte gå i trängseln*) och dubbel bestämdhet (t.ex. *De smutsiga väggarna ser trista ut*). Enligt Nyqvist (2013a: 73, 74) kan det vara ett bevis på att val av species är lättare än val av själva formen och att fraser som är högfrekventa både i målspråket och i läromedlen tillägnas lättare än de som inte framhävs tillräckligt tydligt i det språkliga inflödet. En annan intressant slutsats var att eleverna sällan motiverade sina val med regel utan förlitade sig snarare på intuitionen eller det som enligt deras åsikt ”låter bättre”. Det fanns ändå ett väsentligt samband mellan behärskande av en regel och val av rätt form (Nyqvist 2013a: 77, 82).

Informanter i undersökningens huvuddel är 67 grundskoleelever från södra Finland som talar finska som modersmål, har engelska som sitt första främmande språk och har börjat läsa svenska i årskurs 7. Det skriftliga och muntliga materialet började insamlas när informanterna hade läst svenska i ungefär ett år och omfattar sex uppsatser skrivna av varje informant under årskurserna 7–9 samt beskrivningar av en och samma bild inspelade under årskurserna 7–9 (Nyqvist 2013a: 16ff.). Nyqvists undersökning är longitudinell, vilket innebär att det

var samma informanter som skrev uppsatserna och som inspelades vid olika tillfällen. Därför kunde hon i sina resultat fokusera på elevernas utveckling mellan årskurserna och på inlärningsgångar.

Nyqvist (2013a: 61f.) försöker i sin avhandling tillämpa processbarhetsteorins (se 4.1) fem stadier på species. Hon påstår att substantivets nakna form och fraser som lärs in som helsekvenser kan motsvara den första, lägsta utvecklingsnivån när inläraren har tillgång till oböjda former. Den andra utvecklingsnivån som på den morfologiska planen omfattar ordböjning kan tillskrivas substantiv med pluraländelse och/eller bestämdhetssuffix. Till frasprocedur på den tredje nivån, som innebär överföring av grammatisk information mellan fraser inom satser, hör nominalfraser som består av mer en ett ord, alltså fraser med olika attribut eller artiklar. Det är svårare att tillämpa nivåerna fyra och fem på species och artikelbruk eftersom processerna då går utöver nominalfrasens gränser. Nyqvist jämför däremot anaforisk användning av bestämd form (direkta och indirekta anaforer) med den femte nivån på grund av att rätt val av species ibland kräver överföring av information över meningsgränserna. Hennes förslag sammanfattas i Tabell 7:

Procedur	**Betydelse-/frastyp**	**Exempel**
1) Lexikon	Substantivets nakna former, helsekvenser	*bok, hund, hus, i skolan*
2) Kategoriprocedur	Bestämd form singularis och pluralis, obestämd form pluralis	*hunden, hundar, hundarna*
3) Frasprocedur	Nominalfraser som innehåller mer än ett ord, d.v.s. nominalfraser med attribut, substantivets obestämda form singularis	*min bok, en bok, en bra bok, den bra boken*
4) Satsprocedur	-----	-----
5) Bisatsprocedur	Direkta och indirekta anaforer (val av species innebär att information överförs över sats- och meningsgränserna)	*motorn, vinterdäcken när det har talats om en bil flera meningar tidigare*

Tabell 7: Förslag på tillämpning av Pienemanns processbarhetsteori på species och artikelbruk utarbetat utifrån Nyqvist (2013a: 61–62)

Nyqvist är själv kritisk till modellen och medger att fraser som befinner sig på nivåerna två och tre har olika komplexitetsgrader och därför kräver vissa subnivåer. Hon är också medveten om att processbarhetsteorin eventuellt bara kan tillämpas till formella och inte funktionella aspekter av species och artikelbruk.

I det analyserade uppsatsmaterialet beskrivs fel av fem typer, nämligen speciesfel (val av fel species, t.ex. **Anna är min bästa vän i skola*), formfel (korrekt val mellan definita och indefinita betydelsen, men fel formbildning, t.ex. **Hon är bra vän, *min vännen*), hybridfel (drag från både definita och indefinita fraser, t.ex. **en katten*), nollspecies (icke-normenlig användning av naken form, t.ex. **I rummet är blått stol och en katten under brun bord*) och övriga fel (svårtolkade fraser, t.ex. **på golver*) (Nyqvist 2013a: 108ff.). Felen i uppsatsmaterialet bekräftar att informanterna har större problem med att bilda korrekta nominalfraser än att välja rätt form. Bland speciesfelen är användning av naken form istället för bestämd form (t.ex. **Jag hittade hytten genast och lämnade väskor där*) det mest frekventa, inom formfelen är det vanligt att informanterna överanvänder bestämd form i definita fraser med bestämningar som kräver den artikellösa formen (t.ex. **Det var Basshunters konserten*) och att de utelämnar den obestämda artikeln (**Den är rockband från Wales*). Felen i elevuppsatserna uppvisar en svårighetshierarki som dessutom motsvarar frasernas komplexitet: fraserna utan artiklar och bestämdhetssuffix behärskas bäst (jfr Axelsson 1994). Det konstateras också att skillnaderna i korrekthet mellan de första och sista skrivtillfällena inte är statistiskt signifikanta trots att det finns lite större korrekthet. Dessutom är feltyperna i princip desamma vid olika skrivtillfällen (Nyqvist 2013a: 108ff.).

Det muntliga materialet fungerar som en komplettering till det skriftliga och resultaten jämförs med varandra. Den muntliga uppgiftens karakteristik påverkade resultaten på så sätt att det saknas kontexter för vissa betydelsetyper och frastyper. Också i det muntliga materialet är formfelen vanligare än speciesfelen, det förekommer dessutom betydligt fler hybridfel (t.ex. **Framför säng är en fönstret*) och exempel på nollspecies (t.ex. **Lampa är grön boll)* som förekom marginellt i det skrivna materialet. Svårighetshierarkin i bildbeskrivningarna är inte parallellt med komplexitetshierarki som i uppsatserna. Överanvändning av naken form istället för bestämd form till och med i direkta anaforer

i årskurs 7 i den muntliga uppgiften är överraskande i jämförelse med den skriftliga uppgiften där direkta anaforer utgjorde den enklaste typen bland fraser med definit betydelse. Dessutom är felen till och med här i princip desamma vid olika inspelningstillfällen (Nyqvist 2013a: 150, 177f.).

I beskrivning av studiens centrala resultat fokuserar Nyqvist huvudsakligen på de formella aspekterna och analyserar utveckling av korrekthetsprocenten för olika typer av fraser (nakna substantiv, obestämd form pluralis, fraser med possessivattribut, obestämd form singularis, bestämd form singularis och bestämd form pluralis) som svårighetshierarki för species och artikelbruk.

Figur 27: Korrekthetsprocenten för de mest centrala formerna i uppsatserna i Nyqvists (2013a) studie, efter Nyqvist (2016: 314)

Ovanstående utveckling stämmer inte alltid överens med Nyqvists förslag på tillämpning av Pienemanns processbarhetsteori på inlärning av species i svenskan, i stort sett eftersom processbarhetsteorin, och därför också Nyqvists förslag, inte tar hänsyn till hur nyanserade de utvecklingsnivåerna är med avseende på nominalfrasernas komplexitetsgrad (Nyqvist 2013a: 188, 2016: 314).

Till sist analyserar Nyqvist faktorer som påverkar inlärning av species hos finskspråkiga elever. Mycket kritik riktas mot läromedlen som presenterar vissa betydelsetyper eller frastyper överdrivet ofta och inte alltid i enlighet med det verkliga språkbruket. Dessutom avviker undervisningsordningen i läromedlen från svårighetshierarkin som upptäckts i studien (vilket i många fall ändå är motiverat). Det språkliga inflödet i läroböckerna kan i sin tur påverka helfrasinlärningen. En annan viktig faktor är inflytandet av två typologiskt olika språk: finskan som saknar morfologiska speciesmarkörer och engelskan med sitt artikelbruk. Man kan inte heller förbise den intralingvala faktorn som utgörs av det svenska speciessystemet komplexitet (Nyqvist 2013a: 188ff., 2013b).

Senare har Nyqvist (2015) också genomfört en liknande studie där informanterna var 159 finskspråkiga vuxna inlärare. Analysen av artikelbruk hos universitetsstuderande uppgav vissa skillnader i jämförelse med gymnasieeleverna. För de vuxna svenskinlärarna visade sig speciesvalet bereda betydligt mer svårigheter än de formella aspekterna. Förutom detta är det ett vanligt fel att inlärarna överanvänder naken form istället för bestämd form, särskilt i korrelatlösa fraser. Det som Nyqvist finner ännu mer störande är överanvändning av bestämd form istället för målspråksenlig naken form eller obestämd form som tvingar mottagaren till ”en obefogad »sökoperation« i minnet”. För övrigt följer de vuxna finskspråkiga svenskinlärarna i princip samma inlärningsgångar som upptäcktes i studien med grundskoleeleverna och som påminner om Axelssons (1994) resultat (Nyqvist 2015: 95f.).

4.2.2.4. Ekerots undersökning

En del av Ekerots bok om bland annat bestämdhet som citeras tidigare i avhandlingen utgör en redovisning av hans studie kring artikelbruk bland utländska studenter i svenska. I sitt resonemang kring regler som styr speciesvalen beskriver han principerna som ”relativt enkla” (Ekerot 2011: 157), men han ser sin analys av studenternas artikelbruk i en text som ett bevis på ”hur mycket av speciella tillämpningar och mera tillfälliga konventioner som andraspråksinlärare måste tillägna sig för att kunna använda artiklarna rätt i sin svenska” (Ekerot 2011: 158).

Som undersökningsmaterial användes den autentiska berättelsen *Mjölnaren och hans son skulle gå till staden för att sälja en åsna* ur en skolläsebok där varierade typer av nominalfraser hade tagits bort och skrivits i sin grundform och informanternas uppgift var att rekonstruera texten. Informantgruppen bestod av 15 studenter, modersmålstalare av flera olika språk, bland annat engelska, tyska, franska, spanska, tjeckiska och rumänska (Ekerot 2011: 158). Ekerot redogör inte mycket för deras språkkunskaper i svenska utan konstaterar att gruppen är ”väl förtrogen med artiklarnas grundfunktioner, men inte så få studenter kan göra fel när man kommer utanför denna säkra mark” (Ekerot 2011: 159).

En av de viktigaste slutsatserna är en reservation angående den stora variationen som förekommer i studenternas svar. Den har sin grund i att flera uttrycksmöjligheter är acceptabla i vissa sammanhang, till exempel de synonyma konstruktionerna ”att inte ha någon X” och ”att ha ingen X”, betydelselikheter mellan possessivattribut och bestämd form, möjligheten att använda litterära grepp som fiktiv bestämdhet samt diverse fall där både nominalfraser med bestämd artikel och med obestämd artikel är godtagbara trots att det för med sig en betydelseskillnad (Ekerot 2011: 159f.).

Bland svårigheter som studenterna konfronteras med är att identifiera fasta fraser och idiomatiska uttryck där substantivets artikellösa form är den normenliga (Ekerot 2011: 159). Sedan nämner Ekerot (2011: 161f.) flera moment som visar sig problematiska för inlärare på grund av avvikande, språkspecifika regler: bland annat genericitet, alltså att uttrycka allmän betydelse (t.ex. *Hunden har fyra ben / En hund har fyra ben / Hundar får ej medföras på tåget / *Hundarna får ej medföras på tåget*), användning av substantivuttryck i tilltal (t.ex. *Flytta på dig, människa! / Flytta på dig, grabben!*) eller som predikatsfyllnad (*Han är snickare / Han är en hedersknyffel*).

Av resultaten från undersökningen framgår att studenterna inte har större problem med rätt val av obestämd artikel vid introduktion av en ny referent eller av bestämd artikel vid anaforisk referens, uttryckt antingen med samma eller olika substantiv (Ekerot 2011: 163) – de två typerna av användning kan beskrivas som klassiska, skolgrammatiska exempel.

Däremot utgör den implicita bestämdheten en stor utmaning för informanterna – ett exempel med en fras av denna typ var egentligen den enda gången när någon i studentgruppen svarade med att skriva

ett frågetecken istället för att formulera ett svar med en nominalfras (*Mjölnaren och hans son hoppade lydigt ner från åsnans rygg. Först band de ihop djurets fötter, sedan stack de en stång genom repen, lyfte upp åsnan hängande upp och ner*) (Ekerot 2011: 164). Ur sådana resultat följer följande slutsatser:

> Dels visar det vilken avancerad textförståelse den implicita bestämdheten förutsätter […], dels lär det oss något väsentligt om distinktionen bestämd/obestämd artikel – nämligen att den bestämda artikeln i många fall används för att klargöra att något **inte** är nytt, snarare än för att klargöra att det är bekant. […] Studenternas svårigheter med den implicita bestämdheten lär oss […] något väsentligt om den **obestämda** artikeln, nämligen att denna fungerar som en entydig angivelse av att en företeelse inte har något som helst samband med det tidigare sagda. (Ekerot 2011: 164, fetstil som i originaltext)

Sådana observationer har viktiga pedagogiska implikationer eftersom de går över de traditionella reglerna som beskrivs i läroböcker.

4.2.2.5. Inlärares speciesfel i kommunikationen

I forskning kring species ur andraspråksperspektiv tematiseras inte bara nominalfrasutveckling och olika typer av normavvikelser i artikelbruk. En annan relevant aspekt togs upp av Nyqvist (2014) när hon gjorde en analys över speciesfel som stör kommunikationen enligt infödda svensktalares åsikt.

I sin undersökning använde sig Nyqvist av texter skrivna av avancerade finskspråkiga vuxna svenskinlärare. Ur studenttexterna excerperades 15 meningar med olika typer av autentiska fel typiska för finskspråkiga inlärare och med hjälp av dessa analyseras species och formfel samtidigt precis som i Nyqvists tidigare undersökningar – trots att hon själv påstår att ”species och artikelbruk är ett mångfasetterat grammatiskt fenomen” (Nyqvist 2014: 353) – till exempel fraser med unikt identifierbara eller inte unikt identifierbara referenter, med allmän betydelse, med räknebara eller oräknebara substantiv, med framförställda possessiva attribut, adjektivattribut eller efterställda prepositions-

attribut, med definita attribut *dessa* eller *de här*, yrkesbeteckningar i predikativ ställning med eller utan värderande adjektiv, (Nyqvist 2014: 353ff.). Respondentgruppen omfattade 56 svensktalande personer i Sverige och Finland. Majoriteten utgjordes av vuxna högutbildade (89 %) finlandssvenskar (86 %) som arbetar med språket som lärare, översättare e.d. (53 %) och hade till uppgift att på Likertskalan 1–5 bedöma hur störande felen var (Nyqvist 2014: 354ff.).

Medeltalen i resultaten visar att som det mest allvarliga uppfattas formfelet med användning av frasen med bestämd artikel och utan bestämdhetssuffix, som i exempelmeningen **Redan som barn var jag mycket intresserad av den elektricitet.* Som näst grövsta framstår överanvändning av substantiv med bestämdhetssuffix istället för substantivet med obestämd artikel (speciesfel): **Guggenheim är ett berömt varumärke och museet i Bilbao har varit succén* och överanvändning av substantiv med bestämdhetssuffix istället för den artikellösa formen (speciesfel): **Min vän studerar lantmäteriet* (Nyqvist 2014: 354, 356). Bland de fem mest störande felen finns dessutom två andra på den formella nivån: bestämdhetssuffix efter possessivattribut: **Min drömjobbsplatsen är Unicef eller Rädda barnen* och naken form efter det definita attributet *de här*: **Solpaneler har inga av de här problem* (Nyqvist 2014: 355, 357).

Nyqvist understryker att ”bedömningarna är högst subjektiva och att det av naturliga skäl förekommer gott om variation i dem” (2014: 358). Det är inte så okomplicerat att påvisa vilka orsaker som ligger bakom bedömningarna eftersom få respondenter kommenterade sina val. Forskaren förmodar att respondenterna reagerar kraftigt på fel som inte längre förväntas förekomma på universitetsnivå, som visar påverkan av engelska (t.ex. **Det är min dröm att bli en författare* vs *My dream is to become a writer*, **den elektricitet* vs *the electricity*) eller som påverkar begripligheten: frasen **den elektricitet* kan ju interpreteras som determinativ användning, då väntar mottagaren på någon fortsättning av meningen samt överanvändning av substantivets bestämda form kan resultera i att ”meddelandets mottagare i onödan försöker aktivera sina tidigare kunskaper” (Nyqvist 2014: 360). Som särskilt störande uppfattas dessutom fel som är relativt vanliga i inlärarsvenska och sällsynta bland svensktalande, som **min drömjobbsplatsen.* Det som verkar mest oväntat är att respondenterna inte bedömer sådana fraser

som enligt forskning (se ovan) är frekventa i inlärarnas svenska till och med på tämligen avancerad nivå som mycket störande, nämligen bortfall av bestämdhetssuffix eller överanvändning av obestämd form, t.ex. **EU:s klimatpolitik kräver att medlemsländer reducerar sina koldioxidutsläpp,* förmodligen på grund av att de ”inte riskerar tolkningen” (Nyqvist 2014: 360).

Nyqvists slutsats är att ”den korrekta användningen av framför allt substantivets bestämda form ska betonas i svenskundervisningen” (2014: 361), först och främst på grund av att det är just felen med överanvändning av den bestämda formen som ansågs som de grövsta. Detta tillsammans med de tidigare presenterade resultaten av tidigare forskning kring species ur andraspråksperspektiv ger prov på hur viktigt det är att utveckla beskrivning på de definita fraserna.

5. Species i svenska läromedel för nybörjare

Eeva-Liisa Nyqvist (2013b) riktar i sin artikel mycket kritik mot läromedel i svenska som andraspråk angående hur de presenterar kategorin species. Sina anmärkningar baserar hon på analysen av två finska läroboksserier för grundskoleelever, *Klick! 7–9* och *Kom med 1–3*, som ingick i hennes doktorsavhandling (Nyqvist 2013a: 64ff., se 4.2.2.3). Hennes invändningar gäller framför allt att species och artikelbruk marginaliseras i läromaterialen. Det som lyfts upp i onödigt stor grad är regeln om det andra omnämnandet och presentation av sådana exempel som *Jag såg en hund. Hunden var stor*, trots att repetition av substantiv är sällsynt och inte naturlig i de flesta kontexter. Denna regel tar också mest plats i sådana övningar som lucktexter, vilket leder till att de kan göras mekaniskt, utan större reflektion. Hon kritiserar dessutom presentationen av regeln att använda bestämd form av substantiv som refererar till det som är unikt i talsituationen. Detta begränsas nämligen till sådana exempel som *Solen skiner* och marginaliserar kontexter där något kan vara unikt inom en snävare ram, såsom en stat, ett samhälle, en skola, en familj. I sin avhandling (2013a: 65) pekar hon dessutom på att terminologin som används i läromaterialen inte är koherent: författarna till en av serierna föredrar begreppen *kort* och *lång form* medan i den andra läroboken används termerna *obestämd* och *bestämd form* samt *kort* och *lång form* synonymt. Nyqvist (2013b) ställer sig även kritiskt mot undervisningsordningen i läromedlen och påstår att den avviker från inlärningsordningen som hon har upptäckt i sin avhandling (Nyqvist 2013a), nämligen att strukturer som framstår som svårare introduceras före de lättare vid flera tillfällen, till exempel possessiva attribut behandlas mycket tidigt och obestämd singularis introduceras före bestämd form. Enligt hennes observationer har en sådan framställning av materialet inte förändrats under flera årtionden och tendensen till överdriven betoning av det anaforiska bruket av substantivets bestämda form kan noteras även i läromedel i andra främmande språk, såsom engelska, tyska eller franska. Hon understryker att läroböcker ”trivialiserar det mångskiftande […] fenomenet species” (Nyqvist 2013b) som redan i sin natur är krävande för inlärare, särskilt för dem med artikellösa modersmål.

I föreliggande kapitel granskas tre läroböcker för svenska som andraspråk för nybörjare: *Rivstart* (2007), *Mål 1* och *2* (2006, 2007) och *Svenska utifrån* (2001). De brukar användas som kursmaterial för nybörjare (årskurs 1) på Institutionen för skandinavistik vid Adam Mickiewicz-universitetet i Poznań i Polen, alltså den institution där också senare undersökningar som ingår i den empiriska delen av denna avhandling genomförs. Valet av de tre böckerna motiverades först och främst av tanke på senare undersökningar där informanterna har lärt sig svenska med hjälp av de utvalda böckerna. Läromedlen utvaldes också med tanke på att de är skrivna av svenska författare och är enspråkiga, vilket gör de mer universella och inte anpassade till inlärare med ett bestämt modersmål, till skillnad från bokserierna analyserade av Nyqvist (2013a).

5.1. Kriterier för läromedelsanalys

Kriterier för läromedelsanalys och utvärdering av läromedel som presenteras i litteraturen (bl.a. Pfeiffer 2000, Komorowska 2005) är i princip tänkta för lärare som väljer kurslitteratur för klassundervisning. Bland faktorer som borde tas hänsyn till vid valet nämns därför sådana kriterier som: tillämpning till elevgruppen (till elevernas ålder, intressen och motivation, utbildningsinriktning, språknivå, gruppens storlek m.m.) och till läraren själv (hans eller hennes yrkeserfarenhet, metodiska preferenser och även temperament), överensstämmelse med läroplaner och andra styrdokument, tillämpning för elevernas självstudiearbete, utvecklande av interkulturella kompetenser, variation av innehåll och övningar som gäller alla språkfärdigheter (att tala, höra, läsa och skriva) samt alla språkets subsystem (det fonetiska, grafiska, lexikaliska och syntaktiska) eller läromedlets layout och pris.

Syftet med läromedelsanalysen i föreliggande avhandling är annorlunda, eftersom det granskas hur kategorin av species presenteras i läroböcker i svenska som andraspråk för nybörjare. Av långa kataloger av kriterier och frågor som föreslås i litteraturen väljs därför bara de som gäller språket i läromaterialen och introducering av nytt material, särskilt det grammatiska. I kontrollistan för val av läroböcker formulerat av

Komorowska (2005: 53ff.) finns det frågor om nytt material anknyter till materialet som redan är känt för eleverna, om presentationen alltid visar betydelsen av den nya grammatiska strukturen samt om presentationen visar en situation när strukturen används. Pfeiffer (2001: 183) framhäver att språket som introduceras i läromedel måste vara autentiskt, det vill säga naturligt och usuellt. Han understryker att detta kriterium borde uppfyllas också av texter som bearbetas för didaktiska ändamål och i läroböcker för nybörjare: exempel på formellt och grammatiskt korrekta men konstgjorda texter i tyska läroböcker kommenteras med: *Das is richtig, aber es is kein Deutsch* (Pfeiffer 2001: 167). Ett annat kriterium avser överskådlig uppställning av läroinnehåll. Den borde leda till systematisering av kunskaper och färdigheter som utgör en av läromedels funktioner i didaktiken (Pfeiffer 2001: 167, 183).

Pfeiffer (2001: 169ff.) diskuterar två huvudtyper av uppställning av läroinnehåll: den linjära och den koncentriska och illustrerar dem med tyska exempel. Den linjära modellen betyder att innehållet introduceras gradvis, från det bättre kända till det mer avlägsna när det gäller ämnesval och från det enklare till det mer komplexa angående grammatik.

Figur 28: Den linjära modellen för uppställning av läroinnehåll, Pfeiffer 2001: 170

I den linjära modellen är det först och främst de grammatiska strukturerna som bestämmer över innehållsuppställningen och påverkar textvalen. Problemet är att det inte alltid är lätt att bestämma strukturers komplexitetsgrad. Pfeiffer (2001: 173) ger exempel på strukturen *ich hätte gern* som är kommunikativt frekvent och framstår som lexikalt

enkel om man inte behöver förklara den på den grammatiska nivån. Eftersom strukturer av olika svårighetsgrad förekommer i det naturliga språket parallellt, är språket som introduceras enligt denna modell inte autentiskt. Detta syns om man jämför ett exempel ur den linjära modellen:

(237) *Das ist ein Buch. Das Buch ist neu.*
med ett exempel ur den koncentriska modellen:
(238) – *Wo ist denn mein Buch?*
– Es liegt auf dem Tisch.
– Ist das Buch neu?
– Ja, es ist neu.

Denna modell innebär i sin tur att olika strukturer förekommer samtidigt och återkommer regelbundet med nya aspekter eller i ny omfattning:

Figur 29: Den koncentriska modellen för uppställning av läroinnehåll, Pfeiffer 2001: 171

Pfeiffer (2001: 171f.) noterar att det till och med i den koncentriska modellen finns en inre linjäritet eftersom olika moment i de återkommande strukturerna också väljs gradvis, med hänsyn till svårighetsgraden:

Figur 30: Den linjärt koncentriska modellen för uppställning av läroinnehåll, Pfeiffer 2001: 172

En sådan lösning garanterar att nytt material oftast introduceras i anknytning till det som redan är känt för eleverna. I den koncentriska modellen styr framför allt olika ämnescirklar, kommunikativa handlingar eller en berättelsetråd över uppställningen av innehållet medan grammatiken kan beskrivas som ett resultat av texterna.

5.2. Utvalda läroböcker

Till analysen valdes tre populära läroböcker för svenska som andraspråk för nybörjare nämligen: *Rivstart* (2007), *Mål 1* och *2* (2006, 2007) och *Svenska utifrån* (2001). Alla de tre utvalda läroböckerna är enspråkiga. De är skrivna av svenska författare och är tänkta först och främst för lärarledd undervisning men kan också användas för självstudier. Materialen skiljer sig emellertid angående målgrupper, progression och innehållstyp.

Författarna av *Rivstart* understryker att boken ger eleverna chans till en snabb progression – på lärobokens webbsida (Rivstart, u.å.) beskrivs den till och med som ”den snabbaste vägen”. Av detta skäl sägs boken vara anpassad för ”den studievana eleven” (Rivstart, u.å.). Boken är tänkt för svenskinlärare såväl i som utanför Sverige. Den innehåller varierande text- och övningstyper, ”utan överdriven upprepning och onödigt tragglande” (Rivstart, u.å.) som ska stimulera eleverna till vardagskommunikation. Boken ska också uppmuntra elever till aktiv språkinlärning genom att de ”får själva upptäcka språkliga mönster och formulera grammatiska regler” (Rivstart, u.å.). Rivstart består inte bara av en textbok utan också en övningsbok och extramaterial i form av webbövningar och mobilapplikation som ger en möjlighet till ytterligare träning.

Mål, en lärobok i två delar, vänder sig först och främst till språkinlärare i Sverige – på läromedlets webbsida läses nämligen att boken gör det möjligt att ”elever ska behärska svenskan så att de kan ta sig fram i det svenska samhället” och att eleverna lär sig det ”som de kan använda direkt i sin vardag” (Mål, u.å.) tack vare ord- och ämnesvalet. Ett bevis på vem som utgör målgruppen är persongalleri av bokens huvudhjältar, nämligen invandrare som också ska komma in i det nya samhället. Progressionen i *Mål* är stadig men långsammare, det är enklare att anpassa

arbetet med boken till elevernas tempo och bokens struktur ”gör det lätt för eleverna att gradvis bygga upp sitt språk” (Mål, u.å.). På samma sätt som *Rivstart* presenteras med sloganen om snabba framsteg, lanseras *Mål* med frasen att ”det är lätt att lära sig svenska” (Mål, u.å.) med det här läromedlet. Materialet består av läroböcker och övningsböcker, det finns dessutom en kompletterande komponent i form av *Måls* grammatikböcker som översatts och anpassats till ett flertal olika språk.

Svenska utifrån, som själva titeln antyder, är ett läromedel för inlärare som lär sig svenska utanför Sverige. Bokens innehåll består av 150 korta texter (inte alla markeras av författarna som obligatoriska) som bland annat innehåller fakta och kuriosa om Sverige som enligt författarna ”stimulerar till diskussioner i klassrummet” (*Svenska utifrån* 2001: i). Läroboken omfattar ”främst de moment som är att betrakta som grundläggande” (*Svenska utifrån* 2001: i) och grammatiska strukturer presenteras från de enklare till de mer komplicerade. Lärarna rekommenderas att arbeta med texterna enligt egna urvalsprincip med hänsyn till hur man bedriver forskning i olika länder, vilken typ av klass man jobbar med och hur stor erfarenhet man har som lärare (*Svenska utifrån* 2001: i).

5.3. Analys av de utvalda läroböckerna

I analysen användes Axelssons (1994) tregradiga modell för nominalfrasutveckling (se 4.2.2.2) som är universell för inlärare med olika modersmål. Trots att modellen i princip omfattar tre nivåer finns det också variationer och hierarkier inom varje nivå. I Tabell 8 presenteras Axelssons modell med ändrad nivåbeteckning som tar hänsyn till de interna hierarkierna (nivåerna numreras alltså från 1 till 9, inte bara från 1 till 3) och varje huvudnivå markeras med en annan färg. Sådan färg och sifferbeteckning ska senare användas i analysen.

Stage	NP type	Example
1	Names	*Rom*
2	Modifier-Noun-Indefinite	*tre flickor*
3	Bare nouns	*flicka*
4	Modifier-Noun-Definite	*min syster*
5	Modifier-Noun-enclitic Definite article-Definite	*hela dagen*
6	Noun-enclitic Definite article-Definite	*flickan*
7	Indefinite article-Noun-Indefinite	*en flicka*
8	Indefinite article-Modifier-Noun-Indefinite	*ett gult hus*
9	Definite-Article-Modifier-Noun-enclitic Definite article-Definite	*det gula huset*

Tabell 8: Nominalfrasens utvecklingsnivåer enligt Axelsson (1994: 99) med ändrat nivåbeteckning

Analysen omfattar bara textböcker i de tidigare nämnda läroboksserierna. Till analysen valdes de moment där författarna själva för första gången drar elevernas uppmärksamhet till olika typer av nominalfraser, till exempel genom att diskutera böjningsscheman, presentera formbildningsregler, exemplifiera olika formers bruk eller där det finns grammatiska övningar som gäller frasernas form eller bruk. Sådana moment identifieras med hjälp av förteckningar av grammatiskt innehåll och språkfokus som formulerats av författarna själva för varje kapitel (*Rivstart* 2007: 4–7, *Mål 1* 2006: 4–5, *Mål 2* 2007: 4–5) respektive text (*Svenska utifrån* 2001: vii-viii) samt genom granskning av läroböckernas innehåll, med särskilt fokus på grammatikrutor, scheman, tabeller osv. Alla sådana moment noterades i Tabell 9 med beskrivning av de introducerade frastyperna samt ett eller två exempel som förekommer i texter i textböckerna.

Rivstart		***Mål***		***Svenska utifrån***	
NP-typ	**Exempel**	**NP-typ**	**Exempel**	**NP-typ**	**Exempel**
Namn	*Renate, Brian*	Namn	*Jonas, Ellen*	Namn	*Nils-Owe, Roger*
Obestämd artikel + substantiv	*en bok, ett suddgummi*	Obestämd artikel + substantiv	*en kvinna, en man*	Obestämd artikel + substantiv	*en pärm, ett fönster*
Substantiv + bestämd slutartikel (singular)	*frukosten, pianot*	Substantiv + bestämd slutartikel (singular)	*pojken, äpplet*	Substantiv (naket)	*lärare, polis*
Demonstrativt pronomen + substantiv med bestämd slutartikel (singular)	*den här mobiltelefonen*	Räkneord + substantiv (plural)	*fyra stolar, två fåtöljer*	Substantiv + bestämd slutartikel (singular)	*tidningen, datorn*
Räkneord + substantiv (plural)	*två gurkor, tre bananer*	Obestämd artikel + adjektiv + substantiv	*en gul vägg, ett rött skåp*	Räkneord + substantiv (plural)	*tvåhundra kronor, två köttbullar*
Obestämd artikel + adjektiv + substantiv	*en dansk film, ett tyskt teveprogram*	Substantiv + bestämd slutartikel (plural)	*tallrikarna, kastrullerna*	Substantiv + bestämd slutartikel (plural)	*fåtöljerna, högtalarna*
Possessivt pronomen + substantiv	*min pappa, dina föräldrar*	Bestämd artikel + adjektiv + substantiv med bestämd slutartikel	*det vita vinet, den franska osten*	Obestämd artikel + adjektiv + substantiv	*en japansk bil, ett ungerskt vin*

Rivstart		***Mål***		***Svenska utifrån***	
NP-typ	**Exempel**	**NP-typ**	**Exempel**	**NP-typ**	**Exempel**
Substantiv + bestämd slutartikel (plural)	*charkuterierna, räkorna*	Pronomina *vilken* eller *någon* + substantiv	*vilken serie, några böcker*	Demonstrativt pronomen + substantiv med bestämd slutartikel	*den där väskan, det här stativet*
Demonstrativt pronomen + substantiv med bestämd slutartikel (plural)	*de här symbolerna*	Possessivt pronomen + substantiv	*ditt jobb, hennes chef*	Possessivt pronomen + substantiv	*mitt skärp, mina strumpor*
Indefinit pronomen *ingen* + substantiv	*ingen toalett, inga älgar*	Possessivt reflexivt pronomen + substantiv	*sin roll*	Indefinit pronomen *ingen* + substantiv	*ingen teve, inget körkort*
Possessivt reflexivt pronomen + substantiv	*sin semester*	Indefinit pronomen *ingen* + substantiv	*ingen lök, inga pengar*	Bestämd artikel + adjektiv + substantiv med bestämd slutartikel	*den randiga fisken, de långa fenorna*
				Possessivt reflexivt pronomen + substantiv	*sin dotter*

Tabell 9: Undervisningsordningen i de utvalda läroböckerna

Tabellen läses vertikalt för respektive läromedel, eftersom den illustrerar undervisningsordningen för varje läromedel separat. Nivåerna som i tabellen befinner sig i samma rad behöver inte vara parallella och motsvara samma moment i alla de tre läromedlen. Texterna i läroböckerna undersöktes inte för sig själva, det analyserades alltså inte när olika typer av fraser dyker upp i texterna för första gången om de inte tematiserades som en ny grammatisk struktur av författarna.

De olika momenten i Tabell 9 tillskrevs motsvarande undertyper av Axelssons (1994) modell. I Tabell 10 markeras de med respektive siffra, från 1 till 9, samt med färgerna som användes i Tabell 8.

Rivstart	***Mål***	***Svenska utifrån***
1	1	1
7	7	7
6	6	3
5	2	6
2	8	2
8	6	6
4	9	8
6	2	5
5	4	4
2	4	2
4	2	9
		4

Tabell 10: Undervisningsordningen i de utvalda läroböckerna, beteckning enligt Axelssons (1994) modell

Ur Tabell 9 och 10 framgår det tydligt att undervisningsordningen som föreslås i läromedlen inte följer utvecklingsordningen som upp-

täckts av Axelsson (1994), särskilt klart syns det i fallet med *Mål*. En liknande observation angående finska läromedel i svenska som andraspråk gjorde även Nyqvist (2013a, 2013b) som pekar på skillnaderna mellan undervisningsordningen och inlärningsgångar som hon observerat i sina analyser. Det visar sig nämligen att fraser som uppfattas som svårare och som behärskas av inlärare rätt sent förekommer ofta före fraser som är enklare att lära in – de förekommer till och med redan i de mycket tidiga undervisningsskeden.

En sådan observation behöver inte tolkas som en kritik mot läromaterialen. Uppställningen av läroinnehållen i de utvalda läroböckerna följer den koncentriska modellen. Detta innebär att det inte är grammatiken som styr undervisningsordningen utan snarare ämnescirklar och kommunikativa handlingar. Det är en följd av det faktum att böckerna riktar sig mot elever som läser svenska i utlandet (till exempel på SFI-kurserna) och behöver språket för att kunna utföra vardagliga situationer. Det visar sig i analysen att till exempel dialoger som man för i affären eller på torget eller dialoger om inköp är en chans att introducera substantivets pluralform, fraser med demonstrativa pronomen och substantiv med slutartikel eller även med det indefinita pronomenet *ingen*, i olika moment i läroböckerna:

(239) - Vilken? Å, den där? Den kostar 295 kronor […]
– […] Men jag behöver ett stativ också. Vad kostar det?
– Då ska du ta det här stativet! Det kostar bara 800 kronor, det är av lättmetall och mycket stabilt. (*Svenska utifrån* 2001: 57)

(240) – Är melonerna goda?
– Ja, mycket goda och söta. Här är en på två kilo. […]
– Varifrån kommer äpplena?
– Från Argentina. Svenska äpplen kommer i augusti.
– Och päronen?
– Från Frankrike. (*Rivstart* 2007: 69)

(241) Linda:
Jag tänkte att vi skulle laga köttbullar ikväll.
Hassan:
Nej, vi har ingen lök.
Linda:
Du skulle ju köpa lök och köttfärs.

Hassan:
Jag har inte köpt någon lök och ingen köttfärs heller. (*Mål 2* 2007: 136)

Bildning av pluralformer brukar också presenteras i samband med samtal om hur man bor:

(242) Jocke bor i en lägenhet på två rum och kök. Det finns ett bord och flera stolar i köket. I en skål på köksbordet ligger några äpplen. Jocke har en ny soffa i vardagsrummet. Det finns också ett soffbord, två fåtöljer och en teve. […] I sovrummet finns det tre sängar, två garderober, och en stol. (*Mål 1* 2006: 62)

Samtal om familjen är ett självklart skäl till att införa fraser med attribut i form av possessiva eller possessiva reflexiva pronomen:

(243) – Bor dina systrar också i Sverige, Gail?
– Nej, de bor i Australien. Var bor dina syskon?
– Mina bröder bor i Nederländerna, men min syster bor i Sverige. (*Rivstart* 2007: 59)

(244) Lisbet är skild och tar ensam hand om sina två döttrar. Hon bor kvar i radhuset som hon och hennes före detta man köpte. […] Hennes pojkvän Björn är också skild, och han har också barn. Men han har inte hand om sin dotter. Han är så kallad söndagspappa. (*Svenska utifrån* 2001: 172)

Tackandet som språkhandling visar sig vara ett bra tillfälle att träna bildning och användning av substantivets bestämda form:

(245) I Sverige tackar man alltid för allting. […] Man tackar för maten, man tackar för sällskapet, man tackar för lånet, man tackar för uppmärksamheten. […]

Du får *en present.*	Då säger du: Tack för presenten!
Du får hjälp med något.	Då säger du: Tack så mycket för hjälpen! […]
Du får kaffe.	Vad säger du efteråt? Tack för …!

(*Svenska utifrån* 2001: 45)

Nyqvist (2013b) skriver att en icke-linjär undervisningsordning av kategorin species kan motiveras med att ”krävande former bör introduceras tidigt för att maximera övningstiden”. Dessutom framstår ibland fraser som är komplexa på den strukturella nivån som kommunikativt frekventa och lexikalt enkla (Pfeiffer 2001: 173) och därför också lättare att lära in som helsekvenser. Förutom detta är det uppenbart att läroböcker i svenska som andraspråk inte är skapade som material för undervisning om species. Nyqvist (2013b) pekar ändå på att en uppsättning av ett innehåll som inte motsvarar elevers inlärningsgångar kan påverka elevernas motivation negativt. Det kan alltså tolkas som en ytterligare faktor som bidrar till att species och artikelbruk vållar många svårigheter för inlärare, förutom inter- och intralingvala faktorer (Nyqvist 2016).

Vissa gemensamma tendenser i undervisningsordningen kan observeras för alla de tre utvalda läroböckerna. Den mest uppenbara är att namn (undertyp 1 i modellen) presenteras som den första frastypen. Det är ett resultat av att presentationer är det första ämnet och den första kommunikativa handlingen som dyker upp i undervisningen, särskilt om det handlar om gruppundervisning. Böckernas första kapitel innehåller presentation av deras „huvudhjältar” – personer som eleven följer genom dialoger eller andra typer av texter i hela boken – eller till och med av böckernas författare:

Bild 1: *Mål 1* (2006:16)

1. Presentation

Hej! Jag heter Nils-Owe. Jag är lärare på Stockholms universitet. Jag är gift med Ayako. Hon kommer från Japan. Jag har bara ett barn, en dotter. Hon heter Elin. Jag talar svenska, engelska, japanska och koreanska. Jag är författare till *Svenska utifrån*.

Hej! Jag heter Roger och jag är också lärare i svenska. Jag bor och arbetar i England, men jag kommer från Stockholm. Jag är gift med Taija. Hon kommer från Finland. Jag talar svenska, engelska och lite finska. Jag har en son. Han heter Patrik. Jag är också författare till *Svenska utifrån*.

Bild 2: *Svenska utifrån* (2001: 1)

Det påpekas också av Axelsson (1994: 39) att det är just egennamn som är en av de första orden som nybörjare möter, ibland till och med i form av substantiv med bestämd slutartikel. Ett sådant fall kan hittas i *Svenska utifrån* (2001: 4):

(246) Jag heter Karin och jag är lärare i svenska. Jag bor i USA nu, men jag är född i Sverige. Jag kommer från Mora i Dalarna.

Det andra gemensamma momentet utgör introducering av indefinita nominalfraser med obestämd artikel (undertyp 7). Det kan handla om presentationer och benämningar, som uppfattas som ett beteende typiskt för barns utsagor (Svartholm 1978: 81ff., se 4.2.1.1). De påminner om definitioner samt associeras med pekningar:

Bild 3: *Svenska utifrån* (2001: 7)

Indefinita fraser med obestämd artikel presenteras också i oftast läromedlen i texter som angår introducering av nya referent:

Bild 4: *Rivstart* (2007: 24)

Regeln om att substantivets obestämda form används när något nämns för första gången är visserligen korrekt, men den är inte så frekvent som det framgår ur läromedlen. Frauruds (1990: 401f., se kapitel 2.2.4) undersökning visar nämligen att bara 34,8 % av alla så kallade *initial-mention NPs* i hennes korpus är indefinita nominalfraser.

Å andra sidan kan den tidiga introduceringen av fraser med obestämd artikel hjälpa till med att dra de studerandes uppmärksamhet till substantivens genus i svenskan. Dessutom presenteras den typen av fraser nästan parallellt med fraser med substantiv med bestämd slutartikel (undertyp 6) och då som introducering av bildning av bestämd form och dess bruk som oftast begränsas till det anaforiska bruket:

Bild 5: *Mål 1* (2006: 39)

(247) Renate är en mycket aktiv pensionär. Hon vaknar klockan sex och stiger upp direkt. Klockan halv sju äter hon frukost. Efter frukosten tar hon bussen till stan. […] På eftermiddagen skriver Renate ett mejl till en vän i USA. Hon skriver om huset i Sverige. […] Klockan halv åtta äter Renate middag. Efter middagen spelar hon lite piano. Pianot är en present från Klaus, Renates son. (*Rivstart* 2007: 30)

Definita nominalfraser som direkta anaforer är inte heller högfrekventa i svenskan. Det är mer naturligt och neutralt att undvika upprepning av samma substantiv, särskilt om det innebär upprepning i närliggande meningar. I Frauruds (1990: 402) forskning utgör bara 22,8 % av fraser exempel på *subsequent-mention*.

Ett annat moment som är gemensamt i undervisningsordningen för de utvalda läromedlen är nominalfraser med attribut i form av räkneord (undertyp 2) som introduceras i samband med förklaring av regler om bildning av pluralform:

(248) Vi har bara tvåhundra kronor! Hur mycket får vi för tvåhundra kronor? Välj mat till frukost och middag! […]
två fläskkotletter kostar 22:00 […]
två frallor (franskbröd) kostar 7:00
(*Svenska utifrån* 2001: 35)

Bild 6: *Mål 1* (2006: 64)

Sedan diskuteras adjektivböjning, vilket innebär presentation av nominalfraser bestående av en obestämd artikel, adjektivattribut och substantiv (undertyp 8) som tillhör den tredje, högsta nivån i Axelssons modell:

(249) Vad är det på teve ikväll? Per och Mia tittar i tidningen. Vad ska de titta på? ett engelskt teveprogram om psykologi? Två amerikanska program om plastikkirurgi. Ett tyskt program om öl eller ett italienskt program om maffian? Nej, fy vad tråkigt! (*Rivstart* 2007: 51)

Sådana strukturellt mer komplicerade fraser introduceras före bland annat nominalfraser med possessivattribut (undertyp 4) eller indefinita fraser med pronomenet *ingen* (undertyp 2) som i läromedlen dyker upp som ett av de sista momenten angående nominalfraser:

(250) Kurt-Allan: Du vet, vi har ju ingen toalett här. Det är det där huset där borta med
ett hjärta på dörren.
Brian:
Jag skulle gärna ta en dusch. *Har* ni någon dusch?
Sara:
Nej. Vi har ingen dusch här. Vi brukar tvätta oss i havet.
(*Rivstart* 2007: 136, kursivering som i originalet)

Det förekommer självklart några påfallande skillnader mellan undervisningsordningen angående nominalfraser i de tre utvalda läroböckerna. Den mest tydliga avser definita fraser som består av en framförställd bestämd artikel, ett adjektivattribut och ett substantiv med bestämd slutartikel (undertyp 9). I läroboksserien *Rivstart* förekommer sådana fraser först i delen B1+B2 som inte analyseras i föreliggande avhandling. I serien *Mål* däremot introduceras de rätt tidigt, nämligen till och med före fraser med attribut i form av pronomina *någon, vilken* eller possessivpronomen. I *Svenska utifrån* är detta det näst sista momentet angående nominalfraser i hela boken. I tabellen är det också iögonfallande att nakna substantiv (undertyp 2) bara uppmärksammas i *Svenska utifrån* (2001: 8), där det tydligt förklaras att ingen artikel används med namn på yrken, som i meningar *Du är polis. Hon är astronom.* Sådana meningar förekommer också i de inledande kapitlen i de andra läromedlen men det presenteras inga regler om nakna frasers bruk. Dessutom kan man här påminna om hur Pettersson (1976: 199, se 3.1) och Ekerot (2011: 148, se 2.2.6) formulerar en lista över val och problem vars lösning leder till behärskning av artikelbruk i svenskan. Enligt den hierarkiska ordningen

borde valet mellan artikellös form och artikelform behärskas tidigare än valet mellan bestämd och obestämd artikel.

En genomgång av hur species och artikelbruk presenteras i de utvalda läromedlen leder till slutsatsen att såväl själva presentationerna som övningarna snarare angår formbildningen av substantiv och adjektiv än regler som bestämmer över formvalet. Om man bara fokuserar på definita fraser och granskar dem i enighet med Ekerots (2011: 145) typer av bestämdhet förefaller det som tydligt att anaforisk bestämdhet visas som ett mönsterfall. Den typen av bruk av fraser med bestämd slutartikel presenteras mycket tidigt och det har tidigare visats att den används för att introducera regler för hur man bildar substantivets bestämda form i läroserierna *Rivstart* och *Mål*. Anaforisk bestämdhet är vanlig inte bara i de initiala kapitlen, den exemplifierar till och med bildning av bestämd form plural (i *Svenska utifrån*) eller användning av de strukturellt mest komplicerade fraserna med bestämd artikel, adjektivattribut och substantiv med bestämd slutartikel (i *Mål 2*):

(251) Gabriel flyttar in där idag. Han kommer med en skåpbil med en massa saker: kläder, böcker, en gitarr, en stereo, två högtalare, en dator, en bordslampa, en taklampa, en skivstång, en spegel, två affischer med Marilyn Monroe och en fåtölj. […] Golvlampan ställer han bakom fåtöljen. Taklampan hänger han i taket och affischerna sätter han upp på väggen. Kläderna hänger han i garderoben och några andra prylar stoppar han i skåpen. Han sätter böckerna i bokhyllan och datorn på skrivbordet. Skivstången lägger han under sängen och högtalarna ställer han på golvet. (*Svenska utifrån* 2001: 43)

(252) Linda har köpt två flaskor vin, vitt och rött. Det vita vinet är från Sydafrika och det röda är spanskt. (*Mål 2* 2007: 54)

Som det tidigare nämnts finns det belägg i forskningen att direkt anafor egentligen inte är det mest frekventa bruket av definita fraser. Enligt Nyqvist (2013a: 66) „förefaller det ologiskt att ta upp direkt anafor först, som om det vore den vanligaste typen”.

Med tanke på detta är *Svenska utifrån* avvikande. Där förklaras reglerna för användning av substantivets bestämda former först i anknytning till texten vars fragment presenteras i Bild 7:

13. Olle

Olle är författare.
Nu arbetar han på en roman.
Han sitter och skriver varje dag
mellan nio och tre.
Han har självdisciplin!
Klockan åtta äter han frukost
och läser tidningen.
Sedan diskar han,
och klockan nio sitter han vid datorn.

Bild 7: *Svenska utifrån* (2001: 14)

Det förklaras alltså att bruket av bestämd form av *tidningen* och *datorn* beror på att han bara har en morgontidning och en dator (*Svenska utifrån* 2001: 15), det refereras alltså ”till något som i sitt sammanhang framstår som unikt” (Ekerot 2011: 145).

Regler för bruk av substantiv med bestämd slutartikel angående deiktisk bestämdhet, ”när ‘kändheten’ sammanhänger med situationen” (Ekerot 2011: 145), presenteras inte explicit i textböckerna. Man kan däremot observera att i läroböckerna *Rivstart* och *Mål* används denna typ av bestämdhet för att introducera bestämd form plural. I den förstnämnda är det ett exempel på en situation som inträffar i affären eller på torget och ”kändheten” gäller varor som kunden eller säljaren peka på, i det andra fallet handlar situationen om att katalogisera saker i hemmet:

(253) – […] Vad kostar räkorna?
– De kostar 134 kronor kilot.
[…]
– Har du någon svensk frukt?
– Ja, jordgubbarna kommer från Skåne.
– Bra, då tar jag 2 liter.

(*Rivstart* 2007: 68f.)

(254) När Lisa har gått, tar Jocke fram kameran och börjar fotografera allting i vardagsrummet, både möbler och andra saker. Sedan går han till sovrummet och fotograferar kläderna i garderoben. I köket öppnar han skåpen och fotograferar tallrikarna, glasen, kopparna och kastrullerna. Han drar ut en låda och fotograferar knivarna, gafflarna och skedarna. (*Mål 2* 2007: 36f.)

Dessutom förekommer exempel på deiktisk bestämdhet i serien *Mål* när det tränas användning av rumsprepositioner. Då ligger emellertid fokus på val av rätt preposition medan val av substantivformen inte uppmärksammas alls.

Bild 8: *Mål 2* (2007: 17)

Nyqvist (2013a: 66) skriver i sina analyser av finska läromedel att det explicit formuleras fyra regler om valet mellan substantivets bestämda form (med bestämd slutartikel) eller obestämda form (med framförställd obestämd artikel). En av dem lyder ”Bestämd form används ofta efter

prepositioner: *i skolan*”. Nyqvist anmärker att en så formulerad regel egentligen är felaktig: det är inte prepositionen i sig som motiverar artikelvalet utan den direkt deiktiska kontexten.

Implicit bestämdhet, alltså ”när man refererar till något som är en del av eller ses som självklart attribut till något annat” (Ekerot 2011: 145) marginaliseras i de analyserade läroböckerna. Det presenteras inga explicita regler för den typen av bruk trots att det är den som betraktas som det mest frekventa bruket av definita nominalfraser (Fraurud 1990: 405) och det som är svårast för inlärare (Nyqvist 2013a: 61f.). Implicit bestämdhet blir mest synlig i läroböckerna i samband med de moment där ämnet hälsan diskuteras. Då förekommer flera exempel på uttryck med kroppsdelar, såväl då det handlar om inlärning av enklare, färdiga fraser (*Mål 1*) att beskriva besvär som lite mer komplicerade texter där olika namn på kroppsdelar introduceras (*Svenska utifrån*):

Bild 9: *Mål 1* (2006: 127)

(255) Jag har en vän, som heter Mats, som går och utbildar sig till massör. […] Jag satt i en soffa och lade upp fötterna i knät på honom. Han masserade en fot i taget och klämde och tryckte. Olika delar av foten har nämligen förbindelse med olika organ i kroppen, förklarade han. Tårna har förbindelse med hjärnan, ögonen, öronen och halsen, hälen

> med tarmarna, och olika delar av fotsulan har förbindelse med magen, levern, hjärtat och njurarna. (Svenska utifrån 2001: 94)

Det betyder att implicit bestämdhet är lättast att spåra i läromedlen i meronymiska relationer medan andra kontexter är marginaliserade.

5.4. Sammanfattning

Om man vid granskningen av hur kategorin species presenteras i de utvalda läroböckerna tillämpar de kriterier för läromedelsanalys som gäller språket och introducering av nytt material som presenteras hos Komorowska (2005: 48ff.) och Pfeiffer (2000: 177ff.) kan man konstatera att de i de flesta fallen följer de viktigaste kraven. Nytt material anknyter till materialet som redan är känt för eleverna, till exempel introducering av regler för bildning av bestämd form, som exemplifieras med direkt anaforiskt bruk, vilket innebär att det anknyts till bruk av obestämd artikel vid *first-mention uses*. Fraser med demonstrativa pronomen som kräver användning av bestämd form införs efter att bildning av bestämd form har tränats. Presentationen av nytt material går ut på att visa en situation när strukturen används eftersom strukturerna i de flesta fall först dyker i texter och sedan förklaras reglerna för frasbildning (eventuellt frasbruk). Den koncentriska uppläggningen av läroinnehåll innebär också att introducering av nytt grammatiskt innehåll i princip styrs av val av ämnen och situationer som presenteras i läromedlen. Bland dem upptäcks även en linjäritet: först presenteras de ämnen som är närmast eleven och vardagliga situationer som han eller hon kan konfronteras med (att presentera sig, att handla) och sedan diskuteras mer abstrakta teman (livsstil, kärlek, massmedier m.m.). Mer problematisk är frågan om språket i läromedlen kan bedömas som autentiskt, naturligt och usuellt om man tar hänsyn till hur tidigt och hur ofta direkta anaforer används för introduktion av nya strukturer i jämförelse med hur lågfrekventa de är i språket samt hur implicit bestämdhet (associativt bruk) är marginaliserad i jämförelse med hur högfrekventa sådana fraser är (jfr Fraurud 1990, Poesio & Vieira 1998, Hawkins 1978). Å andra sidan framgår det tydligt ur analysen att undervisningsordningen angående

olika typer av fraser inte stämmer överens med utvecklingsordningen som upptäckts av Axelsson (1994). Avvikelser mellan uppsättning av läroinnehåll och inlärningsgångar visas också i Nyqvists undersökningar (2013a). Bedömning av frasernas svårighet förblir inte heller okontroversiell om man tar hänsyn till den lexikaliska inlärningen. Pfeiffer (2001: 173, min översättning) framhåller följande:

> [M]ånga […] grammatiska fenomen […] är rentav ett väsentligt hinder i behärskning av språket när de förklaras i hela sin omfattning och med alla undantag, och därtill med stöd av en teoretisk modell för andraspråks grammatik som är okänd för både lärare och inlärare. Däremot postuleras sådant ibland av språkpurister; ur ett språkdidaktiskt perspektiv är det oacceptabelt.

Analysen av läroinnehållet i de presenterade textböckerna visar också att elevernas fokus dras först och främst till formbildningen och inte formvalet. Regler för val av form presenteras sällan explicit i grammatikrutor, i de flesta fall måste eleverna dra induktiva slutsatser baserade på hur de diskuterade fraserna, vars bildning tränas, används i texter och övningar.

De analyserade textböckerna är huvuddelen av kursmaterialet på Institutionen. Två av läromedlen består inte bara av textböcker utan också av kompletterande material i form av övningsböcker som i princip följer materialet presenterat i textböckerna, såväl det lexikaliska som det grammatiska. Ett intressant läromaterial utgör emellertid *Målgrammatiken*, en svensk grammatik som översatts och bearbetats till flertal olika språk, bland annat polska. I grammatikrutor i textböckerna *Mål 1* och *Mål 2* finns hänvisningar till *Måls* grammatikböcker. Där är presentationen av kategorin species i många avseenden annorlunda än i läroböckerna. Regeln ”den bestämda artikeln används, om substantivet redan har nämnts” presenteras visserligen som den första, men det kommenteras att det är ”det enklaste fallet” och att ”det finns många fall som inte täcks av denna enkla regel” (*Målgrammatiken* 1984: 18). I den polska bearbetningen kallas den däremot för ”grundregel” (*Målgrammatik på polska* 1983: 16) och det finns ingen information om hur frekvent den är. Sedan introduceras bruk av bestämd slutartikel vid direkt deixis med exempel som illustrerar begreppen *uniqueness* och *totality* (se 2.1):

> Om jag räcker fram en korg, som innehåller ett äpple och ett päron, kan jag säga:
> Ta päronet! […]
> Nej, jag tar äpplet. […]
> Om jag således räcker fram korgen med fem päron och fem äpplen och vill att den jag talar med ska ta alla päronen, så säger jag:
> Ta päronen! (*Målgrammatiken* 1984: 105, mina understrykningar)

Det är intressant att *Målgrammatiken* inte marginaliserar bruket av bestämd artikel vid implicit bestämdhet:

> Då man läser (eller hör) en berättelse på svenska, dyker det upp en hel del substantiv som har bestämd form redan första gången de används. Det beror på att substantivet ofta hänger ihop med ett substantiv som redan nämnts. (*Målgrammatiken* 1984: 105)

Exempel på hur substantiv kan ”hänga ihop” utgör först och främst ”direkta delar av något”, attribut samt ”saker som någon äger” och kroppsdelar (*Målgrammatiken* 1984: 105f., mina understrykningar):

(256) Jag köper inte din bil. Motorn låter konstigt, ratten sitter löst och bromsarna tar inte. Dessutom är priset för högt.
(257) Peter har en bra lägenhet. Hallen är stor, köket är modernt och vardagsrummet är ljust och trevligt.
(258) Peter har en bra lägenhet. Läget är centralt och hyran är låg. Till och med grannarna är trevliga.
(259) Peter tvättar bilen.
(260) Peter har sålt villan.
(261) Peter har ont i huvudet.

Skillnader mellan nominalfrasutveckling i inlärarspråket och undervisningsordningen i läroböckerna, överdriven koncentration på träning av formbildning och på bara en typ av bruk av definita fraser kan bidra till hur svår inlärningen kategorin av species är, trots att det redan har konstaterats att kategorin uppfattas svår att lära sig på olika nivåer (Nyqvist 2016). Resultat av en sådan uppsättning av läroinnehåll identifieras också i en av undersökningarna bland studenter på

Institutionen för skandinavistik vid Adam Mickiewicz-universitetet i Poznań (se 6.1).

6. Inledande undersökningar

I den empiriska delen av avhandlingen ingår två inledande undersökningar: ett grammatiskt test och korta texter skrivna av studenter baserande på en tecknad historia. Det grammatiska testet var en tvärsnittsundersökning som skulle ge en bild av studenternas nivå angående bruk av olika typer av fraser med särskilt fokus på användning av definita fraser. Det skriftliga materialet i form av studenttexter inriktar sig på bruk av indirekta anaforer.

Båda inledande undersökningarna genomfördes läsåret 2014/2015, under lektionstid. Studenterna skrev det grammatiska testet på höstterminen och korta texter på vårterminen. Informanterna var studenter i svensk filologi (studier på kandidatnivå, årskurserna 2 och 3) och skandinavistik (studier på masternivå, direkt fortsättning av kandidatstudierna, av förenklingsskäl kallas de vidare för årskurs 5) på Institutionen för skandinavistik vid Adam Mickiewicz-universitetet i Poznań i Polen.

I de inledande undersökningarna ingick ingen kontrollgrupp.

6.1. Det grammatiska testet

Det grammatiska testet skrevs av 21 studenter från årkurs 2, 19 studenter från årskurs 3 och 16 studenter från årskurs 5, alltså alla studenter som studerade på Institutionen läsåret 2014/2015. Testet konstruerades i form av en lucktext baserad på en felsökningsuppgift kring substantivformer hämtad ur boken *Form i fokus. Del C* (Fasth & Kannermark 1998: 22). Serien *Form i fokus* är bekant för informanterna, men inte den bearbetade texten. Ett fragment av texten korrigerades först enligt facit i boken och sedan togs 20 substantiv bort ur fragmentet. Substantiven angavs bredvid luckorna med information om deras genus som presenterades med hjälp av framförställd obestämd artikel. De borttagna substantiven var exempel på substantiv såväl utan artikel, som med obestämd artikel och bestämd slutartikel. De representerade olika funktioner och betydelser t.ex. specifik indefinit betydelse, svagt referentiell betydelse, indirekt anafor, direkt anafor osv. Studenternas

uppgift var att fylla i luckorna med rätt form av substantiv och motivera sina val med egna ord på polska (trots detta bestämde sig 2 informanter från årskurs 3 att skriva sina motiveringar på svenska) i ett formulär under texten. De skrev testet anonymt och hade 25 minuter tid på sig. På grund av att det uppstod ett tryckfel i testet ingår den sista luckan inte i analysen. Lucktexten med 19 luckor, formerna som togs bort ur originaltexten och beteckningar på olika typer av funktioner och betydelse presenteras i tabellen nedan:

	Form i originaltexten	Funktion / betydelse
Oj, är klockan redan halv två? Äsch, vad spelar det för roll? Jag har ju (1) …… (en semester), så jag kan sova länge i morgon bitti.	semester	svagt referentiell
Sigrid fortsatte belåtet att läsa i sin spännande bok. (2) …… (en läslampa) spred ett behagligt ljus i det lilla rummet i (3) …… (en sommarstuga).	läslampan sommarstugan	indirekt anaforisk deiktisk
Ute piskade (4) …… (ett regn) mot fönsterrutorna.	regnet	deiktisk
– Det märks minsann att hösten är på väg, tänkte Sigrid och la ifrån sig (5) …… (en bok). Hon gäspade och sträckte ut handen för att släcka lampan.	boken	direkt anaforisk
I samma ögonblick slocknade (6) ……. (ett ljus). Det blev kolsvart överallt, både inomhus och utomhus.	ljuset	deiktisk/direkt anaforisk

	Form i originaltexten	Funktion / betydelse
– Strömavbrott, konstaterade Sigrid. Usch, så obehagligt! Var har jag ficklampan? Finns det några tändstickor. Sigrid trevade sig ut i köket. Aj! Nu slog hon (7) …… (ett huvud) i en öppen skåpdörr. Det gjorde ont. På (8) …… (en hylla) vid spisen fann hon en ask tändstickor och tände ett stearinljus som stod på (9) …… (ett köksbord). Nu kändes mörkret inte riktigt lika skrämmande som tidigare.	huvudet en hylla/hyllan köksbordet	indirekt anaforisk specifik indefinit /kataforisk indirekt anaforisk / deiktisk
Sigrid tog på sig (10) …… (en tröja). Det började bli kyligt i huset. De elektriska elementen höll redan på att kallna.	en tröja	specifik indefinit
– Det skulle vara gott med en kopp starkt kaffe, tänkte Sigrid. Nej visst, nej, varken spisen eller (11) …… (en kaffebryggare) fungerade ju… Ett våldsamt brak avbröt hennes tankar. Herre Gud, vad var det? Det lät som om hela huset höll på att rasa. Sigrid trodde att (12) …… (ett hjärta) skulle stanna. Nu blev hon verkligen rädd på allvar. Försiktigt smög hon sig fram till köksfönstret. Trots att det var mörkt ute kunde Sigrid se vad som hade hänt. Det höga, gamla plommonträdet framför huset hade knäckts av den hårda blåsten. Sigrid började känna sig riktigt illa till mods. Tänk om fler gamla träd skulle falla! Det kunde ju sluta med (13) …… (en katastrof). Ska jag försöka ta mig härifrån? Men jag har ju ingen bil. Ska jag gå ut på stora vägen och lifta? Vad ska jag göra med (14) …… (en katt)? Den kan jag ju inte lämna ensam kvar?	kaffebryggaren hjärtat (en) katastrof katten	indirekt anaforisk / deiktisk indirekt anaforisk svagt referentiell /specifik indefinit indirekt anaforisk

	Form i originaltexten	Funktion / betydelse
Nej, nu får jag skärpa mig och inte gripas av panik! Sigrid sjönk ner på (15) …… (en köksstol) och satt och tittade ut i mörkret medan hon försökte få ordning på sina tankar. Hon tände en cigarett och satt en stund och betraktade (16) …… (en rök). Katten, som hade vaknat, strök sig kring hennes ben och jamade precis som om den ville säga: ”Vad är det som har hänt?” Plötsligt hördes (17) …… (ett motorljud) och ett par billyktor dök upp på vägen utanför huset. Genast fylldes Sigrids huvud av en mängd funderingar. Vem kan det vara? Här bor ju bara vi och Ronny, (18) ……. (en kille) i huset bredvid. Han är inte hemma i natt. Han sa att han skulle på (19) …… (en fest) på den mc-klubb som han är en medlem i. Tänk om det är några rånare! Vad ska jag göra?	en köksstol/ köksstolen röken ett motorljud killen fest	deiktisk/ indirekt anaforisk indirekt anaforisk specifik indefinit kataforisk svagt referentiell

Tabell 11: Det grammatiska testet som den inledande undersökningen

Innan testet genomfördes, diskuterades lucktexten med två lektorer, modersmålstalare av svenska, som pekade på de moment där fler svar är möjliga, t.ex. lucka 8, där användning av formerna *hyllan* eller *en hylla* innebär skillnader i tolkningen men båda är accepterade. Studenternas svar jämfördes med originaltexten (och lektorernas anmärkningar), sammanställning av svaren och motiveringarna presenteras i Bilaga 1.

Analysen fokuserade på formvalet och inte formbildningen, vilket innebär att formfelen som **hennes hjärtat* inte betraktades som avvikelse utan räknades helt enkelt som val av definit fras, på samma sätt som fraserna *hennes hjärta* och *hjärtat*. Studenternas motiveringar betraktades som avgörande i tolkning på svårtydliga svar. Av detta skäl bedömdes formen *hjärtan* inte som obestämd form pluralis utan som en felbildad bestämd form singularis. Formen angavs av sammanlagt 8 informan-

ter från årskurs 2 och i alla motiveringar använde sig studenterna av argumentet att det handlar om ”bara ett hjärta”, de förbisåg alltså förmodligen informationen om substantivet neutrala genus. På liknande sätt behandlades **ett köksbordet,* som både har framförställd obestämd artikel och bestämd slutartikel. Det betraktades nämligen som definit fras, eftersom informanten (från årskurs 2) motiverade sitt val med att det är ”en möbel som tillhör denna lägenhet” (min understrykning), alltså en förklaring som hos samma informant användes för definita fraser såsom *huvudet, hyllan, hjärtat* och *köksstolen*. Formerna som entydigt kunde tolkas som avvikande klassificerades däremot som sådana, även om motiveringen tydde på att informanten kanske menade en annan form än den som han eller hon lämnade. Detta gäller tre fall: i lucka 7 lämnade en informant svaret *huvud*, alltså substantivet i naken form, med motiveringen ”vi har bara ett och samma huvud”. En informant från årskurs 2 motiverade sitt val av formen *hjärta* i lucka 12 med att det handlar om ”hennes hjärta”. I lucka 18 använder en annan informant den nakna formen *kille* och motiverade sitt val med ”hans namn har redan nämnts, alltså det handlar om en konkret pojke”. Detta kan tolkas som en tendens att utelämna artiklar som är typisk för inlärare med modersmål som saknar artiklar, särskilt på låga kunskapsnivåer (jfr Eriksson & Wijk-Andersson 1988, Axelsson 1994, Nyqvist 2013a).

En intressant observation som framgår ur läsning av studenternas motiveringar gäller sådana fall där informanterna inte kunde formulera några konkreta regler angående bruk av olika fraser och former. Ibland hänvisade de till sin ”språkkänsla”, ”intuition” eller bara konstaterade att den valda formen ”låter naturlig”, ”låter bäst” och att en annan form ”skulle låta konstig” eller att de ”tror att man säger så” – det finns 7 sådana exempel på årskurs 2, 5 på årskurs 3 och 2 på årskurs 5. Det är anmärkningsvärt att två studenter på årkurs 2 försökte dra analogier mellan artikelbruk i svenskan och engelskan. Användningen av formen *en katastrof* i lucka 13, alltså substantivet med framförställd obestämd artikel, jämförde de med engelska strukturer som *It may end with a disaster* och *It could have ended with a crush [crash]*. En av de två studenterna motiverade dessutom sitt val av formen *en kille* i lucka 18 med engelskans *a boy.* Sådana förklaringar förekommer inte hos studenter från årskurserna 3 och 5. Detta kan naturligtvis förklaras med de två studenternas individuella kunskaper eller preferenser angående

just engelskan men samtidigt kan det tolkas så att inlärare på den lägre nivån inte har tillräckligt mycket kunskap eller inte känner sig tillräckligt säkra angående artikelbruk i svenska, så att de hellre söker paralleller till det språk de kan bättre eller har studerat längre. Att söka analogier med andra svenska fraser, till och med i själva lucktexten, var ett sätt som studenterna i alla årskurser använde sig av när de formulerade sina motiveringar. De såg nämligen parallellen i meningen med lucka 11, *varken spisen eller kaffebryggaren fungerade ju,* och konstaterade att användningen av bestämd form av *spisen* var för dem en orsak till att välja bestämd form också för *kaffebryggaren.* De flesta jämförde sitt val av formen av substantivet *hjärta* i lucka 12 med formen de valde för substantivet *huvud* i lucka 7, till och med om svaren avvek från originaltexten – en informant från årskurs 3 trodde att ”kroppsdelar alltid används i naken form”. Andra paralleller upptäcktes också av en student från årskurs 3 som jämförde fragmentet *Ronny, killen i huset bredvid* (lucka 18) med filmtiteln *Grabben i graven bredvid* och en informant från årskurs 5 bestämde sig för att använda formen *ljuset* i meningen i *samma ögonblick slocknade ljuset* (lucka 6) eftersom det associerades med uttrycket *att släcka ljuset* som studenten var bekant med. Fyra studenter från årskurs 1 valde den bestämda formen *regnet* på grund av associationen med formen *solen* i t.ex. *Solen skiner*, 9 andra studenter från samma grupp drog mer eller mindre direkta paralleller med andra uttryck som har att göra med vädret (eller till och med själva frasen *vädret*). Just detta exempel är särskilt intressant eftersom det var det enda fallet när svaren från studenterna i årskurs 3 betydligt oftare avvek från originaltexten än svaren från studenterna i årskurs 2. De valde snarare nakna formen *regn* (16 av 19 informanter) och hänvisade bland annat till att substantivet inte är räknebart, att det är ett fast, lexikaliserat uttryck eller att substantiv används utan artikel när det gäller vädret och andra ”atmosfäriska fenomen”.

Dessutom måste man också lägga märke till att det i det grammatiska testet finns sådana fall där det inte lämnades några motiveringar alls: 10 sådana fall i årskurs 2, 16 i årskurs 3 och 5 i årskurs 5.

I instruktionen till testet ombads studenterna att skriva ”rätt form av substantiv”, det vill säga utan mer detaljerade information om vilka nominalfraser som söks. Förutom substantivets obestämda form med framförställd obestämd artikel, bestämda form med bestämd slutartikel

eller nakna form, som togs bort ur originaltexten, fyllde några informanter luckorna med nominalfraser med possessiva eller demonstrativa pronomen. Sådana svar förekom marginellt och gällde bara tre substantiv, nämligen *hjärta* (lucka 12), *katt* (lucka 14) och *kille* (lucka 18). I det första fallet användes frasen *hennes hjärta* av 1 informant från årskurs 2, 1 informant från årskurs 3 och 4 informanter från årskurs 5 (2 av dem anger formen med possessivt pronomen som ett alternativ till formen med bestämd slutartikel). Två av informanterna från årskurs 5 motiverade sina val med att ”possessiva pronomen passar till kroppsdelar” och ”kroppsdelar kräver ett pronomen”. Det är däremot påfallande att inga svar med possessivt pronomen angavs för substantivet *huvud* (lucka 7), på så sätt är alltså informanternas svar inte koherenta. En informant från årkurs 5 valde frasen *min katt* i lucka 14 som ett alternativ till *katten* med motiveringen att ”det handlar om hennes katt och inte vilken som helst”. Valet mellan nominalfras med bestämd artikel eller med possessivt pronomen tillhör enligt Ekerot (2011: 148) de fem valen vars behärskning krävs av inlärare för behärskning av regler för artikelbruk i svenskan. Det understryks vidare av Ekerot (2011: 147, 155) att fraser med possessivuttryck kan utgöra ett alternativ till fraser med bestämd slutartikel, varvid bestämd artikel föredras i svenskan vid kroppsdelar, till skillnad från engelskan. I fallet med substantivet *kille* lämnade en informant från årskurs 3 svaret *den där killen* med motiveringen att ”vi understryker att det handlar om denna konkreta pojke” och en informant från årskurs 5 använde frasen *den killen* med motiveringen ”denne kille som bor där” (understrykning som i originalet). Sådan användning av de demonstrativa pronomina återspeglar dess funktion som i SAG 2 (1999: 321) beskrivs som ”aktualisering av känd referent […] som [talaren] och lyssnaren har i sina föreställningsvärldar men som inte är särskilt viktig där” och illustreras med: *Anders skulle komma, den där pojken som Jenny träffat i Rekkola på semestern.*

En överblick över andelar studentsvar som stämde överens med originaltexten (och andra accepterade svar) presenteras i Figur 31. Mer detaljerat visas svaren i Tabell 12–14 för respektive årskurs.

Figur 31: Resultat i det grammatiska testet i den inledande undersökningen - sammanställning

ÅRSKURS 2						
1.	semester	10	48 %	semestern / har en semester	11	52 %
2.	läslampan	7	33 %	en läslampa	14	67 %
3.	sommarstugan	12	57 %	en sommarstuga	9	43 %
4.	regnet	17	81 %	regn / ett regn	4	19 %
5.	boken	16	76 %	en bok	5	24 %
6.	ljuset	20	95 %	ett ljus	1	5 %
7.	huvudet	20	95 %	huvud	1	5 %
8.	en hylla / hyllan	21	100 %	-	0	0 %
9.	köksbordet / *ett köksbordet	17	81 %	ett köksbord	4	19 %
10.	en tröja	18	86 %	tröjan	3	14 %
11.	kaffebryggaren	19	90 %	kaffebryggare / en kaffebryggare	2	10 %
12.	hjärtat / hennes hjärta / *hjärtan	20	95 %	hjärta	1	5 %
13.	(en) katastrof	20	95 %	katastrofen	1	5 %
14.	katten	16	76 %	en katt	5	24 %
15.	en köksstol / köksstolen	21	100 %	-	0	0 %
16.	röken	15	71 %	en rök	6	29 %
17.	ett motorljud	21	100 %	motorljudet	0	0 %
18.	killen	7	33 %	en kille / kille	14	67 %
19.	(en) fest	14	67 %	festen	7	33 %
	SAMMANLAGT		78 %			22 %

Tabell 12: Resultat i det grammatiska testet – årskurs 2

ÅRSKURS 3						
1.	semester	15	79 %	semestern	4	21 %
2.	läslampan	13	68 %	en läslampa	6	32 %
3.	sommarstugan	18	95 %	en sommarstuga	1	5 %
4.	regnet	4	21 %	regn	15	79 %
5.	boken	16	84 %	en bok	3	16 %
6.	ljuset	19	100 %	ett ljus	0	0 %
7.	huvudet	18	95 %	huvud	1	5 %
8.	en hylla	6	32 %	hyllan	13	68 %
9.	köksbordet	16	84 %	ett köksbord	3	16 %
10.	en tröja	19	100 %	tröjan	0	0 %
11.	kaffebryggaren	18	95 %	en kaffebryggare	1	5 %
12.	hjärtat / hennes hjärta	19	100 %	-	0	0 %
13.	(en) katastrof	19	100 %	katastrofen	0	0 %
14.	katten	18	95 %	en katt	1	5 %
15.	en köksstol / köksstolen	19	100 %	-	0	0 %
16.	röken	16	84 %	rök / en rök	3	16 %
17.	ett motorljud	17	89 %	motorljudet / motorljud	2	11 %
18.	killen / den där killen	8	42 %	en kille	11	58 %
19.	en fest	12	63 %	festen	7	37 %
	SAMMANLAGT		80 %			20 %

Tabell 13: Resultat i det grammatiska testet – årskurs 3

ÅRSKURS 5						
1.	semester	13	81 %	semestern / har en semester	3	19 %
2.	läslampan	12	75 %	en läslampa	4	25 %
3.	sommarstugan	15	94 %	en sommarstuga	1	6 %
4.	regnet	8	50 %	regn	8	50 %
5.	boken	14	88 %	en bok	2	13 %
6.	ljuset	16	100 %	-	0	0 %
7.	huvudet	16	100 %	-	0	0 %
8.	en hylla / hyllan	16	100 %	-	0	0 %
9.	köksbordet	13	81 %	ett köksbord	3	19 %
10.	en tröja	15	94 %	tröjan	1	6 %
11.	kaffebryggaren	16	100 %	-	0	0 %
12.	hjärtat / hennes hjärta	15	94 %	hjärta	1	6 %
13.	(en) katastrof	16	100 %	-	0	0 %
14.	katten / min katt	16	100 %	-	0	0 %
15.	en köksstol / köksstolen	16	100 %	-	0	0 %
16.	röken	16	100 %	-	0	0 %
17.	ett motorljud	16	100 %	-	0	0 %
18.	killen / den killen	10	63 %	en kille	6	38 %
19.	en fest	8	50 %	festen	8	50 %
	SAMMANLAGT		88 %			12 %

Tabell 14: Resultat i det grammatiska testet – årskurs 5

Analysen av studentsvaren i det grammatiska testet med fokus på bruket av definita fraser visar att informanterna har behärskat det direkt anaforiska bruket tämligen väl, medan det indirekt anaforiska bruket är ett område där svaren är instabila. En intressant och väsentlig observation är att två motiveringar i stort sett var dominerade bland studentsvaren, nämligen ”det nämns första gången” – som förklaring för användning av substantivets obestämda form – och ”tillhör en konkret person” – som förklaring för val av substantivets bestämda form eller en fras med possessivt eller demonstrativt pronomen. För övrigt

noterades dessa förklaringar såväl för former som stämde överens med originaltexten som för avvikande val.

Det visade sig att det inte alltid var uppenbart för studenterna vad *first-mention cases* betyder. Detta syns bland annat i val och motiveringar för substantiven *läslampa* (lucka 2), *bok* (lucka 5) och *tröja* (lucka 10).

> Sigrid fortsatte belåtet att läsa i sin spännande bok. (2) Läslampan spred ett behagligt ljus i det lilla rummet i (3) sommarstugan. Ute piskade (4) regnet mot fönsterrutorna.
> – Det märks minsann att hösten är på väg, tänkte Sigrid och la ifrån sig (5) boken.

I det ovanciterade fragmentet är det tydligt att frasen *boken* är ett exempel på det direkt anaforiska bruket av substantivet bestämda form eftersom samma referent nämns i den tidigare texten i frasen *sin spännande bok.* Detta observerades däremot inte av alla informanter, eftersom 5 av 21 studenter från årskurs 2, 3 av 19 studenter från årskurs 3 och 2 studenter från årskurs 5 valde formen *en bok* med motiveringen att ”den nämns första gången”, ”substantivet introduceras i texten”, ”vi inte vet vilken bok det handlar om” och liknande. En möjlig orsak kan man söka i att detta exempel skiljer sig från hur direkta anaforer presenteras i läroböcker i svenska för nybörjare. Där nämns samma referenter oftast i angränsande meningar och referenten introduceras först i obestämd form, till exempel *Klara har ett äpple och en apelsin. Hon äter äpplet men inte apelsinen* (*Mål 1* 2006: 39, jfr 5.3). I det grammatiska testet fanns det två ytterligare meningar mellan dem där fraserna *sin spännande bok* och *boken* förekommer samt att referenten först nämns i en definit fras.

Frasen *läslampan* kan tolkas antingen som ett exempel på det deiktiska bruket, där tolkningen begränsas till Sigrids hushåll eller som ett exempel på indirekt anaforiskt bruk där den indirekta anaforen har sin *trigger* i verbet *att läsa.* Studenter som valde den bestämda formen motiverade oftast sina val genom att hänvisa till att man bara har en läslampa i rummet – de förhöll sig alltså till regeln att man använder bestämd form då sammanhanget tolkas som unikt (jfr Ekerot 2011: 145) – eller genom att peka på att lampan tillhör eller är en del av rummet/hemmet. En student från årskurs 5 motiverade sitt val med att

konstatera att ”det är den lampa som hon använder för att läsa” (min understrykning), vilket kan tyda på den indirekt anaforiska tolkningen. Förutom detta valdes formen *en läslampa* av 14 av 21 studenter från årskurs 2, 6 av 19 studenter från årskurs 3 och 4 av 16 studenter från årskurs 5, med argument att ”den nämns första gången”, ”den introduceras i texten”, ”det kan finnas fler lampor och vi inte vet vilken som menas” eller liknande.

> Nu kändes mörkret inte riktigt lika skrämmande som tidigare. Sigrid tog på sig (10) en tröja. Det började bli kyligt i huset. De elektriska elementen höll redan på att kallna.

Frasen *en tröja* i fragmentet ovan utgör ett exempel på specifik indefinit betydelse. Som en indefinit fras med obestämd artikel identifierades det av 18 av 21 studenter från årskurs 3, alla 19 studenter från årskurs 3 och 15 av 16 studenter från årskurs 5. De motiverade sina val med argumentet om introducering av en ny referent men också med att ”vi inte vet vilken” eller att ”det inte är intressant/viktigt för oss vilken tröja det är” (mina understrykningar). De 3 studenterna från årskurs 2 som valde formen *tröjan* lämnade motiveringarna att ”tröjan tillhör henne” och ”det är hennes egen tröja” vilket påminner om motiveringar för valet av bestämd form vid kroppsdelar. En student från årskurs 5 som valde den definita frasen förklarade valet med att det handlar om klädesplagg som Sigrid valde själv. Detta tyder på att studenter ibland väljer formen inte med hänsyn till att ”talaren anger att lyssnaren vet eller kan räkna ut vem eller vad som avses” (SAG 2 1999: 96, min understrykning) utan bara riktar sig efter vad som talaren (eller i det här fallet: berättaren) vet. Ekiert (2010: 130) åberopar en terminologi som skiljer mellan *definiteness* och *specificity:* ”Following Fodor and Sag, definiteness reflects the state of knowledge of both the speaker and hearer, while specificity reflects the state of knowledge of the speaker only”. Perspektiv baserade på *specificity* i denna betydelse observeras också i fall av flera motiveringar vid olika substantiv i det grammatiska testet och dessutom hos enstaka men olika studenter på olika kunskapsnivåer.

> Oj, är klockan redan halv två? Äsch, vad spelar det för roll? Jag har ju (1) semester, så jag kan sova länge i morgon bitti.

En student från årskurs 2 valde formen *semestern* med hänsyn till att ”berättaren vet vilken semester hon menar – hennes konkreta semester” och en student från årskurs 3 motiverade samma val med att det är ”hennes [Sigrids] semester, hon vet att hon har semester” (mina understrykningar).

> – Det skulle vara gott med en kopp starkt kaffe, tänkte Sigrid. Nej visst, nej, varken spisen eller (11) kaffebryggaren fungerade ju…

Användning av den bestämda formen motiverades av en student från årskurs 2 med att ”Sigrid känner föremålen i sin sommarstuga, så de är bestämda för henne” (min understrykning), av en student från årskurs 3 med att det är ”subjektet som registrerar läget kring kaffebryggaren” och av en student från årskurs 5 att det är ”Sigrid som tänker på konkreta föremål”.

> Vad ska jag göra med (14) katten? Den kan jag ju inte lämna ensam kvar?

Hos en student från årskurs 3 hittades motiveringen ”Sigrid menar en konkret katt – sin egen”. Ett liknande argument för valet av bestämd form hittas också hos en student från årskurs 5, nämligen ”när Sigrid talar om katten så menar hon en konkret katt”.

> Plötsligt hördes (17) ett motorljud och ett par billyktor dök upp på vägen utanför huset. Vem kan det vara? Här bor ju bara vi och Ronny, (18) killen i huset bredvid.

Sin användning av formen *motorljudet* i lucka 17 motiverade en student från årskurs 3 med att det är ”ett konkret ljud som hörs utifrån”, på så sätt tar informanten berättarens perspektiv. En annan student från samma årskurs förklarade valet av formen *killen* i lucka 18 med att konstatera att ”det är Sigrids tankar, Ronny är alltså en konkret kille för henne” (min understrykning).

Användning av bestämd form i indirekt anaforiskt bruk identifierades av studenterna från alla årskurser markant bättre vid kroppsdelar som i lucka 7 (*huvudet*) och 12 (*hjärtat*). De utgör ett särskilt fall av

meronymi och uttrycker så kallad *inalienable possession* (jfr Lyons 1999). I fall av kroppsdelar som förekommer i undersökningen är det dessutom möjligt att unikt identifiera referenten (i motsats till t.ex. *handen, benet, fingret* osv.).

> Sigrid trevade sig ut i köket. Aj! Nu slog hon (7) huvudet i en öppen skåpdörr.
> Sigrid trodde att (12) hjärtat skulle stanna.

Bestämda formen *huvudet* användes av 20 av 21 studenter från årskurs 2 (en student valde nakna formen *huvud* men lämnade en motivering som egentligen är mer koherent med förklaringarna för valet av bestämd form), 18 av 19 studenter från årskurs 3 (en student trodde att ”kroppsdelar alltid förekommer i naken form”) och alla 16 studenter från årkurs 5. Formen *hjärtat,* om än ibland felbildad (dvs. *hjärtan* som med hjälp av motiveringen tolkades som felbildning av bestäm form singularis), och dess alternativ *hennes hjärta* angavs av 20 av 21 studenter från årskurs 2 (den avvikande nakna formen användes av samma informant som lämnade svaret *huvud* i lucka 7, med liknande förklaring till valet), alla 19 studenter från årskurs 3 samt 15 av 16 studenter från årskurs 5 (det avvikande svaret *hjärta* lämnades med motiveringen att det är ett ”särskilt uttryck”). Valet av frasen med possessivt pronomen kan möjligtvis tolkas som påverkan från engelskan (jfr *My head hurts* vs *Jag har ont i huvudet,* Ekerot 2011: 155). I motiveringarna påpekade informanterna återkommande att ”kroppsdelar vanligtvis nämns i bestämd form” eller att ”människa bara har ett huvud/ett hjärta”, ”det är Sigrids (egen) huvud/hjärta och inte någon annans”, ”huvudet/hjärtat tillhör henne”.

Förklaringar som gällde tillhörande och ägande var mycket frekventa också för valen av bestämd form av substantivet *katt i* lucka 14.

> Ska jag försöka ta mig härifrån? […] Vad ska jag göra med (14) katten? Den kan jag ju inte lämna ensam kvar?

Bestämd form *katten* (eller alternativt definit fras med possessivt pronomen, *min katt*) valdes av 16 av 21 studenter från årskurs 2, 18 av 19 studenter från årskurs 3 och alla 16 studenter från årskurs 5. Det

avvikande svaret *en katt* (som angavs av 5 studenter från årskurs 2 och en student från årskurs 3) förklarades med att ”substantivet / katten nämns första gången”. Studentsvaren visade sig tämligen avvikande från originaltexten även i fall av substantiven *köksbord* (lucka 9) och *kaffebryggare* (lucka 11).

> På hyllan vid spisen fann hon en ask tändstickor och tände ett stearinljus som stod på (9) köksbordet. […]
> – Det skulle vara gott med en kopp starkt kaffe, tänkte Sigrid. Nej visst, nej, varken spisen eller (11) kaffebryggaren fungerade ju…

Studenterna som bestämde sig för formerna *köksbordet* (17 av 21 från årskurs 2, 16 av 19 från årskurs 3 och 13 av 16 från årskurs 5) argumenterade att ”man kan anta att hon hade bara ett bord”, ”de flesta människor bara har ett bord hemma” eller att ”bordet tillhör lägenheten”, ”det är en del av köket/kökets utrustning”. Dessutom använde sig 2 studenter från årskurs 5 av förklaringen att bordet blir bestämt eftersom ”stearinljuset stod på ett konkret bord” och en student från årskurs 2 lämnade en otydlig förklaring att ”[bordet] har stått där länge”. Bestämd form *kaffebryggaren* valdes av studenterna lite oftare (19 av 21 från årskurs 2, 18 av 19 från årskurs 3 och alla 16 från årskurs 5), förmodligen med hänsyn till parallellen till *spisen* som upptäcktes av studenterna och beskrevs i deras motiveringar. Många förklaringar till studenternas val för denna lucka påminde om dem för *köksbordet*, det återkom nämligen argument om att man vanligen bara har en kaffebryggare eller att den tillhör respektive är en del av köket respektive lägenheten. En student från årskurs 2 konstaterade explicit att ”det är så som i [lucka] nummer 9”. Sådana exempel kan jämföras med M. Schwarz (2001: 112f.) indirekta anaforer av den konceptuella typen med en möjlig partitiv tolkning (jfr 2.3.3). Det framstår tydligt ur motiveringarna i det grammatiska testet att studenter i sådana fall förhåller sig till sina kunskaper om stereotypa element av vissa platser eller situationer, deras ”scenografi” och ”rekvisita”. Dessa kallas av Maciejewski (1983) för objekt- och faktastereotyper och kan påverka textens koherens:

> Kunskap om objekts typiska egenskaper kallar vi för ”objekt-stereotyp”, kunskap om typiska situationer, händelser, lägen – ”faktastereotyp”. […] Att använda ett ord i texten framkallar dess stereotyp, objektets egenskaper, som […] manifesteras på den språkliga nivån genom bestämda formers morfem – det räcker att nämna ett tåg i texten för att sedan direkt använda bestämd form på tal om dess stereotypa delar, t.ex. lokomotivet. […] [Faktastereotyper] formas av social erfarenhet, kultur, myter, morala normer och andra faktorer.(Maciejewski 1983: 26, min översättning)

Ett annat exempel på indirekt anafor av den konceptuella typen utgör *röken* i lucka 16:

> Hon tände en cigarett och satt en stund och betraktade (16) röken.

Röken kan inte beskrivas som en del av cigaretten, den kan knappast beskrivas som anliggande som i paren *öra – örhängen, metrev – fiskekrok* (jfr Winston et al. 1987: 429, se 2.3.3). Den ingår däremot i det konceptuella schemat av rökning. Den bestämda formen valdes i testet av 15 av 21 studenter från årskurs 2, 16 av 19 studenter från årskurs 3 och alla 16 från årskurs 5. De flesta informanterna la märke till relationen mellan cigaretten och röken i sina motiveringar, man kan alltså konstatera att de identifierade *cigaretten* som *trigger.* I förklaringarna lämnade av studenter från årskurs 2 och 3 som valde formen *en rök* förekom argumentet om att substantivet introduceras i texten för första gången eller att röken ”inte är närmare bestämd” och ”inte är konkret”[12] medan student från årskurs 2 inte tolkade ordet *rök* som flytande gasmassa utan

[12] En sådan resonemang och tolkning av orden *konkret* och *bestämd* påminner om anekdoten ur Sara Lövestams (2017) populärvetenskapliga bok ”Grejen med substantiv och pronomen”:
Hur vet man då om något är ett substantiv? Jo, man kan testa följande frågor:
– Kan man säga ”en” eller ”ett” framför det? (Ja, en *halvsanning*.)
– Kan man säga det i bestämd form? (Ja, *halvsanningen*.)
– Kan man säga det i plural? (Ja, *halvsanningar*.)
Om svaren på ovanstående frågor är ja, så är det ett substantiv. Men det är egentligen en halvsanning, för det finns faktiskt substantiv som inte kan stå i plural (*mjölk*), som man inte sätter en/ett framför (*sand*) och andra som inte har någon bestämd form (*A-dur*).

snarare som enstaka omgång tillhörande cigarrettrökning, men sådan tolkning passar ändå inte i kontexten. Två studenter från årskurs 3 valde den artikellösa formen *rök* och använde sig av argumenten att den icke är räknebar och att det handlar om ”ett fenomen” (detta kan också tolkas som att studenten understryker den icke räknebara karaktären).

Bland studentförklaringarna fanns några ord och uttryck som var mycket frekventa och påfallande. I motiveringar för val av definita nominalfraser dök ordet *konkret* (på polska som adjektivet *konkretny* med olika böjningsformer och adverb *konkretnie*) sammanlagt 220 gånger, adjektivet *bestämd* (inte som beteckning på vilken form som användes utan snarare som synonym till *konkret, given, välbeskriven* osv., på polska *określony* med olika böjningsformer) – 83 gånger, orden *tillhör* eller *tillhörande* (på polska som *należy/przynależy* och *należący /przynależący /przynależny* och deras olika böjningsformer) – 34 gånger, *given* (polska ordet *dany* och dess böjningsformer) – 20 gånger och *känd* (polska *znany* med dess böjningsformer) – 8 gånger. Dessutom förekom också konstruktioner *jag vet/vi vet* samt till och med *berättaren vet* och liknande 30 gånger i förklaringar för valet av bestämd form. Bland motiveringar för användning av obestämd form var ordet *jakiś* (med dess olika böjningsformer – *någon*) mest frekvent – det noterades 84 gånger. En student kommenterade till och med att formen *ett motorljud* i satsen *Plötsligt hördes ett motorljud* (lucka 17) „motsvarar det polska ordet *jakiś*”. Ett annat ofta förekommande ord var *jeden* (räkneordet *en/ett*) med dess olika böjningsformer – det förekom i förklaringar för användning av såväl bestämd form (som understrykning av att det handlar om det som är unikt, t.ex. *köksbordet*) som obestämd form (som understrykning av att det handlar om ett exemplar av flera, t.ex. *en köksstol*).

Man kan observera att andelen svar som bedömdes som avvikande minskade i senare årskurser, från 22 % på årskurs 2 och 20 % på årskurs 3 till 12 % på årskurs 5. Resultat angående indirekta anaforer visar att informanterna kände igen bruket av bestämd form bäst i sådana par av *triggers* och anaforer som uttryckte relationen av meronymi och ägande och definita fraser användes mest träffande i fall av *inalienable*

”Och gas!” utropar kanske någon nu. ”Gas har ingen bestämd form!” […] (Lövestam 2017: 17, kursivering som i originaltext)

possession exemplifierad av kroppsdelar (*hjärtat* och *huvudet* jämförda med t.ex. *katten*). Tämligen höga resultat observerades vid exempel där användning av bestämd form berodde på att informanterna kunde hänvisa till vissa stereotypa associationsscheman eller kända koncept (t.ex. *köksbordet, röken*). Trots detta är det påtagligt att informanterna, till och med på högre språkkunskapsnivå, inte alltid hittade (eller överhuvudtaget började söka) frasernas *triggers,* utan begränsade sig i sina val (och sedan också förklaringar) till distinktionen *first-mention case* – direkt anafor. Det första innebär användning av substantivet med obestämd artikel och det andra – användning av substantivet med bestämd slutartikel (jämför resultat för *en tröja* med resultat för *läslampan* och *köksbordet*). En sådan distinktion presenteras som mönsterfall i läroböcker för nybörjare och som en av de första och viktigaste reglerna för artikelbruk i svenska.

6.2. Korta texter

Analysen av korta texter skrivna av studenter kan uppfattas som provstudie i en mindre skala före analysen av de längre studentuppsatserna. I såväl de korta texterna som i uppsatserna söks exempel på indirekta anaforer samt exempel på överanvändning av bestämd form i fraser som tolkas av studenter som indirekta anaforer och kontexter för indirekta anaforer som inte igenkändes som sådana.

I undersökningen deltog 10 studenter i årskurs 2, det var alltså samma grupp som skrev det grammatiska testet och vars uppsatser sedan ska analyseras longitudinellt. Texterna skrevs anonymt under lektionstid och numrerades därefter för analysens skull från I1 till I10 i slumpmässig ordning. Uppgiften baserades på en tecknad historia. Bilderna hittades på webbsidan Orientación Andújar. Recursos Educativos (u.å.):

Bild 10: Tecknad historia ur Orientación Andújar. Recursos Educativos (u.å.).

I undersökningen presenterades varje enskild bild i historian på en separat sida. Informanternas uppgift var att beskriva bilderna så detaljerat som möjligt, de instruerades dessutom att inte bläddra genom hela historian, poängen var däremot att fortlöpande få se nya sekvenser (se Bilaga 2). Om en informant hade sett hela historian direkt, skulle det förmodligen kunna påverka artikelbruket på grund av skillnaden mellan det som uppfattas som ny och gammal information. Historian för undersökningen valdes i anknytning till hur M. Schwarz (2000: 111f., 2007: 10, se 2.3.3) beskriver indirekta anaforer av den konceptuella typen. Hon förklarar nämligen att anaforens *trigger* aktiverar ett ”mentalt schema” med flera element. För *restaurang* som *trigger* är det bland annat *servitör*, *mat*, *meny*, *nota*, som i exempel nedan:

(262) Ich kenne <u>ein schönes Restaurant in Refrath</u>. <u>Das Essen</u> ist köstlich, und <u>der Kellner</u> ganz besonders nett.

I texterna granskades alltså bland annat vilka typer av fraser informanterna väljer för substantiv som tillhör det ”mentala schemat”. Eftersom det var studenter själva som bestämde hur de strukturerade sina texter, bestämde de också själva vilka fraser de använde. Man kan alltså förvänta sig att de använde sådana strukturer som de trodde de hade behärskat.

Studenttexterna omfattade i genomsnitt 170 ord och bestod i genomsnitt av 41 nominalfraser. Precis som i det grammatiska testet låg fokus i analysen av de korta texterna på formvalet och inte formbildningen, studenternas ordkunskap och ordval bedömdes inte heller. Av detta skäl granskades till exempel sådana former som *servisträsen* (I1) eller *servismannen* (I3) på samma sätt som formen *servitören* (eller *servitörn*), formerna *menün* (I1), *menju* eller *menu* (I8) på samma sätt som respektive *menyn* och *meny*, formen *manen* (I4) tolkades som *mannen* och även *tassar* (I2) tolkades som *koppar* (som uppenbarligen förväxlades med *eine Tasse*, det tyska ordet för *en kopp*).

Vid analysen markerades alla kontexter för indirekt anaforiskt bruk av definita nominalfraser, till och med när informanterna inte använde definita fraser i kontexterna (alla exempel ur studenttexterna citeras i kapitlet med originalstavning):

(263) Manen och kvinnan säger vad vill de ha från menu. Den är kvinnan som säger först. Kvinnan är mycket glad när hon ser servitören med <u>mat</u>. (I4)

(264) Paret beställer någonting […] Servitör hämtar <u>maten</u> och ger den till gästerna. (I5)

I undersökningen räknades fall där informanterna valde bestämd form med slutartikel, substantiv med possessiva pronomen och substantiv med framförställd bestämd artikel som en kategori:

(265) Servitören ger mannen en check och han betalar inte med pengar. Han håller en penna i <u>handen</u>. (I2)

(266) Mannen och kvinnan pratar och skojar, mannen gör en ljud med <u>sina fingrar</u>. (I2)

(267) Mannen får notan och nu vill han betala för maten. Men nu ser han lite arg ut. Han har en penna i <u>den ena handen</u> och en chequebok i den andra. (I5)

Som jämförelse noterades kontexter för direkt anaforiskt bruk av definita fraser på liknande sätt, såväl sådana som kändes igen av informanterna och sådana som uppfattades som avvikande. Även här analyserades olika typer av definita fraser som en kategori:

(268) En man kommer till en restaurangen med sin fru. […] Manen och kvinna sitter vid bordet och servitörn tar han om de. (I4)
(269) Per och Frida Andersson är gifta med varandra redan 25 år. För att jubla går de på restaurang. En servitör tar dem emot och visar dem ett ledigt bord. […] Den leende servitörn skriver ner deras beställning. (I6)

Två studenter valde i sina texter namn för gestalterna. Fortlöpande användning av samma namn i texten räknades också som direkt anafor:

(270) Fru Larsson kommer till en restaurang med sin man. Fru Larsson och hennes man har elleganta kläder på sig. (I9)

Dessutom tillhörde denna grupp sådana fall där koreferentiella fraser inte uttrycktes bara med samma substantiv:

(271) Frida bestämmer sig att ta lax med ris, Per beställer grillad kyckling med potatis. […] Nu måste de vänta på sina rätter. (I6)
(272) Fru Larsson kommer till en restaurang med sin man. Herr Larsson säger till en servitör att de vill ha bordet för två. (I9)
(273) På denna bild finns det tre personer. Man kan se en kvinna, hennes man och servitrös. […] Paret tar på sig de fina kläderna. (I1)

Ur analysen framgår att den tecknade historian som valdes för den inledande undersökningen motiverar studenterna att skapa kontexter för användning av indirekta anaforer av den konceptuella typen. I alla texterna förekom nämligen sådana fraser som *servitör*, *mat*, *meny* eller *nota* som nämns av M. Schwarz som element av det konceptuella

schemat. I nedanstående genomgång citeras alla exempel på indirekta anaforer som identifierades i studenttexterna:

I 5 av alla 10 texter användes frasen *vid bordet*, alltså frasen med substantivet med bestämd slutartikel, i kontexter för indirekt anafor:

(274) På denna bild finns det tre personer […] De befinner sig på en restaurant […] Paret sitter vid bordet och beställer maten. (I1)
(275) Det finns en kvinna och en man som gick in i restaurangen. […] Kvinnan och mannen sitter vid bordet och servitören ger henne en meny. (I2)
(276) Manen och kvinna sitter vid bordet och servitören tar han om de. (I4)
(277) Det paret sitter vid bordet. (I5)
(278) Servitören försöker att hjälpa henne att välja mat. De sitter vid bordet. (I7)

I de övriga 5 texterna la informanten antingen inte märke till något bord alls eller så var fraserna som refererade till bordet ett exempel på direkt anafor eller specifik indefinit betydelse, till exempel:

(279) En servitör tar dem emot och visar dem ett ledigt bord. De sätter sig vid bordet. (I6)
(280) Paret sitter runt omkring ett bord. (I10)

Hos en student observerades dessutom överanvändning av bestämd form, där *bordet* övertolkades som tillhörande restaurang-schemat medan frasen användes i en annorlunda kontext:

(281) Herr Larsson säger till en servitör att de vill ha bordet för två. (I9)

Ett annat element som förekom frekvent i studenttexterna var *meny.* Det var bara en student som använde substantivet med bestämd slutartikel:

(282) Servitören erbjuder till dem olika maträtter och visar menün. (I1)

Tre informanter använde frasen *en meny.* De tolkade den alltså snarare som en av flera matsedlar som samtidigt kan läsas av flera restauranggäster, till exempel:

(283) Kvinnan och mannen sitter vid bordet och servitören ger henne en meny. (I2)

Dessutom skrev majoriteten, alltså 6 av 10 informanter, substantivet i naken form:

(284) Servitören är tillbaka. Manen och kvinnan säger vad vill de ha från menu. (I4)
(285) En servitör säger vad är på menu och vad han rekommendera. (I5)
(286) Kvinnan tittar på menu och funderar över vad det är som har en lust att äta. (I7)
(287) Påret sitter vid bordet och servitören visar de menju. (I8)
(288) De sitter vid bordet och får menu. (I9)
(289) Servitören visar kvinnan meny. (I10)

Eftersom de saknar bestämd slutartikel och inte har en framförställd obestämd artikel som skulle tyda på en annorlunda tolkning, uppfattas dessa fall som kontexter för indirekt anafor som inte igenkändes av informanterna.

Informanterna valde bestämd form av substantivet *mat* tämligen ofta vilket tyder på att de inte hade större problem med att identifiera det indirekt anaforiska bruket:

(290) Paret sitter vid bordet och beställer maten. (I1)
(291) De väljer rätter från menyn och ser glada ut. Servitören skriver vad de beställer. Servitören kommer med maten som är het. (I2)
(292) Paret beställer någonting. […] Servitör hämtar maten och ger den till gästerna. (I5)
(293) Servitören antecknar deras val och rekommenderar vin till maten. (I8)
(294) Paret sitter och pratar medan servitören bringar deras mat. (I10)

En student som bildade en liknande struktur i sin text kände inte igen det indirekt anaforiska bruket och använde sig av substantivets nakna form:

(295) Manen och kvinnan säger vad vill de ha från menu. Den är kvinnan som säger först. Kvinnan är mycket glad när hon ser servitören med mat. (I4)

Att betala för maten ingår också i det konceptuella schemat för ett restaurangbesök. Den tecknade historian tar hänsyn till detta och det beskrevs också i studenttexterna. Substantiven *nota*, *kvitto* och *räkning* förekom hos 8 informanter, och då hos 5 informanter i bestämd form:

(296) Efter kvällsmaten sitter de vid bordet fortfarande och dricker en kopp kaffe. Maken ropar på servitrösen eftersom han vill betala notan. (I1)
(297) Paret dricker kaffe och mannen vill kalla efter servitören. Naturligtvis vill kan få notan och de vill åka hem. (I5)
(298) Trots att de har det bra, kommer de överens att det är högsta tid för att gå hem. Det är redan sen. Per anropar servitören och ber om notan. (I6)
(299) Mannen vill betala för maten (som en riktig gentleman) och klickar med fingrarna efter servitören. Servitören kommer med kvittot och mannen betalar med check. (I8)
(300) Paret dricker kaffe. Mannen utmärker att han vill betala. Servitören bringar kvittot och mannen skriver en check. (I10)

De dök upp såväl i sekvenser som studenterna kunde ha lärt sig som helheter när de läste och tränade dialoger som äger rum på restaurang: *Kan jag få notan?, Kan vi be om notan?* eller till och med *Notan, tack!,* som i andra strukturer där det inte fokuseras på gästernas repliker. Däremot använde 3 informanter frasen ett *kvitto/en räkning* i motsvarande strukturer:

(301) Mannen visar med handen att servismannen ska komma till honom med ett kvitto. (I3)
(302) Manen kallar för servitören eftersom han ville få ett kvitto. (I4)

(303) När de har ätit, bestämde de sig för att ta en kopp kaffe. Mannen vill kanske betala en räkning och han använder sina fingrarna för att sygnalisera det till servitörn. (I7)

Man kan observera att kontexter för indirekta anaforer uppstår i studenttexterna inte bara i anknytning till element i det konceptuella schemat som diskuterades ovan. Det finns också många exempel på indirekta anaforer av den semantiska typen i form av det särskilda fallet av meronymer som utgörs av kroppsdelar. De dök upp i texterna när informanterna beskrev karaktärerna i historian, deras utseende, attribut samt gester och mimik. Fingrar, händer och armar var de kroppsdelar som åberopades mest frekvent, det fanns till och med beskrivningar på karaktärernas läppar och mustasch:

(304) Mannen vill betala för maten […] och klickar med fingrarna. (I8)
(305) Mannen och kvinnan pratar och skojar, mannen gör en ljud med sina fingrar. (I2)
(306) Mannen vill kanske betala en räkning och han använder sina fingrarna för att sygnalisera det till servitörn. (I7)
(307) Kvinnan håller en handväska i handen. (I2)
(308) De har klart sin lunch. De ser glada ut. Mannen visar med handen att servismannen ska komma till honom med ett kvitto. (I3)
(309) Servitören ger mannen en check och han betalar inte med pengar. Han håller en penna i handen. (I2)
(310) Mannen får notan och nu vill han betala för maten. […] Han har en penna i den ena handen och en chequebok i den andra. (I5)
(311) Servitör har något hängande på armen. (I2)
(312) En av männen ser ut som servitör för en handduk hänger över hans arm. (I10)
(313) Han kanske har fått lite pengar eftersom har vår så hjälpsam och alltid med leende på läpparna. (I8)
(314) Mannen ser så snyggt ut med sin stor mustasch […]. (I8)

När studenterna nämnde kroppsdelar i sina texter, använde de alltid definita nominalfraser, oftast substantiv med bestämd slutartikel eller fraser med possessiva pronomen (jfr *fingrarna* och *sina fingrar*), trots att fraserna ibland bildades felaktigt (**sina fingrarna, *sin stor mustasch*).

Dessa observationer påminner om resultaten i det grammatiska testet där bestämd form frekvent valdes av informanterna och där fraser med possessiva pronomen angavs som ett alternativ, förmodligen på grund av påverkan från engelskan (se 6.1).

I det grammatiska testet använde sig informanterna ofta av argumentet om ägande och tillhörande när de motiverade sina val av definita nominalfraser. Även i texter skrivna av studenter fanns exempel på karaktärernas attribut eller andra fenomen som står i relation med deras *trigger*. De nämns i form av substantiv med bestämd slutartikel eller possessiva pronomen som ett alternativ till den bestämda formen:

(315) Servitören skriver på papret en beställning. (I1)
(316) De säger till servitören vad de vill äta till servitören och han skriver allt på pappret. (I5)
(317) Kvinnan och den annan mannen ser ut som ett rikt, elegant, även aristokratiskt par på grund av deras fina kläder. (I10)
(318) Servitören ser så jävla [sic!] glad ut (han kanske älskar sitt arbete). (I8)

Hos 2 studenter hittades liknande konstruktioner där definita fraser överanvändes i andra kontexter och därför uppfattas artikelbruket som avvikande.

(319) De befinner sig på en restaurant. Servitrösen hälsar på detta par. Paret tar [har] på sig de fina kläderna. (I1)
(320) Paret har kommit in och servismannen hälsar på dem. Paret har eleganta kläderna på sig så det kanske är en restaurang. (I3)

Fraser med possessivattribut hittades också i nedanstående kontexter för indirekta anaforer:

(321) Mannen och kvinnan tittar på menyer och bestämmer vad som de vill ha. Servitören antecknar deras val. (I10)
(322) Både kvinnan och mannen vet vad ska de välja ut menju. Servitören antecknar deras valj och rekommenderar vin till maten. (I8)

(323) Frida bestämmer sig att ta lax med ris. Per beställer grillad kyckling med potatis. Den leende servitörn skriver ner deras beställning. (I6)

I dessa kontexter kunde till och med de bestämda formerna *valen* och *beställningen* användas. I dessa fall har anaforerna verbala *triggers* och i de två sista fallen var *triggers* och anaforerna kognater (*välja – val, beställer – beställning*, jfr typer av *associative use* hos Poesio & Vieira 1998, se 2.2.5). Sådana förhållanden upptäcktes inte av alla studenter och liknande strukturer formulerades med en indefinit fras:

(324) Paret läser noggrant menün och beställer någonting smakrikt. Servitören skriver på papret en beställning. (I1)

I materialet hittades ett exempel på indirekt anafor av den konceptuella typen som aktiverades av ett annat schema än restaurang-schemat. *Trigger* utgjorde i detta fall *ett bankkort*:

(325) Han betalar med en bankkort och knappar in koden. (I7)

Bland kontexter för indirekt anaforiskt bruk av bestämda nominalfraser som inte igenkändes av informanterna hittades också ett exempel som inte kan tillskrivas de andra, tidigare beskrivna grupperna:

(326) På bordet ligger två kaffeefater och de dricker kaffee från tassar [koppar]. (I2)

Användning av bestämd form *kopparna* skulle här förklaras med frasen *två kaffefat* som fungerar som *trigger,* det ingår nämligen i definitionen av *kaffefat* att det fungerar som ett underlag för en kaffekopp (jfr Gardents et al. 2003 *definitional* typ av *bridging*, se 2.3.4).

Som indirekta anaforer tolkades i analysen fraserna *middagen och kvällsmaten*:

(327) Efter middagen dricker de kaffe. (I9)
(328) Efter den goda middag dricker de kaffe. (I6)
(329) Efter kvällsmaten sitter de vid bordet fortfarande och dricker en kopp kaffe. (I1)

De var alltså inte koreferenta med *maten* i den konkreta betydelsen som tidigare nämndes i studenttexterna utan uppfattades som måltider i mer abstrakt betydelse, till och med som hela aktiviteten av ”middagsätandet” respektive ”kvällsmatsätandet”. Av detta skäl utgör de inte element i ett konceptuellt schema på samma sätt som till exempel servitörer eller menyer utan kan snarare noteras som indirekta anaforer av den inferentiella typen. Där dras en slutsats att maten, som i sig själv ingår i det konceptuella schemat, fungerade som någons middag eller kvällsmat eller ingick som en sekvens i den sociala händelsen av ”middagsätandet”/”kvällsmatsätandet”. Antagligen kan den typen av anafor uppfattas som kulturbunden, eftersom det inte är lika självklart och stereotypt i alla samhällsgrupper vilka måltider som brukar ätas på restauranger på stan. Dessutom bestämde sig en student att använda en sådan fras med substantivet i naken form:

(330) Efter <u>middag</u> manen vill betala. (I4)

Antal och andelar kontexter för indirekta och direkta anaforer i de analyserade texterna och antal och andelar definita nominalfraser använda av studenter i dessa kontexter presenteras i Tabell 15:

Informant	Indirekta anaforer						Direkta anaforer, koreferens				Antal NP
	Kont.	% alla NP	defNP	% defNP	Överanv.	Poss.	Kont.	% alla NP	defNP	% defNP	
I1	7	17,5 %	6	85,7 %	1	0	22	55,0 %	22	100,0 %	40
I2	7	15,2 %	6	85,7 %	0	1	20	43,5 %	19	95,0 %	46
I3	2	5,6 %	1	50,0 %	1	0	20	55,6 %	20	100,0 %	36
I4	5	13,2 %	1	20,0 %	0	0	22	57,9 %	19	86,4 %	38
I5	6	14,0 %	5	83,3 %	0	0	21	48,8 %	19	90,5 %	43
I6	3	8,1 %	3	100,0 %	0	1	14	37,8 %	14	100,0 %	37
I7	5	10,0 %	3	60,0 %	0	1	22	44,0 %	20	90,9 %	50
I8	8	15,4 %	7	87,5 %	0	3	26	50,0 %	24	92,3 %	52
I9	2	8,7 %	1	50,0 %	1	0	10	43,5 %	9	90,0 %	23
I10	6	13,3 %	5	83,3 %	0	4	22	48,9 %	21	95,5 %	45
Alla inf.	51	12,4 %	38	74,5 %	3	10	199	48,5 %	187	94,0 %	410

Tabell 15: Resultat i studentexterna

Det syns tydligt i tabellen att andelen kontexter för direkt anafor framstår som mer stabil och jämn bland alla informanter medan andelen kontexter för indirekt anafor är oregelbunden. Det fanns fler kontexter för direkta än indirekta anaforer i de korta texterna skrivna av studenterna. Detta kan delvis förklaras med uppgiftens karaktär. Studenterna fokuserade nämligen på att betrakta beskrivningar av separata bilder lite var för sig. Detta resulterade i att i beskrivningar av nya bilder upprepade de samma substantiv, framför allt sådana som *paret, kvinnan, mannen, servitören, restaurangen*, upprepade gånger. Man kan dessutom observera att informanterna valde definita nominalfraser till och med i kontexter för indirekta anaforer som tränas som mönsterfall och ofta uppfattas som enklare inte alltid. I de flesta avvikande fall använde de nakna former, till exempel:

(331) Det finns en kvinna och en man som gick in i restaurangen. De pratar med en servitör som har ingen hår och alla är snyggklädda. […] Servitör har något hängande på armen. (I2)
(332) En man kommer till en restaurangen med sin fru. […] Manen och kvinna sitter vid bordet och servitören tar han om de. (I4)
(333) De beställer mat. Först dricker de champagne och sedan får de mat. (I9)

I bara ett fall använde sig en av studenterna av ett substantiv med obestämd artikel:

(334) Till vänster finns det en kvinna som är kladd i en fin tröja och ganska lång kjol. Hon ha en liten väska också. Till höger finns det hennes man som har en kostym på sig. […] en man och hans fru är ganska långa och ljushåriga. (I7)

Ändå är andelen definita fraser i kontexter för direkta anaforer (48,5 %) mycket högre än för de indirekta (12,4 %). Bland de indirekta anaforerna var sådana som gällde kroppsdelar inte bara mest frekventa (11 sådana exempel), i dessa fall valdes bara definita nominalfraser. För substantiv som associerades med det konceptuella restaurang-schemat, vars användning framkallades av den tecknade historians ämne, var

studenternas svar inte så koherenta och enstämmiga. Fraser som bedömdes som avvikande (ungefär en fjärdedel av fraserna i kontexter för indirekta anaforer) utgjorde i de flesta fall nakna substantiv. Detta kan tolkas antingen så att studenterna inte kände igen kontexten för det indirekt anaforiska bruket av definit fras eller att de förstod frasens betydelse men inte uttryckte det med en ekvivalent form. Bortfall av den bestämda slutartikeln och underanvändning av artiklar överhuvudtaget observerades också hos polska inlärare i bland annat Erikssons och Wijk-Anderssons (1988) studie (se 4.2.2.1). Förutom detta borde man lägga märke till fraser med possessiva pronomen, som egentligen utgör nästan en tredjedel av alla definita fraser i kontexter för indirekta anaforer. Om det i undersökningen bara räknades fraser med substantiv med bestämdartikel och om fraser med possessiva pronomen uteslöts från kontexterna, skulle andelen definita fraser minska från 74,5 % till 68,8 %. Det var intressant att upptäcka att indirekta anaforer dök upp i studenternas texter inte bara i anknytning till själva restaurang-schemat utan också till andra koncept som kortbetalning eller i kontexter som uttrycker ägande respektive tillhörande vilket visade sig koherent med informanternas mest frekventa förklaringar i det grammatiska testet.

6.3. Sammanfattning

De inledande undersökningarnas resultat bidrar till att bedöma informanternas allmänna nivå angående såväl deras kunskaper om bruk av olika typer av nominalfraser som dess betydelse. De gav också en generell bild av hur de använder indirekta anaforer i fritt skrivna texter.

Såväl det grammatiska testet som de korta texterna bekräftar att indirekta anaforer utgör en nyanserad, oenhetlig kategori, också ur inlärarspråkets perspektiv. Studenterna visar sig ha behärskat det direkt anaforiska bruket av bestämd form rätt väl medan det indirekta bruket framstår som mindre stabilt. Användning av bestämd form identifierades betydligt bättre i fraser som refererade till kroppsdelar. Det framgår i undersökningarna att studenterna vid formvalet använde sig av sina kunskaper om stereotypa element, rekvisita och scenografi av vissa händelser eller platser. Kunskapen om det konceptuella, mentala

schemat och identifikationen av relationer i detta schema påverkade studenternas val till det bättre. Relationer mellan *trigger* och anaforer som gäller tillhörande och ägande framstår som en annan faktor som inlärare beaktar vid formvalen. Särskilt i dessa kontexter var det vanligt att informanterna använde fraser med possessivt pronomen som ett alternativ för substantivets bestämda form.

Studierna som genomförs i en större skala, som beskrivs i nästa två kapitel, omfattar också ett grammatiskt test, där val av fraser i kontexter för indirekta anaforer granskas, och analys av längre studenttexter.

7. Indirekta anaforer i svenska nyhetstexter

Indirekta anaforer som antecedentlösa definita nominalfraser har starka relationer till element som redan tidigare nämnts i texten och kan förväntas förekomma i korta, koncisa och informationstäta texter (M. Schwarz 2000: 114). Med hänsyn till detta samlades korta svenska nyhetstexter i en del av undersökningen. Baserat på det samlade materialet konstruerades ett grammatiskt test som innehåll lucktexter. Med hjälp av testet undersöktes vilka typer av nominalfraser som väljs av inlärarna i kontexter för indirekta anaforer samt vilka relationer mellan anaforer och deras *triggers* som påverkar deras val och valets svårighetsnivå.

Materialet omfattar korta nyhetstexter som slumpmässigt valdes från två stora svenska dagstidningarnas webbsidor: Göteborgs-Posten (http://www.gp.se/, vidare: [GP]) och Dagens Nyheter (http://www.dn.se/, vidare: [DN]). Sammanlagt samlades 28 texter med en medellängd på 300–400 ord under en vecka i mars 2015. I 19 av 28 texter hittades 71 exempel på indirekta anaforer i form av nominalfraser med substantiv med bestämd slutartikel. Indirekta anaforer i form av pronomen eller nominalfraser med possessivattribut excerperades inte ur texterna. Alla nyhetstexterna i det analyserade materialet samlas i Bilaga 3.

Nyhetsfragmenten och de identifierade exempel på indirekta anaforer var mycket varierade. Ibland hittades bara enstaka indirekta anaforer i hela texten:

(335) I ett annat uppmärksammat, ännu större mål, med 68 målsägande, har åklagaren valt att tala om virtuella våldtäkter i fall där den åtalade genom hot förmått flickorna att genomföra penetrerande sexuella handlingar på sig själva. (GP)

I andra fall var fragmenten däremot mycket längre och mer komplexa och samtidigt var de indirekta anaforerna oftast var förknippade med samma ämne, samma *trigger* eller fungerade som *trigger* för ytterligare anaforer. I exempel 336 nedan öppnar *hovrätten* ett konceptuellt schema som omfattar sådana element som *domen, åklagaren, försvaret, gärningsmannen* och *påföljden.* Verbet *dödade* motiverar bruket av den

bestämda formen av substantiven *offret, gärningsmannen, hammaren* och *kniven.* De två sista substantiven som indirekta anaforer av den semantiska typen har sina *triggers* i verben *slog* och *högg:*

(336) Hovrätten skärper straffet för den 25-åriga kvinna i Askersund som dödade och styckade en 22-årig kärleksrival i somras. Syftet var att skada och skrämma henne – den förklaringen accepterade tingsrätten i domen i december. Åklagaren hade yrkat på livstids fängelse, men tingsrätten gav 25-åringen 16 år för mord med likgiltighetsuppsåt. Bakgrunden var ett svartsjukedrama. 25-åringen åkte till sin förre pojkväns lägenhet, där 22-åringen övernattat, och överrumplade henne först med hammarslag i trappuppgången. […] Enligt psykiatrisk expertis som undersökt 25-åringen har hon ibland svårt att förstå konsekvenserna av det hon gör. Själv förklarade hon att hade ställt in sig på att offret skulle svimma. […] Åklagaren, som yrkat på livstids fängelse för överlagt mord, överklagade domen till hovrätten. Även försvaret överklagade domen, eftersom man ansåg att kvinnan bara borde ha dömts för misshandel, samt för att ha styckat kroppen. Göta hovrätt gick på onsdagen på åklagarens sida och skärpte straffet till livstids fängelse. Hovrätten underkänner helt resonemanget om att det inte varit uppsåtligt dödande: ”Hovrätten anser att gärningsmannens faktiska handlande före, under och efter händelsen visar att hon dödade offret med direkt uppsåt (avsiktsuppsåt) och att dödandet var planerat. Gärningsmannen ville att hovrätten skulle frikänna henne från ansvar för mord och endast döma henne för misshandel och brott mot griftefriden. Hovrätten godtar dock inte gärningsmannens uppgifter om att hon inte förstod att offret kunde dö när hon slog med hammaren och högg med kniven. […] Inte heller det som kommit fram om 25-åringens psykiska läggning påverkar påföljden, enligt hovrätten. Tingsrättens dom i den del som gäller skadeståndet står fast, vilket betyder att 25-åringen ska betala drygt 284 000 plus ränta till den mördade 22-åringens närstående. (DN)

Jämförelse av olika typer av klassifikationer av indirekta anaforer och implicit bestämdhet, som utarbetades med utgångspunkt i Vieiras

(1998: 248–250) sammanställning och presenterades i kapitel 2.3.5, med exempel på indirekta anaforer i det samlade materialet har visat att man kan tillskriva ett exempel ur materialet till nästan alla moment i klassifikationen, vilket presenteras i Tabell 16.

För överskådlighetens skull omfattar tabellen bara exempel på par av *trigger* och anafor som angavs av Vieira (1998: 248ff.) som ett slags mönsterfall samt Clarks (1983), M. Schwarz (2000) och Gardents et al. (2003) typologier som omfattar flest undertyper. I det samlade materialet hittades inga exempel på relationen *set membership*. Inte heller identifierades några exempel på *optional roles*. Inte alla typer av indirekta anaforer av den inferentiella typen hittades i nyhetstexterna.

Associative uses	**a book the author**	**the room the ceiling**	**the wall the building**	**the room the window**	**the room the chandelier**	**a couple the woman**
Clark	?	necessary parts	?	probable parts	inducible parts	set-membership
M. Schwarz	conceptual	semantic	semantic	semantic	semantic/con-ceptual	?
Gardent et al.	thematic	definitional	definitional	definitional	definit./co-particip.	set membership
Exempel från nyhetstexter-na	**flygplanet kaptenen**	**radhuset bakdörren**	**en kattuggla ögonen**	**sjukhuset avdelningarna**	**lägenheten trappuppgån-gen**	**-**

Tabell 16a: Klassifikation av definita fraser enligt Vieira (1998: 248–250) i urval och med tillägg samt med exempel från undersökningsmaterialet

Associative uses	**she was killed the murderer**	**she died the murderer**	**a professor the car**	**an earthquake the suffering people**	**Israel and Egypt the peace agreement**	**last Wednes-day the news**
Clark	necessary roles	optional roles	?	reason/cause/ conseq.	?	?
M. Schwarz	semantic	inferential	inferential	inferential	inferential	semantic/conce-putal
Gardent et al.	thematic	non-lexical	non-lexical	non-lexical	non-lexical	definit./non-lexical
Exempel från nyhetstexterna	**mördades mördaren**	**-**	**patienten kläderna**	**avliden obduktionsre-sultatet**	**-**	**dom skadeståndet**

Tabell 16b: Klassifikation av definita fraser enligt Vieira (1998: 248–250) i urval och med tillägg samt med exempel från undersökningsmaterialet

Genomgången av exempel på indirekta anaforer i det samlade materialet visar dessutom att anaforerna av den typ som ligger mot centrum av M. Schwarz (2000) kontinuum av indirekta anaforer (se 2.3.3), dvs. den schemabaserade konceptuella typen, är mest frekventa. Detta kan ha att göra med att sådana korta nyhetstexter bara beskriver en rums-, tids- och ämnesmässigt begränsad del av verkligheten. En nyhetstext om ett sjukhus har oftast att göra med det som händer på avdelningarna och med patienterna eller läkarna. En rapport om en olyckshändelse informerar oftast om olycksplatsen, orsakerna och offren. Eftersom flera texter i materialet handlar om brott (i ett fall handlar till och med två texter från olika tidningar om samma brott, nämligen ett styckmord i Askersund) och brottslingar som ställs inför rätta förekommer anaforen *åklagaren* 5 gånger och anaforerna *åtalet, rättegången* samt *utredningen* 2 gånger var bland sammanlagt 70 exempel. Det är dessutom vanligt att sådana texter handlar om människor som blivit drabbade av något eller som deltar i någon process – 20 av alla 70 exempel på indirekta anaforer är substantiv som syftar på människor, oftast i olika roller som de spelar inom ett visst konceptuellt schema, såsom den tidigare nämnda *åklagaren* eller *domaren, värden, restaurangägaren, bussföraren, kaptenen, utredarna, bankpersonalen, inbrottstjuven, offret.*

En detaljerad analys av olika typer av indirekta anaforer i materialet och deras relationer med *triggers* följer nedan, begränsad till de 32 exemplen valda för det grammatiska testet och med fokus på inlärarperspektiv.

7.1. Det grammatiska testet

Det grammatiska testet som utarbetades med nyhetsmaterialet som bas var en tvärsnittsundersökning som skulle ge en bild av de polska inlärarnas val av fraser i kontexter för indirekta anaforer. Till testet valdes 14 fragment av de 19 nyhetstexter i vilka exempel på indirekta anaforer hittades. De 5 fragment som utelämnades bedömdes antingen som för svåra för studenterna med tanke på ordförrådet eller innehöll samma typ av fraser som förekom i andra textfragment (flera nyhetstexter rörde sådana ämnen som brott, polisutredningar eller rättegångar och därför upprepade sig fraser såsom *åklagaren, åtalet* m.m.). Ur de utvalda fragmenten

togs 32 exempel på indirekta anaforer bort (det var inte alla indirekta anaforer som identifierades i de 14 fragmenten). Dessutom omfattade lucktestet också 17 ytterligare fraser som skulle fungera som distraktion för informanterna så att de inte skulle direkt se vad som granskas i testet. Luckorna omfattade alltså även exempel på substantiv utan artikel eller med obestämd artikel, i olika funktioner. Studenternas uppgift var att fylla i luckorna med rätt form av det substantiv som uppgavs i parentes bredvid varje lucka med obestämd artikel som en information om substantivets genus. Det fanns inte någon information om vilka former de kunde välja mellan eller om de kunde skriva fler alternativ.

Studenterna skrev testet anonymt på höstterminen läsåret 2015/2016 under lektionstid. Informantgruppen bestod av samma studenter från Institutionen för skandinavistik vid Adam Mickiewicz-universitetet i Poznań som deltog i de inledande undersökningarna ett år tidigare. De studerade i årskurserna 3 (17 studenter) och 4 (5 studenter). I undersökningen deltog också en grupp av modersmålstalare av svenska som kontrollgrupp. De skrev testet anonymt med hjälp av den digitala tjänsten Google Formulär. Gruppen bestod av 20 personer i åldrarna 15 till 72 (genomsnittsåldern var 37), alla identifierade sig själva som modersmålstalare av svenska. Instruktionen för denna grupp skilde sig en aning från den som de polska informanterna fick. Den svenska gruppen ombads nämligen att först skriva den form som passar bäst och om det fanns fler acceptabla möjligheter, skriva dem efter kommatecken. Av detta skäl överskrider summan av svaren i den gruppen 100 % i Tabell 41 där informanternas svar sammanställs. Alternativen som uppgavs gällde inte bara valet mellan bestämd, obestämd eller naken form, utan också valet mellan singular och plural. I enstaka fall uppgav informanterna till och med andra substantiv än dem i parentes (till exempel *ursäkt* vs *förlåtelse* eller *bussföraren* vs *busschauffören*).

Lucktexten med 50 luckor och formerna som togs bort ur originalfragmenten presenteras i Tabell 17:

	Form i originaltexten	**Indirekt anafor:** + / -
(I) Folkbladet Västerbotten kräver att polisen lämnar tillbaka utrustning som tillhört en reporter på tidningen. Kvinnan mördades och polisen beslagtog hennes arbetstelefon och (1) …… (en dator). Folkbladets chefredaktör Anna Lith hänvisar till att tidningen enligt grundlagen är tvungen att skydda (2) …… (en medarbetare) källor. Tidningen uppger att Folkbladet erbjudit polisen att närvara när tidningen först går igenom dator och telefon för att säkra källskyddat material och därefter lämnar sådant ut sådant som polisen bedömer kan vara av intresse för (3) …… (en utredning). Anna Lith förklarar att hon inte har något annat intresse än att (4) …… (en mördare) ska fällas.	dator medarbetarens utredningen mördaren	- - + +
(II) När Farzad Morshedian fick sina hamburgare på McDonald's stod det „blattekille" på (5) …… (ett kvitto). Nu ber (6) …… (en restaurangägare) om (7) …… (en ursäkt), skriver Göteborgs-Posten. Morshedian gjorde sin beställning i drive-in-luckan på McDonald's i Mölndal, söder om Göteborg. Sedan ställde han (8) …… (en bil) på parkeringen, väntade och fick sin mat. Väl hemma upptäckte han att någon gjort noteringen "blattekille" högst upp på kvittot, för att beställaren skulle kännas igen.	kvittot restaurangägaren, ursäkt bilen	+ + - +

	Form i originaltexten	Indirekt anafor: + / -
(III) Polisen i Västmanland tillbakavisar uppgiften om att moskébranden i Eskilstuna startade i en fritös. (9) …… (en förundersökning) pågår fortfarande och (10) …… (en brandorsak) ska inte vara klarlagd, skriverekuriren.se. Moskébranden i området Nyfors inträffade under julhelgen och vid ett möte på måndagen hade kommunpolitiker, polis och medier samlats för att diskutera händelsen. Även räddningstjänsten i Eskilstuna utesluter (11) …… (en fritös) som brandorsak i sin utredning, skriver SVT. Köket är en av de minst brandutsatta platserna i lokalen. Inte heller har man hittat spår efter en brandfarlig vätska som skulle tyda på att det var en inkastad brandbomb som startade (12) …… (en eld).	förundersökningen brandorsaken en fritös elden	+ + - -
(IV) Två före detta handläggare vid Migrationsverket i Malmö ställs på onsdagen inför rätta misstänkta för grovt mutbrott och grovt tjänstefel. Enligt (13) …… (ett åtal) har männen tjänat drygt 600 000 kronor genom att sälja falska pass till flyktingar, men verksamheten tros ha gett ännu större förtjänst. Mellan 50 000 och 160 000 kronor ska (14) …… (ett pris) ha varit när de två tidigare handläggarna, 52 respektive 47 år gamla, sålde (15) …… (ett paket) av förfalskade bulgariska pass och identitetshandlingar till (16) …… (en person) som kommit till Sverige, många av dem flyktingar från Afrika och Mellanöstern. Männen förnekar brott och 52-åringens försvarare Leif Silbersky har tidigare sagt att hans klient kommer att ge sin förklaring till vad som hänt under (17) …… (en rättegång), som förväntas pågå till den 15 april.	Åtalet priset ett paket personer rättegången	+ + - - +

	Form i originaltexten	Indirekt anafor: + / -
(V) Just nu pågår häktningsförhandlingarna mot de två bröder födda 1992 och 1993 som anhållits misstänkta för att ha mördat två män i 20-årsåldern och 18-årig kvinna i Uddevalla natten mot (18) …… (en lördag). (19) …… (en åklagare) hävdar att man kan knyta dem till mordplatsen och tidpunkten för (20) …… (ett mord) med hjälp av deras mobiler. Enligt medier på plats yrkade åklagaren omgående på att förhandlingen skulle hållas bakom lyckta dörrar, vilket betyder att den blir sekretessbelagd och att åhörare får lämna lokalen till dess (21) …… (en domare) beslutar om det blir häktning eller inte.	lördagen, åklagaren mordet domaren	+ - + +
(VI) Ho-ho, vilken härlig historia med lyckligt slut. Oväsendet från skorstenen i huset på Stenevad i Uddevalla visade sig vara en fastkilad kattuggla. Efter en lyckad räddningsaktion på tre timmar vilar hon nu ut på Fågelcentralen i Göteborg. – Det gick inte att få ut den genom (22) …… (en kamin), då hade vi varit tvungna att stycka stackaren, säger Jonas Sjö en av (23) …… (en sotare). Därefter lämnades ugglan över till Djurens vänner som transportade den till smådjurskliniken i Uddevalla. – Vi spolade ur (24) …… (ett öga) så gott vi kunde och matade den med kattmat, säger Yvonne Hasselberg sköterska på smådjurkliniken.	kaminen sotarna ögonen	+ - +

	Form i originaltexten	Indirekt anafor: + / -
(VII) I måndags kväll fick Henrik Gustafsson, säkerhetssamordnare i Partille kommun, ett alarmerande samtal från Sävedalen. En man i 70-årsåldern hade enligt telefonören vid flera tillfällen blivit besökt av påstridiga kringresande hantverkare. Hantverkarna började mer eller mindre på eget bevåg		
göra jobb på såväl (25) …… (ett tak)	taket	+
som (26) …… (en fasad). Från samma	fasaden	+
område i Sävedalen har det kommit ytterligare (27) …… (en polisanmälan) under	en polisanmälan	-
veckan. Det handlar om en äldre kvinna som på onsdagen dök upp på banken i sällskap		
med två yngre män. (28) …… (en	bankpersonalen	+
bankpersonal) kontaktade polisen, som fick veta att kvinnan erbjudits ”en husbesiktning”, tackat nej men ändå fått en mängd hantverksjobb utförda.		
(VIII) Minst ett skott avlossades, säger Per-Anders Aronsson, inre befäl vid Boråspolisen. (29) …… (ett vapen) avfyrades i	vapnet	+
samband med (30) …… (ett bråk), men det är inte känt om det är någon av de anhållna som avlossat skott.	ett bråk	-
(IX) Miljön i lägenheterna riskerar (31) …… (en hyresgäst) hälsa. Miljöförvaltningen riktar skarp kritik och kräver att (32)	hyresgästernas	+
…… (en värd) rättar till missförhållandena.	värden	+

	Form i originaltexten	Indirekt anafor: + / -
(X) En person fördes med ambulans till sjukhus efter att en spårvagn krockat med en buss på Drottningtorget. Enligt SOS Alarm fördes (33) …… (en person) med ambulans till sjukhus. Polisen uppger för GP att det var (34) …… (en bussförare). Ytterligare tre personer fick lättare skador. Men av de materiella skadorna att döma tycks (35) …… (en vagn), av fortfarande oklar anledning, ha kört in i bussen bakifrån på hållplatsen. Rökutveckling uppstod, men skadorna är begränsade. Det måste dock ha blivit en rejäl och chockartad smäll för (36) …… (en passagerare), särskilt för dem som var långt bak i bussen.	en person bussföraren vagnen passagerarna	- + - +
(XI) Efter mordet åkte 25-åringen fram och tillbaka mellan (37) …… (en lägenhet) i Askersund och sitt hem flera gånger. Till slut fick hon med sig en såg. Med den styckade hon (38) …… (en kropp) och lade (39) …… (en del) i plastpåsar som hon gömde.	lägenheten kroppen delarna	- + +
(XII) Sjukhuset kan inte själva analysera Clostridium Difficile för att snabbt se om det pågår smittspridningar på (40) …… (en avdelning). I dag måste Sahlgrenska skicka (41) …… (ett prov) till Örebro där de testas och sedan skickas tillbaka. Clostridium Difficile drabbar framför allt äldre och svaga patienter som genomgått (42) …… (en antibiotikabehandling) som slagit ut tarmens försvar.	avdelningarna proverna en antibiotikabehandling	+ + -

	Form i originaltexten	Indirekt anafor: + / -
(XIII) En familj i Tuve slog larm om inbrott i (43) …… (ett radhus). Efter fem timmar hade fortfarande ingen (44) …… (en polispatrull) kommit på onsdagskvällen. Sofia berättar att när hennes mamma kom hem från jobbet på onsdagseftermiddagen upptäckte hon att det hade varit inbrott i radhuset i Tuve. (45) …… (ett fönster) på framsidan var uppbrutet. - När mamma gick in såg hon att även (46) …… (en bakdörr) var uppbruten. Då ringde hon direkt till pappa och därefter till polisen. Det var början på en lång och oviss väntan i det kaos som (47) …… (en inbrottstjuv) åstadkommit.	radhuset polispatrull ett fönster bakdörren inbrottstjuven	+ - - + +
(XIV) Utvisningen i tisdags ska ha gått lugnt till fram till att de kommit ombord flygplanet, ett passagerarplan från Turkish Airlines på väg till Istanbul. När mannen skulle sättas i (48) …… (en flygstol) uppstod tumult, enligt Johan Mellbring, chef på Kriminalvårdens transportenhet. – Han ville prata med (49) …… (en kapten) och inte sitta still, säger han. Då ska (50) …… (en kabinpersonal) ha blivit orolig för att genomföra flygningen med mannen ombord, och framfört detta till Kriminalvården, enligt Gisle Dueland, marknadschef för Turkish Airlines i Stockholm.	en flygstol kaptenen kabinpersonalen	- + +

Tabell 17: Det grammatiska testet baserat på nyhetstexterna

Det var påfallande att studenterna fortfarande hade vissa problem med substantivböjning, trots att det var formvalet och inte formbildningen som analyserades i undersökningen. Informanterna i årskurs 3 läm-

nade sådana svar som **fönstrarna* (i lucka 45) eller **polisanmälaner och *polisanmälanen* (i lucka 27) och en informant i årskurs 4 bildade substantivformen **polisanmäler*.

I analysen framgår det tydligt att svaren som lämnades av informanter på den lägsta nivån är mycket diversifierade, att deras val inte är enhälliga. I vissa fall omfattade variationerna i gruppen till och med fem olika former, till exempel *ögonen, ögat, ett öga, ögon, öga* i lucka 24, *hyresgästernas, hyresgästens, hyresgästers, en hyresgäst, hyresgäst* i lucka 31 eller *avdelningen, avdelningarna, en avdelning, avdelningar, avdelning* i lucka 40. Det enda fallet när alla informanter i denna grupp lämnade samma svar är *bakdörren* i lucka 46. Informanterna i årskurs 3 överanvände substantivets nakna former, vilket är ett typiskt drag hos inlärare med artikellösa modersmål och på lägre kunskapsnivåer (jfr Eriksson & Wijk-Andersson 1988, Axelsson 1994, Nyqvist 2013a). Svaren som lämnades av studenterna i årskurs 4 (masterstudenter) framstår däremot som betydligt enhetligare och stabilare. Det högsta antalet av formvariationer är 3 och gäller 7 exempel på indirekta anaforer: *taket, taken, tak* i lucka 25, *fasaden, fasaderna, fasad* i lucka 26, *hyresgästernas, hyresgästens, hyresgästers* i lucka 31, *värden, värdarna, värdar* i lucka 32, *bussföraren, en bussförare, bussförare* i lucka 34, *avdelningen, avdelningarna, en avdelning* i lucka 41 och ett *prov, prov, proven* i lucka 41. Helt enhälliga svar noterades i 12 fall av alla 32 indirekta anaforer. I kontrollgruppen som bestod av modersmålstalare av svenska var definita nominalfraser (i form av fraser med bestämd slutartikel eller possessiva/possessiva reflexiva pronomen) domineran-de i kontexter där definita nominalfraser förekom i originaltexten och nakna former förekom marginellt.

Informanternas val bedömdes inte som korrekta eller inkorrekta utan bara som sammanfallande eller icke sammanfallande med originaltexterna. Modersmålstalarnas svar visade att det fanns sådana exempel och kontexter där flera alternativ var möjliga, med avseende på såväl av species som numerus, vilket innebar vissa betydelse- eller funktionsskillnader:

> Minst ett skott avlossades, säger Per-Anders Aronsson, inre befäl vid Boråspolisen. (29) <u>Vapnet/vapen/ett vapen</u> avfyrades

i samband med ett bråk, men det är inte känt om det är någon av de anhållna som avlossat skott. (GP)
Sjukhuset kan inte själva analysera Clostridium Difficile för att snabbt se om det pågår smittspridningar på (40) avdelningarna/avdelningen/en avdelning. (GP)

I lucka 29 kan formen *vapnen* interpreteras som indirekt anafor med sin *trigger* i *ett skott avlossades*, formerna *vapen* och *ett vapen* kan tolkas som specifik indefinit betydelse, och med hjälp av frasen *ett vapen* kan man uttrycka att det bara handlade om ett stycke vapen. Liknande tolkningar kan formuleras för svar som lämnades för lucka 40, där frasen *en avdelning* kan tolkas som *en av sjukhusets avdelningar*.

I Tabell 18–38 presenteras andelar definita nominalfraser som används i kontexter som identifierades som indirekta anaforer och där definita nominalfraser förekom i de samlade nyhetstexterna. Som definita nominalfraser räknade jag såväl fraser med substantiv med bestämd slutartikel som med possessiva och possessiva reflexiva pronomen (till exempel: *radhuset, deras radhus, sitt radhus* i lucka 43). Som en grupp räknades substantiv i olika numerus (till exempel *ögonen, ögat* i lucka 24) eller sådana fall där de svenska informanterna använde sig av andra substantiv (till exempel *elden, branden* i lucka 12). I de fall där modersmålstalare av svenska som hade till uppgift att även skriva flera möjliga alternativ räknades de former som de uppgav som sina första val. I tabellerna använder jag mig av beteckningar ÅK 3 och 4 för de respektive årskurserna och MSV för kontrollgruppen av svenska modersmålstalare. Med tanke på gruppernas olika storlek presenterar jag resultaten i procent för tydlighets skull.

Resultaten i denna del av undersökningen är koherenta med resultaten från det grammatiska testet i den inledande undersökningen i det att informanterna utan större problem och tvekan identifierar meronymer som indirekta anaforer av den semantiska typen (se M. Schwarz 2000: 106). Clark (1983: 415) skiljer mellan obligatoriska, möjliga och härledbara delar medan Winston et al. (1987: 421) formulerar en lista över sex typer av meronymer baserad på sådana faktorer som funktionalitet, separerbarhet och homeomeri. Det visar sig att sådana interna skillnader inom den meronymiska typen också återspeglas i informanternas val. Resultaten för indirekta anaforer av denna typ visar att faktorerna som

påverkar formvalet mest är delens oskiljbarhet och obligatoricitet (eller snarare kanonicitet, se Winston et al. 1987: 21).

De högsta resultaten gällande överensstämmelse med originaltexten noterades bland studenterna för substantivet *bakdörren* i lucka 46 (som dessutom var det enda för vilken alla studenter i årskurs 3 enhälligt valde samma form):

> Sofia berättar att när hennes mamma kom hem från jobbet på onsdagseftermiddagen upptäckte hon att det hade varit inbrott i radhuset i Tuve. Fönstret på framsidan var uppbrutet. – När mamma gick in såg hon att även (46) bakdörren var uppbruten. (GP)

	Definit nominalfras
ÅK 3	100 %
ÅK 4	100 %
MSV	95 %

Tabell 18: Resultat för lucka 46

I modersmålstalarnas svar förekom formen *en bakdörr* hos 3 informanter som en alternativform och i ett fall lämnades den i formuläret som det enda svaret. Man kan anta att informanter som valde formen med obestämd artikel snarare syftade på *en av bakdörrarna* i hela radhuset och inte som bakdörren till ett av de sammanbyggda husen. Paret *radhuset*/*bakdörren* kan jämföras med Clarks (1983: 415) *the room*/*the ceiling* som ett exempel på obligatoriska, kanoniska delar.

I den inledande undersökningen identifierade studenter kroppsdelar som indirekta anaforer i betydligt högre grad än i andra exempel och förklarade sina val med att konstatera att kroppsdelen ifråga ”tillhör” en person eller att ”kroppsdelar vanligtvis nämns i bestämd form”. I undersökningen baserad på nyhetstexterna fanns också ett exempel på en meronymirelation som avser kroppsdelar:

> Därefter lämnades ugglan över till Djurens vänner […] – Vi spolade ur (24) ögonen så gott vi kunde och matade den med kattmat. (GP)

Definit nominalfras	
ÅK 3	76 %
ÅK 4	80 %
MSV	100 %

Tabell 19: Resultat för lucka 24

Alla modersmålstalare av svenska valde en definit nominalfras, skillnaderna gällde bara val av numerus (2 informanter lämnade svar med två alternativ) eller val mellan formen med bestämd slutartikel eller possessivt pronomen (*ögat* vs *dess öga*). En informant använde sig av talspråksformen *ögona*. Andel studenter som för denna lucka valde en definit nominalfras i enighet med originaltexten var relativt hög. Orsaken till att resultaten inte var så enhälliga som i den inledande undersökningen ligger förmodligen i att den exakta identifieringen av referenten inte är möjlig i fallet *öga* på samma sätt som i fallen *huvudet* eller *hjärtat.* Fraser som refererar till kroppsdelar är däremot ett ofta förekommande exempel på bruk av definita nominalfraser när den exakta identifieringen är mindre viktig (se SAG 3 1999: 157).

I jämförelse med exemplen som innehåller lucka 46 och 24 är skillnaderna i studentsvaren för lucka 40 tydliga:

> Sjukhuset kan inte själva analysera Clostridium Difficile för att snabbt se om det pågår smittspridningar på (40) avdelningarna. (GP)

Definit nominalfras	
ÅK 3	53 %
ÅK 4	80 %
MSV	95 %

Tabell 20: Resultat för lucka 40

I originaltexten användes bestämd form pluralis, i informanternas svar var bestämd form singularis mer frekvent i alla tre grupper. En informant med svenska som modersmål lämnade svaret *en avdelning.* Denna form förekommer också bland svaren från studenter i årskurs 3 (4 svar) och årskurs 4 (1 svar, det vill säga det enda avvikande svaret). Fyra studenter i årskurs 3 valde former utan bestämd slutartikel, *avdelningar* respektive *avdelning.* I de polska inlärarnas svar, särskilt hos dem på lägre nivå, identifierades relationen mellan *sjukhuset* och *avdelningarna* inte på samma sätt som relationen mellan *radhuset* och *bakdörren* eller *ugglan* och *ögonen.* Detta exempel kan jämföras med Clarks (1983: 415) *probable parts* som *the room/the windows*. Trots att man kan föreställa sig fönstren som en stereotyp del av ett rum, ”finns det ingen garanti att rummet har fönster” (Clark 1983: 416, min översättning). På samma sätt fungerar avdelningar som en stereotyp enhet inom sjukhuset, men man kan föreställa sig ett sjukhus med en annorlunda organisationsstruktur.

Ett intressant exempel utgör fragmentet som innehåller lucka 39:

> Efter mordet åkte 25-åringen fram och tillbaka mellan lägenheten i Askersund och sitt hem flera gånger. Till slut fick hon med sig en såg. Med den styckade hon kroppen och lade (39) delarna i plastpåsar som hon gömde. (GP)

Definit nominalfras	
ÅK 3	53 %
ÅK 4	60 %
MSV	90 %

Tabell 21: Resultat för lucka 39

I det citerade nyhetsfragmentet handlar det om kroppsdelar (en informant från kontrollgruppen lämnade till och med svaret *(kropps) delarna* men med en annorlunda tolkning som står i motsats till begreppet *inalienable possession*. I kontrollgruppen uppgav 2 informanter svaret *delar.* Det förekom också hos de polska informanterna i årskurs 3 (2 personer). Den mest frekventa avvikande formen var *en del* (2 personer i årskurs 4, alltså alla de avvikande svaren i denna grupp, och

6 personer i årskurs 3). Det är alltså påtagligt att det finns skillnader i resultat för delar som kan beskrivas som kanoniska än för dem som uppfattas som mer tillfälliga och mindre självklara.

I det samlade materialet finns också ett exempel på indirekt anafor av den lexikaliska/tematiska semantiska typen som baseras på verbsemantiska tematiska roller, till exempel instrument:

> Minst ett skott avlossades, säger Per-Anders Aronsson, inre befäl vid Boråspolisen. (29) Vapnet avfyrades i samband med ett bråk, men det är inte känt om det är någon av de anhållna som avlossat skott. (GP)

	Definit nominalfras
ÅK 3	47 %
ÅK 4	80 %
MSV	75 %

Tabell 22: Resultat för lucka 29

Verbet *avlossades* fungerar här som *trigger* för frasen *vapnet*. Kontrollgruppens svar för lucka 29 skilde sig från formen i originaltexten (det var till och med ett av de exempel i denna grupp där det noterades flest svar som avvek från nyhetstexterna). Tre informanter valde formen *ett vapen* och två valde formen *vapen.* Olika val betyder alltså olika tolkningar av frasen i denna kontext, specifik indefinit betydelse är ett alternativ för den indirekta anaforiska betydelsen. Formen *vapen* förekommer också i svaren bland studenter i årskurs 3 (6 personer) och årskurs 4 (1 person) och formen *ett vapen* i svaren bland studenter i årskurs 3 (3 personer).

Det förekom i materialet exempel på sådana indirekta anaforer vars relationer till *triggers* också kan beskrivas som semantiska, men det handlar varken om meronymi eller verbsemantik/tematiska roller. Gardent et al. (2003) kallar dem för *individual/attribute* och placerar bland *definitional bridging relations.* Även Winston et al. (1987: 426f.) påstår att andra semantiska relationer såsom bland annat *attribution* ofta blir förväxlade med de meronymiska relationerna. Sådana relationer

avser ändå det som Maciejewski beskriver som ”objektstereotyp”, alltså ”kunskap om objekts typiska egenskap” (Maciejewski 1983: 26, min översättning). Trots att förfalskade pass i exemplet som innehåller lucka 14 har ett pris som sin egenskap kan man inte säga att priset är en del av ett förfalskat pass (jfr Winston et al. 1987: 427).

> Enligt åtalet har männen tjänat drygt 600 000 kronor genom att sälja falska pass till flyktingar, men verksamheten tros ha gett ännu större förtjänst. Mellan 50 000 och 160 000 kronor ska (14) priset ha varit när de två tidigare handläggarna, 52 respektive 47 år gamla, sålde ett paket av förfalskade bulgariska pass och identitetshandlingar till personer som kommit till Sverige, många av dem flyktingar från Afrika och Mellanöstern. (DN)

Definit nominalfras	
ÅK 3	82 %
ÅK 4	80 %
MSV	100 %

Tabell 23: Resultat för lucka 14

I det här fallet var svaren i kontrollgruppen helt enhälliga, det vill säga alla informanter uppgav formen *priset* och ingen av dem föreslog något alternativ. Enstaka informanter bland de polska studenterna lämnade däremot avvikande svar. Den nakna formen *pris* uppgavs av en informant i årskurs 4 och en informant i årskurs 3, 2 informanter i årskurs 3 lämnade också svaret *ett pris*.

I de korta nyhetstexterna fanns det gott om exempel på indirekta anaforer som kan placeras på gränsen mellan de semantiska och konceptuella typerna. Dessa relationer kan inte tolkas enbart utifrån semantiska relationer trots att de också har sina källor i de lexikaliska relationerna. Sådana indirekta anaforer avser snarare vissa element eller roller i associationsschemat, som *sjukhus/läkaren, sjuksköterskan* eller *restaurang/servitören* (se M. Schwarz 2000: 111f., 2007: 10). Gardent et al. (2003) klassificerar sådana exempel som *definitional bridges* av den meronymiska typen, bredvid de sex typerna i Winstons et al. (1987)

klassifikation, nämligen *individual/function,* som till exempel *club*/*the president.* Deras tolkning baseras på ”faktastereotyper”, alltså ”kunskap om typiska situationer, händelser, lägen” (Maciejewski 1983: 26, min översättning). Sådana kontexter innebar sällan större svårigheter och avvikelser i inlärarnas val men det fanns relativt många skillnader i informanternas svar även i denna grupp.

> Utvisningen i tisdags ska ha gått lugnt till fram till att de kommit ombord flygplanet […]. När mannen skulle sättas i en flygstol uppstod tumult […]. – Han ville prata med (49) kaptenen och inte sitta still […]. Då ska (50) kabinpersonalen ha blivit orolig för att genomföra flygningen med mannen ombord […]. (DN)

	Definit nominalfras
ÅK 3	35 % / 88 %
ÅK 4	80 % / 100 %
MSV	100 % / 95 %

Tabell 24: Resultat för lucka 50

I svaren för lucka 49 och 50 är det påtagligt att informanterna ibland valde olika typer av fraser för respektive lucka trots att relationerna mellan *kaptenen* och *flygplanet* samt *kabinpersonalen* och *flygplanet* egentligen kan beskrivas som parallella och anaforerna tillhör samma typ. I gruppen av modersmålstalare av svenska valde alla formen med bestämd slutartikel *kaptenen* för lucka 49, medan en informant bestämde sig för den nakna formen *kabinpersonal* för lucka 50. Tvärtom blev det i gruppen av studenter i årskurs 4. Där valde alla formen *kabinpersonalen* i lucka 50, medan en informant valde den avvikande nakna formen *kapten* för lucka 49. I gruppen av studenter i årskurs 3 var den nakna formen *kapten* det mest frekventa valet för lucka 49, en informant lämnade också svaret *en kapten.* För lucka 50 var svaren däremot annorlunda, bara en informant valde formen *kabinpersonal* och en informant valde formen *en kabinpersonal* som avvek från originaltexten. Sådana skillnader kan man försöka förklara genom att peka på att formen *kaptenen* kan antas vara svårare att bilda för studenter på

lägre kunskapsnivå med hänsyn till att ordet slutar på *-en* som stavas på samma sätt som den bestämda slutartikeln. Dessutom har substantivet *kabinpersonalen* kollektiv betydelse medan substantivet *kaptenen* syftar på en individ.

En parallell situation förekommer när det gäller lucka 34 och 36, nämligen substantiven *bussföraren* och *passagerarna*:

> En person fördes med ambulans till sjukhus efter att en spårvagn krockat med en buss på Drottningtorget. Enligt SOS Alarm fördes en person med ambulans till sjukhus. Polisen uppger för GP att det var (34) bussföraren. Ytterligare tre personer fick lättare skador. Men av de materiella skadorna att döma tycks vagnen, av fortfarande oklar anledning, ha kört in i bussen bakifrån på hållplatsen. Rökutveckling uppstod, men skadorna är begränsade. Det måste dock ha blivit en rejäl och chockartad smäll för (36) passagerarna, särskilt för dem som var långt bak i bussen. (GP)

Definit nominalfras	
ÅK 3	65 % / 88 %
ÅK 4	40 % / 80 %
MSV	75 % / 100 %

Tabell 25: Resultat för lucka 34 och 36

När det gäller det kollektiva substantivet *passagerarna* var de svenska modersmålstalarnas svar enhälliga, medan för lucka 34 valde två informanter frasen med obestämd artikel (*en bussförare* respektive *en busschaufför*). Formen *en bussförare* valde också 2 informanter i årskurs 4 och 1 informant i årskurs 3, dessutom använde sig de polska inlärarna också av den nakna formen *bussförare* (1 informant i årskurs 4 och 5 informanter i årskurs 3). För lucka 36 uppgav en av informanterna i årskurs 4 det avvikande svaret *passagerare* (det var dessutom samma informant som i lucka 34 svarade med den nakna substantivformen). Samma form lämnades också av en informant i årskurs 3. I denna grupp använde sig två informanter av formerna i singularis, alltså *passageraren* (som räknades som svar som inte avvek från originaltexten gentemot dess bestämda karaktär) respektive *en passagerare,* vilket inte riktigt

passar till kontexten med tanke på vad som följer i texten, nämligen ”särskilt för dem som var långt bak i bussen” (min understrykning). Dessutom är det påfallande att andelen svar som stämde överens med originaltexten var lägre bland studenterna på högre nivå.

Så var inte fallet med studenternas svar för lucka 31 och 32:

> Miljön i lägenheterna riskerar (31) hyresgästernas hälsa. Miljöförvaltningen riktar skarp kritik och kräver att en (32) värden rättar till missförhållandena. (GP)

Definit nominalfras	
ÅK 3	47 % / 70 %
ÅK 4	60 % / 80 %
MSV	100 % / 100 %

Tabell 26: Resultat för lucka 31 och 32

För de båda substantiven uppgav de svenska modersmålstalarna formerna med bestämd slutartikel, men en informant skrev också formen *hyresgästers* som alternativ. Detta val kan tolkas som en fras med mer allmän, generisk betydelse. Formen förekommer också frekvent bland de polska informanternas svar (6 studenter i årskurs 3 och 2 studenter i årskurs 4). Plural obestämd form *värdar* uppgavs av de polska studerandena också i lucka 32 (2 studenter i årskurs 3 och 1 student i årskurs 4). Dessutom uppgav studenterna på den lägre nivån formen i singularis med obestämd artikel, nämligen *en hyresgästs* (1 svar) och *en värd* (3 svar), samt den nakna formen *hyresgästs* (2 svar).

Lite förvånande resultat hittades i textfragmentet som innehåller lucka 19 och 21:

> Just nu pågår häktningsförhandlingarna mot de två bröder födda 1992 och 1993 som anhållits misstänkta för att ha mördat två män i 20-årsåldern och 18-årig kvinna i Uddevalla natten mot lördagen. (19) Åklagaren hävdar att man kan knyta dem till mordplatsen och tidpunkten för mordet med hjälp av deras mobiler. Enligt medier på plats yrkade åklagaren omgående på att förhandlingen skulle hållas bakom lyckta dörrar, vilket betyder

att den blir sekretessbelagd och att åhörare får lämna lokalen till dess (21) domaren beslutar om det blir häktning eller inte. (DN)

Definit nominalfras	
ÅK 3	65 % / 18 %
ÅK 4	100 % / 80 %
MSV	100 % / 90 %

Tabell 27: Resultat för lucka 19 och 21

Relationen mellan *häktningsförhandlingarna* och *åklagaren* verkar vara parallell med relationen mellan *häktningsförhandlingarna* och *domaren,* men trots det finns det skillnader i andelar svar i varje grupp, särskilt markant bland studenterna i årskurs 3. I lucka 21 uppgav de svenska modersmålstalarna formerna en *domare* och *domare* (1 informant var), den nakna formen valdes också av en 1 informant i årskurs 4. Denna form var däremot den mest frekventa bland svaren hos studenter i årskurs 3. Den mest sannolika förklaringen är att studenterna på den lägre nivån kunde ha problem med texten med tanke på ordförrådet och tolkade ordet *dess* inte som en del av subjunktionen *till dess* utan som det possessiva pronomenet *dess*, vilket ledde till att de använde former *domare* som en del av frasen *dess domare.* Av detta skäl kan detta exempel inte betraktas som representativt för denna typ av anafor.

Som det tidigare har nämnts, visade sig flera av nyhetstexterna i det samlade materialet rapportera om olika typer av brott. Detta är orsaken till att sådana fraser som bland annat *polisen* eller *ställa inför rätta* fungerar som *triggers* för sådana indirekta anaforer av den konceptuella typen som *utredningen* (lucka 3), *förundersökningen* (lucka 9), *åtalet* (lucka 13) eller *rättegången* (lucka 17):

> Folkbladet Västerbotten kräver att polisen lämnar tillbaka utrustning som tillhört en reporter på tidningen. Kvinnan mördades och polisen beslagtog hennes arbetstelefon och dator. […] Tidningen uppger att Folkbladet erbjudit polisen att närvara när tidningen först går igenom dator och telefon för att säkra källskyddat material och därefter lämnar sådant ut sådant som polisen bedömer kan vara av intresse för (3) utredningen. (GP)

Definit nominalfras	
ÅK 3	88 %
ÅK 4	100 %
MSV	100 %

Tabell 28: Resultat för lucka 17

Polisen i Västmanland tillbakavisar uppgiften om att moskébranden i Eskilstuna startade i en fritös. (9) Förundersökningen pågår fortfarande och brandorsaken ska inte vara klarlagd, skriver ekuriren.se. (DN)

Definit nominalfras	
ÅK 3	76,5 %
ÅK 4	80 %
MSV	90 %

Tabell 29: Resultat för lucka 9

Två före detta handläggare vid Migrationsverket i Malmö ställs på onsdagen inför rätta misstänkta för grovt mutbrott och grovt tjänstefel. Enligt (13) åtalet har männen tjänat drygt 600 000 kronor genom att sälja falska pass till flyktingar, men verksamheten tros ha gett ännu större förtjänst. […] Männen förnekar brott och 52-åringens försvarare Leif Silbersky har tidigare sagt att hans klient kommer att ge sin förklaring till vad som hänt under (17) rättegången, som förväntas pågå till den 15 april. (DN)

Definit nominalfras	
ÅK 3	59 % / 88 %
ÅK 4	100 % / 80 %
MSV	100 % / 95 %

Tabell 30: Resultat för lucka 13 och 17

Andelarna svar som motsvarade de från originaltexterna var i de fyra fallen jämförbara med varandra och är betydligt stabilare än i de exempel som beskrevs som gränsfall. Man kan dessutom se att det till och med i kontrollgruppen uppgavs svar som inte motsvarade dem från originalnyhetstexterna. I de fallen var de avvikande formerna nakna former, alltså *förundersökning* i lucka 9 (2 svar, hos en av de två informanterna med formen *förundersökningen* som alternativ) och *rättegång* i lucka 17 (1 svar). I lucka 3 använde sig en informant från kontrollgruppen av frasen med possessivt reflexivt pronomen, *sin utredning.* Studenterna i årskurs 3 gav de mest varierande svaren, de uppgav också fraserna med obestämd artikel (*ett åtal* – 5 informanter, *en utredning* – 1 informant, *en förundersökning* – 3 informanter i årskurs 3, dessutom uppgavs formen *en förundersökning* också av en informant i årskurs 4).

Analysen av de samlade textfragmenten visar att det är vanligt för indirekta anaforer av den konceptuella typen att anaforens *trigger* öppnar ett helt schema som kan omfatta till och med flera anaforiska uttryck som hänger ihop med varandra eller i sin tur fungerar som *trigger* för nya anaforer. Denna tendens kunde observeras bland annat i exemplet som innehåller lucka 17 där *rättegången* såväl står i relation med uttrycket *ställs inför rätta* som med *åtalet* som är en indirekt anafor. Den illustreras också tydligt av exemplet som innehåller lucka 5, 6 och 8. Där fungerar *McDonald's* som trigger för de definita nominalfraserna *kvittot och restaurangägaren*. Frasen *drive-in-luckan på McDonald's i Mölndal* är i sin tur *trigger* för den definita frasen *bilen,* tillsammans motiverar de dessutom bruket av formen *parkeringen* (om den frasen däremot frågades inte i lucktestet).

> När Farzad Morshedian fick sina hamburgare på McDonald's stod det "blattekille" på (5) kvittot. Nu ber (6) restaurangägaren om ursäkt, skriver Göteborgs-Posten. Morshedian gjorde sin beställning i drive-in-luckan på McDonald's i Mölndal, söder om Göteborg. Sedan ställde han (8) bilen på parkeringen, väntade och fick sin mat. (GP)

Definit nominalfras	
ÅK 3	94 % / 94 % / 94 %
ÅK 4	100 % / 80 % /100 %
MSV	100 % / 100 % / 95 %

Tabell 31: Resultat för lucka 5, 6 och 8

Resultaten i detta exempel är betydligt högre och stabilare i alla informantgrupper. Det var också ett av fragmenten där studenterna i årskurs 3 oftast valde definita nominalfraser i enighet med originalfragmenten. Man kan alltså förvänta sig att indirekta anaforer av sådan typ, med multipla *triggers* eller flera anaforer utlösta av samma *trigger*, lättare kan kännas igen av inlärare. Då framstår nämligen *triggers* och hela konceptuella scheman som mer explicita. I lucka 8 användes förutom formen *bilen* också frasen *sin bil* (3 studenter i årskurs 3 och 3 modersmålstare av svenska). Frasen med possessivt pronomen användes också i lucka 5. Där lämnade 2 modersmålstalare av svenska svaret *hans kvitto.* Det enda svaret i kontrollgruppen som inte stämde överens med originaltexterna var den nakna formen *bil* i lucka 8. Detta bruk kan klassificeras som svagt referentiellt bruk, det som Bolander (2001: 100) kallar för ”lexfraser med specialbetydelse”. *Att ställa bil* är nämligen parallell till *att köpa bil* och *att ha sommarstuga* i hennes exempel.

Som de mest komplicerade i det samlade materialet framstår indirekta anaforer av den inferentiella typen som innebär svåröverskådliga och komplexa relationer mellan *triggers* och anaforerna. Deras tolkning var inte alltid uppenbar för informanterna eftersom deras svar för sådana anaforer var minst enhetliga. Detta gäller inte bara de polska studenternas utan också de svenska modersmålstalarnas val:

> Hantverkarna gjorde ett uselt jobb – och pressade sedan den äldre mannen från Partille att betala en halv miljon kronor. Nu utreds fallet av polisen. […] Hantverkarna började mer eller mindre på eget bevåg göra jobb på såväl (25) taket som (26) fasaden. (GP)

Definit nominalfras	
ÅK 3	59 %/ 53 %
ÅK 4	80 % / 80 %
MSV	70 % / 70 %

Tabell 32: Resultat för lucka 25 och 26

Tolkning av relationen mellan *hantverkarna, taket* (lucka 25) och *fasaden* (lucka 26) är möjlig först tack vare tolkning av relationen mellan *hantverkarna* och huset (som inte nämns explicit i texten) och sedan mellan huset och dess tak och fasad. Som de avvikande formerna uppgavs oftast de nakna formerna *tak* och *fasad* (3 informanter i årskurs 3, 1 informant i årskurs 4 och 6 informanter från kontrollgruppen, de nakna formerna skrevs ibland som ett alternativ). Formerna med obestämd artikel, *ett tak* och *en fasad* förekom också bland svaren – i kontrollgruppen marginellt (1 informant) och bland studenterna i årskurs 3 oftare för substantivet *fasad* (5 informanter) än för substantivet *tak* (4 informanter). Användning av de nakna formerna kan i denna kontext tolkas som svagt referentiellt bruk, uttrycken *göra jobb på tak* och *göra jobb på fasad* tolkades som ”lexfraser med specialbetydelse” (Bolander 2001: 100) precis som fraserna *renovera tak* och *renovera fasad.*

Svaren för lucka 43 var ännu mer avlägsna från originalnyhetsfragmentet:

> En familj i Tuve slog larm om inbrott i (43) radhuset. Efter fem timmar hade fortfarande ingen polispatrull kommit på onsdagskvällen. (GP)

Definit nominalfras	
ÅK 3	53 %
ÅK 4	0 %
MSV	55 %

Tabell 33: Resultat för lucka 43

För denna lucka uppgav alla studenter i årskurs 4 formen *ett radhus*. Formen var också det enda avvikande svaret hos studenterna i årskurs 3 och den uppgavs också av 40 % informanter i kontrollgruppen. För denna lucka uppgavs mest frekvent fraser med possessivt eller possessivt reflexivt pronomen (*sitt radhus* uppgavs av 4 informanter med svenska som modersmål, och då en gång som ett alternativ, och *deras radhus* av 2 informanter med svenska som modersmål och 1 student i årskurs 1). Användning av den bestämda formen av substantivet *radhuset* motiveras bland annat av det faktum att huset tillhör familjen i Tuve (relationen av ägande var en frekvent förklaring för studenternas vals i den inledande undersökningen, se 6.1) och att det är det hus som någon brutit sig in i. Den sistnämnda förklaringen påminner om Gardents et al. (2003) *definitional bridging relations* eftersom det ingår i definitionen av ett inbrott att man olovligt tränger sig in i en lokal, till exempel ett hus. Dessutom kan det i detta fall vara nödvändigt att välja den bestämda formen eftersom man borde dra slutsatsen om att Tuve är en förort där sådana sammanlänkade, förtätade hus är vanliga. En sådan tolkning innebär en gemensam kunskap om omvärlden som avsändaren och mottagaren förfogar över och som inte framgår explicit i texten. Denna tolkning motsvarar snarare Gardents et al. (2003) *non-lexical bridging relations*.

Analys av informanternas svar visar dessutom att det finns en annan faktor som kan påverka inlärarnas val, bortsett från relationen mellan *triggers* och anaforer som beskrivs bland annat i M. Schwarz (2000) typologi. Det observerades nämligen i flera exempel att anaforer och deras *trigger* är morfologiskt besläktade. Det handlar till exempel om anaforer som är sammansättningar och *trigger* (eller dess led ifall det också är en sammansättning) som är sammansättningens led:

> Polisen i Västmanland tillbakavisar uppgiften om att moskébranden i Eskilstuna startade i en fritös. Förundersökningen pågår fortfarande och (10) brandorsaken ska inte vara klarlagd […]. (DN)

Definit nominalfras	
ÅK 3	53 %
ÅK 4	100 %
MSV	100 %

Tabell 34: Resultat för lucka 10

En familj i Tuve slog larm om inbrott i radhuset. […]. Det var början på en lång och oviss väntan i det kaos som (47) inbrottstjuven åstadkommit. (GP)

Definit nominalfras	
ÅK 3	59 %
ÅK 4	60 %
MSV	100 %

Tabell 35: Resultat för lucka 47

> Från samma område i Sävedalen har det kommit ytterligare en polisanmälan under veckan. Det handlar om en äldre kvinna som på onsdagen dök upp på banken i sällskap med två yngre män. (28) Bankpersonalen kontaktade polisen, som fick veta att kvinnan erbjudits ”en husbesiktning”, tackat nej men ändå fått en mängd hantverksjobb utförda. (GP)

Definit nominalfras	
ÅK 3	88 %
ÅK 4	80 %
MSV	100 %

Tabell 36: Resultat för lucka 28

Det gäller också exempel på anaforer som är substantiv avledda från verbet som utgör *trigger*:

> Kvinnan mördades och polisen beslagtog hennes arbetstelefon och dator. Folkbladets chefredaktör Anna Lith hänvisar till att tidningen enligt grundlagen är tvungen att skydda medarbetarens källor. […] Anna Lith förklarar att hon inte har något annat intresse än att (4) mördaren ska fällas. (GP)

Definit nominalfras	
ÅK 3	65 %
ÅK 4	100 %
MSV	100 %

Tabell 37: Resultat för lucka 4

> Just nu pågår häktningsförhandlingarna mot de två bröder födda 1992 och 1993 som anhållits misstänkta för att ha mördat två män i 20-årsåldern och 18-årig kvinna i Uddevalla natten mot lördagen. Åklagaren hävdar att man kan knyta dem till mordplatsen och tidpunkten för (20) mordet med hjälp av deras mobiler. (DN)

Definit nominalfras	
ÅK 3	88 %
ÅK 4	100 %
MSV	100 %

Tabell 38: Resultat för lucka 20

Resultaten för lucka 10, 47, 28, 4 och 20 stämmer överens med originaltexterna i betydligt större grad, det är mest synligt i svaren bland studenter i årskurs 4. I nästan alla de fem exemplen använde de sig enhälligt av definita nominalfraser. Ett undantag utgör lucka 28 som en informant från denna grupp fyllde i med frasen *en bankpersonal* (detta svar uppgavs också av 1 informant i årskurs 3). Eftersom svaret är så avvikande kan man förmoda att informanten inte förstod substantivet som sammanfattningen av personer anställda på banken utan snarare som en banktjänsteman och då vore bruket av substantivets obestämda form berättigat i betydelsen ”någon i personalen”.

Anaforer som är morfologiskt besläktade med sina *triggers* observeras inom olika typer i M. Schwarz (2000) kontinuum. Det finns exempel på den lexikaliska/tematiska semantiska typen (*mördades/mördaren* i lucka 4), den schemabaserade konceptuella typen (*moskébranden/brandorsaken* i lucka 10) eller på anaforer som utgör ett gränsfall mellan

den meronymiska semantiska och den konceptuella typen genom att de uttrycker funktioner i de konceptuella schemana (*inbrott/inbrottstjuven* i lucka 47 eller *banken/bankpersonalen* i lucka 28).

En detaljerad överblick över antal och andelar informantsvar presenteras i Tabell 39-41, separat för varje informantgrupp. I tabellerna presenteras alla svar i det grammatiska testet. Luckorna som avser exempel på indirekta anaforer markeras i blått. I kolumnen till vänster, markerad i grönt, presenteras former som togs bort från de originalnyhetstexterna tillsammans med respektive luckas nummer i det grammatiska testet. Svaren i tabellerna sorterades på så sätt att formen som motsvarar den i originaltexten (om det överhuvudtaget finns en sådan) och dess ekvivalenter, till exempel i annat numerus, med en annorlunda böjning, som en fras med possessivt eller possessivt reflexivt pronomen istället för substantivet med bestämd slutartikel eller som ett annat ord, står längst till vänster. Längst till höger står nakna former (om det fanns sådana bland svaren). Modersmålstalarnas resultat kan ibland ge summan högre än 100 % eftersom informanterna i denna grupp kunde skriva fler möjliga alternativ i det grammatiska testet.

1	dator	dator	16	94,1%	hennes dator	1
2	medarbetarens	medarbetarens	6	35,3%	medarbetarnas	6
3	utredningen	utredningen	15	88,2%	en utredning	1
4	mördaren	mördaren	11	64,7%	en mördare	2
5	kvittot	kvittot	16	94,1%	ett kvitto	1
6	restaurangägaren	restaurangägaren	16	94,1%	en restaurangägare	1
7	ursäkt	ursäkt	14	82,4%	en ursäkt	3
8	bilen	bilen	13	76,5%	sin bil	3
9	förundersökningen	förundersökningen	13	76,5%	en förundersökning	3
10	brandorsaken	brandorsaken	9	52,9%	en brandorsak	4
11	en fritös	en fritös	6	35,3%	fritösen	11
12	elden	elden	16	94,1%	en eld	1
13	åtalet	åtalet	9	52,9%	åtalen	1
14	priset	priset	14	82,4%	ett pris	2
15	ett paket	ett paket	13	76,5%	paketet	3
16	personer	personer	8	47,1%	en person	7
17	rättegången	rättegången	15	88,2%	rättegång	2
18	lördagen	lördagen	9	52,9%	lördag	8
19	åklagaren	åklagaren	11	64,7%	en åklagare	4
20	mordet	mordet	14	82,4%	morden	1
21	domaren	domaren	3	17,6%	domare	14
22	kaminen	kaminen	12	70,6%	en kamin	5
23	sotarna	sotarna	11	64,7%	sotare	6
24	ögonen	ögonen	8	47,1%	ögat	5
25	taket	taket	10	58,8%	ett tak	4
26	fasaden	fasaden	9	52,9%	en fasad	5
27	en polisanmälan	en polisanmälan	7	41,2%	*polisanmälaner	2
28	bankpersonalen	bankpersonalen	15	88,2%	en bankpersonal	1
29	vapnet	vapnet	8	47,1%	ett vapen	3
30	ett bråk	ett bråk	11	64,7%	bråket	6
31	hyresgästernas	hyresgästernas	6	35,3%	hyresgästens	2
32	värden	värden	12	70,6%	en värd	3
33	en person	en person	8	47,1%	personen	9
34	bussföraren	bussföraren	11	64,7%	en bussförare	1
35	vagnen	vagnen	16	94,1%	en vagn	1
36	passagerarna	passagerarna	14	82,4%	passageraren	1
37	lägenheten	lägenheten	7	41,2%	sin lägenhet	1

5,9%									
35,3%	en medarbetares	1	5,9%	medarbetares	4	23,5%			
5,9%	utredningar	1	5,9%						
11,8%	mördare	4	23,5%						
5,9%									
5,9%									
17,6%									
17,6%	en bil	1	5,9%						
17,6%	förundersökning	1	5,9%						
23,5%	brandorsak	4	23,5%						
64,7%									
5,9%			0,0%						
5,9%	ett åtal	5	29,4%	åtal	2	11,8%			
11,8%	pris	1	5,9%						
17,6%	paket	1	5,9%						
41,2%	personen	2	11,8%						
11,8%									
47,1%									
23,5%	åklagare	2	11,8%						
5,9%	mord	2	11,8%						
82,4%									
29,4%									
35,3%									
29,4%	ett öga	1	5,9%	ögon	1	5,9%	öga	2	11,8%
23,5%	tak	3	17,6%						
29,4%	fasad	3	17,6%						
11,8%	*polisanmälanen	1	5,9%	polisanmälan				7	41,2%
5,9%	bankpersonal	1	5,9%						
17,6%	vapen	6	35,3%						
35,3%									
11,8%	en hyresgästs	1	5,9%	hyresgästers	6	35,3%	hyresgästs	2	11,8%
17,6%	värdar	2	11,8%						
52,9%									
5,9%	bussförare	5	29,4%						
5,9%									
5,9%	en passagerare	1	5,9%	passagerare	1	5,9%			
5,9%	en lägenhet	9	52,9%						

38	kroppen	kroppen	14	82,4%	en kropp	3
39	delarna	delarna	8	47,1%	delen	1
40	avdelningarna	avdelningarna	3	17,6%	avdelningen	6
41	proverna	proven	1	5,9%	provet	3
42	en antibiotikabehan-dling	en antibiotikabehan-dling	8	47,1%	antibiotikabehan-dlingar	2
43	radhuset	radhuset	8	47,1%	deras radhus	1
44	polispatrull	polispatrull	16	94,1%	en polispatrull	1
45	ett fönster	ett fönster	7	41,2%	fönstret	8
46	bakdörren	bakdörren	17	100,0%		
47	inbrottstjuven	inbrottstjuven	9	52,9%	inbrottstjuvarna	1
48	en flygstol	en flygstol	6	35,3%	flygstolar	1
49	kaptenen	kaptenen	6	35,3%	en kapten	1
50	kabinpersonalen	kabinpersonalen	15	88,2%	en kabinpersonal	1

Tabell 39: Resultat för det grammatiska testet (nyhetstexterna), årskurs 3

17,6%									
5,9%	en del	6	35,3%	delar	2	11,8%			
35,3%	en avdelning	4	23,5%	avdelningar	3	17,6%	anvdelning	1	5,9%
17,6%	ett prov	8	47,1%	prov	5	29,4%			
11,8%	antibiotikabehan-dlingen	3	17,6%	antibiotikabe-handling	4	23,5%			
5,9%	ett radhus	8	47,1%						
5,9%									
47,1%	*fönstrarna	1	5,9%	fönster	1	5,9%			
			0,0%						
5,9%	en inbrottstjuv	7	41,2%	inbrottstjuv	1	5,9%			
5,9%	flygstolen	10	58,8%						
5,9%	kapten	10	58,8%						
5,9%	kabinpersonal	1	5,9%						

1	dator	dator	5	100,0%							
2	medarbetarens	medarbetarnas	4	80,0%	en medarbetares	1	20,0%				
3	utredningen	utredningen	5	100,0%							
4	mördaren	mördaren	5	100,0%							
5	kvittot	kvittot	5	100,0%							
6	restaurangägaren	restaurangägaren	4	80,0%	restuarangägare	1	20,0%				
7	ursäkt	ursäkt	5	100,0%							
8	bilen	bilen	5	100,0%							
9	förundersökningen	förundersökningen	4	80,0%	en förundersökning	1	20,0%				
10	brandorsaken	brandorsaken	5	100,0%							
11	en fritös	en fritös	3	60,0%	fritösen	2	40,0%				
12	elden	elden	3	60,0%	en eld	2	40,0%				
13	åtalet	åtalet	5	100,0%							
14	priset	priset	4	80,0%	pris	1	20,0%				
15	ett paket	ett paket	2	40,0%	paket	3	60,0%				
16	personer	personer	3	60,0%	en person	2	40,0%				
17	rättegången	rättegången	4	80,0%	rättegång	1	20,0%				
18	lördagen	lördagen	1	20,0%	lördag	3	60,0%	lördags	1	20,0%	
19	åklagaren	åklagaren	5	100,0%							
20	mordet	mordet	5	100,0%							
21	domaren	domare	4	80,0%	en domare	1	20,0%				
22	kaminen	kaminen	3	60,0%	kamin	2	40,0%				
23	sotarna	sotarna	5	100,0%							
24	ögonen	ögonen	4	80,0%	ett öga	1	20,0%				
25	taket	taket	3	60,0%	taken	1	20,0%	tak	1	20,0%	

26	fasaden	fasaden	3	60,0%	fasaderna	1	20,0%	fasad	1	20,0%
27	en polisanmälan	en polisanmälan	3	60,0%	*polisanmäler	1	20,0%	polisanmälan	1	20,0%
28	bankpersonalen	bankpersonalen	4	80,0%	en bankpersonal	1	20,0%			
29	vapnet	vapnet	4	80,0%	vapen	1	20,0%			
30	ett bråk	ett bråk	4	80,0%	bråket	1	20,0%			
31	hyresgästernas	hyresgästernas	2	40,0%	hyresgästens	1	20,0%	hyresgästers	2	40,0%
32	värden	värden	3	60,0%	värdarna	1	20,0%	värdar	1	20,0%
33	en person	en person	2	40,0%	personen	3	60,0%			
34	bussföraren	bussföraren	2	40,0%	en bussförare	2	40,0%	bussförare	1	20,0%
35	vagnen	vagnen	3	60,0%	en vagn	2	40,0%			
36	passagerarna	passagerarna	4	80,0%	passagerare	1	20,0%			
37	lägenheten	lägenheten	1	20,0%	en lägenhet	3	60,0%	lägenheter	1	20,0%
38	kroppen	kroppen	5	100,0%						
39	delarna	delarna	3	60,0%	en del	2	40,0%			
40	avdelningarna	avdelningen	3	60,0%	avdelningarna	1	20,0%	en avdelning	1	20,0%
41	proverna	proven	1	20,0%	ett prov	3	60,0%	prov	1	20,0%
42	en antibiotikabehandling	en antibiotikabehandling	4	80,0%	antibiotikabehandling	1	20,0%			
43	radhuset	ett radhus	5	100,0%						
44	polispatrull	polispatrull	5	100,0%						
45	ett fönster	ett fönster	2	40,0%	fönstret	3	60,0%			
46	bakdörren	bakdörren	5	100,0%						
47	inbrottstjuven	inbrottstjuven	3	60,0%	en inbrottstjuv	2	40,0%			
48	en flygstol	en flygstol	2	40,0%	flygstolen	3	60,0%			
49	kaptenen	kaptenen	4	80,0%	kapten	1	20,0%			
50	kabinpersonalen	kabinpersonalen	5	100,0%						

Tabell 40: Resultat för det grammatiska testet (nyhetstexterna), årskurs 4

1	dator	dator	17	85,0%	hennes dator	1	5,0%	datorn
2	medarbetarens	medarbetarens	10	50,0%	hennes medarbetares	1	5,0%	sin medarbetares
3	utredningen	utredningen	20	100,0%	sin utredning	1	5,0%	
4	mördaren	mördaren	20	100,0%				
5	kvittot	kvittot	19	95,0%	hans kvitto	2	10,0%	
6	restaurangägaren	restaurangägaren	20	100,0%				
7	ursäkt	ursäkt	20	100,0%	förlåtelse	1	5,0%	
8	bilen	bilen	17	85,0%	sin bil	3	15,0%	bil
9	förundersökningen	förundersökningen	19	95,0%	förundersökning	2	10,0%	
10	brandorsaken	brandorsaken	20	100,0%				
11	en fritös	en fritös	5	25,0%	fritösen	16	80,0%	
12	elden	elden	20	100,0%	branden	1	5,0%	en eld
13	åtalet	åtalet	20	100,0%				
14	priset	priset	20	100,0%				
15	ett paket	ett paket	3	15,0%	paketet	7	35,0%	paket
16	personer	personer	14	70,0%	en person	4	20,0%	personerna
17	rättegången	rättegången	19	95,0%	rättegång	1	5,0%	
18	lördagen	lördagen	13	65,0%	en lördag	1	5,0%	lördag
19	åklagaren	åklagaren	20	100,0%			0,0%	
20	mordet	mordet	16	80,0%	morden	4	20,0%	
21	domaren	domaren	18	90,0%	en domare	1	5,0%	domare
22	kaminen	kaminen	20	100,0%			0,0%	
23	sotarna	sotarna	20	100,0%				
24	ögonen	ögonen	13	65,0%	ögona	1	5,0%	ögat
25	taket	taket	16	80,0%	ett tak	1	5,0%	tak
26	fasaden	fasaden	16	80,0%	en fasad	1	5,0%	fasad
27	en polisanmälan	en polisanmälan	11	55,0%	polisamälningar	4	20,0%	polisanmälan
28	bankpersonalen	bankpersonalen	20	100,0%			0,0%	
29	vapnet	vapnet	15	75,0%	ett vapen	3	15,0%	vapen
30	ett bråk	ett bråk	12	60,0%	bråket	6	30,0%	bråk
31	hyresgästernas	hyresgästernas	15	75,0%	hyresgästens	5	25,0%	hyresgästers
32	värden	värden	20	100,0%	värdarna	1	5,0%	
33	en person	en person	4	20,0%	personen	16	80,0%	
34	bussföraren	bussföraren	12	60,0%	busschauffören	3	15,0%	en bussförare

3	15,0%	en dator	1	5,0%						
1	5,0%	medarbetarnas	5	25,0%	en medarbetares	5	25,0%	medarbetares	5	25,0%
1	5,0%									
1	5,0%									
10	50,0%									
1	5,0%	personen	1	5,0%						
7	35,0%									
1	5,0%									
7	35,0%	dess öga	1	5,0%						
6	30,0%									
6	30,0%									
5	25,0%									
	0,0%									
3	15,0%									
3	15,0%									
1	5,0%									
6	30,0%	en busschauf-för	1	5,0%						

35	vagnen	vagnen	19	95,0%	(spår)vagnen	1	5,0%	
36	passagerarna	passagerarna	20	100,0%				
37	lägenheten	lägenheten	19	95,0%	sin lägenhet	1	5,0%	en lägenhet
38	kroppen	kroppen	20	100,0%				
39	delarna	delarna	17	85,0%	(kropps) delarna	1	5,0%	delar
40	avdelningarna	avdelningarna	7	35,0%	avdelningen	14	70,0%	en avdelning
41	proverna	proverna	3	15,0%	proven	7	35,0%	provet
42	en antibiotika-behandling	en antibiotika-behandling	7	35,0%	antibiotikabe-handlingar	3	15,0%	antibiotikabe-handlingen
43	radhuset	radhuset	6	30,0%	deras radhus	2	10,0%	sitt radhus
44	polispatrull	polispatrull	20	100,0%				
45	ett fönster	ett fönster	12	60,0%	fönstret	12	60,0%	
46	bakdörren	bakdörren	19	95,0%	en bakdörr	4	20,0%	
47	inbrottstjuven	inbrottstjuven	20	100,0%	inbrottstju-varna	2	10,0%	
48	en flygstol	en flygstol	2	10,0%	flygstolen	19	95,0%	
49	kaptenen	kaptenen	20	100,0%				
50	kabinpersonalen	kabinpersona-len	19	95,0%	kabinpersonal	1	5,0%	

Tabell 41: Resultat för det grammatiska testet (nyhetstexterna), kontrollgruppen

1	5,0%								
2	10,0%								
1	5,0%								
4	20,0%	ett prov	1	5,0%	prover	3	15,0%	prov	3
2	10,0%	antibiotikabe-handling	8	40,0%					
4	20,0%	ett radhus	8	40,0%	radhus	1	5,0%		

7.2. Sammanfattning

Tack vare det insamlade materialet kunde det bekräftas att M. Schwarz (2000) typologi som baseras på tyskspråkiga exempel kan tillämpas på exempel excerperade ur svenska texter. 19 av de 28 samlade nyhetstexterna innehöll 71 exempel på nominalfraser med substantiv med bestämd slutartikel med indirekt anaforisk betydelse. Fraserna representerade varje typ i M. Schwarz kontinuum av indirekta anaforer: den semantiska, den konceptuella och den inferentiella typen, tillsammans med gränsfall i form av relationen *individual/function* enligt Gardents et al. (2003) typologi. Eftersom bara ett exempel på indirekta anaforer med källan i verbtematiska roller hittades är det svårt att dra några slutsatser angående just den typen.

Kontrollgruppens deltagande var av stor betydelse. Svar från informanter i denna grupp visade nämligen vilka former som föredras av modersmålstalare i respektive kontext, vilket hjälpte vid bedömning och analys av de polska inlärarnas svar. Detta var särskilt viktigt i sådana fall där till och med modersmålstalarna av svenska uppgav svar som avvek från originaltexten eller där svar som de fyllde luckorna med var mycket varierade.

I det samlade materialet fanns sådana fall där till och med modersmålstalarna använde sig av fraser med nakna substantiv eller obestämd artikel vilket tydde på olika tolkningsmöjligheter. Bruket av nakna substantiv interpreteras oftast som svagt referentiellt bruk av substantiv vilket innebär att de har ”mindre individuativ innebörd” och är typisk för ”mer eller mindre lexikaliserade verbfraser eller prepositionsfraser”, såsom *åka buss, köpa skjorta, ha mössa på sig, byta plats, skriva maskin, röka pipa* (SAG 2 1999: 20). Som sådana lexikaliserade uttryck kan följande fraser identifieras i det grammatiska testet: *ställa bil* (lucka 8), *ge förklaring under rättegång* (lucka 17) eller *göra jobb på tak och fasad* (lucka 25 och 26). Användning av fraser med obestämd artikel analyserades oftast som ett uttryck för specifik indefinit betydelse som ”betecknar en referent som talaren förutsätter existerar” när ”[talaren] vet något om denna referent men utgår samtidigt ifrån att lyssnaren inte kan identifiera referensen” (SAG 3 1999: 172).

Här bör man också tänka på att det finns forskare som till och med uppfattar indefinita nominalfraser som indirekta anaforer (jfr Imrer 2011: 225 och Asher & Lascarides 1998: 83f., M. Schwarz 2000: 67) i sådana meningar som *Jack was going to commit suicide. He got a rope.* eller *John was murdered yesterday. A knife lay nearby.* I avhandlingen begränsas analyserna bara till de definita nominalfraserna eftersom jag använder mig av M. Schwarz (2000) definition på indirekta anaforer i avhandlingen. Dessutom kan tolkning av sådana frasers funktion och betydelse vara mångtydig och man kan inte kontrollera om informanterna uppmärksammade de särskilda relationerna mellan *triggers* och anaforerna (eller om de överhuvudtaget uppmärksammade *triggers* i texten) i det grammatiska testet.

8. Indirekta anaforer i studentuppsatser

Analys av studentuppsatser utgör en väsentlig del av undersökningarna. Det var studenterna själva som valde vad de ville skriva om, hur de strukturerade sina texter, vilka ord de använde och vilka fraser de bildade. Man kan av detta skäl anta att de valt sådana ord, fraser och strukturer som de själva trott att de har bemästrat bäst.

I de analyserade studenttexterna söktes både exempel på igenkända indirekta anaforer och exempel på kontexter för indirekta anaforer där studenterna inte använde sig av definita nominalfraser, alltså kontexter som inte kändes igen av studenterna som indirekta anaforer, samt exempel på övergeneralisering av regler för bruk av substantiv med bestämd slutartikel i kontexter som av studenterna tolkades som kontexter för indirekta anaforer. Den kvalitativa analysen ger en bild av vilka relationer mellan fraser som leder till att inlärarna väljer definita nominalfraser i kontexter för indirekta anaforer och i vilka kontexter som studenterna föredrar andra typer av definita nominalfraser, till exempel fraser med possessiva pronomen.

Informanterna var studenter som följdes i fyra år. Gruppen bestod av 16 personer i årskurserna 1 till 3 och 9 personer i årskurs 4. Skillnaden i gruppensstorlek berodde på att inte alla studenter valt att fortsätta utbildningen på masternivå efter att de hade tagit sina kandidatexamina. Studenterna vars uppsatser analyserades tillhörde samma grupp som deltog i de inledande undersökningarna (då som årskurs 2, se kapitel 6) och i det grammatiska testet baserat på nyhetstexter (då som årskurs 3, se kapitel 7). Studenterna gav sitt samtycke till att deras texter analyseras i avhandlingen. Uppsatserna anonymiserades och för analysens skull numrerades de från U01 till U16, till skillnad från beteckningarna från I1 till I10 i den inledande undersökningen (samma nummer betyder alltså inte samma person i de olika undersökningsmomenten).

Materialet består av tentamensuppsatser skrivna i årskurserna 1–3 (16 i varje årskurs) och skriftliga inlämningsuppgifter från årskurs 4 (sammanlagt 9 uppsatser) som skrevs av en grupp polska studenter på Institutionen för skandinavistik vid Adam Mickiewicz-universitetet i Poznań i Polen. Texterna skrevs årligen under en fyraårsperiod (2014 – 2017). Under tentamina hade studenterna på sig begränsad tid att skriva

sina texter (90 minuter i årskurs 1, 120 minuter i årskurs 2, 150 minuter i årskurs 3). Som hjälpmaterial kunde de endast använda enspråkiga svenska ordböcker. I årskurserna 1 till 3 kunde studenterna välja ett av flera ämnen. Uppsatserna skrivna i årskurs 1 omfattade två ämnen, nämligen *Mitt liv som student* och *Är svenska ett mycket svårt språk?*. I årskurs 2 fanns det tre ämnen att välja bland. Det var tre olika textgenrer (ett brev, en berättelse och en insändare) och instruktionen innehöll oftast en längre introduktion:

> *Du har lovat din vän att ta hand om hennes dotter medan hon är borta på en längre tjänsteresa. En dag upptäcker du att den femtonåriga flickan har börjat umgås med en märklig grupp av unga män som ser kriminella ut. Du börjar misstänka att de nya och dyra saker som flickan ofta kommer hem med förmodligen är resultat av olika stölder. Du försöker prata med henne men hon vill inte tala med dig. En morgon knackar polisen på din dörr...*

Skriv ett brev till din vän. Berätta vad som har hänt och fråga henne vad du ska göra i den här situationen.

> *Den här dagen började jag förstå att allt gått fel i mitt liv....* Fortsätt den här berättelsen!

> *Jag är 52 år och bor med min 80-åriga mor sedan hon blev änka för nio år sedan. Hon är frisk och pigg. Hon städar, lagar mat, spelar bingo. Det är hon som tar hand om mig. Jag har aldrig varit gift men i sju år bodde jag för mig själv. Sedan förlorade jag mitt arbete som kock på en restaurang. I början gick det bra för då hade jag socialbidrag, och det klarade jag mig fint på. Nu är det slut med det, och här finns inte något arbete att få. Jag är också trött och nere att jag inte skulle orka med att arbeta. Min mor försörjer mig på sin pension och sina besparingar. Hon behandlar mig som ett småbarn, och jag kan inte säga emot henne. Jag håller henne sällskap och hjälper henne också med städningen. Jag har en gift bror men han hör nästan aldrig av sig. Han och hans fru bor i en annan stad långt härifrån. Mitt problem är att jag vill leva mitt eget liv. Jag skulle vilja träffa en kvinna så att jag inte behöver bo hos min mor eller bo ensam. Jag har svarat på flera annonser, men det har aldrig blivit något*

av det. Är det för sent för mig att få eget liv? Samtidigt som jag vill flytta ifrån min mor är jag rädd att hon ska dö och lämna mig. Då blir jag alldeles ensam.
”En son”
Argumentera för vad du tycker att ”En son” ska göra för att förändra sin situation.

Instruktionerna för uppsatserna i årskurs 3 var formulerade på ett liknande sätt. Studenterna fick välja bland tre ämnen: *Filmlansering – smart marknadsföring?, Reklam – till vilket pris?* eller *Bok som blir film som blir musikal*, som tillhörde tre olika textgenrer (tidningsartikel, debattinlägg, essä). Dessutom hade studenterna ett texthäfte till sitt förfogande och i sina uppsatser skulle de inte bara anknyta till egna erfarenheter och tankar utan också hänvisa till källmaterialet:

Filmlansering – smart marknadsföring?
”Disney kan konsten att sälja mer än bara filmen” heter en artikel om lanseringen av Toy Story. Mönstret känns igen från andra filmer, inte bara Disney. Även filmer som mest riktar sig till vuxna föregås av pennor, tröjor, ryggsäckar etc. med filmfigurer på. En aktuell illustration till det kan vara Star Wars. En tidskrift planerar en artikelserie om fenomenet filmlansering. Du får som praktikant på tidningen i uppgift att skriva en artikel som presenterar och diskuterar det moderna sättet att göra reklam för en film.
Skriv artikeln. Presentera dagens sätt att lansera en ny film. Ge konkreta exempel och diskutera dem. Anknyt till textmaterialet och dina egna erfarenheter.

Reklam – till vilket pris?
Det är svårt att föreställa sig dagens värld utan reklam som strömmar från alla håll. Överallt stöter vi på reklamannonser, reklamfilmer och produktplacering. Reklambyråerna försöker göra sin reklam så effektiv som möjligt och drar sig inte för att använda kontroversiella metoder. Det händer att reklam väcker anstöt, uppfattas som pornografi eller diskriminering. i en dagstidning pågår en debatt om reklam i vår omgivning. Du bestämmer dig för att delta och skickar ditt inlägg, där du presenterar din syn på reklamens gränser.

Skriv ett inlägg. Presentera olika metoder som används av reklammakare. Diskutera hur effektiva och moraliskt riktiga dessa metoder är. Är allt tillåtet i reklam? Hämta exempel från texthäftet och använd egna erfarenheter.

Bok som blir film som blir musikal
Vilhelm Mobergs utvandrarserie har blivit först film och sedan musikal. Många fler verk har en sådan inneboende kraft att de har utmanat till användning i andra medier. Populära böcker blir till filmer, tecknade serier, pjäser, radioföljetonger etc. Men det finns också böcker som bygger på populära filmer. En kulturtidskrift planerar för ett temanummer med essäer som handlar om relationen mellan litteratur och andra medier. Du har blivit ombedd att skriva en av texterna.
Skriv din essä. Utgå från texthäftet men presentera också egna exempel och funderingar kring ämnet. Resonera kring skillnader i likheter som kan finnas mellan de olika formerna och kring deras mottagande av publiken. Berätta om lyckade och misslyckade filmatiseringar, dramatiseringar eller bearbetningar av populära böcker.

I årskurs 4 skrev alla studenter uppsatser om samma ämne, nämligen *Böcker i biblioterapin,* och de valde vilken bok de ville analysera med avseende på biblioterapi. Anledningen till att välja en annan typ av uppgift, nämligen en inlämningsuppgift, var att studenterna i årskurs 4 inte längre skrev en liknande uppsats på sin tentamen. På denna nivå gick studenternas tentamenuppgift ut på att skriva om en text i en annan stil.

Alla uppsatserna lästes och bedömdes av den svenska lektor som arbetade på institutionen under respektive läsår (under perioden 2014–2017 var det två olika lärare).

Texternas längd varierade och var begränsad enligt instruktioner som studenterna fick för respektive uppgift. Uppsatserna skrivna av studenter i årskurs 1 bestod i genomsnitt av 194 ord, i årskurs 2 av 311 ord, i årskurs 3 av 493 ord och i årskurs 4 av 430 ord. Till analysen valdes bara indirekta anaforer i form av nominalfraser med substantiv med bestämd slutartikel, utan några attribut, samt i vissa fall också nominalfraser som bestod av såväl framförställd bestämd artikel och substantiv med bestämd slutartikel. Det observerades nämligen att en-

staka studenter till och med i årskurs 3 hade en tendens att bilda definita nominalfraser på så sätt, förmodligen som en påverkan av engelskan eller tyskan som har fristående framförställda artiklar:

(337) Det finns också alltid en risk att mottagare säger att en filmatisering är sämre än själva boken. En läsare skapar i sitt huvud en bild av gestalter och det kommer alltid att finnas någon som påstår att en skådespelare inte duger till en roll eftersom den hjälten i boken var mörkhårig och i filmen är hon blondin. (ÅK3_U16)

(338) Reklammakare använder olika metoder när de skapar reklamer och de kunde vara både bra och dåliga. Jag ska anknyta till en artikel ”Flinar bland vargar” av Per Ericson. Han skriver om Ipren – den intelligenta värktabletten som sjunger om sig själv. Den reklamen är för människor ganska uppseendeväckande och på något sätt kontroversiell. (ÅK3_U08)

I kapitlet citeras alla excerperade exempel på respektive typ av indirekta anaforer. Citaten presenteras i originalstavning.

8.1. Analys av studentuppsatser

Ur uppsatserna skrivna av studenterna i årskurs 1 excerperades sammanlagt bara 4 exempel på indirekta anaforer (var och en av fraserna producerades av en annan student). Alla dessa fraser kategoriserades som helsekvenser som tillägnas av inlärare som oanalyserade helheter. De karakteriseras av att de brukar vara mer komplexa än andra fraser som producerades av samma inlärare (Nyqvist 2013a: 53f.). Helsekvenserna som hittades i materialet tillhör bland annat den meronymiska semantiska typen:

(339) Ofta är jag mycket stressad, till exempel när vi har många provar på en vecka. Jag har ont i magen och måste gå till min läkare. (ÅK1_U07)

(340) När jag kommer hem, jag måste städa lite i mitt rum och i köket. (ÅK1_U14)

Meronymerna i det samlade materialet är kroppsdelar (*magen,* exempel 339) och delar av lägenhet (*köket*, exempel 340) som uppfattas som kanoniska, stereotypa delar. I läromaterialen för nybörjare presenteras substantiv som refererar till kroppsdelar och olika objekt i hemmet ofta direkt i bestämd form (se 5.3), till exempel i kapitel som ägnas åt hälsan och kroppen eller i kapitel som handlar om hur man bor:

> Olika delar av foten har nämligen förbindelse med olika organ i kroppen […]. Tårna har förbindelse med hjärnan, ögonen, öronen och halsen, hälen med tarmarna, och olika delar av fotsulan har förbindelse med magen, levern, hjärtat och njurarna. (*Svenska utifrån* 2001: 94)

> Det finns ett bord och flera stolar i köket. i en skål på köksbordet ligger några äpplen. Jocke har en ny soffa i vardagsrummet. Det finns också ett soffbord, två fåtöljer och en teve. […] i sovrummet finns det tre sängar, två garderober, och en stol. (*Mål 1* 2006: 62)

Det fanns dessutom två exempel av den konceptuella typen:

(341) Att skriva på svenska är ganska lätt. Uttalet behöver man lära sig längre eftersom det fanns många skillnader mellan polska och svenska. (ÅK1_U03)

(342) Jag kommer varje fredag [till min familjstad] eftersom jag saknar mycket efter honom men det är för sällan. Tyvärr är jag ofta trött efter resan och den kostar också mycket att åka varje vecka. (ÅK1_U15)

Att tala svenska fungerar som motsats till att skriva på svenska, de två färdigheterna ingår i konceptet av att lära sig ett främmande språk. Substantivet *uttalet* används dock många gånger i bestämd form i inputen i undervisningen, särskilt under fontetiklektionerna, och på så sätt lärs formen in som en helhet. Substantivet *resan* förekommer också relativt tidigt i läromaterialen och formen som tränas är just bestämd form.

> I Sverige tackar man alltid för allting. […] Man tackar för maten, man tackar för sällskapet, man tackar för lånet, man tackar för uppmärksamheten. […]

Du får en *present.* Då säger du: Tack för presenten!
Du får hjälp med något. Då säger du: Tack så mycket för hjälpen! […]
Någon bjuder på en resa. Vad säger du efteråt? Tack för …!
(*Svenska utifrån* 2001: 45)

Strukturen *efter* + bestämd form automatiseras dessutom i moment där bestämd form av substantivet introduceras eller tränas (se 5.3)

> Renate är en mycket aktiv pensionär. Hon vaknar klockan sex och stiger upp direkt. Klockan halv sju äter hon frukost. Efter frukosten tar hon bussen till stan. […] På eftermiddagen skriver Renate ett mejl till en vän i USA. Hon skriver om huset i Sverige. […] Klockan halv åtta äter Renate middag. Efter middagen spelar hon lite piano. Pianot är en present från Klaus, Renates son. (*Rivstart* 2007: 30)

I texterna skrivna av studenterna i årskurs 2 finns exempel på indirekta anaforer som klassificerades som helsekvenser. Även i de här fallen handlade det om anaforer av den meronymiska semantiska typen som avser kroppsdelar. I texterna skrivna av U06 och U09 förekom de i form av fasta uttryck med prepositioner: *mitt framför näsan på någon, bakom ryggen* och *röd i ansiktet*:

(343) Först försökte jag prata med henne men hon stängde dörren mitt framför näsan på mig (ÅK2_U06)
(344) ”Kan du hjälpa mig med de tunga väskorna?” hörde jag en söt, kvinnlig röst bakom ryggen. (ÅK2_U09)
(345) Jag blev alldeles röd i ansiktet. (ÅK2_U09)

Såväl i den inledande undersökningarna som i det grammatiska testet baserat på nyhetstexterna blev det tydligt att possessiva relationer mellan anaforer och deras *triggers* spelar en stor roll i studenternas val. Fraser som uttryckte tillhörande eller ägande förekom i texterna skrivna av studenter i årskurs 2. Ibland handlade det om substantiv som förekommer tidigt och frekvent med bestämd slutartikel i läromaterialen och i inputen, såsom *föräldrarna, hemmet* eller *jobbet.*

(346) För vissa människor är det svårt att dela sig från föräldrarna och starta eget liv. (ÅK2_U15)
(347) Det bästa men också modigaste sättet att starta eget liv är att flytta. Jag tycker att mannen borde lämna hemmet och flytta till ett annat land eller bara en annan stad. (ÅK2_U15)
(348) En gång hade jag arbetat på en av de finaste, dyraste restaurangerna i Göteborg. Jag förlorade jobbet på grund av mina problem med alkohol. (ÅK2_U09)
(349) En dag när jag var på väg hem från jobbet såg jag Frida sittande på en bänk i parken och drickande en öl. (ÅK2_U12)

I sådana fall är det ofta subjektet självt som fungerar som *trigger* (t.ex. *jag/jobbet*). Substantiv med bestämd slutartikel kan i sådana kontexter utgöra ett alternativ till fraser med possessiva eller possessiva reflexiva pronomen (fraser med possessiva uttryck som förekom i kontexter för indirekta anaforer diskuteras separat senare i kapitlet):

(340a) För vissa människor är det svårt att dela sig från sina föräldrar och starta eget liv.
(341a) Det bästa men också modigaste sättet att starta eget liv är att flytta. Jag tycker att mannen borde lämna sitt hem och flytta till ett annat land eller bara en annan stad.
(342a) En gång hade jag arbetat på en av de finaste, dyraste restaurangerna i Göteborg. Jag förlorade mitt jobb på grund av mina problem med alkohol.
(343a) En dag när jag var på väg hem från mitt jobb såg jag Frida sittande på en bänk i parken och drickande en öl.

Inom denna grupp hittades också ett exempel på en relation som var motsatt, asymmetrisk gentemot Gardents et al. (2003) *individual/attribute*, där attribut (*en söt, kvinnlig*) *röst* fungerar som *trigger* för anaforen *kvinnan:*

(350) Kan du hjälpa mig med de tunga väskorna?" hörde jag en söt, kvinnlig röst bakom ryggen. "Va?" vände jag mig och såg ett ansikte som jag hade sett någonstans… "Göran!" skrek kvinnan av glädje och det gjorde jag också. (ÅK2_U09)

I detta fall är adjektivet *kvinnlig,* som utgör en del av *triggern,* och anaforen *kvinna* kognater, vilket förmodligen kunnat påverka informantens formval.

Studenternas val av fraser i uppsatserna var parallella med deras svar i det grammatiska testet baserat på nyhetstexter i det att de kände igen indirekta anaforer som utgör ett gränsfall mellan den meronymiska och den konceptuella typen som Gardent et al. (2003) kallar för *individual/function*. I uppsatserna handlar det om frasen *tjuvarna* med *inbrott* som *trigger.*

(351) I förrgår talade jag med mina vänner som bor i utkanten av stan och de sa att det hade varit inbrott i deras hus och tjuvarna tog deras nya dator (ÅK2_U02)

Ett mer kanoniskt exempel på indirekt anafor av den konceptuella typen utgör frasen *rättegången* med sin *trigger* i verbet *häktades* som också förstärktes av uttrycket *inte begärde [begick] något brott:*

(352) Vi båda häktades och det är mycket orättvist för jag inte begärde något brott. Rättegången har börjat i alla fall. (ÅK2_U07)

Ur uppsatserna skrivna av studenterna i årskurs 2 excerperades dessutom ett exempel som kan klassificeras som indirekt anafor av den inferentiella typen:

(353) Polisen sa att den gruppen hon gick ut med består av unga brottslingar och att de vill gärna gripa dem. De sa att om hon gav dem informationen skulle hon undvika nästan alla konsekvenser. (ÅK2_U05)

Bruket av formen *informationen* med bestämd slutartikel motiveras genom att man drar en slutsats om att informationssamlingen kan hjälpa polisen att gripa de unga brottslingarna.

I texterna skrivna av informanterna i årkurs 3 hittades ett exempel på anafor av den semantiska typen och också här handlade det om kroppsdelar. Den förekom i ett fast uttryck som lärs in som helsekvens:

(354) Problemen börjar när reklam försöker att skriva oss på näsan eller tar fram gammalmodiga mönster. (ÅK3_U09)

Anledningen till att anaforer av den rent semantiska typen var så sällsynta i den här gruppen var troligtvis ämnena som studenterna kunde välja. Texterna handlade nämligen om reklam, filmer, böcker och musikaler och av detta skäl var de inte så personliga utan mer abstrakta. På grund av detta var relationen mellan *triggers* och anaforer snarare av den konceptuella karaktären.

Possessiva relationer fanns representerade också i uppsatserna skrivna av informanterna i årskurs 3. I texterna skrivna i årskurs 2 refererade *triggers* bara till personer, och då fungerade pronomenet *jag* i två av fyra fall som *trigger.* I uppsatserna skrivna i årskurs 3 hittades exempel på anaforer av denna typ, där *triggers* utgjorde det kollektiva substantivet *reklammakare* eller det inanimata substantivet *filmen:*

(355) Reklammakare anstränger sig för att reklam skapar bra associationer med produkten. De påhittar olika saker för att nå målet. (ÅK3_U11)

(356) Filmindustrin använder vissa reklamstrategier som gör att filmen blir en del av det vardagliga och man kan inte tänka sig att inte se den. Frågan är om det fortfarande rör sig bara om filmen eller om det kanske förstör kvaliteten… (ÅK3_U05)

Även de här meningarna kan skrivas om så att indirekta anaforer uttryckta med substantiv med bestämd slutartikel omvandlas till fraser med pronomen:

(349a) Reklammakare anstränger sig för att reklam skapar bra associationer med produkten. De påhittar olika saker för att nå sitt mål.

(350a) Filmindustrin använder vissa reklamstrategier som gör att filmen blir en del av det vardagliga och man kan inte tänka sig att inte se den. Frågan är om det fortfarande rör sig bara om filmen eller om det kanske förstör dess kvalitet…

I uppsatserna fanns det fler exempel på relationer som befinner sig mellan den semantiska och den konceptuella typen i indirekta anaforers kontinuum. Det handlar om relationen mellan *reklamer* och *reklambilderna, tv-serie/teater* och *handlingen* samt *musikalen/filmatiseringar* och *historian*:

(357) I artikeln skriver författare att det finns många reklamer som är porriga. Jag tycker att hon har rätt. Idag kan man finna många människor på reklambilderna som är nakna men t.ex. de håller i sina händer någon sak. (ÅK3_U08)
(358) I sin artikel ”Borde inte blivit teater” skriver Björn Stenberg att varken teater- eller filmversionen av tv-serien ”Svensson Svensson” är lika bra som originalet, trots att karaktärerna och handlingen är samma. (ÅK3_U10)
(359) Men för människor som inte kan gå på teatern för att se musikalen är dess filmatiseringar ett endast sätt för att få uppleva historian. (ÅK3_U10)

Relationerna motsvarar Gardents et al. (2003) *definitional bridging relations. Reklambilderna* är en av reklamformer, bredvid till exempel reklamfilm, ljudreklam, produktplacering och annat. *Handlingen* respektive *historian* utgör en kedja av händelser som bildar världen representerad i en film, ett teaterstycke, en musikal osv. På liknande sätt kan man beskriva anaforerna *huvudhjältarna, huvudgestalterna, karaktärna, [den] hjälten* som aktiverades av sådana *triggers* som hade att göra med film, böcker eller teater:

(360) Just några dagar efter filmens premiär dyker olika saker relaterade till filmen upp och vi ser dem överallt. Detta är mest påfallande för huvudhjältarna finns på olika varor. (ÅK3_U07)
(361) Som det var Stjärnornas krig är det också med Toy Story och andra Disneyfilmer. Deras verk har största påverkan på barn som betraktar huvudgestalterna som förebilder. (ÅK3_U07)
(362) I sin artikel ”Borde inte blivit teater” skriver Björn Stenberg att varken teater- eller filmversionen av tv-serien ”Svensson Svensson” är lika bra som originalet, trots att karaktärerna och handlingen är samma. (ÅK3_U10)

(363) Det finns också alltid en risk att mottagare säger att en filmatisering är sämre än själva boken. En läsare skapar i sitt huvud en bild av gestalter och det kommer alltid att finnas någon som påstår att en skådespelare inte duger till en roll eftersom den hjälten i boken var mörkhårig och i filmen är hon blondin. (ÅK3_U16)

Dessa relationer påminner om Gardents et al. (2003) *bridging relation* som de kallar för *individual/function* och placerar bland olika undertyper av meronymer. Relationen mellan till exempel *filmen* och *huvudhjältarna* skiljer sig visserligen från relationen mellan *club* och *the president,* som Gardent et al. ger som exempel, men det finns ändå en idé om en meronymisk relation där, trots att hjältarna inte är en del av böckerna i snäv bemärkelse.

Ur texterna excerperades sådana exempel där de indirekta anaforerna avser personer som spelar en viss roll i det konceptuella schemat och av detta skäl kan de också tillskrivas typen *individual/function.* Med tanke på att två av ämnena handlade om böcker som filmatiserats eller adapterats till musikal eller om reklam som också synts i teve eller på bio, fanns det flera tillfällen där informanterna använde sig av fraserna *tittaren* eller *publiken*, alltså syftade på personer som spelar en roll respektive fyller en funktion i det konceptuella schemat teve-, film- eller reklamtittande, som indirekta anaforer:

(364) Det finns ju många tv-program som lyckades i andra medier på grund av att tittarna var missnöjda med det faktum att deras favoritprogram tagit slut och ville se mer. (ÅK3_U10)

(365) Jag gillar så originella reklamer som har respekt för tittaren. (ÅK3_U01)

(366) Snart kan vi se också en så kallad trailer – korta delar ur en film som visas som reklam. Den består oftast av de bästa scener från filmer så att den oftast gör ett stort intryck på tittaren. (ÅK3_U14)

(367) Böcker påverkar vår fantasi men de kräver också lite mer från publiken än film. (ÅK3_U16)

Bara 3 informanter valde att skriva sina uppsatser om böcker som blev film eller musikal. Ytterligare 12 informanter valde att skriva uppsatser om reklam och marknadsföring och det fanns två ämnen som hade att göra med detta: det ena handlade om filmlansering och det andra om gränsöverskridande reklam. Även i dessa texter nämnde informanterna personer som fungerar som mottagare och spelade sin roll i det konceptuella schemat av filmlansering och marknadsföring, nämligen *kunderna* och *konsumenterna*:

(368) Många reklammakare använder sig av alla till buds stående medel, till och med pornografi eller våld just för att dra kundernas uppmärksamhet och sälja sina varor. (ÅK3_U02)
(369) Reklam är ett oerhört viktigt medel att väcka kundernas intresse och sälja så mycket produkter som möjligt. (ÅK3_U11)
(370) En annan känd metod inom reklambranschen är att vilseleda och lura kunden. (ÅK3_U12)
(371) Filmlansering är ett av dem mest förföriska sätten att locka kunden. (ÅK3_U03)
(372) På grund av detta kämpar företag för kundens uppmärksamhet med alla till buds stående medel. (ÅK3_U12)
(373) Reklammakare kom följaktligen på en helt ny väg i kamp för konsumenten – de kom i kontakt med bloggare. (ÅK3_U09)
(374) Reklamens syfte är att väcka uppmärksamhet och påverka konsumenternas val. (ÅK3_U01)
(375) Reklamens huvudgestalt var en man utklädd till vitt piller som sjöng en sång om verktabletten. Han betonade att läkemedeln är intelligent och bättre än andra tabletter. Målet med detta var förmodligen att få konsumenternas uppmärksamhet och de lyckades säkert göra det. (ÅK3_U15)

Triggers var i dessa fall varierade. Därför var relationerna inom det konceptuella schemat också av olika karaktär, från de mer kanoniska, som till exempel *företag/kunden,* till mer invecklade, som till exempel *reklamen/konsumenterna, reklambranschen/kunden* eller *filmlansering/kunden*, där *triggers* inte var några konkreta personer eller institutioner som erbjuder sina tjänster eller varor. I relationen

reklammakare/kunden handlar det om ett slags konceptuell genväg. En reklammakares kund borde ju vara den som ger i uppdrag att skapa reklam, men här menar informanten den kund som köper de marknadsförda varorna eller tjänsterna.

Bland de indirekta anaforerna av den konceptuella typen fanns substantivet *produkterna* vars bestämda form beror på relationen med sådana *triggers* som *företagen* eller *reklammakare*. I definitionen av såväl ett företag som en reklam ingår produktion respektive lockande till inköp av olika varor eller tjänster, det vill säga produkter.

(376) Utan tvivel vill företagen sälja så mycket så möjlig därför de satsar mycket pengar på marknadsföringen och visar produkterna nästan överallt (ÅK3_U01)
(377) Jag håller med hennes åsikt och ska endast lägga till att reklammakare bör avstå från att förnedra kvinnor, eftersom det faktiskt väcker anstöt och inte hjälper att öka produkternas försäljning. (ÅK3_U02)
(378) Reklammakare anstränger sig för att reklam skapar bra associationer med produkten (ÅK3_U11)

Företag fungerade som *triggers* också för anaforer av den konceptuella typen som syftade på hela deras verksamhet.

(379) Utan tvivel vill företagen sälja så mycket så möjlig därför de satsar mycket pengar på marknadsföringen och visar produkterna nästan överallt. (ÅK3_U01)
(380) Flera fastfoods restauranger betalade miljoner för att kunna sälja Toy Story-figurer. Genom att sälja mer än bara biljetter blev Toy Story en stor framgång. Försäljningen av figurer och leksaker ledde till att nästan varje barn har hört om filmen och följaktligen också sett den. (ÅK3_U14)

Exempel 379 diskuterades redan tidigare med hänsyn till frasen *produkterna*, vilket innebär att *företagen* som *trigger* aktiverar flera indirekta anaforer i samma mening. I exempel 380 aktiverar frasen *[snabbmatsrestauranger]* en indirekt anafor som tillhör den konceptuella scheman på en mer abstrakt, allmän nivå än till exempel *mat, meny, nota* som nämns som exempel hos M. Schwarz (2000: 111f., 2007: 10).

I uppsatserna skrivna om samma ämne hittades också ett exempel på relation som avser motsatt riktning. Där handlade det däremot om produkt som *trigger* och producent som indirekt anafor, nämligen *reklam/företaget*:

(381) Enligt mig presenterar reklam ofta stereotypiska bilder och det vore effektivare för <u>företaget</u> att ändra systemet och vara mer kreativa. (ÅK3_U11)

Uppsatserna om filmlansering innehöll anaforen *filmen* som ingick i ett konceptuellt schema som innefattar både ett biobesök och filmlansering samt filmindustrins verksamhet:

(382) Går vi på bio, tittar vi ofta omedvetet på produktplacering i <u>filmen</u>. (ÅK3_U15)
(383) Filmlansering börjar ofta långt innan man kan se <u>filmen</u> på bio. (ÅK3_U03)
(384) Filmindustrin använder vissa reklamstrategier som gör att <u>filmen</u>[13] blir en del av det vardagliga och man kan inte tänka sig att inte se den. (ÅK3_U05)

En av informanterna som valde det tredje ämnet som handlade om böcker som blev film eller musikal använde sig av den indirekta anaforen *originalet*:

(385) Det finns många människor som tycker att filmatiseringen aldrig kan vara bättre än <u>originalet</u>, men jag är inte en av dem. (ÅK3_U10)
(386) I sin artikel ”Borde inte blivit teater” skriver Björn Stenberg att varken teater- eller filmversionen av tv-serien ”Svensson Svensson” är lika bra som <u>originalet</u>, trots att karaktärerna och handlingen är samma. (ÅK3_U10)

[13] Frasen *filmen* i det här exemplet (och andra som kan uppfattas ha mer generell betydelse) kan också tolkas som generisk nominalfras. I avhandlingen analyserar jag inte distinktionen generisk – icke-generisk och bedömer fraser med hänsyn till distinktionen indirekt anaforisk och icke-indirekt anaforisk. Mer om generiska anaforer se Carlsson (2012).

I tolkningen av anaforen *originalet* i exempel 385 och 386 ingår föreställningen om att det handlar om vissa omarbetningar för både *filmatisering* och *version* som *triggers*.

I det samlade materialet hittades dessutom tydliga exempel på indirekta anaforer av den inferentiella typen:

(387) Tittar vi på teve, är vi tvungna att titta också på reklamfilmer under pausen. (ÅK3_U15)

(388) Idag spelas också på West End ”Harry Potter and the Cursed Child”, som tjänar som en rejäl fortsättning till bokserien och har fått mycket entusiastiska recensioner. (ÅK3_U10)

(389) Filmen Toy Story tjänade mest pengar av alla Disneys produktioner. Det var egentligen efterskalvseffekter som orsakade regnet av pengar, inte alls själva biovisningarna. (ÅK3_U03)

(390) Reklammakare använder olika metoder när de skapar reklamer och de kunde vara både bra och dåliga. Jag ska anknyta till en artikel ”Flinar bland vargar” av Per Ericson. Han skriver om Ipren – den intelligenta värktabletten som sjunger om sig själv. Den reklamen är för människor ganska uppseendeväckande och på något sätt kontroversiell. (ÅK3_U08)

Tolkningen av de exemplen baseras på icke-lexikala kunskaper vars källa överskrider det som tidigare har nämnts i texten. Med *pausen i* exempel 387 menas reklamavbrott som innehåller reklamfilm som marknadsför olika produkter och tjänster respektive korta trailrar för teveprogram eller filmer som sänds på samma tevekanal. Man kan till och med anta att ordet *reklamavbrott* förmodligen skulle användas om det fanns i studentens ordförråd (dessutom kan det polska ordet för *reklamavbrott* direkt översättas som *reklampaus*). För tolkningen av *pausen* som indirekt anafor krävs kunskap om detta fenomen som inte är så självklar eftersom det beror på olika faktorer såsom reklamreglerna i olika länder, i olika tevekanaler (offentliga eller kommersiella) eller till och med i olika tevesändningar (”vanlig” teve eller webb-teve). I exempel 388 krävs kunskap om att Harry Potter är huvudperson just i en hel bokserie medan i exempel 389 är det nödvändigt att uppfatta

att Toy Story är en långfilm avsedd just för biografvisning. Tolkningen av anaforen *[den] reklamen* är möjlig först och främst om man förfogar över kunskap om att en skådespelare utklädd till *den intelligenta värktabletten som sjunger om sig själv* spelar i en tevereklam som lanserades i Sverige mot slutet av 1990-talet. Substantiven *reklammakare* och *reklamer* som tidigare nämns i texten motiverar slutsatsdragningen att det handlar just om ett exempel på reklam med den personifierade tabletten som huvudperson.

Tendenser som observerades i uppsatserna skrivna av informanterna i årskurs 4 avvek inte från det som dök upp i de tidigare analyserade uppsatserna. Å ena sidan blev inlärarna mer stabila i sitt bruk av nominalfraser. Å andra sidan fanns det likheter mellan uppsatsernas ämnen, eftersom ett av ämnena som studenterna kunde välja i årskurs 3 också handlade om böcker.

I materialet hittades två exempel på indirekta anaforer i form av substantiv i prepositionsuttryck som lärs in som helsekvenser på mycket tidig nivå. Substantiven *livet* och *minnet* med bestämd slutartikel lärs in som helheter också i andra, liknande uttryck såsom *en gång i livet, aldrig i livet lägga på minnet* eller *ha i minnet.*

(391) För att bota unga pojkar från nedsättande syn på flickor. Att vara någons flickvän är inte deras enda mål i livet. (ÅK4_U03)

(392) Detta låter naturligtvis otroligt men man måste hålla i minnet att en missbrukare alltid hittar ett sätt att rationalisera sin destruktiva beteende. (ÅK4_U04)

Anaforerna i de ovanciterade exemplen anger relationen som uttrycker tillhörande. Med *livet* menades nämligen *unga pojkars liv* och med *minnet* menades *ens liv*. Samma relation avser indirekta anaforer i exempel 393 till 395, och då uttrycks anaforerna också med abstrakta substantiv såsom *smärtan, viljan* eller *ungdomen*:

(393) Dessutom ger den hopp och påminner om att man inte behöver dela föräldrarnas öde. (ÅK4_U11)

(394) Hon är medveten att det är lättare för henne än för klienterna att bekämpa smärtan och viljan att göra ohälsosamma saker. (ÅK4_U15)

(395) Genom att läsa Agneta Pleijels historia får även de äldre läsaren komma ihåg deras problem i ungdomen och kanske förstå bättre sina barn eller helt enkelt genomgå en sentimental resa för det alltid finns något slags sentiment i oss när vi tänker om den förflutna tiden och därför tror jag att litteraturen kan fungera som en ”ställföreträdande medmänniska”. (ÅK4_U16)

Precis som anaforerna av den typ som excerperades ur texterna skrivna i årskurserna 2 och 3 kan de omformuleras så att fraserna med substantiv med bestämd slutartikel används istället för fraser med possessiva reflexiva pronomen:

(393a) Dessutom ger den hopp och påminner om att man inte behöver dela sina föräldrars öde.

(394a) Hon är medveten att det är lättare för henne än för klienterna att bekämpa sin smärta och sin vilja att göra ohälsosamma saker.

(395a) Genom att läsa Agneta Pleijels historia får även de äldre läsaren komma ihåg deras problem i sin ungdom och kanske förstå bättre sina barn eller helt enkelt genomgå en sentimental resa för det alltid finns något slags sentiment i oss när vi tänker om den förflutna tiden och därför tror jag att litteraturen kan fungera som en ”ställföreträdande medmänniska”.

Att tendenserna i texterna skrivna i årskurs 4 liknar typer av fraser som hittades i uppsatserna från årskurs 3 syns särskilt tydligt bland fraser som i indirekta anaforers kontinuum befinner sig mellan den semantiska och konceptuella. Det förekommer nämligen många exempel på anaforer som refererar till någon som spelar en viss roll i det konceptuella schemat eller något som är ett attribut av det konceptuella schemat och av detta skäl kan de tillskrivas Gardents et al. (2003) *definitional bridging relations:*

(396) *Det är något som inte stämmer* av Martina Haag är en roman som var kanske mest terapeutisk för författaren, men kan också vara användbar inom biblioterapin. Haag använde egna erfarenheter för att skapa en smärtsam och

intim skildring av en skilsmässa. Hon blandar humör och nerv så väl att läsaren har lätt att empatisera med huvudkaraktären genom sorgens fem stadier: förnekelse, ilska, förhandling, depression och slutligen acceptans. (ÅK4_U10)

(397) Jag har egentligen ingen idé hur man kunde använda den här boken som ett läkemedel i biblioterapi. Den handlar inte om några viktiga livsproblem (eller gör det mycket ytligt). Jag tycker att författaren förlorade lite potentialen av sin idé. Som psykiater kunde hon förmodligen fördjupa sig i huvudhjältens tankar och känslor, försöka förklara hur det är att inta en annan kropp. (ÅK4_U15)

(398) Karolina Ramqvists ”Flickvännen” behandlar förhållandet mellan en ung kvinna och hennes gangsterpojkvän. Läsaren följer huvudhjälten under några dagar då hennes sambo är borta och sysslar med sina skumma affärer medan hon fördriver tiden med att tänka på deras relation och umgås med andra gangsters flickor. (ÅK4_U04)

(399) I det fallet kan romanen fungera bra eftersom man lär sig att förstå att inte allt är svart och vitt, man kan ibland bara välja efter sin egen moral. Dessutom får man se att det som man genomgick inte är det värsta för i boken ofta befinner sig många i extrema situationer som sällan händer i landet i fred. Patienterna skulle enkelt identifiera sig med hjältarnas dilemma och jämföra deras problem med sina egna. (ÅK4_U05)

(400) Agneta Pleijels *Spådomen* är enligt mig den perfekta romanen för biblioterapin av många olika skäl. Först och främst är det självbiografi som gör att bilden presenterade i boken en trovärdig och dem som ska använda den som en behandlingsmetod kan på grund av detta enkelt associera med huvudgestalten. (ÅK4_U16)

(401) Jag har läst boken ”Smärtbäraren” av Åsa Nilsonne. Hon är själv psykiater vilket påverkar självklart hennes verk. Denna bok berättar om en kvinna som kan ta över andras kroppar. Hon gör det för klienter som vill förändra sin kropp, sluta med dåliga vanor eller bekämpa olika psykiska problem. Berättaren beskriver olika symptom, smärttyper och besvärjelser som hon måste kämpa mot. Hon berättar också om kroppar som hon just tog över. Hon

är medveten att det är lättare för henne än för klienterna att bekämpa smärtan och viljan att göra ohälsosamma saker. (ÅK4_U15)

(402) *Svinalängorna* kan hjälpa att se på situationen från ett annat perspektiv, lite på avstånd. Genom att följa med berättarens föräldrar beteende kan man få insikt om hur destruktivt missbruket är och vilka konsekvenser det kan ha inte bara för de beroende, men först och främst för deras nära och kära. (ÅK4_U11)

(403) Det mest intressanta i Ramqvists berättelse är att man inte någonstans i handlingen möter män i ligan. (ÅK4_U04)

Relationen *berättelse/handlingen* (exempel 403 ovan) är parallell till relationen *teater- eller filmversionen av tv-serien ”Svensson Svensson”/ handlingen* (exempel 358 från årskurs 3). Relationerna mellan fraser som *roman/huvudkaraktären* (exempel 396 ovan), *terapin/patienterna* eller *biblioterapin/biblioterapeuten* (exempel 404, 405 och 406 nedan) påminner om relationen mellan *filmen/huvudhjältarna* (exempel 360 från årskurs 3):

(404) Jag tycker att det kan utgöras till terapin för de som drabbas av t.ex. onödiga samvetskval. Det finns många som hamnar i situationen där de måste fatta någon beslut men det inte finns någon rätt väg och sedan funderar de på detta hela tiden och undrar om det var det bästa de kunde göra. I det fallet kan romanen fungera bra eftersom man lär sig att förstå att inte allt är svart och vitt, man kan ibland bara välja efter sin egen moral. Dessutom får man se att det som man genomgick inte är det värsta för i boken ofta befinner sig många i extrema situationer som sällan händer i landet i fred. Patienterna skulle enkelt identifiera sig med hjältarnas dilemma och jämföra deras problem med sina egna. (ÅK4_U05)

(405) Man kan föreställa sig att ”Flickvännen” kunde vara användbar inom biblioterapi på grund av att människor som, precis som Karin och hennes vänner i boken, sitter fast i destruktiva förhållanden, är säkert målgrupen för något slags terapi. Det är särskilt romanens uppfattning av gruppsykologi som får läsaren att reflektera över sina egna

relationer. Å andra sidan kan man undra om ”patienterna” inte kommer att ifrågasätta Ramqvists roll som expert i just detta område […] (ÅK4_U04)

(406) Inom biblioterapin kunde man använda boken som ett varnande finger mot demonisering av kvinnor. Boken är proppad med klyschorna men just den att kvinnor delas in i horor och madonnor är den mest irriterande och farliga. Biblioterapeuten kunde signalisera detta problem under en session (ÅK4_U03)

Relationen *bok/författaren* exemplifierar *associative anaphoric use* hos Hawkins (1978) (exempelmeningen citeras efter Poesio & Vieira 1998: 187) och hos F. Schwarz (2013: 535) där han pekar på vilka likheter Hawkins *associative anaphora* uppvisar gentemot *anaphoric uses.* Med denna relation illustrerar också Löbner (1985: 304) fraser som han kallar för *FC2s with ,* alltså fraser med indirekta argument, antingen deiktiskt eller anaforiskt:

(21) I’m reading a book about Italian history. The author claims that Ludovico il Moro wasn’t a bad ruler. The content is generally interesting.

(23) John bought a book. The author is French.

(70) Fred discussed a book in his class yesterday. He knows the author.

Denna relation förekom också relativt frekvent i inlärarnas uppsatser, tillsammans med parallella relation *bok/läsaren*:

(407) Jag har egentligen ingen idé hur man kunde använda den här boken som ett läkemedel i biblioterapi. Den handlar inte om några viktiga livsproblem (eller gör det mycket ytligt). Jag tycker att författaren förlorade lite potentialen av sin idé. (ÅK4_U15)

(408) *Det är något som inte stämmer* av Martina Haag är en roman som var kanske mest terapeutisk för författaren, men kan också vara användbar inom biblioterapin. Haag använde egna erfarenheter för att skapa en smärtsam och intim skildring av en skilsmässa. Hon blandar humör och nerv så väl att läsaren har lätt att empatisera med

huvudkaraktären genom sorgens fem stadier: förnekelse, ilska, förhandling, depression och slutligen acceptans. (ÅK4_U10)

(409) Denna roman är kanske till hjälp när man vill demonstrera någon vad som händer när man fokuserar för mycket på sig själv. […]. Självömkande huvudpersoner gör många fel liksom avsiktligt, bara för att förtjäna lite medlidande hos läsaren. (ÅK4_U03)

(410) Karolina Ramqvists ”Flickvännen” behandlar förhållandet mellan en ung kvinna och hennes gangsterpojkvän. Läsaren följer huvudhjälten under några dagar då hennes sambo är borta och sysslar med sina skumma affärer medan hon fördriver tiden med att tänka på deras relation och umgås med andra gangsters flickor. (ÅK4_U04)

(411) Romanen lämnar mycket att tänka på hos läsaren och därför kan den användas för människor som har svårigheter med sin moralitet. Det finns mycket att diskutera om så de skulle kunna tänka på hur de skulle bete sig i en viss situation, vad verkar vara ett bättre val i ett viss fall etc. Och sedan prata om det med andra i gruppen. (ÅK4_U05)

(412) *Det är något som inte stämmer* av Martina Haag är en roman som var kanske mest terapeutisk för författaren, men kan också vara användbar inom biblioterapin. Haag använde egna erfarenheter för att skapa en smärtsam och intim skildring av en skilsmässa. Hon blandar humör och nerv så väl att läsaren har lätt att empatisera med huvudkaraktären genom sorgens fem stadier: förnekelse, ilska, förhandling, depression och slutligen acceptans. (ÅK4_U10)

(413) Trots att berättelserna är kortfattade och innehåller inte särskilt mycket beskrivningar får läsaren en omfångsrik bild av hur livet i Afrika ser ut. (ÅK4_U14)

Andra anaforer av den konceptuella typen, där sådana fraser som *boken, roman, novellsamlingen* eller till och med *läsaren* fungerar som *triggers,* avser hela handlingen av läsandet som ingår i det konceptuella schemat:

(414) Jag skulle rekommendera boken utan tvivel till alla unga, kanske i synnerhet till unga kvinnor som känner sig lite

förlorade. Under läsningen kände jag i alla fall att jag har ganska mycet gemensamt med författare. (ÅK4_U16)

(415) Virdborgs roman skulle vara också relevant för de som gnäller förmycket och inte uppskattar det som de har. De personerna inte nödvändigtvis behöver terapi men läsningen skulle kanske förändra deras tänkande. (ÅK4_U05)

(416) Ja tycker att den novellsamlingen skulle kunna vara användbar inom biblioterapin. Den enklaste argument som kan framföras är att lässningen var en ren underhållning. (ÅK4_U14)

(417) Många läsare upptecker ofta under sådant samtal lektyrens aspekter som de tidigare inte lagt märke till. (ÅK4_U14)

Exempel på anaforer av den inferentiella typen hittades också i uppsatserna skrivna i årskurs 4. Tolkningen av anaforerna kräver också en del kunskap om världen, trots att den inte är så specifik och detaljerad som i exempel 388 och 389 från årskurs 3. För att tolka anaforen *gruppen* behöver man dra slutsatsen att det är en gruppterapi som avses. Den bestämda formen av substantivet *ligan* i exempel 419 motiveras av fraserna *gangsterpojkvän* och *skumma affärer*. För tolkningen av frasen *problemets källa* i exempel 420 behöver man göra antagandet att terapins syfte alltid är att behandla olika problem.

(418) Jag tycker att det kan utgöras till terapin för de som drabbas av t.ex. onödiga samvetskval. […] Det finns mycket att diskutera om så de skulle kunna tänka på hur de skulle bete sig i en viss situation, vad verkar vara ett bättre val i ett viss fall etc. Och sedan prata om det med andra i gruppen (ÅK4_U05)

(419) Karolina Ramqvists ”Flickvännen” behandlar förhållandet mellan en ung kvinna och hennes gangsterpojkvän. Läsaren följer huvudhjälten under några dagar då hennes sambo är borta och sysslar med sina skumma affärer medan hon fördriver tiden med att tänka på deras relation och umgås med andra gangsters flickor. Romanen föreställer en bild av ett mycket giftigt förhållande eller faktiskt ett giftigt mikrosamhälle som är omöjlig att lämna. Det mest intressanta i Ramqvists berättelse är att man inte någonstans i handlingen möter män i ligan. (ÅK4_U04)

(420) Jag är inte säker om jag kan säga att i mitt fall har litteraturen hälsofrämjande kraft. Tack vare den har jag snarare en känsla av att det finns andra människor som ser världen på samma sätt som jag och dessutom har talang att återspegla emotioner och ger en möjlighet att ”tämja” känslor och tankar som ibland verkar vara komplicerade. Hur som helst tror jag att biblioterapin är en bra behandlingsmetod. Den underlättar att finna sina värderingar och att förstå sitt läge och problemets källa genom någon annan berättelse. (ÅK4_U11)

En inblick i hur indirekta anaforer fungerar i studenternas inlärarsvenska gav analys av fraser där studenterna övergeneraliserar regler för det indirekt anaforiska bruket av substantiv med bestämd slutartikel. Sådana övergeneraliseringar omfattade i de flesta fallen kontexter som associerades med meronymiska relationer och de hittades till och med i texter skrivna på så hög nivå som årkurs 4 (exempel 421). Regeln att substantiv som refererar till kroppsdelar ofta används med bestämd slutartikel överfördes också på fasta uttryck som *stå på egna ben* (exempel 421). *Centrum* som i och för sig är en del av en stad (exempel 422) och *toalett* som är en del av en lägenhet (exempel 423) identifierades som indirekta anaforer som kräver substantivet med bestämd slutartikel också i kontexter där fraserna användes i andra konstruktioner, med en annan funktion. *Paketet* i exempel 424 tolkades förmodligen av informanten som en del av den tidigare nämnda nyinköpta datorn eftersom det omsluter datorn.

(421) Jag tror att det är på tid att bli oberoende och stå på egna benen. (ÅK2_U11)
(422) Jag bor utanför stan så det är en lång väg. […] Vi går ofta på bio eller dricker öl i centrumen. (ÅK1_U01)
(423) Att börja leva i Sverige och att få en lägenhet med varmvatten och toaletten verkar vara det höjden av lyx. (ÅK4_U11)
(424) Igår kväll ville jag städa Karins rum och då såg jag olika dyra saker som flickan redan har hämtat hem. Det fanns en snygg väska av Prada, en guldklocka samt en ny-köpt dator som var inslagen i paketet. (ÅK2_U02)

Possessiva relationer nämndes mycket ofta av studenterna i den inledande undersökningen som motivering för att använda substantiv med bestämd slutartikel. Sådana relationer uttrycktes tämligen frekvent av exemplen på indirekta anaforer som informanterna kände igen och använde i sina texter. De påträffades också i exemplen på övergeneralisering men bara hos studenter på den lägsta nivån:

(425) Jag har kompisarna och jag tycker att jag hade en glad. (ÅK1_U16)
(426) Jag behöver inte betala reckningar, köpa mat och andra livsmedel, därför jag inte behöver tänka på pengarna och det är mycket fint. (ÅK1_U14)

Även i de här exemplen kan meningarna omformuleras så att det är fraser med pronomen som används, trots att de får en annorlunda, mer emfatisk betydelse, som inte motsvarar den indirekt anaforiska betydelsen.

(425a) Jag har mina kompisar och jag tycker att jag hade en glad.
(426a) Jag behöver inte betala reckningar, köpa mat och andra livsmedel, därför jag inte behöver tänka på mina pengar och det är mycket fint.

Man kan dessutom anta att skribenterna med sådant bruk av fraser med bestämd slutartikel hänvisade till att de själva kan identifiera referenten och att de inte nödvändigtvis har ”en inlevelse […] i [läsarens] kunskaper och föreställningsvärld och olika talare kan vara olika skickliga härvidlag” (SAG 3 1999: 160).

Exempel på övergeneraliseringar som hittades i materialet avser också relationer av den konceptuella karaktären. De påträffades bara hos studenter från de högre nivåerna (årskurser 3 och 4). Informanten U06 kände igen relationen mellan *reklambyråerna och köpet* i exempel 427 och tolkade den förmodligen på samma sätt som relationen mellan bland annat *reklammakare* och *produkterna* som excerperades ur texter skrivna av andra informanter. Regeln övergeneraliserades trots att frasen *locka till köp* fungerar som ett fast uttryckt som inläraren tydligen inte behärskade:

(427) Reklambyråerna strävar efter uppmärksamhet och de gör allt som möjligt för att väcka starka känslor och locka människor till köpet. (ÅK3_U06)

Informanten U10 som använde sig av anaforen *originalet* med fraserna *filmatisering* och *version* som *triggers* övergeneraliserade regeln om användning av substantivets bestämda form i en annan kontext:

(428) Även de serier som pågick väldigt långt kan få förtsättningen i form av exempelvis tecknade serier (som t.ex. ”Buffy, the Vampire Slayer” och ”Smallville”). (ÅK3_U10)

Informanten tolkade *[fortsättningen]* som en indirekt anafor som krävde användningen av bestämd form[14] och som hade sin *trigger* som refererade till en påbörjad aktivitet.

Informanten U16 fokuserade på relationen mellan *terapi* och *behandlingsmetoden* i exempel 429. I detta exempel har relationen däremot att göra med distinktionen klass – funktion som av Pettersson (1976: 126) beskrivs som ett ”specialfall av distinktionen specifik – icke-specifik”. Uttrycket *att fungera som behandling* används som uttryck för funktion och av detta skäl borde substantivet stå med obestämd (jfr *Han är en bödel. Min bror är en duktig smed.* (SAG 3 1999: 178, Pettersson 1976: 127, se 3.1):

(429) Det faktum att Agneta slutligen klarar sig själv med sitt liv (som vi vet är hon framgångsrika författaren) ger alla dem som känner sig oviktiga eller nödställda hoppet – och det är förmodligen just hoppet som mest behövs av dem som deltar i terapin. När det rör sig om min egen erfarenhet skulle jag säga att jag aldrig tänkt om böcker på så sätt men när jag läste artikeln blev det för mig självklart att litteraturen fungerar som behandlingsmetoden. (ÅK4_U16)

Dessutom hittades sådana moment i materialet när studenterna inte använde definita nominalfraser i kontexter för indirekta anaforer. Detta gällde till exempel relationen som uttrycker tillhörande, som tidigare

[14] Hos andra forskare hittas också uppfattningen om att kategorin av indirekta anaforer också kan omfatta indefinita nominalfraser, se 2.3.

nämndes som den som frekvent igenkändes av studenterna. I exempel 430 markerade informanten U15 inte relationen mellan *han* [*”en son”*] och *barndom* och substantivet användes i dess nakna form.

(430) Orsaker till hans svårigheter kan vara olika, till exempel en upplevelse från barndom. (ÅK2_U15)

Meningen kan också formuleras om så att denna relation markeras genom användning av ett possessivt pronomen:

(424a) Orsaker till hans svårigheter kan vara olika, till exempel en upplevelse från hans barndom.

I samma uppsats av denna informant fanns dessutom exempel på indirekta anaforer i liknande kontexter, nämligen i exempel 431 och 432:

(431) För vissa människor är det svårt att dela sig från föräldrarna och starta eget liv. (ÅK2_U15)
(432) Det bästa men också modigaste sättet att starta eget liv är att flytta. Jag tycker att mannen borde lämna hemmet och flytta till ett annat land eller bara en annan stad. (ÅK2_U15)

Det hittades också exempel på kontexter där informanterna inte markerade relationen *individual/function* genom att använda substantiv med bestämd slutartikel. I exempel 433 och 434 är *triggers* och anaforer (*polisen* och *polismännen, fångar* och *fångvaktare*) kognater, vilket inte påverkade studenternas val. En möjlig ytterligare svårighet för informanterna kan här vara bildningen av substantivets bestämda form i plural, som morfologiskt är en svårare struktur, särskilt med tanke på substantivens tillhörighet till den så kallade 5:e deklinationen (jfr Abrahamsson 2009: 76f.):

(433) Igår kom polisen till min hus. Polismän försökte att prata med henne om olika konsekvenser av hennes handlingar (ÅK2_U15)
(434) Grundbulten av Kennet Ahl presenterar komplexa beskrivningar av fångar som fastnar i narkotikamissbruk. Det

är en berättelse av en ex-fånge som placerar de privata historierna kring hemlighetsfulla rad av mord vilket gör att romanen utan tvivel blir dimensionell. Boken handlar egentligen om hopplöshet, om vanmakt mot det statliga systemet som styr hela kriminalvården. […] Det är därför svårt att rekommendera boken till människor med livsproblem. Det finns faktiskt inte någon hopp i berättelsen där fångvaktare inte har rent mjöl i påsen, utnyttjar sin makt för att manipulera fångar och där kåkfarare försöker strida mot orättvisa och en spridande osanning i skydd av murar. (ÅK3_U13)

Tendensen att utelämna den bestämda slutartikeln vid substantiv eller välja formen med framförställd obestämd artikel i kontexter för indirekta anaforer av den konceptuella typen observerades till och med i textfragment som var parallella med exempel på indirekta anaforer som identifierades som sådana i uppsatser skrivna av inlärare på samma eller till och med lägre nivå – för frasen *huvudhjältar* (exempel 435) jämför exempel 360–363 och 396–400 (årskurserna 3 och 4), för *författaren* jämför exempel 407–408 (årskurs 4), för *mottagarna* jämför exempel 409–413 (årskurs 4) och för *rättegången* jämför exempel 352 (årskurs 2):

(435) På grund av att novellerna betraktar många lika samhälleliga problem skulle det säkerligen finnas flera som skulle kunna hitta sig själva eller sina egna problem i de här berättelserna. Det är just detta som gör att biblioterapin kan positivt påverka dess deltagare att de kan identifiera sig själva med huvudhjältar och prata om sina egna problem ur hjältarnas synpunkt. (ÅK4_U14)

(436) Jag vill också anknyta till en artikel ”Mini, midi eller maxi”. Den berättar om en modeindustri vad är också förknippad med reklam. I artikeln skriver författare att det finns många reklamer som är porriga. (ÅK3_U08)

(437) Jag skulle rekommendera boken utan tvivel till alla unga, kanske i synnerhet till unga kvinnor som känner sig lite förlorade. Under läsningen kände jag i alla fall att jag har ganska mycet gemensamt med författare. (ÅK4_U16)

(438) Böcker påverkar vår fantasi men de kräver också lite mer från publiken än film. Det finns också alltid en risk att

mottagare säger att en filmatisering är sämre än själva boken. (ÅK3_U16)

(439) Igår knackade polisen på min dörr och de sa att Annika hade hamnat i häktet! […] Det viktigaste är att hjälpa henne eftersom en rättegång närmar sig. (ÅK2_U06)

Informanterna valde inte definita nominalfraser i andra kontexter för konceptuella indirekta anaforer heller, till exempel angående relationen mellan en *skådespelare/rollen* och *biblioterapi/litteraturvalet:*

(440) En läsare skapar i sitt huvud en bild av gestalter och det kommer alltid att finnas någon som påstår att en skådespelare inte duger till en roll eftersom den hjälten i boken var mörkhårig och i filmen är hon blondin. (ÅK3_U16)

(441) Biblioterapi är ett helt nytt uttryck för mig. Jag har aldrig hört om detta trots att det antagligen utövas även i Polen. I alla fall tycker jag att idén är väldigt bra. Att läsa skön litteratur är ett medel som inte kan skada någon utan snarare hjälpa. Jag tror dock att litteraturval inte är så lätt. (ÅK4_15)

Bland de excerperade fragmenten där bestämd slutartikel utelämnades i kontexter för indirekt anafor hittades också ett exempel på anafor av den inferentiella typen:

(442) Han säger att trots att filmen hade sin premiär i Sverige den 19 augusti hade kampanjer börjats redan i somras. (ÅK3_U05)

Användning av en definit nominalfras motiveras i detta exempel av substantivet *filmen* som *trigger*. Den har också sin källa i hela textstrukturen eftersom uppsatsens ämne gäller filmlansering och marknadsföring. I så fall kan man dra slutsatsen att det med *kampanjer* menas de marknadsföringsverksamheter som har att göra med lansering av den nämnda filmen.

Ekerot (2011: 147, 155) pekar på att användningen av possessivuttryck kan vara ett alternativ eller ett komplement till implicit bestämdhet, alltså indirekt anaforiskt bruk av bestämd artikel, utan att införa någon betydelseförändring. Valet mellan possessivuttryck och substantivets bestämda form är i många fall helt fritt och beror på talaren/skribenten: *Jag ställde min bil på gatan.* vs *Jag ställde bilen på gatan.* eller *De tog av*

sig sina kläder. vs *De tog av sig kläderna*. I andra fall är valet avhängigt av ”självklarheten hos det aktuella attributet: ju mindre självklart, desto större benägenhet att använda possessivuttryck” (Ekerot 2011: 156): *Jag ställde bilen på gatan*. vs *Hans och Fredrik går bort till sjön och ska leka med sina båtar*. Med detta exempel illustrerar Ekerot (2011: 156) nämligen att ”leksaksbåtar är ett mindre självklart attribut i barnens värld än bilar är i vuxenvärlden”. Dessutom fungerar possessivuttryck som ”ett medel att klargöra för den tilltalade vilket specifikt exemplar talaren tänker på” (Ekerot 2011: 156).

Eftersom bruket av possessiva uttryck kan jämföras med användning av indirekta anaforer excerperades till analysen också fraser med possessivattribut ur studenttexterna.

Fraser med possessiva uttryck använda i kontexter för anaforer visar att studenterna känner igen att kontexten kräver en definit nominalfras men har en annan syn på hur självklara attributen är eller vilka kunskapen läsaren har. Deras val kan också motiveras av stilistiska skäl eller av att bruket av possessiva uttryck har behärskats bättre än det indirekt anaforiska bruket av substantivets bestämda artikel. Exempel på possessiva uttryck i kontexter för indirekta anaforer i studentuppsatserna diskuteras nedan. Olika kontexter illustreras bara av några utvalda exempel. Eftersom bruket av implicit bestämdhet inte är möjligt för mindre självklara attribut tillhör de samlade exemplen bara indirekta anaforer av den semantiska och den konceptuella typen, som inte når den inferentiella typen i indirekta anaforers kontinuum.

Det syns tydligt i uppsatserna skrivna av studenterna i årskurs 1 att det först och främst var uppsatsens ämne som påverkade studenternas val av fraser. Alla informanter, förutom en, valde ämnet *Mitt liv som student* och skrev om egna, ibland mycket personliga erfarenheter. Majoriteten av fraser med possessiva pronomen utgjorde därför fraser med pronomenet *min* (i olika former) medan subjektet självt fungerade som *trigger*. Av samma skäl var sådana fraser som uttryckte släktskapsrelationer eller sociala relationer[15] mycket frekventa:

[15] Med typer av relationer uttryckta genom possessiva nominalfraser hänvisas till Koptjevskaja-Tamm (2002: 142, 147) som nämner följande typer av *anchoring relations* i engelskan: *Legal Ownership, Kinship, Body-Part, Disposal, Author/Originator, Carrier of Properties, Social Relations, Part-Whole, Temporal, Locative.*

(443) Ofta är jag mycket stressad, till exempel när vi har många provar på en vecka. Jag har ont i magen och måste gå till min läkare. Då säger min mamma: ”ta det lugnt, bry dig inte!”. Det är inte så lätt. (ÅK1_U07)

(444) Jag ville studera engelska men jag är säker att svenska var bättre idé. Språket är inte så svårt. Jag måste plugga mycket men det är inget problem. Min familj hjälper mig. Jag måste inte städa eller handla mat när jag har någon prov. (ÅK1_U07)

(445) Jag kommer från Lodz, så jag flyttade i förra året. Jag bor i ett höghus med mina vänner. Vi kände inte förra. (ÅK1_U08)

(446) Varje dag går jag till universitetet och läser svenska och engelska. Varje kväll gör jag mina läxor och ibland går jag på ett diskotek med mina kompisar – vi älskar det. (ÅK1_U05)

Dessutom hittades flera exempel på relationen som uttrycker formellt ägande som avser konkreta substantiv, såsom *studenthem, kläder, möbler, säng* i exempel 447–449, och även andra relationer av tillhörande uttryckta med mer abstrakta substantiv, såsom studier*, läxor, inkomst* och *utgifter* i exempel 450–452:

(447) I min grupp finns det många fantastiska tjejer som tycker om de samma saker som jag och det är bra att studera med dem. Vi också ofta träffas i fritiden. I mitt studentshem har jag också träffat många studenter från andra länder. (ÅK1_U10)

(448) Jag hyr en lägenhet här i Poznan. Jag bor med tre andra studenter. Jag måste tycka om så många saker. Jag betalar räkningar, tvättar, stryker mina kläder, städer. (ÅK1_U15)

(449) Min lägenhet är ganska stor och mycket rolig. Jag bor med min kompis som jag har träffat på universitetet. Vi har tvåa sovrum, en vardagsrum, ett badrum och ett kök förstås. Våra möbler är ganska gamla men det är inte ett problem för oss. Jag gillar min säng för den är bekväm. Vår lägenhet finns i lugnt området. (ÅK1_U13)

(450) När jag kom till Poznan att studera svenska visste jag ingenting om staden. Jag måste fråga mäniskor om vägen eftersom jag visste inte vart skulle jag gå. Men efter en

månad var det bättre. Jag träffade nya vänner och jag var glad med mina studier. (ÅK1_U12)

(451) Varje dag går jag till universitetet och läser svenska och engelska. Varje kväll gör jag mina läxor och ibland går jag på ett diskotek med mina kompisar – vi älskar det. (ÅK1_U05)

(452) Jag måste inte vara så ansvarsful. Jag menar att jag behöver inte tänka på min inkomst eller utgifter. (ÅK1_U01)

En annan ofta förekommande fras var *mitt liv* respektive *mitt studentliv,* som oftast dök upp antingen i början eller mot slutet av uppsatsen, som någon slags anknytning till uppsatsens ämne som dessutom också innehöll en sådan fras:

(453) Förstås är jag ung och jag kan göra med mitt liv vad jag vill. Det är bekvämt men jag väntar på en tid när jag ska arbeta. (ÅK1_U16)

(454) Trots det jag är nöjd med mitt studentliv. Jag har snälla kompisar och lärare så jag trivs här. Jag gillar svenska också och vill åka till Sverige på semester. (ÅK1_U07)

Liknande tendenser observerades i fragmenten excerperade ur uppsatserna skrivna av studenterna i årskurs 2. Texterna var den här gången inte så personliga och jagcentrerade. Även i det materialet hittades exempel på fraser som uttrycker släktskapsrelationer, vilket också påverkades av vilka ämnen studenterna kunde välja. Enligt instruktionen för ett av ämnena skulle de nämligen skriva ett brev till en väninna vars dotter började umgås med unga kriminella och ett annat ämne gick ut på att kommentera situationen som en 52-årig man med pseudonymen ”En son”, som fortfarande bor hos mamman, befinner sig i:

(455) Nu sitter hon i häktet eftersom de värdefulla sakerna var värkligen stulna. Jag är förtvivlad eftersom hon inte vill erkänna att hon är skyldig, därför vill polisen tala hennes föreldrar och jag vet att du inte kan komma! (ÅK2_U14)

(456) ”En son” är väldigt deprimerad eftersom han bor med sin mor. (ÅK2_U13)

Det fanns också exempel på nominalfraser som uttrycker formellt ägande:

(457) Inbild sig i en situation när du ser en ensam promenerande kvinna med sin hund på parken, sjunken i tankarna. (ÅK2_U01)
(458) Hon vill absolut inte prata med mig. Hon bara sitter i sitt rum och gråter. (ÅK2_U10)

I uppsatserna skrivna i årskurs 2 hittades exempel på possessiva nominalfraser som motsvarar Gardents et al. (2003) *definitional bridges* såsom *individual/attribute* (*han/utbildning* och *han/erfarenhet* i exempel 459 samt *han/kvalifikationer* i exempel 460):

(459) Han har levat alltid på det sätter och jag tror inte att det är lätt att sluta med sådana tankar. Det är också möjligt att han skulle vilja få ett bättre jobb än han har med sin utbildning och erfarenhet. (ÅK2_U15)
(460) Dessutom bör han starta något nytt i sitt liv – kanske att läsa ett nytt språk eller att delta en kurs. Genom att han gör något nytt kan han inte bara bli lyckligare utan också förbättra sina kvalifikationer. (ÅK2_U15)

Andra excerperade exempel motsvarade M. Schwarz (2000) konceptuella indirekta anaforer med verbala *triggers*, såsom *arbetar/lön* och *slutade prata/frågor* i exempel 461 och 462:

(461) När du arbetar och din lön räcker för att försörja dig, lämn din mor och börja att vara ansvar för dig själv. (ÅK2_U01)
(462) En dag upptäckte jag att hon hade tagit med många olika nya saker t.ex. kläder och jag visste att hon te hade haft så mycket pengar. Jag trodde att hon hade stulit sakerna men jag hoppades att det inte var sant. Hon slutade prata med mig och ville inte svara på mina frågor. (ÅK2_U05)

Även i uppsatserna i denna grupp hittades sådana fraser som utgör en form av anknytning till uppsatsens ämne. I instruktionen till ett av ämnena fick studenterna följande beskrivning om situationen som de

skulle leva sig in i för att skriva ett brev som uppsats: ”Du har lovat din vän att ta hand om hennes dotter medan hon är borta på en längre tjänsteresa”. Av detta skäl började flera informanter sina brev med att fråga om resan:

(463) Kära Maria! Jag hoppas att du trivas på din tjänsteresa men jag måste erkänna att jag har många problem här hemma. (ÅK2_U07)
(464) Kära Sofia, Jag hoppas att du trivs bra på din resa. (ÅK2_U10)

I brevet från ”En son” som utgjorde en introduktion i ämnet läste informanterna följande fragment: ”Mitt problem är att jag vill leva mitt eget liv”. Den possessiva nominalfrasen med substantivet *liv* dök upp också i uppsatserna:

(465) Å ena sidan är han bara lite för gammal för att förändra sin situation. Men det beror förstås på människor. Det är viktigt att han skulle vilja göra någonting med sitt liv. (ÅK2_U13)
(466) Sedan ska han ändra sin inställning. Han är ständigt rädd att han kommer att vara ensam och på grund av det kan inte fortsätta med sitt liv (ÅK2_U16)

I uppsatserna skrivna av studenter i årskurs 3 hittades exempel på nominalfraser med possessiva pronomen som avser kroppsdelar eller till och med hela kroppen, trots att possessivuttryck inte är så vanliga i svenskan vid kroppsdelar (jfr Ekerot 2011: 155):

(467) Det finns också alltid en risk att mottagare säger att en filmatisering är sämre än själva boken. En läsare skapar i sitt huvud en bild av gestalter och det kommer alltid att finnas någon som påstår att en skådespelare inte duger till en roll eftersom den hjälten i boken var mörkhårig och i filmen är hon blondin. (ÅK3_U16)
(468) Man säljer mer när man presenterar attraktiva personer och sexiga bilder. Jag tror att reklam skapar falska idealen. Genom det känner man behov att fortfarande förbättra sin kropp och blir även utseendefixerad. (ÅK3_U11)

Också i denna årskurs använde sig studenterna av fraser som uttryckte sociala relationer:

(469) Ett annat exempel på att en film kan genom bra lancering bli oerhört populär är också serien om Harry Potter – en ung magiker som, med sina vänner, läser magi i en skola som kallades Hogwart. (ÅK3_U14)

I denna del av materialet var det mycket frekvent att substantiv som förekom i studentuppsatserna som indirekta anaforer i form av substantiv med bestämd slutartikel användes av andra studenter i samma grupp i fraser med possessiva pronomen. Fraserna tillhörde den konceptuella typen och angick följande odpar: *reklammakare/reklamen, reklam/produkterna, reklammakare/varorna, reklammakare/konsumenterna, ”konsumentvarujätten”/kampanjerna:*

(470) Dagens samhälle är utsatt för olika fällor som förbereds noggrant av skickliga reklammakare. Filmlansering är ett av dem mest förföriska sätten att locka kunden. Nästan varje ny film erbjuder många marknadsföringsmöjligheter. Att rikta sin reklam till barn är förmodligen det bästa sättet att profitera från merchandising. (ÅK3_U03)

(471) Förutom detta kan reklam inte ljuga, kalla värktabletten för ”intelligent”, helst inte manipulera barn, men samtidigt måste den vara både saklig och humoristisk och helt enkelt ”sälja” sina produkter. (ÅK3_U09)

(472) Många reklammakare använder sig av alla till buds stående medel, till och med pornografi eller våld just för att dra kundernas uppmärksamhet och sälja sina varor. Enligt mig skulle det begränsas och kontrolleras, så att det inte finns någon som har profit genom att utnyttja t.ex. kvinnokroppar för sina reklamkampanjer. (ÅK3_U02)

(473) Jag tycker att det är viktigt att reklammakare börjar att räkna med sina konsumenter. (ÅK3_U08)

(474) I sin artikel ”Dumreklamen åker ut ur rutan” nämner Kerstin Nilsson ”konsumentvarujätten” Procter&Gamble som ofta använder sig av stereotyper. Deras filmer med unga, sjungande kvinnor alltid klädda i vita byxor (allt eftersom de använder Always-bindor) har blivit klassiker

bland dåliga reklamer. Om deras kampanjer bemöts med så mycket kritik, varför fortsätter vissa företag göra de på så sätt? (ÅK3_U04)

Andra fraser av den här typen omfattade sådana par av *triggers* och möjliga anaforer som *filmen/premiären* och *musikalen/filmatiseringarna:*

(475) Han säger att trots att filmen hade sin premiär i Sverige den 19 augusti hade kampanjer börjats redan i somras. (ÅK3_U05)
(476) Men för människor som inte kan gå på teatern för att se musikalen är dess filmatiseringar ett endast sätt för att få uppleva historian. (ÅK3_U10)

En annan grupp omfattar exempel på sådana fraser som inte är sådana stereotypa element i ett konceptuellt schema, men som uttrycker någon slags tillhörande (till exempel *reklammakare/makten* i exempel 477 eller *företagen/chansen* i exempel 478) eller vars *triggers* kan beskrivas som källor (*filmen/efterskalvseffekten* i exempel 479):

(477) I många länder förbjuds det att marknadsföra saker på så sätt för att de flesta tycker att reklammakare inte bör utnyttja sin makt på omedvetna konsumenter. (ÅK3_U06)
(478) Barnfilmer är enligt henne en makalös merchandising- och marknadsföringsmöjlighet eftersom barn tror på vad de ser på teve. De stora företagen använder alltså sin chans och placerar Woody och Buzz på frukostflingorspaket (Söderqvists exempel), leksaker, örngott och ryggsäckar (Adolfssons exempel). (ÅK3_U07)
(479) I vårt samhälle är det inte filmen själv som gör succé och tjänar pengar utan dess efterskalvseffekt. (ÅK3_U07)

En genomgång av uppsatserna skrivna i årskurs 4 bekräftar de tidigare observerade tendenserna. Possessiva pronomen förekommer i fraser som uttrycker släktskapsrelationer, förmodligen som ett sätt att tydligare framhäva vem informanten menar:

(480) Kvinnornas förslavning beror inte på att de alltid är kontrollerade eller vaktade av sina män. (ÅK4_U04)

(481) En arkitek som är cancersjuk, en ung, fattig flicka som behandlas orättvist av förmogen kvinna, en fru som blev bedragen av sin man och har det svårt att komma till rätten med det, en ung flicka som upptecker att hon är kär i sin väninna. (ÅK4_U14)

(482) Man får en bild av landet under ett krig – människor lever i ständig fara, de förlorar sina familjer och utsättas för våld. (ÅK4_U05)

(483) Allt detta som barnet är utsatt för i Svinalängorna och hur det försöker besegra den svåra situationen, vara moget och ansvarigt för sin familj gjorde stor intryck på mig. (ÅK4_U11)

En annan omfattande grupp utgör fraser som avser relationer som påminner om Gardents et al. (2003) *individual/attribute:*

(484) Samtidigt berättar han inte bara om sin uppfattning inom visuella uttalandet utan också om sina erfarenheter från barndom eller från filmens värld. (ÅK4_U13)

(485) Jag minns att jag upplevde konstens hälsofrämjande kraft när jag hade läst en utbyggd flertrådig intervju med Pedro Almodóvar, en spansk regissör. Det som hjälpte mig att sluta med att ständigt ställa existentiella frågor till sig själv och avstå från min benägenhet till självviakttagelse var intresseväckande psykologiska bilder på komplexa individer i hans filmer. (ÅK4_U13)

(486) Det finns nämligen ett stort utrymme för läsaren som skulle kunna med lite hjälp av sin fantasi anpassa historien till sin egen situation. (ÅK4_U14)

(487) Om vi vill hjälpa en kvinna som drabbats av förlossningsdepression är det förmodligen inte en bra idé att välja en bok som berättar om att vara en mor. Då kan hennes smärta förstoras ännu mer och hon ska inte känna någon lättnad. (ÅK4_U15)

(488) Hur som helst tror jag att biblioterapin är en bra behandlingsmetod. Den underlättar att finna sina värderingar och att förstå sitt läge och problemets källa genom någon annan berättelse. (ÅK4_U11)

eller *associate/individual:*

(489) Det är just detta som gör att biblioterapin kan positivt påverka dess deltagare att de kan identifiera sig själva med huvudhjältar och prata om sina egna problem ur hjältarnas synpunkt. (ÅK4_U14)

Bland fraser som motsvarar indirekta anaforer av den konceptuella typen hittades sådana exempel som inte kan beskrivas som stereotypa element i ett konceptuellt schema utan som snarare uttrycker possessiva relationer och avser mer abstrakta substantiv, såsom *makten* eller *livet*:

(490) Det finns faktiskt inte någon hopp i berättelsen där fångvaktare inte har rent mjöl i påsen, utnyttjar sin makt för att manipulera fångar och där kåkfarare försöker strida mot orättvisa och en spridande osanning i skydd av murar. (ÅK4_U13)
(491) Boken är riktad till unga män(niskor?) som är förbittrade och resignerade redan i början av sitt liv. (ÅK4_U03)
(492) När man tittar på hur landet ser ut under krig och vad människor måste uthärda varje dag börjar man värdesätta sitt liv. (ÅK4_U05)

Liknande fraser användes dessutom också av informanterna tidigare: *sin makt* i årskurs 3 (exempel 477) och *sitt liv* (som förekom också i texterna skrivna i årskurs 2, exempel 465–466).

8.2. Sammanfattning

Tendenserna som observerades i studenternas uppsatser stämmer i princip överens med observationer från de inledande undersökningarna. Det visade sig nämligen att relationerna som studenterna mest reagerar på är meronymiska relationer, särskilt gäller detta relationer som avser kroppsdelar. Sådana fraser påträffades i texterna på nästan alla nivåer (i årskurs 1 tolkades bruket av formerna *magen* i exempel 339 och *köket* i exempel 340 som helsekvenser). En annan relation som förekom frekvent, oberoende av språkkunskapsnivå och ämne, var possessiva relationer, såväl när det gällde formellt ägande, släktskapsrelationer och sociala relationer (t.ex. *hemmet* i exempel 347 eller *föräldrarna*

i exempel 346) som när det handlade om mer abstrakta *possessa* (t.ex. *livet* i exempel 391, *viljan* i exempel 394 eller *jobbet* i exempel 348 eller 349). Bruket av definita fraser i sådana kontexter automatiseras hos studenterna i den utsträckning att det också var de kontexter i vilka övergeneralisering av bruk av fraser med bestämd slutartikel var mest frekvent (se bland annat *centrumen* i exempel 422, *toaletten* i exempel 423*, paketet* i exempel 424 eller *kompisarna* i exempel 425). Dessutom fanns det inga exempel på fraser som uttryckte meronymiska relationer bland oigenkända indirekta anaforer.

En tämligen överraskande observation angående just oigenkända indirekta anaforer, alltså kontexter för indirekta anaforer där informanterna utelämnade bestämd slutartikel eller använde sig av substantiv med framförställd obestämd artikel, var att de inte påträffades i texterna skrivna av studenterna i årkurs 1. Orsaken till detta kan vara tvåfaldig och har att göra med uppsatsernas ämnen: antingen är det helt enkelt typiskt att indirekta anaforer överhuvudtaget inte är frekventa i texterna som behandlar sådana ämnen eller det är inlärarna som på den nivån snarare väljer definita fraser med possessivattribut och substantiv i dess nakna form än definita fraser med substantiv med bestämd slutartikel i kontexter där indirekta anaforer är möjliga.

I Tabell 42 presenteras de genomsnittliga antalen indirekta anaforer excerperade ur texterna i respektive årskurs. Dessutom presenteras där de genomsnittliga antalen fraser där substantiv med bestämd slutartikel överanvändes, där kontexter för indirekta anaforer inte tolkades av sådana av studenterna samt där informanterna använde sig av fraser med possessiva uttryck i kontexter för indirekta anaforer. Antalen i tabellen presenteras som absolutvärden, alltså utan hänsyn till uppsatsernas längd. Förhållanden mellan indirekta anaforer och övergeneralisering av regler för bruk av substantiv med bestämd slutartikel och mellan igenkända och oigenkända indirekta anaforer i studenttexterna skrivna i olika årskurser visar att det var i årskurs 3 som studenterna i denna grupp gjorde det största framsteget i sitt bruk av indirekta anaforer.

	Indirekta anaforer	Över-generalisering	Oigenkända anaforer	Possessiv-attribut
ÅK 1	0,25	0,19	0,00	2,38
ÅK 2	0,69	0,13	0,19	1,88
ÅK 3	2,31	0,13	0,31	1,81
ÅK 4	3,44	0,22	0,33	2,00

Tabell 42: Igenkända och oigenkända indirekta anaforer, övergeneralisering av regler för bruk av fraser med substantiv med bestämd slutartikel samt fraser med possessivattribut i kontexter för indirekta anaforer i genomsnitt (absolutvärden)

När man däremot analyserar antalen fraser på gruppnivå beräknade per 100 ord och när man jämför antalet indirekta anaforer med antalet fraser med possessivattribut använda i kontexter för indirekta anaforer (siffrorna i Tabell 43) kan man konstatera att inlärare på lägre språkkunskapsnivåer är mer benägna att använda fraser med possessivattribut samt att tendensen konsekvent försvagas med tiden. Å ena sidan kan orsaken vara att ämnena som studenterna skrev om blev mindre personliga och mer abstrakta. Å andra sidan kan man försöka tolka resultatet så att informanterna känner sig mer stabila i sitt artikelbruk i kontexter för indirekta anaforer och att de kanske inte längre tvekar vid användning av substantiv med bestämd slutartikel genom använda fraser med possessiva uttryck som ett alternativ som de bättre känner igen från modersmålet.

	Indirekta anaforer	Possessivattribut
ÅK 1	0,13	1,22
ÅK 2	0,22	0,60
ÅK 3	0,47	0,36
ÅK 4	0,72	0,34

Tabell 43: Indirekta anaforer och fraser med possessivattribut i kontexter för indirekta anaforer (per 100 ord)

Man kan anta att uppsatsernas ämnen och instruktioner kan ha en viss påverkan på hur ofta possessiva uttryck förekommer i uppsatserna. För det första kan det handla om ämnenas karaktär. Med detta menas att ämnet *Mitt liv som student* var mycket personligt och gav informanterna skäl att understryka att det de skrev om gällde deras egna erfarenheter och känslor. Det visade sig i analysen att just pronomenet *min* dominerade i texterna. För det andra var det också själva instruktionerna och introduktionerna till ämnena som innehöll flera fraser med possessiva uttryck i olika kontexter och funktioner (t.ex. *hennes dotter, din dörr, mitt liv, mitt arbete, sin pension, hans fru, min mor, sin reklam, vår omgivning*). Samma eller liknande fraser hittades i studenttexterna.

Den kvalitativa analysen visade dessutom att indirekta anaforer av den konceptuella typen enligt M. Schwarz (2000) typologi respektive anaforer som uttrycker *definitional relations* eller den meronymiska relationen *individual/attribute* i Gardents et al. (2003) klassifikation var mycket frekventa bland anaforer som kändes igen som sådana av studenterna, alltså där studenterna använde fraser med substantiv med bestämd slutartikel. Sådana fraser observerades oftast i uppsatserna vars ämnen beträffade hela konceptuella scheman och där informanterna hade flera möjligheter att skriva om och nämna element som tillhörde schemana. Detta gällde till exempel *en märklig grupp av unga män som ser kriminella ut* och *polisen* i instruktionen och fraserna *inbrott/tjuvarna, häktades/rättegången* eller *polisen, de vill gärna gripa dem/informationen* i studenttexterna, *Bok som blir film som blir musikal* som ämne och anaforerna *hjältarna, karaktärerna, handlingen, tittarna, originalet* i uppsatserna, *reklam* i uppsatsens ämne och anaforerna *reklambilderna, produkterna, kunderna* i uppsatserna och så vidare.

En typ som förekom marginellt var indirekta anaforer av den inferentiella typen, men sådana fraser påträffades ändå i uppsatserna, redan i årskurs 2. Anaforerna hade sina källor såväl i kunskap om omvärlden (se exempel 387–389) som i själva textstrukturen (se exempel 353).

Indirekta anaforer är visserligen antecedentlösa fraser men de står i en relation ett element som tidigare nämnts i texten. Av detta skäl har artikelbruket i kontexter för indirekta anaforer också att göra med textbindning, koherens och kohesion. Detta innebär i flera fall till och med överföring av information över meningsgränser. I analysen av de excerperade fragmenten framgår det tydligt att texterna skrivna

av studenterna i årskurs 4 kännetecknas av de mest avancerade och komplicerade fraserna och avståndet mellan *triggers* och anaforerna är betydligt större, som bland annat i det här fragmentet där frasen *gangsterpojkvän* som stöds av frasen *andra gangsters* är tämligen avlägsen från frasen *ligan*:

> (413) Karolina Ramqvists ”Flickvännen” behandlar förhållandet mellan en ung kvinna och hennes gangsterpojkvän. Läsaren följer huvudhjälten under några dagar då hennes sambo är borta och sysslar med sina skumma affärer medan hon fördriver tiden med att tänka på deras relation och umgås med andra gangsters flickor. Romanen föreställer en bild av ett mycket giftigt förhållande eller faktiskt ett giftigt mikrosamhälle som är omöjlig att lämna. Det mest intressanta i Ramqvists berättelse är att man inte någonstans i handlingen möter män i ligan. (ÅK4_U04)

I Tabell 44 presenteras antalen indirekta anaforer och fraser med possessiva uttryck i kontexter för indirekta anaforer i absolutvärden och beräknade för 100 ord på individnivå. I tabellen syns det att andelen indirekta anaforer i studenttexterna ökar på gruppnivå. Man kan observera att indirekta anaforer användes minst en gång under fyraårsperioden av nästan alla informanter, förutom U13. Man ser dessutom att indirekta anaforer från och med årskurs 3 inte utgör enstaka, sporadiska fall och den kvalitativa analysen ger också belägg på att de används på ett mer systematiskt, konsekvent och enhetligt sätt.

	ÅK1				ÅK2				ÅK3				ÅK4			
	ANAF	**%**	**poss**	**%**	**ANAF**	**%**	**poss**	**%**	**ANAF**	**%**	**poss**	**%**	**ANAF**	**%**	**poss**	**%**
U01	**0**	**0,00**	4	1,91	**0**	**0,00**	3	0,84	**4**	**1,10**	3	0,82	**---**	**---**	**---**	**---**
U02	**0**	**0,00**	1	0,47	**1**	**0,33**	0	0,00	**2**	**0,32**	3	0,48	**---**	**---**	**---**	**---**
U03	**1**	**0,57**	0	0,00	**0**	**0,00**	1	0,35	**3**	**0,59**	1	0,03	**3**	**0,59**	4	0,11
U04	**0**	**0,00**	1	0,51	**0**	**0,00**	1	0,35	**0**	**0,00**	3	0,78	**6**	**1,56**	2	0,52
U05	**0**	**0,00**	3	1,51	**1**	**0,32**	2	0,65	**2**	**0,35**	3	0,53	**5**	**0,88**	2	0,35
U06	**0**	**0,00**	2	1,05	**1**	**0,35**	0	0,00	**0**	**0,00**	2	0,41	**---**	**---**	**---**	**---**
U07	**1**	**0,57**	4	2,29	**1**	**0,34**	1	0,34	**2**	**0,48**	2	0,48	**---**	**---**	**---**	**---**
U08	**0**	**0,00**	4	2,06	**0**	**0,00**	2	0,69	**2**	**0,39**	2	0,39	**---**	**---**	**---**	**---**
U09	**0**	**0,00**	3	1,52	**4**	**1,17**	2	0,59	**2**	**0,32**	2	0,32	**---**	**---**	**---**	**---**
U10	**0**	**0,00**	3	1,62	**0**	**0,00**	2	0,57	**7**	**1,28**	3	0,55	**3**	**0,55**	0	0,00
U11	**0**	**0,00**	0	0,00	**0**	**0,00**	3	0,90	**4**	**0,64**	1	0,16	**3**	**0,48**	2	0,32
U12	**0**	**0,00**	1	0,47	**1**	**0,33**	2	0,66	**2**	**0,51**	0	0,00	**---**	**---**	**---**	**---**
U13	**0**	**0,00**	.4	2,12	**0**	**0,00**	3	0,97	**0**	**0,00**	0	0,00	**0**	**0,00**	3	0,76
U14	**1**	**0,47**	3	1,40	**0**	**0,00**	1	0,29	**2**	**0,38**	3	0,57	**3**	**0,57**	3	0,57
U15	**1**	**0,50**	3	1,51	**2**	**0,66**	4	1,32	**3**	**0,76**	0	0,00	**5**	**1,27**	1	0,25
U16	**0**	**0,00**	2	1,15	**0**	**0,00**	3	1,03	**2**	**0,38**	1	0,19	**3**	**0,57**	1	0,19
TOT.	**4**	**0,13**	38	1,22	**11**	**0,22**	30	0,60	**37**	**0,47**	29	0,36	**31**	**0,72**	18	0,34

Tabell 44: Indirekta anaforer och fraser med possessivattribut i kontexter för indirekta anaforer (i absolutvärden och per 100 ord)

9. Slutsatser och sammanfattande diskussion

Avhandlingens syfte är tvåfaldigt: för det första, att framställa en beskrivning av indirekta anaforer i svenskan och för det andra att utforska hur polska inlärare av svenska som främmandespråk behärskar och använder indirekta anaforer i sitt inlärarspråk på olika nivåer. I detta syfte genomförde jag undersökningar bland studenter på Institutionen för skandinavistik vid Adam Mickiewicz-universitetet i Poznań i Polen.

I avsnitt 1.2 formulerade jag följande forskningsfrågor:

- Vilka typer av nominalfraser väljs av inlärarna i kontexter för indirekta anaforer?
- I vilka kontexter använder inlärarna andra typer av definita nominalfraser, till exempel fraser med possessiva pronomen, istället substantiv med den bestämda artikeln?
- I vilka kontexter väljs nominalfraser med bestämd slutartikel av modersmålstalare av svenska?
- Hur påverkar relationer mellan anaforer och deras *trigger* indirekta anaforers svårighetsnivå ur språkinlärningsperspektiv?

Svar på frågorna skulle göra det möjligt att utveckla klassifikationen av indirekta anaforer och samtidigt att formulera anaforernas svårighetshierarki och utvecklingssekvens.

I föreliggande kapitel redogör jag för resultat som framgår av mina undersökningar. Forskningsfrågorna besvaras och resultaten tolkas i ljuset av språkundervisning. Till sist resonerar jag kring vilken potential det finns för vidare forskning.

9.1. Sammanfattning av centrala undersökningsresultat

Morfologiskt markerad bestämdhet är ett fenomen som vållar många svårigheter för inlärare av svenska, i synnerhet för dem vars modersmål saknar denna kategori. I början av undersökningarna analyserades hur kategorin av species presenteras i utvalda läromedel för nybörjare i svenska som andraspråk. Till analysen valdes tre läroböcker, *Rivstart* (2007), *Mål 1* och *Mål 2* (2006, 2007) samt *Svenska utifrån* (2001), som

inte bara är populära och välkända läromaterial, utan också används som kursmaterial i undervisningen med de grupper som tjänar som informantgrupper i senare studier. I analysen granskades de moment i läromaterial i vilka elevernas uppmärksamhet för första gången riktas explicit till olika typer av nominalfraser. Axelssons (1994) tregradiga modell av nominalfrasutveckling användes som referensmodell. Analysen visar att undervisningsordningen i alla de tre läromedlen skiljer sig från utvecklingsordningen formulerad av Axelsson. Detta resultat står i enighet med Nyqvists (2013a, 2013b) slutsatser om finska läromedel i svenska som andraspråk och inlärningsgångar som hon formulerat i sina analyser. Ett sådant resultat kan tolkas som ett tecken på att undervisningsordningen snarare följer utvecklingen av olika kommunikativa handlingar och ämnescirklar (läroböcker i svenska som andraspråk är ju inga läroböcker bara i svensk grammatik och inte heller i svenskt artikelbruk). För en sådan icke-linjär ordning talar dessutom det faktum att strukturellt komplexa fraser kan framstå som kommunikativt frekventa och lexikalt enkla (Pfeiffer 2001: 173). Trots detta kan den påverka inlärarnas motivation (Nyqvist 2013b) och bidra till svårighetsnivån som redan är tämligen hög med tanke på inter- och intralingvala faktorer (Nyqvist 2016). I analysen hittades flera moment och tendenser i ordningen som var gemensamma för alla utvalda läroböckerna, såsom presentation av egennamn, introducering av indefinita nominalfraser med obestämd artikel och nästan parallell introducering av fraser med substantiv med bestämd slutartikel i det anaforiska bruket eller införing av fraser med räkneord och substantiv i plural och fraser med adjektivattribut. Ur analysen framgår också att presentation av nytt material och senare övningar fokuserar mer på den formella än funktionella nivån, det vill säga fokus ligger på formbildning av substantiv och adjektiv och inte så mycket på formvalet. I de analyserade läromaterialen framstår anaforisk bestämdhet som mönsterfall. Denna typ av bruk av definita nominalfraser är egentligen inte så frekventa (Fraurud 1990: 406), så att fokusera på den i sådan utsträckning ter sig ologiskt (Nyqvist 2013a: 66), onödigt och till och med vilseledande. Däremot hittades i analysen inga exempel på explicit introducering av regler för implicit bestämdhet, som i sin tur framstår som det mest frekventa bruket av definita nominalfraser (Fraurud 1990: 405). Den förekommer dock i texter i läroböckerna, oftast i samband med ämnet

hälsa när substantiv som uttrycker namn på kroppsdelar presenteras i texterna i bestämd form. Andra kontexter för bruk av indirekta anaforer är marginaliserade eller svåra att spåra i läromedlen.

Avhandlingen omfattar också andra typer av undersökningar med inlärare av svenska som främmandespråk som central informantgrupp. Alla undersökningsmomenten avser skriftspråket.

Jag genomförde två inledande undersökningar. Materialet omfattade ett grammatiskt test och korta texter skrivna av polska svenskinlärare vid Adam Mickiewicz-universitet i Poznań. Analys av studenternas svar i det grammatiska testet och deras motiveringar för respektive val gav en allmän bild av studenternas nivå angående bruk av olika typer av nominalfraser. Analysen fokuserade på formvalet och formbildningen bedömdes inte. Ur det grammatiska testet framgår att studenternas svar var mest stabila när det gäller det direkt anaforiska bruket, medan indirekta anaforer är ett område som vållar betydligt fler svårigheter. Det fanns två motiveringar som dominerade bland studentsvaren och de kan sammanfattas som ”det nämns första gången” och ”tillhör en konkret person”. Den första användes som förklaring för användning av substantivets obestämda form och den andra som motivering för bruket av substantivets bestämda form. Formerna som valdes med dessa förklaringar stämde inte alltid överens med originaltexten. Till andra återkommande formuleringar i informanternas förklaringar för val av bestämd form hör adjektiven som kan översättas till svenska som *konkret, bestämd*, *given, känd* och *tillhörande* eller konstruktioner som *jag/vi vet vilken* och även *berättaren vet vilken.* I motiveringarna för användning av obestämd form var den polska motsvarigheten för *en viss* eller *någon* mest frekvent. Räkneordet *en/ett* användes för att motivera såväl bestämd som obestämd form, som understrykning av att det handlar om unika referenter respektive av ett exemplar av flera. Indirekta anaforer igenkändes av informanterna i alla årskurser betydligt bättre vid kroppsdelar. Till identifiering av indirekta anaforer bidrog också informanternas kunskaper om stereotypa element av vissa platser eller situationer, det som kan beskrivas som deras ”scenografi” och ”rekvisita” (jfr objekt- och faktastereotyper, Maciejewski 1983: 26). Slutligen ser man i resultaten att andelen svar som i undersökningen bedömdes som avvikande minskade i högre årskurser (22 % i årskurs 2, 20 % i årskurs 3 och 12 % i årskurs 5).

Den andra inledande undersökningen, som gick ut på analys av korta texter skrivna av studenter baserade på en tecknad historia, kunde betraktas som en småskalig provstudie före analysen av längre studentuppsatser. I de korta texterna letade jag först och främst efter exempel på indirekta anaforer. Exempel på övergeneralisering av regler för bruk av bestämd form i fraser som tolkades som indirekta anaforer och kontexter för indirekta anaforer som inte igenkändes som sådana söktes också i studenttexterna. För jämförelsens skull noterades också kontexter för direkt anaforiskt bruk av definita fraser på liknande sätt. Även i denna del av undersökningen gällde analysen val av form och inte formbildning. Analysen visade, i linje med förväntningar, att indirekta anaforer av den konceptuella typen med anknytning till det mentala schemat av ett restaurangbesök förekom i studenternas texter på grund av vad den tecknade historian föreställde. Trots detta var inte alla studenternas val i sådana kontexter enhetliga och i flera fall användes substantivets nakna former i texterna. Dessutom hittades relativt många exempel på indirekta anaforer av den semantiska typen eftersom studenterna också inkluderade beskrivningar av karaktärerna i sina texter. Kroppsdelar nämndes alltid med definita nominalfraser, det vill säga fraser med substantiv med bestämd slutartikel eller fraser med possessiva pronomen. Informanterna skapade också kontexter för bruk av indirekta anaforer som uttrycker relation av ägande eller tillhörande, också här använde de substantiv med bestämd slutartikel alternativt substantiv med possessiva pronomen. Fraser med possessiva pronomen utgjorde nästan en tredjedel av alla definita fraser som användes i kontexter för indirekta anaforer. Sammantaget visar analysen att andelen kontexter för direkt anafor var relativt jämn i alla texterna medan andelen kontexter för indirekt anafor var oregelbunden samt att studenterna skapade fler kontexter för direkta än indirekta anaforer. När man betraktar de två grupperna var för sig, ser man också att andelen definita fraser i kontexter för direkta anaforer är mycket högre än andelen definita fraser i kontexter för indirekta anaforer (respektive 48,5 % och 12,4 %).

Nästa del av undersökningarna var analys av nyhetstexter, samlade på Dagens Nyheters och Göteborgs-Postens webbsidor, och analys av ett grammatiskt test med inriktning på indirekta anaforer som utgick ifrån nyhetstexterna. Själva genomgången av indirekta anaforer som

hittades i de korta textfragmenten och relationerna med deras *triggers* visade för det första att anaforerna kunde tillskrivas nästan alla typer som motsvarar Clarks (1983), M. Schwarz (2000) och Gardents et al. (2003) typologier. För det andra kunde man konstatera att de flesta indirekta anaforerna i det samlade materialet koncentrerade sig mot centrum av M. Schwarz (2000) kontinuum av indirekta anaforer, alltså att anaforer av den schemabaserade konceptuella typen var de vanligaste. Mycket frekventa var sådana anaforer som refererar till människor som spelar olika roller inom ett konceptuellt schema.

I det grammatiska testet fokuserades återigen på formvalet, men ändå kunde det observeras att formbildningen fortfarande var problematisk för studenterna i årskurserna 3 och 4. Precis som i den inledande undersökningen bedömdes informanternas svar inte som korrekta eller inkorrekta utan som sammanfallande med originaltexterna eller avvikande från dem. Vid jämförelse av svaren som lämnades av studenterna i årskurserna 3 och 4 samt av kontrollgruppen bestående av modersmålstalare av svenska ser man stor diversifiering och instabilitet i svaren från studenterna i årskurs 3 och större enhällighet i svaren från studenterna i årskurs 4. Kontrollgruppens svar var mycket enhetliga eftersom definita nominalfraser dominerade i kontexter för indirekta anaforer. Till de viktigaste observationerna hör att de polska studenterna inte hade större problem med att igenkänna indirekta anaforer av den semantiska typen. Inte ens anaforer som uttrycker meronymiska relationer är en enhetlig grupp ur inlärningsperspektiv, dvs. sådana faktorer som delarnas oskiljbarhet och obligatoricitet respektive kanonicitet påverkar inlärarnas formval. I det samlade materialet hittades exempel på indirekta anaforer som kan uppfattas som gränsfall mellan M. Schwarz (2000) semantiska och konceptuella typer. De avser sådana relationer där anaforer refererar till egenskaper, som Gardent et al. (2003) kallar för *individual/attribute,* eller relationer där anaforer syftar på roller i ett associationsschema, som Gardent et al. betecknar som *individual/function* och räknar som meronymiska relationer. Bland anaforerna av den konceptuella typen var det vanligt att *trigger* öppnar ett schema med flera anaforer som kan tolkas som *triggers* för nya fraser eller som kan kopplas ihop. Sådana fall påverkade informanternas val så att överensstämmelse med originaltexterna var högre. Indirekta anaforer av den inferentiella typen som ligger i andra änden av M. Schwarz

kontinuum framstår som de mest komplexa ur såväl inlärarnas som modersmålstalarnas perspektiv. Informanternas svar var i deras fall mindre enhetliga på grund av de svåröverskådliga relationerna mellan *triggers* och anaforerna. En annan faktor som visade sig ha inflytande på informanternas val var oberoende av klassifikationer av indirekta anaforer och hade att göra med morfologisk släktskap mellan *triggers* och anaforerna.

Analys av studentuppsatser var den mest omfattade delen av undersökningarna. Dess betydande roll beror på att studenter hade större frihet att strukturera sina texter och välja fraser med vars bruk de kände sig mest säkra, i motsats till de grammatiska testen där de bara valde en form i en redan given kontext. Det var också viktigt att det till analysen valdes tentamensuppsatser och en inlämningsuppgift som bedömdes av lärare och som studenterna fick betyg på, eftersom studenterna fokuserade på att visa sin allmänna prestationsnivå och inte bara fokuserade på en enda kategori. Analysen av de längre uppsatserna hade i stort sett samma princip som analysen av de korta texterna i den inledande undersökningen, nämligen den omfattade exempel på igenkända indirekta anaforer, exempel på kontexter för indirekta anaforer där studenterna inte använde sig av definita nominalfraser (som tolkas som kontexter som inte kändes igen av studenterna som indirekta anaforer) och exempel på överanvändning av substantiv med bestämd slutartikel (som tolkas som kontexter som av studenter uppfattades som kontexter för indirekta anaforer). I texter skrivna av studenter i årskurs 1 hittades bara enstaka exempel på indirekta anaforer. Alla fyra av dem betraktades som oanalyserade helsekvenser och tillhörde den semantiska typen (meronymer som avser kanoniska, stereotypa delar) och den konceptuella typen. Indirekta anaforer som meronymer som avser kroppsdelar (alltså anaforer av den semantiska typen) förekom även i texterna skrivna i årskurs 2 och 3 och de bedömdes också som helsekvenser. Regeln att definita fraser används i kontexter som uttrycker relationer helhet/del övergeneraliserades av studenterna och det hittades inga exempel på meronymiska relationer bland de oigenkända indirekta anaforerna. I uppsatserna var fraser som uttryckte mer eller mindre explicita relationer av tillhörande och ägande mycket frekventa, vilket också blev tydligt vid genomgången av de excerperade fraser med possessiva pronomen. Användning av fraser med possessiva uttryck i kontexter för anaforer

kan tolkas som ett tecken på att studenterna känner sig tryggare med bruket av possessiva pronomen och studenternas val beror på tolkning av attributens självklarhet, stilistiska skäl eller på det faktum att bruket av possessiva uttryck uppfattas av studenterna som enklare och mer självklart än det indirekt anaforiska bruket av substantivets bestämda artikel. Ur studenttexterna excerperades flera exempel som bedömdes som gränsfall mellan den meronymiska och den konceptuella typen i M. Schwarz (2000) kontinuum. De motsvarar relationer som Gardent et al. (2003) kallar för *individual/function* eller andra *definitional bridging relations*. Den mest sammansatta och omfattande gruppen i studenttexterna var indirekta anaforer av den konceptuella typen. Deras *triggers* var mest varierade och relationerna inom det konceptuella schemat var mycket differentierade: från mer konkreta, kanoniska och tydliga till mer abstrakta och invecklade. Det hittades även sporadiska exempel på anaforer av den inferentiella typen, vars tolkning baserades på det som tidigare beskrevs i uppsatserna eller krävde mer specificerad kunskap om omvärlden. I det samlade materialet upptäcktes sådana moment där studenterna inte använde definita nominalfraser i kontexter för indirekta anaforer och i de flesta fall handlade det om bortfall av bestämd slutartikel. Analysen av uppsatserna visar att studenterna på den högsta språkfärdighetsnivån använder sig av mer komplicerade fraser och att indirekta anaforer står på ett betydligt längre avstånd från sina *triggers*. I den kvantitativa analysen av fraser i studenternas uppsatser ser man att studenterna med tiden blir mer benägna att använda indirekta anaforer i form av fraser med substantiv med bestämd slutartikel, såväl på den allmänna nivån som i jämförelse med fraser med possessiva pronomen.

9.2. Svårighetshierarki och utvecklingssekvenser för indirekta anaforer ur främmandespråksperspektiv

I min avhandling analyseras indirekta anaforer först och främst i polska studenters inlärarsvenska. Inlärarspråk som är ett ”språk på vägen” (Ekerot 2011: 30) karakteriseras av föränderlighet och stegvis utveckling. Både den teoretiska genomgången av typologier av definita

nominalfraser och mina undersökningar visar att indirekta anaforer är en nyanserad kategori och att vissa typer av indirekta anaforer är lättare att hantera av inlärare än andra. Det framgår ur forskningen kring språkinlärning att inlärare går igenom samma utvecklingssekvenser (Abrahamsson 2009: 92, Ellis 1985: 62, Lightbown & Spada 1998: 57, Mitchell et al. 2013: 32f.). Med de insamlade data gör jag ett försök att klassificera indirekta anaforer med hänsyn till inlärningsperspektiv och att ordna dem i en svårighetshierarki som skulle motsvara utvecklingssekvenser i inlärningen. Abrahamsson (2009: 58) och Nyqvist (2013a: 20, 61) anför Browns morfemstudier där inlärningsordningen sammanställs med korrekthetsgraden, vilket innebär att morfem med hög korrekhetsgrad lärs in tidigt i ordningen och morfem med låg korrekthetsgrad lärs in sent. I min undersökning följer jag Nyqvists (2013a: 61) antagande om att betrakta inlärningsgång och svårighetshierarki som analoga. Däremot rättar jag mig inte efter korrekthetsprocenten utan andra faktorer som framgår ur alla delar av undersökningarna, nämligen frekvens i inputen, såväl i läromaterialen som i autentiska tidningstexter, frekvens i texter skrivna av de polska svenskinlärarna, grad av överensstämmelse med originaltexterna i de grammatiska testen (för såväl de polska inlärarna som kontrollgruppen av svenska modersmålstalarna) och hypoteser om bruk av olika typer av nominalfraser som formulerades av inlärarna i motiveringar för formvalen i ett av de grammatiska testen. Analyserna omfattade inlärarnas hela produktion, det vill säga fraser som användes både målspråksenligt (i enighet med originaltexter) eller icke-målspråksenligt.

Bas för klassifikationen utgör M. Schwarz (2000) och Gardents et al. (2003) typologier över respektive indirekta anaforer och *bridging relations*, eftersom de i jämförelse med andra typologier av bruk av definita nominalfraser inte bara betraktar indirekta anaforer som en grupp utan tar hänsyn till interna skillnader inom kategorin samt urskiljer lagom många undertyper. Även Winstons et al. (1987) typologi över meronymiska och icke-meronymiska relationer åberopas här. Precis som hos M. Schwarz bör gränserna mellan olika typer inte betraktas som skarpa. Hierarkin bildar ett kontinuum där omfattning av respektive typer inte är symmetrisk och jämn.

Den lägsta nivån i hierarkin består av indirekta anaforer som i tidigt inlärarspråk lärs in och används som helsekvenser. Användning av definita fraser i sådana kontexter överskrider ofta inlärarens aktuella

nivå av artikelbruk. Indirekta anaforer på denna nivå representerar olika typer av anaforer i M. Schwarz (2000) klassifikation (dvs. såväl de semantiska som de konceptuella typerna) och därför står de på sätt och vis utanför inlärningskontinuum.

I alla undersökningsmoment var det påfallande att studenterna bäst igenkänner meronymiska relationer och i synnerhet de relationer som avser kroppsdelar. Trots att det i läromaterialen för nybörjare inte förklarades regler för indirekt anaforiskt bruk av substantivets bestämda form, hittades exempel på sådana fraser i texterna och de var mest tydliga just i anknytning till kroppsdelar i kapitel som behandlade ämnet hälsa. I det grammatiska testet i den inledande undersökningen formulerade flera informanter enskilda regler för artikelbruket vid fraser som avser kroppsdelar, såsom ”kroppsdelar vanligtvis nämns i bestämd form”, ”possessiva pronomen passar till kroppsdelar” eller till och med den icke-målspråksenliga regeln ”kroppsdelar alltid används i naken form”. Att inlärarna valde definita nominalfraser för kroppsdelar i kontexter för indirekta anaforer framgick tydligt i de grammatiska testen, i de korta studenttexterna och i de längre uppsatserna. Det fanns dock smärre skillnader i resultat när det gäller kroppsdelar som är unika (t.ex. *huvud, hjärta*) och sådana fall där det inte är klart vilken del som menas (t.ex. *hand, öga*) men det är ändå uppenbart att kroppsdelar bildar en enskild typ.

Indirekta anaforer som uttrycker meronymiska relationer hittades både i de samlade nyhetstexterna och i uppsatserna skrivna av studenterna. Det var dessutom i samband med meronymiska relationer som inlärarna övergeneraliserade kontexter för indirekt anafor, vilket tyder på att det är en relation som de lätt känner igen. Att något är en del av något annat förekom dessutom i motiveringar som studenterna uppgav när de valde bestämd form av substantiv i grammatiska testet i den inledande undersökningen. Studieresultat visade dessutom att det finns skillnader i vilka former inlärarna valde beroende på hur kanoniska eller hur obligatoriska delarna var för helheten, vilket ofta hände ihop med delarnas separabilitet (jfr Winston et al. 1987: 421).

Ur materialet excerperades bara enstaka exempel på indirekta anaforer med källan i verbtematiska roller och på grund av dess låga frekvens placeras denna undertyp högst inom den semantiska typen.

På gränsen mellan den semantiska och konceptuella typen placerades indirekta anaforer som uttrycker egenskaper. I Gardents et al. (2003)

typologi ingår de som en undertyp av *definitional bridges*, det vill säga samma grupp som meronymer också är en undertyp av. Winston et al. (1987: 428) understryker dessutom att den icke-meronymiska relationen av *attribution* ofta förväxlas med meronymiska relationer: ”While towers have height as one of their attributes, height is not a part of a tower”.

Just denna parafras med verbet *att ha* är mycket relevant för nästa nivå i hierarkin, nämligen indirekta anaforer som uttrycker tillhörande eller ägande, såväl angående formella ägandet som avser konkreta substantiv, som i anknytning till mer abstrakta relationer. Kontexter för sådana indirekta anaforer var mycket frekventa i studenternas uppsatser där de ofta valde målspråksenliga former. I den inledande undersökningen förklarade studenterna sina val av substantivets bestämda form med att något ”tillhör en konkret person”. Dessutom förklarade de till och med kontexter för meronymiska relationer på ett liknande sätt, till exempel att ”huvudet tillhör Sigrid” eller ”lampan tillhör rummet” m.m. Tillhörande nämns av Winston et al. (1987: 429) som ytterligare en relation som ofta förväxlas med meronymi, vilket förklarar varför de två typerna av indirekta anaforer ligger så nära varandra i hierarkin. I kontexter för indirekta anaforer som uttrycker såväl egenskaper som tillhörande och ägande använde sig flera studenter av definita fraser med possessiva pronomen.

Som ett annat gränsfall betraktas indirekta anaforer som uttrycker relationen av typen *individual/function* och som av Gardent et al. (2003) räknas som en annan typ av meronymiska relationer. De kan inte tolkas direkt utgående från semantiska relationer, utan de avser roller som spelas i ett associationsschema. Anaforer av denna typ var mycket frekventa i nyhetstexterna som samlades och de utgjorde en omfattande men ändå tämligen enhetlig grupp i analysen av det grammatiska testet baserade på nyhetstexterna och i uppsatserna.

En nivå högre i kontinuum placerades indirekta anaforer vars relationer med *triggers* kan betraktas som mer kanoniska exempel på den konceptuella typen. De omfattar element i ett konceptuellt schema och har varierad karaktär. Sådana relationer är mer avlägsna från relationer med källor i lexikonet och baseras snarare på kunskap om omvärlden. Anaforer av den konceptuella typen, alltså den mellersta delen i M. Schwarz kontinuum och i min modell för svårighetshierarki visar sig inte bara vara den mest frekventa typen i utan också den mest differentierade.

Högst i svårighetskategorin befinner sig indirekta anaforer av den inferentiella typen. De förekom sällan i inlärarnas produktion och i det grammatiska testet baserat på nyhetstexterna utgjorde de den typ för vilken såväl inlärarna som modersmålstalarna lämnade mest varierade svar som i hög grad avvek från originaltexterna. Som enklare och mer överskådliga inom denna grupp framstår för det första anaforer som baseras på lexikografiska relationer och påminner om Gardents et al. (2003) *co-participants* och för det andra anaforer som är baserade på diskursstrukturen. Eftersom undersökningarna omfattade skriftspråket var det lättare för informanterna att ha kontroll över det som står tidigare i texten, vilket hjälpte vid formvalet. Högre i hierarkin står indirekta anaforer vars tolkning kräver kunskap om omvärlden. De är ännu mer svåröverskådliga när de avser kunskap som bara är tillgänglig för en viss grupp eller beror på kultur, social erfarenhet m.m.

Det kan antagligen hittas fler undertyper som dock inte är så frekventa, påfallande och som har mer tillfällig karaktär, som till exempel relationer som kan beskrivas som motsatta till dem som tidigare beskrevs inom den konceptuella typen eller anaforer av den inferentiella typen som baseras på olika källor och vars tolkning är flertydig. I modellen betecknas de som ”annat”.

Det som blev slående efter sammanställning av utvecklingssekvensen var hur väl de olika nivåerna passar till Maciejewskis (1983: 26) definitioner av objektstereotyper och faktastereotyper. Som objektstereotyp beskrivs nämligen ”kunskap om objekts typiska egenskaper”, bland annat dess stereotypa delar. Detta innebär att de sammanfaller med de semantiska typerna, i synnerhet med dem som uttrycker meronymiska relationer, och med den icke-meronymiska relationen som uttrycker objekts egenskaper som tillhör den konceptuella typen. Som faktastereotyp nämns ”kunskap om typiska situationer, händelser, lägen”, vilket betyder att den omfattar indirekta anaforer av de konceptuella och inferentiella typerna som baseras på ”social erfarenhet, kultur, myter, morala normer och andra faktorer”.

Den diskuterade svårighetshierarkin och utvecklingssekvensen för indirekta anaforer ur främmandespråksperspektiv sammanställs i Tabell 45.

	Indirekta anaforer: relationer mellan *trigger* och anaforen		Exempel från undersökningarna
objekstereotyper	*helsekvenser*	-	*svenska – uttalet, Jag har ont i magen*
	semantiska	meronymer: kroppsdelar	*kvinnan – handen, en kattuggla – ögonen*
		meronymer: kanoniska delar	*radhuset – bakdörren*
		meronymer: fakultativa delar	*sjukhuset – avdelningarna*
		verbsemantik, tematiska roller	*avlossa – vapen*
faktastereotyper	konceptuella	egenskaper	*falska pass – priset*
		tillhörande och ägande	*mannen – hemmet, servitören – pappret*
		funktioner	*restaurangen – servitören, buss – bussföraren*
		element i schemat	*restaurangen – bordet*
		annat	*röst – kvinnan, reklam – företaget*
	inferentiella	baserade på lexikografiska definitioner	*hantverkarna – taket, fasaden*
		baserade på diskursstrukturen	*polisen … vill gärna gripa dem – informationen*
		baserade på kunskap om omvärlden	*Toy Story – biovisningarna*
		annat	*En familj i Tuve slog larm om inbrott i radhuset.*

Tabell 45: Svårighetshierarki och utvecklingssekvens för indirekta anaforer ur främmandespråksperspektiv

Man kan dessutom observera att frekvensen av olika typer av fraser som excerperades ur uppsatserna påverkades i viss mån av uppsatsernas ämnen. Studenterna i årskurs 1 skrev texter som oftast handlade om deras liv och personliga erfarenheter och redan i årskurs 3 var ämnena mycket mer abstrakta, vilket kan vara orsaken till att anaforer av den

semantiska typen var vanligare i texter skrivna på lägre nivå och anaforer av den konceptuella typen förekom mer frekvent på högre nivåer, vilket återspeglas i svårighetshierarkin. Detta stämmer väl överens med vad som formulerats som gemensamma referensnivåer i Gemensam europeisk referensram för språk (2007: 24). En inlärare på nybörjarnivå (A1 och A2) kan nämligen ”presentera sig själv och andra samt ställa och besvara frågor om personliga förhållanden som var han/hon bor, personer han/hon känner och saker han/hon har” och ”i enkla termer beskriva delar av sin egen bakgrund, sin närmaste omgivning samt förhållanden inom områden som rör omedelbara behov”. Detta förklarar varför inlärare på denna nivå behärskar indirekta anaforer som snarare avser objektstereotyper än faktastereotyper. En inlärare som kan beskrivas som självständig språkanvändare (nivåerna B1 och B2) kan ”producera enkla, sammanhängande texter om ämnen som är välkända eller av personligt intresse. Kan beskriva erfarenheter och händelser, berätta om drömmar, förhoppningar och framtidsplaner och kortfattat ge skäl för och förklaringar till åsikter och planer” och ”förklara en ståndpunkt i ett aktuellt ämne samt framhålla såväl för- som nackdelar vid olika valmöjligheter”. Beskrivningar av erfarenheter och händelser kan innebära användning av indirekta anaforer av den konceptuella typen som avser faktastereotyper. En avancerad språkanvändare (nivåerna C1 och C2) kan ”producera tydliga, välstrukturerade och detaljerade texter om komplexa ämnen. Kan på ett planerat sätt med olika medel organisera och binda samman en text till en sammanhängande helhet”. Detta fokus på texternas struktur, koherens, differentiering och ökad komplexitetsnivå innebär att indirekta anaforer av de mest komplexa typerna används mer frekvent och stabilt på denna nivå.

9.3. Didaktiska implikationer och vidare forskning

Den grammatiska kategorin av bestämdhet och i synnerhet implicit bestämdhet framstår som problematisk för inlärare av svenska. Min analys av tre utvalda läromedel i svenska som andraspråk för nybörjare bekräftar att indirekta anaforer marginaliseras i läromaterialen och av detta skäl i undervisningen som sådan, trots att detta bruk av definita

nominalfraser egentligen är högfrekvent i texter (jfr Nyqvist 2013a: 189, Fraurud 1990: 405). Nyqvist (2013a: 189) påpekar att detta leder till ”en tydlig obalans mellan texterna och grammatikundervisningen”. Att det i undervisningen fokuseras mycket på det direkt anaforiska bruket av definita nominalfraser framgår också ur det grammatiska testet i min inledande undersökning i vilken studenterna mycket ofta i sina motiveringar använde sig av oppositionen mellan att något nämns för första gången eller att något tidigare nämnts i texten, även i kontexter för indirekta anaforer som de inte kände igen som sådana. Min studie visar dessutom att indirekta anaforer förekommer i inlärarsvenskan av studenter på lägsta färdighetsnivå, även om detta bruk snarare uppfattas som användning av helfraser. Även i den inledande undersökningen använde sig många studenter i de lägre årskurserna av motiveringen som syftade på relationen av tillhörande och ägande när de skulle förklara sitt val av substantivets bestämda form i kontext för indirekt anafor.

Den föreslagna modellen för indirekta anaforers svårighetskategori kan utnyttjas i undervisningen eftersom den visar vilka relationer mellan anaforer och deras *triggers* som är enklare att behärska för inlärare än andra, vilket innebär att relationer och regler för anaforers bruk från de lägre nivåerna kan introduceras explicit redan på tidigare etapper av undervisning. För detta talar också det faktum att undervisningsordningen ofta beror på ämnesvalet. Ämnescirklar som brukar presenteras tidigt i undervisningen lämpar sig för att explicit introducera vissa regler för indirekta anaforers bruk, till exempel kroppsdelar och andra meronymiska relationer eller exempel på konceptuella scheman, såsom klassrummet, skolan, affären, sjukhuset, restaurangen m.m.

En annan fråga som dyker upp i samband med översikten över olika klassifikationer av bruk av definita nominalfraser gäller också val av terminologi som kan användas vid introducering av sådana regler för inlärarna. Enligt min åsikt passar båda termerna indirekt anafor och implicit bestämdhet till undervisningskontexten, eftersom de anknyter till begrepp och fenomen som redan borde vara bekanta för inlärarna, nämligen (direkt) anafor och bestämdhet som sådan.

Eftersom granskning och klassificering av indirekta anaforer ur främmandespråksinlärningsperspektiv är en ny synvinkel, finns det många områden där den föreslagna modellen för utvecklingssekvens av indirekta anaforer i inlärarsvenskan kan testas och utvecklas.

För det första kan liknande undersökningar genomföras i en större grupp av polska inlärare av svenska som främmandespråk. Då finns det en risk att resultaten inte blir jämförbara med tanke på att gruppen inte längre blir så homogen som den som deltog i mina studier. Denna anmärkning är särskilt viktig med hänsyn till att implicit bestämdhet visade sig marginaliserad i läromaterialen och att man borde ”noggrant uppmärksamma artikelbruket i svenska texter och försöka skapa lämpliga morfosyntaktiska associationer” (Szulc 1992: 53, min översättning) för att behärska denna kategori. Detta innebär att skillnader i hur många undervisningstimmar inlärare har, vilka material som används i undervisningen, vilka lärare som undervisar på kurserna antas kunna ha påverkan på de ”morfosyntaktiska associationerna” och samtidigt på resultaten.

För det andra skulle det vara intressant att jämföra mina aktuella undersökningar med studier bland en annan enhetlig grupp av inlärare, till exempel de som har annat modersmål än polska (i synnerhet ett språk med morfologisk markering av species) eller de som lär sig svenska som andraspråk i Sverige för att granska hur dessa variabler kan påverka resultaten.

För det tredje skulle det vara av stor nytta att i en mer omfattade undersökning inkludera även talad inlärarsvenska i materialet och granska hur modalitet (skriftlig eller muntlig) påverkar inlärarnas bruk av indirekta anaforer. När inlärare skriver sina uppsatser eller löser grammatiska test är det enklare för dem att kontrollera information som förs över meningsgränser eller att direkt söka *triggers* för anaforer, de kan återkomma till tidigare fragment i texten eller korrigera och redigera sina texter i efterhand eftersom hela texten är tillgänglig för deras inspektion innan de lämnar in den. Man har inte samma kontroll i det mer spontana talspråket. Å andra sidan kan denna spontana karaktär bidra till förekomst av mentala genvägar vilket också bidrar till förekomst av indirekta anaforer.

Eftersom min studie visade att inte ens modersmålstalarnas val av nominalfraser alltid var enstämmiga kunde man genomföra en undersökning av en annorlunda karaktär, nämligen en sådan som avser korrekthetsbedömning och attitydmätning. Den kunde ge svar på frågorna i vilka kontexter anaforer är igenkännbara, förståeliga, i vilka kontexter användning av definita nominalfraser dominerar eller i vilka

kontexter avvikande former (till exempel sådana som produceras av inlärarna) uppfattas som störande av modersmålstalare (jfr Nyqvist 2014).

Litteraturförteckning

Abrahamsson, N. (2009). *Andraspråksinlärning.* Lund: Studentlitteratur.

Adamczyk, A. (2016). *Kategoria określoności w nauczaniu współczesnego języka hebrajskiego.* Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.

Al-Khresheh, M. H. (2015). A Review Study of Interlanguage Theory. *International Journal of Applied Linguistics & English Literature, 4*(3), ss. 123–131.

Arabski, J. (1990). The Acquisition of Articles and Hierarchy of Difficulty. i J. Arabski (Red.), *Foreign Language Acquisition Papers* (ss. 9–17). Katowice: Wydawnictwo UŚ.

Ariel, M. (1988). Referring and Accessibility. *Journal of Linguistics, 24*(1), ss. 65–87.

Ariel, M. (1994). Interpreting Anaphoric Expressions: A Cognitive versus a Pragmatic Approach. *Journal of Linguistics, 30*(1), ss. 3–42.

Asher, N., & Lascarides, A. (1998). Bridging. *Journal of Semantics, 15*(1), ss. 83–113.

Axelsson, M. (1994). *Noun Phrase Development in Swedish as a Second Language. A study of Adult Learners Acquiring Definiteness and the Semantics and Morphology of Adjectives.* Stockholm: Stockholm University Centre for Research and Bilingualism.

Bohnacker, U. (1997). Determiner Phrases and the Debate on Functional Categories in Early Child Language. *Language Acquisition, 6*(1), ss. 49–90.

Bohnacker, U. (2004). Nominal phrases. i G. Josefsson, C. Platzack, & G. Håkansson (Red.), *The acquisition of Swedish grammar* (ss. 195–360). Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins.

Bolander, M. (2001). *Funktionell svensk grammatik.* Stockholm: Liber.

Bunescu, R. (2003). Associative Anaphora Resolution: A Web-Based Approach. *Proceedings of the EACL-2003 Workshop on the Computational Treatment of Anaphora*, (ss. 47–52).

Carlsson, Y. (2012). *Genericitet i text.* Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis.

Charolles, M. (1999). Associative Anaphora and its Interpretation. *Journal of Pragmatics, 31*(3), ss. 311–326.

Clark, H. H. (1983). Bridging. i P. N. Johnson-Laird, & P. C. Wason (Red.), *Thinking: Readings in Cognitive Science* (ss. 311–326). Cambridge: Cambridge University Press.

Coder, S. P. (1981). *Error Analysis and Interlanguage.* Oxford: Oxford University Press.

Consten, M. (2004). *Anaphorisch oder Deiktisch?: Zu einem integrativen Modell domänengebundener Referenz.* Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

Corder, S. P. (1981). *Error Analysis and Interlanguage.* Oxford: Oxford University Press.

Cornish, F. (1996). 'Antecedentless' Anaphors: Deixis, Anaphora, or What? Some Evidence from English and French. *Journal of Linguistics, 32*(1), ss. 19–41.

Cornish, F. (1999). *Anaphora, Discourse, and Understanding: Evidence from English and French.* Oxford: Claredon Press.

Dabrowska, M. (2015). *Grammatiska svårigheter hos andraspråksinlärare med polska som modersmål. Ett* specialarbete publicerat i elektronisk form. Göteborg: Göteborgs Universitet. Hämtat från https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/45294/1/gupea_2077_45294_1.pdf. Kontrollerat 08.08.2018.

De Angelis, G. (2007). *Third or Additional Language Acquisition.* Clevedon: Multilingual Matters.

DeKeyser, R. M. (2005). What Makes Learning Second Language Grammar Difficult? A Review of Issues. *Language Learning, 55*, ss. 1–25.

Dryer, M. S. (2013a). Definite Articles. i M. S. Dryer, & M. Haspelmath (Red.), *The World Atlas of Language Structures Online.* Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. Hämtat från http://wals.info/chapter/37. Kontrollerat 08.08.2018.

Dryer, M. S. (2013b). Indefinite Articles. i M. S. Dryer, & M. Haspelmath (Red.), *The World Atlas of Language Structures Online.* Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. Hämtat från http://wals.info/chapter/38. Kontrollerat 08.08.2018.

Ekerot, L. J. (2011). *Ordföljd, tempus, bestämdhet. Föreläsningar om svenska som andraspråk.* Malmö: Gleerups.

Ekiert, M. (2004). Acquisition of the English Article System by Speakers of Polish in ESL and EFL Settings. *Working Papers in TESOL & Applied Linguistics, 4*(1), ss. 1–23.

Ekiert, M. (2007). The Acquisition of Grammatical Marking of Indefiniteness with the Indefinite Article a in L2 English. *Working Papers in TESOL & Applied Linguistics, 7*(1), ss. 1–43.

Ellis, R. (1985). *Understanding Second Language Acquisition.* Oxford: Oxford University Press.

Ellis, R. (1994). *The Study of Second Language Acquisition.* Oxford: Oxford University Press.

Ellis, R. (1997). *Second Language Acquisition.* Oxford: Oxford University Press.

Engström, S. (2012). *Svårigheter i inlärning av svenska som andrarspråk. En* C-uppsats publicerad i elektronisk form. Halmstad: Högskolan i Halmstad. Hämtat från http://hh.diva-portal.org/smash/get/diva2:478785/FULLTEXT01.pdf. Kontrollerat 08.08.2018.

Eriksson, A., & Wijk-Andersson, E. (1988). *Swedish Nouns and Articles in German and Polish Student's Swedish Writing.* Uppsala: Uppsala Universitet.

Falk, Y. (2016). Germanska språk som L3. i C. Bardel, Y. Falk, & C. Lindqvist, *Tredjespråksinlärning* (ss. 95–114). Lund: Studentlitteratur.

Fisiak, J., Lipińska-Grzegorek, M., & Zabrocki, T. (1978). *An Introductory English-Polish Contrastive Grammar.* Warszawa: PWN.

Flyman Mattsson, A. (2017). *Svenska som andraspråk på språkvetenskaplig grund.* Lund: Studentlitteratur.

Flyman Mattsson, A., & Håkansson, G. (2010). *Bedömning av svenska som andraspråk – en analysmodell baserad på grammatiska utvecklingsstadier.* Lund: Studentlitteratur.

Fraurud, K. (1990). Definiteness and the Processing of Noun Phrases in Natural Discourse. *Journal of Semantics, 7*(4), ss. 395–433.

Fraurud, K. (1996). Cognitive ontology and NP Form. i T. Fretheim, & J. K. Gundel (Red.), *Reference and Referent Accessibility* (ss. 65–87). Amsterdam: John Benjamins.

Freed, B. F. (Red.). (1991). *Foreign Language Acquisition Research and the Classroom.* Lexington: D. C. Heath & Company.

García Mayo, M. D., & Hawkins, R. (Red.). (2009). *Second Language Acquisition of Articles: Empirical Findings and Theoretical Implications.* Amsterdam: John Benjamins.

Gardent, C., Manuélian, H., & Kow, E. (2003). Which Bridges for Bridging Definite Descriptions? *4th International Workshop on Linguistically Interpreted Corpora – LINC'03.* Budapest. Hämtat från https://hal.inria.fr/inria-00107644/document. Kontrollerat 08.08.2018.

Gemensam europeisk referensram för språk: lärande, undervisning och bedömning. (2007). Stockholm: Skolverket. Hämtat från https://www.skolverket.se/publikationer?id=2144. Kontrollerat 08.08.2018.

Glahn, E., Håkansson, G., Hammarberg, B., Holmen, A., & Hvenekilde, A. (2001). Processability in Scandinavian Second Language Acquistion. *Studies in Second Language Acquisition, 23*(3), ss. 389–416.

Grzegorczykowa, R., Laskowski, R., & Wróbel, H. (Red.). (1984). *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia.* Warszawa: PWN.

Hammaberg, B., & Williams, S. (2009). A study of third language acquisition. i B. Hammaberg, *Processes in Third Language Acquisition* (ss. 17–27). Edinburgh: Edinburgh University Press.

Hammarberg, B. (2016). Flerspråkighet och tredjespråksinlärning. Några grundbegrepp. i C. Bardel, Y. Falk, & C. Lindqvist, *Tredjespråksinlärning* (ss. 33–58). Lund: Studentlitteratur.

Hammarberg, B., & Viberg, Å. (1976). *Anaforiska processer i svenskan i invandrarperspektiv – några utgångspunkter.* Stockholm: Stockholms universitet. Institutionen för lingvistik.

Hawkins, J. A. (1978). *Definiteness and Indefiniteness. A Study in Reference and Grammaticality Prediction.* London: Croom Helm.

Hawkins, J. A. (1991). On (in)definite articles: implicatures and (un)grammaticality prediction. *Journal of Linguistics, 27*(2), ss. 405–442.

Heim, I. R. (1982). *The Semantics of Definite and Indefinite Noun Phrases* (2011 uppl.). En doktorsavhandling publicerad i elektronisk form. University of Massachusetts. Hämtat från http://semarch.linguistics.fas.nyu.edu/Archive/jA2YTJmN/Heim%20Dissertation%20with%20Hyperlinks.pdf. Kontrollerat 08.08.2018.

Holm, B., & Nylund, E. (Red.). (1970). *Deskriptiv svensk grammatik.* Stockholm: Skriptor.

Irmer, M. (2011). *Bridging Inferences. Constraining and Resolving Underspecification in Discourse Interpretation.* Berlin; Boston: De Gruyter.

Källström, R. (2012). *Svenska i kontrast. Tvärspråkliga perspektiv på svensk grammatik.* Lund: Studentlitteratur.

Komorowska, H. (2005). *Metodyka nauczania języków obcych.* Warszawa: Fraszka Edukacyjna.

Koptjevskaja-Tamm, M. (2002). Adnominal Possession in the European Languages: Form and Function. *Sprachtypologie und Universalienforschung, 55*(2), ss. 141–172.

Koseska, V. (1970). Uwagi o tzw. kategorii określoności (na materiale z języka bułgarskiego i rosyjskiego). *Rocznik Slawistyczny, 31*(1), ss. 39–44.

Koseska-Toszewa, V. (2007). Semantyczna kategoria określoności/ nieokreśloności. i V. Koseska-Toszewa, *Polsko-bułgarska gramatyka konfrontatywna* (ss. 296–368). Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Dialog.

Kotsyba, N. (2006). *Semantyczna kategoria określoności i nieokreśloności w językach angielskim i ukraińskim. En* doktorsavhandling publicerad i elektronisk form. Warszawa: Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk. Hämtat från http://www.domeczek.pl/~natko/papers/NK_PHD.pdf. Kontrollerat 08.08.2018.

Kowal, I. (2011). Målar grammatikböcker fan på väggen? Inlärning av en ”svår” kategori i svenskan. i A. Ylikiiskilä, & M. Westman (Red.), *Språk för framtiden/Language for the future. Rapport från ASLA:s höstsymposium, Falun, 12–13 november 2010. ASLA.* (ss. 98–111).

Krámský, J. (1972). *The Article and the Concept of Deniteness in Language.* The Hague: Mouton.
Kruszyński, Z. (2015). *Schwedenkräuter.* Warszawa: W.A.B.
Lightbown, P. M., & Spada, N. (1998). *How Languages are Learned.* Oxford: Oxford University Press.
Liu, D., & Gleason, J. L. (2002). Acquisition of the Article the by Nonnative Speakers of English. An Analysis of Four Nongeneric Uses. *Studies in Second Language Acquisition, 24*(1), ss. 1–26.
Lyons, C. (1999). *Definiteness.* Cambridge: Cambridge University Press.
Löbner, S. (1985). Definites. *Journal of Semantics, 4*(4), ss. 279–326.
Löbner, S. (1998). *Definite Associative Anaphora.* Seminar für Allgemeine Sprachwissenschaft. Düsseldorf: Heinrich-Heine-Universität. Hämtat från https://semanticsarchive.net/Archive/mU3YzU1N/Loebner_Definite_Associative_Anaphora.pdf. Kontrollerat 08.08.2018.
Lødrup, H. (2009). External and Internal Possessors with Body Part Nouns: The Case of Norwegian. *SKY Journal of Linguistics, 22*, ss. 221–250.
Lødrup, H. (2010). Implicit Possessives and Reflexive Binding in Norwegian. *Transactions of the Philological Society, 108*(2), ss. 89–109.
Lødrup, H. (2014). Split Possession and the Syntax of Kinship Nouns in Norwegian. *Journal of Comparative Germanic Linguistics, 17*(1), ss. 35–57.
Lövestam, S. (2017). *Grejen med substantiv och pronomen.* Stockholm: Piratförlaget.
Maciejewski, W. (1983). *Podstawy polsko-szwedzkiej kontrastywnej lingwistyki tekstu.* Uppsala: Slaviska institutionen vid Uppsala universitet; Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
Matsui, T. (2000). *Bridging and Relevance.* Amsterdam: John Benjamins.
Mitchell, R., Myles, F., & Marsden, E. (2013). *Second Language Learning Theories. 3rd Edition.* London; New York: Routledge Taylor & Francis Group.
Nyqvist, E.-L. (2013a). *Species och artikelbruk i finskspråkiga grundskoleelevers inlärarsvenska. En longitudinell undersökning i årskurserna 7–9. En* doktorsavhandling publicerad i elektronisk form. Åbo: Åbo universitet. Hämtat från http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/91519/diss2013_ELNyqvist.pdf. Kontrollerat 08.08.2018.
Nyqvist, E.-L. (2013b). En vandring i djungeln kallad species. *Språkbruk* (4/2013). Hämtat från http://www.sprakbruk.fi/index.php?mid=2&pid=13&aid=4158. Kontrollerat 08.08.2018.
Nyqvist, E.-L. (2014). Hurdana species och artikelfel bör motarbetas? i J. Lindström, S. Henricson, A. Huhtala, P. Kukkonen, L.-E. Hanna, & C. Lindholm (Red.), *Svenskans Beskrivning 33* (ss. 353–362). Helsingfors: Helsingfors universitet. Finska, finskugriska och nordiska institutionen.

Nyqvist, E.-L. (2016). Swedish as a L3 for Finnish learners: The role of complexity and cross-linguistic influence in the case of definiteness and the use of articles. *Research in Language, 14*(3), ss. 297–327.

Ohlander, S. (2009). "Swedish" vs. "Non-Swedish". Immigrant Background and Cross-linguistic Influence in the Learning of English as a Foreign Language. *Moderna språk, 103*(1), ss. 2–41.

Papierz, M. (2009). Realizacja kategorii określoności/nieokreśloności w tekstach słowackich i polskich. i Ciechońska, & Maria (Red.), *Kategorie w języku. Język w kategoriach* (ss. 61–69). Katowice: Wydawnictwo UŚ.

Pettersson, T. (1976). Bestämda och obestämda former. i E. Gårding (Red.), *Kontrastiv fonetik och syntax med svenska i centrum.* Lund: LiberLäromedel.

Pfeiffer, W. (2001). *Nauka języków obcych. Od praktyki do praktyki.* Poznań: Wagros.

Philipsson, A. (2004). Svenskans morfologi och syntax i ett andraspråksperspektiv. i K. Hyltenstam, & I. Lindberg (Red.), *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle* (ss. 117–151). Lund: Studentlitteratur.

Pienemann, M. (1998). *Language Processing and Second Language Development: Processability Theory.* Amsterdam: John Benjamins.

Pienemann, M., & Håkansson, G. (1999). A Unified Approach toward the Development of Swedish as L2. *Studies in Second Language Acquisition, 21*(3), ss. 383–420.

Pienemann, M., & Kessler, J.-U. (2011). *Studying Processability Theory: An Introductory Textbook.* Amsterdam: John Benjamins.

Pienemann, M., Keller, J.-U., & Itani-Adams, Y. (2011). Comparing Levels of Processability across Languages. *International Journal of Bilingualism, 15*(2), ss. 128–146.

Platzack, C. (2009). *Den fantastiska grammatiken. En minimalistisk beskrivning av svenskan.* Lund: Lunds Universitet. Språk-och Litteraturcentrum. Hämtat från http://www.ht.lu.se/media/utbildning/dokument/kurser/SVEM22/20091/Den%20fantastiska%20grammatiken.pdf. Kontrollerat 08.08.2018.

Poesio, M. (2003). Associative Descriptions and Salience. i *Proceedings of the EACL Workshop on Computational Treatments of Anaphora, Budapest, April 2003* (ss. 31–38).

Poesio, M., & Vieira, R. (1998). A Corpus-based Investigation of Definite Description Use. *Computational Linguistics, 24*(2), ss. 183–216.

Prince, E. F. (1981). Toward a Taxonomy of Given-New Information. i P. Cole (Red.), *Radical Pragmatics* (ss. 223–256). New York: Academic Press.

Prince, E. F. (1992). The ZPG Letter: Subjects, Definiteness, and Information-status. i S. Thompson, & W. Mann (Red.), *Discourse Description: Diverse Analyses of a Fund-raising Text* (ss. 295–325). Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins.

Ritchie, W. C., & Bhatia, T. K. (Red.). (1996). *Handbook of Second Language Acquisition.* California: Academic Press.

Rosén, V., & Borthen, K. (2017). Norwegian Bare Singulars Revisited. *Bergen Language and Linguistic Studies, 8 (2017)*, ss. 220–240.

Roszko, R. (2004). *Semantyczna kategoria określoności/nieokreśloności w języku litewskim (w zestawieniu z językiem polskim).* Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.

Russell, B. (1905). On Denoting. *Mind, 14*(56), ss. 479–493.

Sadalska, G. (1993). Bestämdhetskategorin i svenskan och polskan. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Językoznawcze, 116*, ss. 39–62.

SAG 2 = Telemann, U., Hellberg, S., & Andersson, E. (1999). *Svenska Akademis Grammatik. Del 3: Fraser.* Stockholm: Nordstedts Ordbok.

SAG 3 = Telemann, U., Hellberg, S., & Andersson, E. (1999). *Svenska Akademis Grammatik. Del 2: Ord.* Stockholm: Nordstedts Ordbok.

Schwarz, F. (2009). *Two Types of Definites in Natural Language. En* doktorsavhandling publicerad i elektronisk form. Amherst: University of Massachusetts Amherst. Hämtat från https://scholarworks.umass.edu/open_access_dissertations/122. Kontrollerat 08.08.2018.

Schwarz, F. (2013). Two Kinds of Definites Cross-linguistically. *Language and Linguistics Compass, 7*(10), ss. 534–559.

Schwarz, M. (2000). *Indirekte Anaphern in Texten: Studien zur domänengebundenen Referenz und Kohärenz im Deutschen.* Tübingen: Max Niemeyer.

Schwarz-Friesel, M. (2007). Indirect Anaphora in Text. A Cognitive Account. i M. Schwarz-Friesel, M. Consten, & K. Mareile (Red.), *Anaphors in Text: Cognitive, Formal and Applied Approaches to Anaphoric Reference.* Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins.

Selinker, L. (1972). Interlanguage. *IRAL – International Review of Applied Linguistics in Language Teaching, 10*(3), ss. 209–232.

Sigurd, B., & Håkansson, G. (2007). *Språk, språkinlärning och språkforskning.* Lund: Studentlitteratur.

Svartholm, K. (1978). *Svenskans artikelsystem: en genomgång av artikelbruket i vuxenspråket och modell för analys av bruket i barnspråket.* Stockholm: Stockholms universitet. Institutionen för nordiska språk.

Szulc, A. (1992). *Gramatyka dydaktyczna języka szwedzkiego.* Kraków: Uniwersytet Jagielloński. Wydział Filologiczny. Instytut Filologii Germańskiej.

Szwedek, A. (1973). Some Aspects of Definiteness and Indefiniteness of Nouns in Polish. *Papers and Studies in Contrastive Linguistics, 2*, ss. 203–211.
Świątek, A. (2014). *The Order of the Acquisition of the English Article System by Polish Learners in Different Proficiency Groups.* Newcastle upon Thyne: Cambridge Scholar Publishing.
Święczkowska, H. (1990). O pewnych sposobach wyrażania określoności w języku polskim. i T. Dobrzyńska, *Tekst w kontekście. Zbiór studiów* (ss. 125–133). Wrocław: Ossolineum.
Święczkowska, H. (2004). *Semiotyka określoności.* Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
Topolińska, Z. (Red.). (1984). *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia.* Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
Trenkic, D. (2002). Nominal Definiteness in English – Hawkins' (1991) Account and Some Modifications. *Views and Voices, 1*, ss. 53–71.
Viberg, Å. (1987). *Vägen till ett nytt språk. Andraspråksinlärning i ett utvecklingsperspektiv.* Stockholm: Natur och Kultur.
Vieira, R. (1998). A Review of the Linguistic Research on Definite Descriptions. *Acta Semiótica et Lingvistica, 7*(1), ss. 219–258.
Vieira, R., & Poesio, M. (2000). An Empirically-Based System for Processing Definite Descriptions. *Computational Linguistics, 26*(4), ss. 539–593.
Winston, M. E., Chaffin, R., & Herrman, D. (1987). A Taxonomy of Part-Whole Relations. *Cognitive Science, 11*(4), ss. 417–444.
Zhao, W. (2014). A Survey of Studies of Bridging Anaphora. *Canadian Social Science, 10*(3), ss. 130–139.

Analyserade läromaterial:

Rivstart = Levy Scherrer, P., & Lindemalm, K. (2007). *Rivstart A1+A2*, Stockholm: Natur och Kultur.
Mål 1 = Althén, A., Ballardini, K., Stjärnlöf, S., & Viberg Å. (2006). *Mål 1*. Stockholm: Natur och Kultur.
Mål 2 = Althén, A., Ballardini, K., Stjärnlöf, S., & Viberg Å. (2007). *Mål 2*. Stockholm: Natur och Kultur.
Svenska utifrån = Nyborg, R., Pettersson, N.-O., & Holm, B. (2001). *Svenska utifrån*. Stockholm: Svenska institutet.
Målgrammatiken = Viberg, Å., Ballardini, K., & Stjärnlöf, S. (1984) *Mål: svensk grammatik på svenska.* Stockholm: Natur och Kultur.
Målgrammatik på polska = Viberg, Å., Ballardini, K. & Stjärnlöf, S. (red.), Kubitsky, J. (övers. och bearb.). (1983) Mål*: svenska som främmande språk. Gramatyka szwedzka.* Stockholm: Natur och Kultur.
Rivstart (u.å.). https://www.nok.se/rivstart. Tillgång: 25.02.2018.

Mål (u.å.). https://www.nok.se/Laromedel/SFI/SFI/SFI-Studievag-2/Mal-1-och-2/. Tillgång 25.02.2018.

Grundval för undersökningar:

Fasth, C., & Kannermark, A. (1998). *Form i fokus. Del C*. Lund: Kursverksamhetens förlag.
Orientación Andújar. Recursos Educativos (u.å) http://www.orientacionandujar.es/wp-content/uploads/2013/12/coleccion-secuencias-temporales-3-vinetas.pdf. Tillgång: 20.03.2018
Dagens Nyheter https://www.dn.se. Tillgång 18.03.2015
Göteborgs-Posten http://www.gp.se. Tillgång 18.03.2015

Sammanfattning på polska
Streszczenie w języku polskim

Określoność i anafory pośrednie w uczeniu się języka szwedzkiego jako obcego na przykładzie studentów języka szwedzkiego w Polsce

Przedmiotem rozprawy jest gramatyczna kategoria określoności oraz anafory pośrednie, które są analizowane z perspektywy uczenia się języka szwedzkiego na przykładzie studentów języka szwedzkiego w Polsce. Głównym celem jest przedstawienie rozwiniętego opisu wspomnianych zjawisk i ich pogłębione zrozumienie, jak również zdobycie wiedzy na temat tego, jak polscy uczący się języka szwedzkiego używają anafor pośrednich w swoim języku pisanym na kolejnych etapach uczenia się języka.

W swoich badaniach prowadzonych wśród studentów filologii szwedzkiej i skandynawistyki w Katedrze Skandynawistyki UAM w Poznaniu szukam odpowiedzi na następujące pytania:

– Jakiego rodzaju frazy wybierają polscy uczący się w pisanych przez siebie tekstach w kontekstach anafory pośredniej?
– W jakich kontekstach uczący się wybierają innego rodzaju określone frazy nominalne, np. z zaimkiem dzierżawczym, zamiast rzeczowników w formie określonej?
– W jakich kontekstach formę określoną wybierają rodzimi użytkownicy języka szwedzkiego?
– Jak relacje pomiędzy bodźcami a anaforami pośrednimi wpływają na to, że z perspektywy uczenia się języka szwedzkiego jako obcego jedne typy anafor okazują się łatwiejsze do opanowania niż inne?

Stawiam sobie za cel opracowanie hierarchii ich trudności oraz etapów rozwoju ich użycia przez polskich uczących się języka szwedzkiego w oparciu o wyniki analizy użycia anafor w testach gramatycznych, krótkich tekstach oraz dłuższych wypracowaniach, w porównaniu z użyciem anafor pośrednich przez rodzimych użytkow-

ników języka szwedzkiego w teście gramatycznym. Jako punkt wyjścia służą istniejące w literaturze przedmiotu sposoby klasyfikacji anafor pośrednich. Pogłębiony opis teoretyczny anafor pośrednich i pośredniego użycia formy określonej, analizowanych z perspektywy uczących się języka szwedzkiego jako obcego, a także rozwinięcie schematu klasyfikacji anafor pośrednich mogą uzupełnić lukę badawczą, istniejącą pomiędzy badaniami na temat rozwoju poprawności użycia określonych i nieokreślonych fraz nominalnych w języku uczących się a studiami zajmującymi się procesami interpretowania anafor pośrednich.

Praca składa się z dziewięciu rozdziałów. Pierwszy stanowi wprowadzenie, rozdziały 2–4 stanowią teoretyczną część rozprawy, w której przedstawione zostają trzy kolejne obszary, stanowiące tło badań, tj. teoretyczne opisy oraz klasyfikacje określonych fraz nominalnych ze szczególnym uwzględnieniem tak zwanych anafor pośrednich, wyrażanie określoności w językach szwedzkim i polskim oraz uczenie się gramatyki języka obcego. Rozdziały 5–8 składają się na część empiryczną rozprawy. W rozdziale piątym zawarta jest analiza przedstawienia kategorii określoności w wybranych podręczników do języka szwedzkiego dla początkujących. W rozdziale szóstym omówione zostają wyniki badań wstępnych, obejmujących test gramatyczny oraz krótkie teksty pisane przez studentów. Rozdział siódmy zawiera analizę krótkich szwedzkich testów wiadomości oraz przygotowanego na ich podstawie testu gramatycznego. Wyniki najbardziej obszernego, podłużnego badania dotyczącego wypracowań studentów pisanych co roku na przestrzeni czterech lat przedstawione są w rozdziale ósmym. W rozdziale dziewiątym ujęto wnioski i uwagi końcowe.

Język szwedzki może wydawać się egzotyczny w porównaniu z językami świata. Jako taki egzotyzm przedstawia się morfosyntaktyczną kategorię określoności (por. Källström 2012: 17, Philipsson 2004: 124). Język szwedzki należy do mniejszości języków świata, w których określoność zaznaczana jest morfologicznie – choć różnice między tym, co znane i nieznane, wyrażane są wprawdzie wszystkich językach, ale tylko w 8% języków występują rodzajniki określony i nieokreślony (Dryer 2013a i 2013b). Kategoria określoności w szwedczyźnie opisywana jest jako trudna do nabycia dla uczących się tego języka – takie stwierdzenia pojawiają się zarówno wśród badaczy czy nauczycieli języka szwedzkiego, jak i samych uczących się (por. Holm

& Nylund 1970: 28, Szulc 1992: 53, Bolander 2001: 98, Philipsson 2004: 126, Ekerot 2011: 9, 166, Engström 2011: 13 i n., 22, Kowal 2011: 100, Källström 2012: 57, Dabrowska 2015: 31, Nyqvist 2016: 306 i nn.). Najważniejsze badania poświęcone kategorii określoności w uczeniu się języka szwedzkiego jako obcego (Eriksson & Wijk-Andersson 1988, Axelsson 1994, Nyqvist 2013a) skupiają się raczej na rozwoju tworzenia formy frazy nominalnej w języku uczących się niż na rozwoju wyboru frazy. To właśnie tworzenie formy rzeczownika i budowanie frazy nominalnej ćwiczone są przede wszystkim w podręcznikach do nauki języka szwedzkiego jako obcego, a anaforyczne użycie formy określonej przedstawiane jest jako wzorcowe i normatywne. Tymczasem powtarzanie tego samego rzeczownika w codziennej, naturalnej komunikacji jest bardzo rzadkie (Nyqvist 2013b, Svartholm 1978: 28), a badania empiryczne potwierdzają, że najczęstszą funkcją określonych fraz nominalnych są właśnie różnego rodzaju „pierwsze użycia", zazwyczaj traktowane jako drugorzędne czy wręcz odbiegające od normy (Fraurud 1990). Istniejące opracowania naukowe poświęcone anaforom pośrednim dotyczą najczęściej analizy ich roli w dyskursie, identyfikowania bodźców anafor czy procesów ich interpretowania (por. Irmer 2011: 223 i n., Zhao 2014: 130 i nn.), a dość rzadko podejmują próbę ich klasyfikacji (Clark 1983, Schwarz 2000, Gardent et al. 2003). Spojrzenie na anafory pośrednie z perspektywy uczenia się języka obcego jest podejściem nowym, a płynące z niego wnioski mają znaczenie dla lepszego zrozumienia i pogłębionego opisu teoretycznego anafor pośrednich, ich nabywania oraz nauczania.

W pierwszym rozdziale obok uzasadnienia podjęcia badań nad wybranym tematem, przedstawiona zostaje także grupa badawcza oraz materiał badawczy. Grupa badawcza obejmuje przede wszystkim studentów filologii szwedzkiej (studia pierwszego stopnia) oraz skandynawistyki (studia drugiego stopnia, stanowiące bezpośrednią kontynuację studiów na kierunku filologia szwedzka) w Katedrze Skandynawistyki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Dla uproszczenia opisów studenci studiów magisterskich są w rozprawie nazywani studentami czwartego i piątego roku tego samego kierunku. Podkreślić należy homogeniczny charakter grupy: studenci rozpoczynają naukę języka szwedzkiego od podstaw, na kolejnych latach nauki uczestniczą w tożsamych kursach, prowadzonych przez tych samych

prowadzących w oparciu o te same podręczniki jako materiały wiodące. Ponadto studenci poszczególnych roczników są w podobnym wieku, ich językiem ojczystym jest polski, wszyscy znają co najmniej jeden język germański (niemiecki lub angielski) na poziomie przynajmniej średniozaawansowanym. Po pierwszym roku studiów studenci powinni osiągnąć poziom A1 Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego, po drugim – A2, po trzecim – B1, po czwartym – B2/C1 i po piątym – C1/C2. W jednej z części badań wzięła także udział grupa 20 rodzimych użytkowników języka szwedzkiego w charakterze grupy kontrolnej. Materiał badawczy stanowią kolejno:

– wybrane do analizy trzy popularne podręczniki do nauki języka szwedzkiego dla początkujących: *Rivstart* (2007), *Mål 1* i *2* (2006, 2007) i *Svenska utifrån* (2001), z których korzystają studenci w Katedrze Skandynawistyki na początkowym etapie nauki,
– test gramatyczny w postaci tekstu z lukami, w którym studenci mieli za zadanie wybrać ich zdaniem poprawą formę podanego rzeczownika, wraz z ankietą, w której studenci mieli uzasadnić, dlaczego dokonali takiego wyboru (wybór między formą określoną, nieokreśloną lub użyciem rzeczownika bez rodzajnika),
– krótkie teksty pisane przez studentów na podstawie historyjki obrazkowej, z których wyekscerpowano konteksty użycia anafor (pośrednich i bezpośrednich),
– krótkie teksty wiadomości oraz opracowany na ich podstawie test gramatyczny w postaci tekstów z lukami, które należy uzupełnić formą podanego rzeczownika,
– wypracowania pisane przez studentów na egzaminach lub jako praca zaliczeniowa na zajęcia z tzw. Praktycznej nauki języka szwedzkiego, z których wyekscerpowano konteksty użycia anafor pośrednich.

W rozdziale drugim przedstawiony jest przegląd teorii i badań dotyczących użycia, charakterystyki i klasyfikacji określonych fraz nominalnych, w tym anafor pośrednich, opracowanych na przykładzie języków angielskiego, niemieckiego i szwedzkiego. Wyboru dokonałam ze względu na znaczenie teorii i ich rolę w literaturze poświęconej wybranym zagadnieniom, jak również biorąc pod uwagę perspektywę uczenia się języka obcego. W związku z tym w pracy omówione zostają:

– teoria lokatywności (*location theory*) i klasyfikacja użycia fraz określonych Hawkinsa (1978), który wyróżnia: *anaphoric use* (użycie

anaforyczne), *situation uses* (użycia sytuacyjne), *associative anaphoric use* (skojarzeniowe użycie anaforyczne) i *unexplanatory modifiers use* (użycia nieznane, polskie pojęcia za Kotsyba 2006: 39 i nn.),
- teoria *assumed familiarity* Prince (1981), która wyróżnia następujące typy użycia: *new, inferrables, evoked*,
- teoria Löbnera (1985), który dzieli frazy nominalne na semantyczne i pragmatyczne,
- badanie Fraurud (1990), w którym wyróżnia następujące użycia określonych fraz nominalnych: *subsequent mention* (kolejne użycie) i *first mention* (pierwsze użycie),
- badanie Poesio i Vieiry (1998), którzy po dwóch eksperymentach proponują następującą klasyfikację użyć: *coreferential, bridging, larger situation, unfamiliar*,
- klasyfikacja Ekerota (2011), który wymienia cztery rodzaje użycia określonych fraz nominalnych, nazywane przez niego różnymi rodzajami określoności: kiedy użycie formy określonej wynika z unikatowości referenta w danym kontekście, kiedy użycie formy określonej wynika z wcześniejszego nazwania referenta w tekście: tzw. określoność anaforyczna, kiedy referent jest znany z uwagi na konkretną sytuację: tzw. określoność deiktyczna, kiedy użycie formy określonej wynika z odniesienia do tego, co jest częścią czegoś innego lub co jest uważane za oczywistą cechę czegoś innego: tzw. określoność implicytna,
- badanie Liu i Gleason (2002), w którym stosują następujący podział użyć określonych fraz nominalnych: *cultural, situation, structural, textual.*

W rozdziale omówione zostają też anafory pośrednie. M. Schwarz (2000: 1) nazywa tym pojęciem określone frazy nominalne, dla których w tekście nie da się znaleźć eksplicytnego wyrażenia anaforyzowanego, antecedenta, taką definicję przyjmuję też w swojej rozprawie. Anaforom pośrednim można przypisać element odniesienia, tzw. bodziec (ang. *trigger*, Hawkins 1978, polskie pojęcie za Kotsyba 2006). W literaturze można spotkać inne pojęcia, opisujące to zjawisko, takie jak: *bridging*, *accomodation, associative anaphora* czy *contiguity anaphora* (por. Consten 2004: 68). W rozdziale przedstawione zostają istniejące w literaturze przedmiotu klasyfikacje anafor pośrednich według, opierające się na relacjach między bodźcami a anaforami:

– Clarka (1983), który wśród typu *indirect reference* wyróżnia dwa podtypy: *indirect reference by association* oraz *indirect reference by characterization*,
– M. Schwarz (2000), która klasyfikację anafor pośrednich przedstawia w formie kontinuum obejmującego typy meronimiczne, konceptualne i inferencyjne,
– Gardent et al. (2003), którzy wyróżniają pięć głównych rodzajów relacji: *set membership, thematic roles, definitional*, *co-participants, non-lexical.*

Przegląd różnego rodzaju opisów i klasyfikacji określonych fraz nominalnych oraz różnych spojrzeń na anafory pośrednie potwierdza, jak zróżnicowana i złożona jest to kategoria. Określone frazy nominalne długo stanowiły obiekt zainteresowania w różnych dziedzinach badań nad językiem, klasyfikacje anafor pośrednich jako takich są jednak nieliczne, ponieważ bardzo często traktowane są ogólnie jako jedna grupa wyróżniona spośród różnych użyć określonych fraz nominalnych. Jest to jednak grupa wewnętrznie zróżnicowana i niejednorodna, a podjęte próby podziału wskazują, że wyznaczenie ostrych granic między poszczególnymi typami jest niełatwe. Potwierdza to obserwację Hawkinsa (1978: 123), że jest to najbardziej fascynujące użycie określonych fraz nominalnych. Warto też zaznaczyć, że większość badań i klasyfikacji, szczególnie tych dotyczących interpretacji anafor czy określania spójności i poszukiwania bodźców, przygotowano z perspektywy języka ojczystego. Przegląd opisów przynosi też pytanie, jak szczegółowa powinna być klasyfikacja anafor pośrednich, co jest szczególnie istotne ze względu na przyjętą w pracy perspektywę uczenia się języka obcego. Traktowanie anafor pośrednich jako jednej grupy okazuje się niewystarczające ze względu na ich zróżnicowanie, natomiast szczegółowe wyróżnianie zbyt wielu typów i podtypów nie będzie przydatne dla uczenia się i nauczania. Z tych powodów w rozprawie za punkty wyjścia do badań empirycznych służą typologie M. Schwarz (2000) oraz Gardent et al. (2003). Obejmują anafory pośrednie nie tylko o nominalnych bodźcach i oparte nie tylko na leksykalnych relacjach, a ponadto w wielu punktach są ze sobą zbieżne.

W rozdziale trzecim omówione zostają sposoby wyrażania określoności w językach szwedzkim i polskim. W przypadku języka szwedzkiego, w którym kategoria określoności jest zaznaczana morfologicznie,

przedstawione są skomplikowane relacje między formą a znaczeniem (Pettersson 1976, Eriksson & Wijk-Andersson 1988, Axelsson 1994, SAG 2 i 3 1999, Bolander 2001). W przypadku języka polskiego, w którym kategoria określoności nie stanowi osobnej kategorii gramatycznej, zreferowane zostają sposoby sygnalizowania określoności poprzez środki syntaktyczne, leksykalne czy prozodyczne (Szwedek 1973, Fisiak et al. 1978, Topolińska 1984, Arabski 1990, Ekiert 2004, Roszko 2004).

W rozdziale czwartym poruszam zagadnienia teoretyczne związane z uczeniem się języka obcego, które są relewantne dla mojej rozprawy, mianowicie: język uczących się (interjęzyk), testowanie hipotez, sekwencje formuliczne, etapy i sekwencje rozwoju w uczeniu się. W rozprawie posługuję się pojęciem „język uczących się" jako ekwiwalentem szwedzkiego terminu *inlärarspråk.* Jest to termin neutralny względem teorii akwizycji jako takich i oznacza rozwijającą się, zmienną wersję języka docelowego, którą uczący się posługują się na różnych etapach akwizycji. W tym samym rozdziale omówione zostają też najważniejsze badania dotyczące uczenia się gramatycznej kategorii określoności w języku szwedzkim, przeprowadzone zarówno w odniesieniu do języka pierwszego (Svartholm 1978, Bohnacker 2004) jak i obcego (Eriksson i Wijk-Andersson 1988, Axelsson 1994, Nyqvist 2013a i 2014, Ekerot 2011).

W rozdziale piątym prezentuję wyniki przeprowadzonej przeze mnie analizy podręczników. Do analizy wybrano trzy powszechnie używane (w tym także w Katedrze Skandynawistyki UAM) książki do nauki języka szwedzkiego dla początkujących: *Rivstart* (2007), *Mål 1* i *2* (2006, 2007) i *Svenska utifrån* (2001). Wszystkie trzy wybrane tytuły to podręczniki jednojęzyczne, opracowane przez szwedzkich autorów. Materiał do analiz obejmował fragmenty, w których autorzy zwracającą uwagę uczącym się na poszczególne rodzaje fraz nominalnych (np. poprzez przedstawienie schematów odmiany lub tworzenia form, tabel gramatycznych, zasad użycia danej frazy, zaproponowanie serii ćwiczeń itp.). Nie analizowano natomiast szczegółowo samych tekstów czy dialogów pod względem występujących w nich fraz. Punkt wyjścia do analiz i porównań stanowił trójstopniowy model Axelsson (1994). Analiza pokazuje wyraźnie, że niektóre rodzaje fraz nominalnych, które zdaniem Axelsson sprawiają uczącym się trudność

i są opanowywane dość późno, w podręcznikach pojawiają się już na początku nauki, a frazy, które pod względem swojej budowy znalazły się na niższym stadium rozwoju według Axelsson, prezentowane są uczącym się na późniejszym etapie. W większości przypadków, kiedy w podręcznikach prezentowana jest kategoria określoności, zarówno prezentacja jak i ćwiczenia dotyczą samego tworzenia formy rzeczownika i odmiany przymiotnika, a rzadziej tłumaczone są zasady wyboru formy, przy czym najwięcej uwagi poświęca się określoności anaforycznej, a najrzadziej poruszane są anafory pośrednie. Pojawianie się trudniejszych fraz na wcześniejszych etapach nauki wiąże się z doborem kręgów tematycznych zaproponowanych w podręcznikach, trudniejsze frazy są też często nabywane przez uczących się jako całe sekwencje. Taka kolejność może jednak stanowić kolejne wytłumaczenie, dlaczego nabywanie kategorii określoności sprawia uczącym się tak wiele problemów.

Szósty rozdział obejmuje przedstawienie wyników badań wstępnych przeprowadzonych wśród studentów w roku akademickim 2014/2015. Pierwszym z nich był test gramatyczny w postaci tekstu z lukami (opracowany na podstawie Fast & Kannermark 1998: 22), który studenci mieli uzupełnić formą podanego rzeczownika, a także z ankiety, w której studenci mieli uzasadnić swój wyboru. Badanie koncentrowało się na wyborze form, a pod uwagę nie brano błędów w ich tworzeniu. Test rozwiązywało 21 studentów drugiego roku, 19 studentów trzeciego roku i 16 studentów piątego roku studiów. Wyniki potwierdziły, że użycie anaforyczne, często uważane za wzorcowe, jest dobrze opanowane przez studentów, natomiast zdecydowanie więcej trudności stwarzały przykłady na anafory pośrednie. Wśród uzasadnień wyboru dominowały wyraźnie dwa: „wspomniane pierwszy raz" jako wytłumaczenie użycia formy nieokreślonej oraz „przynależy do konkretnej osoby" dla wyboru określonej formy rzeczownika, przy czym pojawiały się one zarówno dla form wybranych zgodnie z tekstem oryginału, jak i odbiegających od niego. Druga część badania wstępnego obejmowała krótkie teksty, które studenci pisali na podstawie historyjki obrazkowej przedstawiającej wizytę w restauracji. Wybór takiego tematu miał dać studentom możliwość użycia anafor pośrednich typu konceptualnego w nawiązaniu do M. Schwarz (2000: 111 i n., 2007: 10). Zgromadzony materiał to teksty 10 studentów drugiego

roku studiów. W analizie wzięto pod uwagę przykłady użytych przez studentów anafor pośrednich, jak również przykłady nadużycia rzeczowników w formie określonej w kontekstach, które studenci zinterpretowali jako anafory pośrednie, jak również konteksty dla anafory pośredniej, których studenci nie rozpoznali. W podobny sposób zebrano dane na temat anafor bezpośrednich. Analiza wskazała, że studenci w swoich tekstach stworzyli więcej kontekstów anafor bezpośrednich niż pośrednich. Udział określonych fraz nominalnych w kontekstach anafor bezpośrednich był znacznie większy (48,5%) niż w kontekstach anafor pośrednich (12,4%). Poza tym frazy z zaimkami dzierżawczymi stanowiły prawie jedną trzecią określonych fraz nominalnych w kontekstach anafor pośrednich. Zarówno test gramatyczny, jak i krótkie teksty wykazały, że anafory pośrednie to kategoria zróżnicowana. Studenci dobrze opanowali anaforyczne użycie formy określonej, natomiast wyniki dla anafor pośrednich były mniej stabilne. Użycie formy określonej identyfikowano dużo lepiej dla fraz odnoszących się do części ciała. Studenci w swoich wyborach posługiwali się wiedzą na temat stereotypowych elementów, rekwizytów, scenografii różnych zdarzeń czy miejsc. Innym czynnikiem, który pozytywnie wpływał na wybory studentów były relacje przynależności i posiadania między bodźcem a anaforą, to w tych kontekstach studenci częściej decydowali się na użycie fraz z zaimkiem dzierżawczym jako alternatywy dla formy określonej rzeczownika.

Materiał wykorzystany do kolejnej części badań, omówionej w rozdziale siódmym, to krótkie teksty wiadomości, pochodzące ze stron internetowych dwóch najważniejszych szwedzkich dzienników ogólnokrajowych: „Göteborgs-Posten" oraz „Dagens Nyheter" (w takim rodzaju tekstów można spodziewać się występowania licznych przykładów anafor pośrednich). Po wstępnej analizie samych tekstów na podstawie wybranych fragmentów przygotowano test z lukami, obejmujący 35 przykładów anafor pośrednich. Rozwiązywała go grupa badawcza, składająca się z 17 studentów trzeciego roku filologii szwedzkiej i 5 studentów czwartego roku (rok akademicki 2015/2016), jak również 20 rodzimych użytkowników języka szwedzkiego w charakterze grupy kontrolnej. Badanie wykazało duże różnice między odpowiedziami studentów na niższym poziomie zaawansowania. Nadreprezentowane były nieokreślone rzeczowniki użyte bez rodzajnika. Problematyczny

okazał się nie tylko wybór formy, ale nawet poprawne jej utworzenie. Dla porównania odpowiedzi studentów czwartego roku były bardziej stabilne, a w grupie kontrolnej we wszystkich 35 przykładach anafor pośrednich przeważało użycie określonych fraz nominalnych, przy czym w tej grupie bezrodzajnikowe frazy występowały marginalnie. Wśród przykładów wybranych do analizy znalazło się bardzo wiele par meronimów, ale i te frazy nie stanowiły jednorodnej grupy. Na podstawie wyników analizy można przyjąć, że na poprawność wyboru formy wpływa stopień oczywistości, kanoniczności i nierozdzielności elementów. Obszerną grupę stanowią anafory, których relację Gardent et al. (2003) opisują jako *individual/function* i które umieścić można między typami semantycznymi a konceptualnymi typami M. Schwarz (2000). Wśród typów konceptualnych zwracają uwagę przykłady, gdy fraza, stanowiąca bodziec anafory, otwiera cały schemat, w którym pojawiają się kolejne anafory pośrednie, często także zależne od siebie nawzajem. Typy inferencyjne w zgromadzonym materiale okazały się bardziej złożone i skomplikowane, sprawiając wiele trudności uczącym się i nie zawsze przejrzyste dla rodzimych użytkowników języka szwedzkiego.

Najobszerniejszy materiał badawczy stanowiły teksty wypracowań studentów, których analiza przedstawiona jest w rozdziale ósmym. Materiał obejmuje wypracowania pisane przez grupę studentów co roku na egzaminach końcowych od pierwszego do trzeciego roku studiów (lata 2014–2016) oraz jedno wypracowanie stanowiące zadanie zaliczeniowe (rok 2017, na czwartym roku studiów studenci otrzymują zadanie egzaminacyjne innego rodzaju). Grupa badawcza liczyła 16 osób na pierwszym, drugim i trzecim roku studiów oraz 9 osób na czwartym roku studiów (nie wszyscy studenci z grupy badawczej podjęli naukę na studiach magisterskich). Z tekstów wyekscerpowano przykłady anafor pośrednich oraz użytych w ich kontekście fraz z zaimkiem dzierżawczym. Szukano także kontekstów anafory pośredniej, które nie zostały rozpoznane przez studentów oraz tych, które zostały zinterpretowane przez studentów jako generalizacja anafory pośredniej. Analiza materiału dotyczyła relacji pomiędzy bodźcem a anaforą pośrednią. Tendencje zaobserwowane w wypracowaniach studentów zgadzają się w dużej mierze z obserwacjami z badań wstępnych i testu gramatycznego. Studenci wcześnie i często reagują na anafory wyrażające relacje meronimii, szczególnie te dotyczące części ciała. Inną

powszechnie występującą w wypracowaniach relacją jest posiadanie i przynależność. Do relacji często rozpoznawanych przez studentów należy *individual/attribute*. Anafory typu inferencyjnego występowały w tekstach studentów marginalnie, ale pojawiły się już w tekstach pisanych na drugim roku studiów i miały źródło zarówno w wiedzy o świecie, jak i strukturze tekstu. Analiza pokazuje, że teksty studentów czwartego roku charakteryzują się dużą złożonością fraz, a odległość między bodźcem a anaforą jest wyraźnie większa. Widać również, że udział anafor pośrednich w wypracowaniach na poziomie grupy wzrasta z roku na rok, a od trzeciego roku studiów nie stanowią już jedynie pojedynczych, sporadycznych przypadków, lecz używane są w bardziej systematyczny i konsekwentny sposób. Z porównań na poziomie grupy wynika również, że studenci na niższym poziomie zaawansowania są bardziej skłonni do użycia fraz z zaimkiem dzierżawczym w kontekście anafory pośredniej, a tendencja ta z czasem słabnie.

W rozdziale dziewiątym podsumowuję wyniki wszystkich przeprowadzonych badań. Ponieważ w rozprawie przyjmuję perspektywę uczenia się języka szwedzkiego jako obcego i analizuję język uczących się, charakteryzujący się zmiennością, podejmuję próbę sklasyfikowania anafor pośrednich i opracowania etapów rozwoju tej kategorii w uczeniu się, przy czym przyjmuję założenie Nyqvist (2013a: 61), że etapy uczenia się i hierarchia trudności są analogiczne. W opracowaniu biorę pod uwagę czynniki ze wszystkich przeprowadzonych badań i analiz, tj. częstotliwość występowania w danych językowych (w materiałach do nauki języka i w autentycznych tekstach prasowych), częstotliwość występowania w tekstach pisanych przez polskich uczących się języka szwedzkiego, stopień zgodności z oryginalnymi tekstami w testach gramatycznych (zarówno dla grupy polskich uczących się jak i rodzimych użytkowników języka szwedzkiego) oraz hipotezy na temat użycia różnego rodzaju fraz nominalnych sformułowane przez uczących się w uzasadnieniach wyboru formy w teście gramatycznym. Podstawę hierarchii trudności stanowią klasyfikacje M. Schwarz (2000) i Gardent et al. (2003), przywołuję także typologię relacji meronimicznych i niemeronimicznych Winstona et al. (1987). Tak jak u M. Schwarz granice między typami należy postrzegać jako nieostre, a hierarchia tworzy kontinuum, w którym rozpiętość poszczególnych typów nie jest równa i symetryczna.

Na najniższym poziomie w hierarchii znalazły się anafory pośrednie, które we wczesnym języku uczących się nabywane są i używane jako sekwencje formuliczne. Wszystkie części badania wskazały, że studenci najlepiej rozpoznają relacje meronimiczne, w szczególności te dotyczące części ciała, stąd stanowią one osobny poziom w hierarchii. Na różnice w wyborze formy w przypadku relacji meronimicznych wpływa także kanoniczność i obligatoryjność części, co również zostało uwzględnione w klasyfikacji. Z materiałów wyekscerpowano jedynie pojedyncze przykłady anafor pośrednich o źródle w rolach semantycznych czasownika i ze względu na ich małą częstotliwość ten podtyp umieszczony został najwyżej w obrębie typów semantycznych. Na granicy między typami semantycznymi a konceptualnymi umieszczono anafory pośrednie, oznaczające cechy. W typologii Gardent et al. należą do *definitional bridges*, tzn. tej samej grupy, do której należą meronimy. Winston et al. podkreślają, że relacja atrybucji często mylona jest z relacjami meronimii. Podobnie ma to miejsce w przypadku relacji posiadania i przynależności, stąd te dwa podtypy znajdują się blisko siebie w kontinuum w rozprawie. Innym granicznym typem są anafory pośrednie wyrażające relację *individual/function*, którą Gardent et al. zaliczają do relacji meronimicznych. Anafory tego typu dotyczą ról w schemacie skojarzeń i występowały powszechnie przede wszystkim w tekstach wiadomości. Poziom wyżej w hierarchii znalazły się anafory, stanowiące kanoniczne przykłady typu konceptualnego, które zarówno w materiale M. Schwarz jak i w moich badaniach okazały się najczęstsze i jednocześnie najbardziej zróżnicowane. Najwyżej w hierarchii znajdują się anafory pośrednie typy inferencyjnego, które podzielono w zależności od ich przejrzystości. Niżej w hierarchii są anafory pośrednie bazujące na relacjach słownikowych. Poziom wyżej znalazły się anafory typu inferencyjnego opierające na strukturze dyskursu. Najwyżej w hierarchii umieszczono anafory, wymagające wiedzy o świecie, które mogą okazać się mniej przejrzyste, jeśli dotyczą wiedzy dostępnej dla konkretnej grupy, zależnej od kultury, doświadczenia społecznego itd. Inne, mniej wyraziste i rzadsze podtypy o bardziej incydentalnym charakterze w modelu oznaczono jako „inne". Ujęta w ten sposób klasyfikacja okazuje się pokrywać z pojęciami stereotypów faktu i obiektu (Maciejewski 1983: 26). Stereotyp obiektu, „wiedzę o typowych własnościach rzeczy" przyłożyć można bowiem

do typów semantycznych i tych typów konceptualnych, które wyrażają stereotypowe cechy. Stereotyp faktu, „wiedza o typowych sytuacjach, zdarzeniach, stanach rzeczy" zbiega się z typami konceptualnymi i inferencyjnymi, które opierają się na „społecznym doświadczeniu, kulturze, mitach, normach moralnych i innych czynnikach".

Zaproponowany model hierarchii trudności anafor pośrednich może być przydatny w nauczaniu języka szwedzkiego. Reguły użycia anafor pośrednich z niższych poziomów hierarchii mogą być wprowadzane na wcześniejszych etapach nauczania, taka kolejność wprowadzania struktur często odpowiada gradacji tematyki w materiale nauczania. Kręgi tematyczne, które zazwyczaj prezentowane są wcześnie, są odpowiednie, by w bezpośredni sposób wprowadzać zasady pośredniego użycia formy określonej (np. części ciała lub innych relacje meronimiczne, czy takie przykłady schematów konceptualnych jak klasa, szkoła, sklep, szpital, restauracja itd.).

Ponieważ badanie i klasyfikowanie anafor pośrednich w uczeniu się języka obcego jest nową perspektywą, istnieje wiele obszarów, w których zaproponowany model rozwoju anafor pośrednich może zostać sprawdzony i rozwinięty. Przede wszystkim podobne badania można przeprowadzić w większej grupie uczących się języka szwedzkiego w Polsce. Po drugie, interesujące byłoby porównanie obecnych badań z badaniami w innej, jednorodnej grupie respondentów, na przykład wśród uczących się języka szwedzkiego o innym języku ojczystym niż polski (szczególnie takim, w którym określoność jest zaznaczana morfologicznie) lub tych, którzy uczą się języka szwedzkiego w Szwecji. Po trzecie, warto byłoby podjąć badania, umożliwiające porównanie użycia anafor pośrednich w języku pisanym i mówionym. Badania wskazały ponadto, że wybory fraz nominalnych dokonywane przez rodzimych użytkowników języka szwedzkiego nie zawsze były jednoznaczne. Skłania to do przeprowadzenia badania o innym charakterze, dotyczącego oceny poprawności i stopnia akceptacji struktur gramatycznych (por. Nyqvist 2014).

Bilaga 1: Sammanställning av studenternas svar och motiveringar i det grammatiska testet i den inledande undersökningen (originalstavning)

Årskurs 2 (21 personer)

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
1.	– wakacje – jako ogólny fakt – wakacje w ogólnym sensie, nie jakieś konkretne – ogólne stwierdzenie, że ma wakacje – fraza „mieć urlop” – „att ha semester” – wyrażenie – wybór intuicyjny, ’bo brzmi najlepiej/ bo mogę’ – wydaje mi się, że tak się mówi – wydaje mi się, że powinno być bez rodzajnika i nieokreślone ale jestem pewna dlaczego ☺ ogólnie się chyba mówi „åka på semester”, itd. – nie wiem dokładnie, trochę na intuicję – [brak]	<u>en semester</u> – ogólnie jako wakacje, a nie te konkretne wakacje <u>semestern</u> – konkretne wakacje – chodzi o konkretne wakacje bohaterki – narrator wie, o jakie wakacje jej chodzi – jej te konkretne wakacje – „jej” wakacje, więc forma określona – nie ma jakiś wakacji, tylko te konkretne, które trwają – ma wakacje – jedne na raz – ma teraz wakacje – jedne – wakacje jako powszechne zjawisko – długo wyczekiwane, przemyślenia osoby – określone

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
2.	– jest to określony przedmiot w danym pokoju, należy do domu – zwykle ma się jedną lampkę do czytania w pokoju – konkretna lampa, zakładamy, że korzysta z jednej – konkretna lampa, przy której czyta – wnioskuję, że w domu jest tylko jedna konkretna lampa do czytania – ta lampa, która znajdowała się w pokoju, której używa – konkretna lampa, którą ma w pokoju i przy niej czyta	– nieokreślona. Wspominamy o lampie po raz pierwszy – wspomniane pierwszy raz – wspomniane po raz pierwszy – 1 raz wspomniane – pojawia się 1. raz – lampa do czytania pojawia się poraz pierwszy w tekście – pierwszy raz wspomniane, wprowadzone – po raz pierwszy wspomniana – mówimy o tym po raz pierwszy – mówimy o niej pierwszy raz – ‘jakaś jedna lampa do czytania’ – na daczy jest zapewne więcej elementów oświetlenia – tych lamp może być więcej, ale pojawiła się jedna z nich – rzeczownik użyty po raz pierwszy w tekście – użycie rzeczownika pierwszy raz

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
3.	– określona forma zakłada, że nie jest dzikim lokatorem squatującym na daczy, ale ma do niej jakieś prawa – określony domek, który należy do narratora, nie jakikolwiek – jest to domek letni Sigrid, zapewne ma tylko jeden – konkretny domek, prawdopodobnie ma tylko jeden – wiemy, że jest w swoim, konkretnym domku letniskowym – chatka, w której ona się znajduje (konkretna) – ten domek w którym przebywa, nie żaden inny – to konkretny dom – ten, w którym Sigrid właśnie przebywa – ten domek letni, o którym jest mowa, ten konkretny, w którym pali się światło… – jest to konkretny domek, w którym jest fioletowy pokój – konkretny opis przestrzeni, miejsca – konkretny przedmiot w konkretnym pokoju	– wspomniane pierwszy raz – mówimy o tym po raz pierwszy – mówimy o niej pierwszy raz – chatka pojawia się poraz pierwszy w tekście – pojawia się 1. raz – pierwszy raz wspomniane, wprowadzone – wspomniane po raz pierwszy – po raz pierwszy wspomniane – rzeczownik użyty po raz pierwszy

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
4.	– deszcz jest tylko jeden, tak samo jak pogoda – deszcz ~ pogoda, konkretny – tylko jeden deszcz, konkretny – to tak jak „solen skien”? – występuje jeden tylko deszcz (podobnie jak „solen” osv.) – wydaje mi się, że deszcz musi być zawsze określony bo to zjawisko pogodowe (analogicznie: „Solen skiner”) – elementy związane z pogodą rodzajnik określony (podobnie jak z „solen”) – deszcz jest częścią pogody – zjawiska pogodowe są określone, deszcz jest jeden – jest tylko jedna pogoda, jeden deszcz – mamy jeden deszcz, śnieg etc. – zjawisko atmosferyczne – zjawisko pogodowe – w formie określonej – słowa dotyczące pogody są najczęściej określone – określony deszcz, jeden i ten sam – po prostu deszcz – [brak]	<u>ett regn</u> – użycie rzeczownika po raz pierwszy <u>regn</u> – to nie jest ‘jakiś jeden deszcz’, ani czyjś prywatny deszcz, więc bez rodzajnika – deszcz jako zjawisko ogólne – deszcz ogólnie, jako zjawisko pogodowe

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
5.	– książka określona, bo była o niej wcześniej mowa – r. określony, ponieważ już wcześniej była mowa o tej książce – wcześniej była już mowa o tej książce – była już mowa o tej książce – książka, o której już była mowa wcześniej – książka wystąpiła już wcześniej w tekście – książka już była wcześniej wspomniana w tekście – książka była już wcześniej wspomniana – książka już wcześniej była wspomniana – książka była już wspomniana – było już wcześniej wspomniane – wcześniej było powiedziane, że czyta książkę, wiemy to już – wiemy, co to za książka – ta, którą Sigrid czytała – chodzi o tę książkę, którą Sigrid czyta od początku historii – książka, którą ona akurat czyta – wiemy, że Sigrid czyta książkę i że jest spännande	– użycie rzeczownika po raz pierwszy – książka pierwszy raz wspomniana – 1 raz wspomniane – jakąś książkę, zapewne ma ich w domu więcej – jakąś książkę, nie wiemy dokładnie i wcześniej nie było o niej wspomniane

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
6.	– wcześniej była mowa o świetle – wcześniej wspomniane – było już wcześniej wspomniane – wcześniej była już mowa o świetle – o świetle też była już wcześniej mowa – światło również było wcześniej wspomniane, więc wiemy nawet, jakie ono było – światło także się już pojawiło – konkretne światło, było już wspomniane światło – chodzi o światło z tej jednej lampy, które już było wcześniej wspomniane – światło z tej konkretnej lampy, przy której czyta – to światło, które chciała zgasić – powtórzenie rzeczownika, a więc tym razem forma określona – światło w tym konkretnym domu jako całość, jedno – światło w całym domu jedno; i właśnie to zgasło – światło w domu – światło, które świeci w tym momencie – jedno światło – konkretne światło zgasło – światło to coś określonego, konkretnego – światło jako ogólne zjawisko	– światło to pojawia się 1 raz, nie wiemy, skąd pochodzi

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
7.	– człowiek ma tylko jedną głowę (dlatego forma określona) – głowę ma się tylko jedną – część ciała (głowę ma się jedną) – Sigrid ma tylko jedną głowę. Powinna mieć tylko jedną. – części ciała są zawsze określone – mówimy o tej konkretnej głowie – części ciała określone, jedna głowa – części ciała są określone, bo przynależą do jednej, konkretnej osoby – części ciała przynależą do jednej osoby – część ciała bohatera, musi mieć rodzajnik określony – jego własna, określona część ciała – nie jakaś głowa, tylko głowa określonej osoby – jej, konkretna głowa, nie jakaś inna – Sigrid ma jedną konkretną głowę – konkretna, tylko jedna głowa – chodzi o głowę Sigrid, więc musi być określone – udeżył [sic!] swoją własną głową, nie niczyją inną – swoją głowę, nie cudzą – w swoją głowę – uderzyła się w swoją, a nie czyjąś głowę, stąd forma określona – zakładamy, że własną, a nie czyjąś, trzymaną ku radości w formalinie	– mamy tylko jedną i tę samą głowę

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
8.	<u>en hylla:</u> – wiemy, że w jednej szafce obok pieca, może być ich więcej – wspomniana pierwszy raz, być może jedna z wielu szafek – w szafce jedne[j] znalazła… – wspomniane po raz 1. – pierwszy raz wspomniane – nowa rzecz w kuchni, pierwszy raz wspomniana – wprowadzenie rzeczownika do tekstu – wprowadzenie nowego rzeczownika <u>hyllan:</u> – na konkretnej półce obok kuchenki – na konkretnej półce nad konkretną [kuchenką] – musi być określone bo to konkretna półka (vid spisen) – jest to określona półka „vid spisen” – wiemy, o którą półkę chodzi – vid spisen. Półka jest określona. – konkretna, jedna półka nad piecem – konkretna półka w kuchni – półka w określonym domu, określone, gdzie stoi (o którą chodzi) – zakładam, że tylko jedna określona szafka stoi przy kuchence – chodzi o tę półkę naprzeciwko kuchenki, tę właśnie – opis przestrzeni, konkretne położenie – mebel należący do tego mieszkania – konkretne przedmioty należące do niej lub znajdujące się w tej chatce	----------

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
9.	– jest konkretny dom i w kuchni jest jeden stół – zakładam, że miała tylko jeden stół kuchenny – na stole, zakładając, że w kuchni jest jeden konkretny – dałabym określone, bo podejrzewam, że ma tylko jeden stół kuchenny – stół w kuchni zwykle jest jeden – uznajemy, że jest 1 stół w kuchni – większość ludzi ma w kuchni jeden stół – ma jeden stół kuchenny, a nie np. 5 – mamy tylko jeden stół – zwykle chodzi o konkretny – konkretny stół w kuchni – stół w tym określonym domu, jeden – określone przez dodatek köks- z przodu – wiemy coś o tym mebelku – konkretne przedmioty należące do niej lub znajdujące się w tej chatce – opis przestrzeni, konkretne położenie – pewnie długo tam stał – [brak] <u>*ett köksbordet</u> – mebel należący do tego mieszkania	<u>ett köksbord</u> – wspomniane po raz 1. – wspomniane po raz pierwszy – wprowadzenie nowego rzeczownika – [brak]

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
10.	– założył jakiś sweter – jakiś sweter, nie wiemy jaki – jakiś sweter, nie interesuje nas konkretny – jakiś sweter, pierwszy raz wspomniany – jakąś bluzę – jakąś bluzę, nie wiemy konkretnie którą, wspomniana pierwszy raz – pierwszy raz wspomniana, brak szczegółów – wspomniane po raz 1. – 1 raz wspomniane – wspomniane po raz pierwszy – wspomniane pierwszy raz – wprowadzenie nowego rzeczownika – pierwsze użycie – pierwszy raz mówimy, nie wiemy jaki sweter – sweter pojawia się pierwszy raz i nie posiada cech szczególnych – za to swetrów zwykle ma się więcej ☺ – większość ludzi ma więcej niż jeden sweter – jakiś sweter, jeden z wielu	– konkretne przedmioty należące do niej lub znajdujące się w tej chatce – jest to konkretny sweter, który należy do niej „sig tröjan” – jej własny sweter, który miała na sobie

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
11.	– tak samo jak w nr 9, ma jedno „kaffebryggare” – znowu określone, bo najprawdopodobniej ma tylko jedno „kaffebryggare” – w domu jest jeden ekspres do kawy – przedmiot w tym konkretnym domu, jeden – jeden ekspres do kawy (kawiarka może) – pewnie ma tylko ten jeden, nie więcej – konkretne przedmioty należące do niej lub znajdujące się w tej chatce – bo było spis<u>en,</u> ale też ze względu na to, że kawę robią w konkretnym ekspresie – konkretna rzecz, tak jak wcześniej wymienione „spisen” – określony sprzęt znajdujący się na daczy, tak jak występujący wcześniej ‘spisen’ – skoro „spisen” to i „kaffebryggaren” – zaprzeczenie „varken… eller” – oba rzeczowniki zaprzeczone są określone – analogicznie „varken spis<u>en</u> eller kaffebryggar<u>en</u>” – spisen też było w formie określonej – zasugerowałam się spis<u>en</u>, więc też drugie urządzenie zrobiłam w formie określonej – jej ekspres do kawy, wie, o którym myśli – zakładam, że Sigrid zna przedmioty w swojej sommarstuga, więc dla niej są określone – [brak] x2	<u>en kaffebryggare</u> – rzeczownik użyty 1 raz <u>kaffebryggare:</u> – ma tylko jeden ekspres (prawdopodobnie)

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
12.	– części ciała, przynależne do 1 konkretnej osoby – własna, określona część ciała – serce określone jako części ciała – części ciała, jedno serce – człowiek ma jedno serce (patrz: nr 7) – ma jedno serce – mamy jedno serce – ma tylko jedno, określone, własne serce – jego serce – jego własne serce – jego serce, nie czyjeś inne <u>hjärtan</u> – części ciała i narządy są określone – 1 serce, konkretne – jej 1, określone serce – jej serce, nie cudze – znowu, chodzi o serce Sigrid – serce tej dziewczyny, jedno konkretne – serce też powinna mieć jedno – serce należące do podmiotu, w domyśle, jak w 7. <u>hennes hjärta</u> – jej serce miało stanąć, a nie kogoś innego	<u>hjärta</u> – jej serce

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
13.	– ogólne stwierdzenie: może się skończyć katastrofą (nie żadną konkretną) – w domyśle: jakąś katastrofą, stąd nieokreślona – jakąś katastrofą – jakąś katastrofą, nie wiadomo jaką – do katastrofy jakieś, nie wiadomo jakiej – jakaś niesprecyzowana katastrofa – nie chodzi o jakąś konkretną i znaną, ale przypuszczalną katastrofę – to się może skończyć jakąś katastrofą, nie mówi o konkretnej katastrofie, która już się zdarzyła – wydarzy się jakaś katastrofa, bohaterka nie ma na myśli jednej konkretnej – ogólnie katastrofa jakaś, a nie konkretna katastrofa – ogólnie o katastrofie – mówi o katastrofie, ale nie jakiejś konkretnej – to nie jest określona katastrofa, zwykłe stwierdzenie, może się skończyć jakąś katastrofą – coś złego się zdarzy, nie wiemy co – nie jestem pewna, być może działa to tak jak w angielskim *it may end with a disaster* – zasugerowałam się angielskim tłumacząc to na wzór *It could have ended with a crush* [sic!] – wspomniane pierwszy raz [x2] – wprowadzenie danego rzeczownika – wybór ‘yyy… intuicyjny’, z założeniem że pewnie błędny i antycypowaniem wstydu z powodu własnej ignorancji [sic!]	– konkretna sytuacja

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
14.	– jej własny kot – jest to jej własny kot – to jest jej konkretny kot – chodzi o konkretnego kota – chodzi o jej konkretnego kota – chodzi o konkretnego kota, który należy do Sigrid – najprawdopodobniej chodzi o jej własnego kota – Sigrid myśli o swoim kocie, nie jakimkolwiek kocie – myślała zapewne o swoim własnym kocie – kot tej osoby, jeden konkretny – zakładam, że to jej kot, więc dlatego określona (a nie jakiś przypadkowy, który wszedł do jej domu) – nie martwiłaby się o jakiegokolwiek kota, ale o swojego, którego zna konkretnego – jej własnym kotem, nie jakimś tam z ulicy. To określony kot. – jeden określony kot, który z nią mieszka – zakładamy, że zwierzę jest pupilem podmiotu – kot był jeden określony	– nowy rzeczownik – 1 raz występuje – pierwszy raz o nim mowa – wprowadzenie danego rzeczownika – 1 raz wspomniano o kocie

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
15.	en köksstol: – może mieć więcej krzeseł, poza tym wspomniane po raz pierwszy – usiadł na jednym, z zapewne kilku krzeseł w kuchni – stołków w kuchni zwykle jest więcej niż jeden – krzeseł w kuchni ma się raczej więcej niż jedno – krzesło w tej kuchni jedno z wielu (prawdopodobnie jest ich więcej) – zwykle krzeseł jest więcej, nie chodzi wg mnie o konkretne – nie wiemy, na którym krześle stanęła, zakłada się, że co najmniej 4 [sic!] – na jednym krześle – wspomniane po raz 1. – wprowadzenie danego rzeczownika köksstolen – mebel należący do tego mieszkania – krzesło znajdujące się w chatce – jest w kuchni, więc mebelek jest określony (w kuchni, a nie jakiś tam mebel w kuchni) – określony mebel w kuchni – konkretne krzesło w jej kuchni – konkretne krzesło – konkretnego krzesła kuchennego – raczej chodzi o konkretne kuchenne krzesło – konkretne położenie – chodzi o ten konkretny, na którym siedziała – na jakimś krześle, 1 konkretnym	----------

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
16.	– nie wiem, jak to wyjaśnić, ale było przed chwilą wspomniane, że zapaliła papierosa, więc chyba musi być określona forma – dym z jej papierosa, „jeden” i określony – dym z papierosa, który Sigrid pali- określona – konkretny dym (z papierosa, którego właśnie pali) – ten dym który wynika z palenia w tamtym konkretnym momencie – dym z konkretnego papierosa, którego zapaliła – to był konkretny dym z papierosa, którego właśnie zapaliła – dym z danego papierosa, dym jako zjawisko – dym z tego konkretnego papierosa – konkretny z papierosa – konkretny dym – chodzi o konkretny dym – intuicyjne, jeden dym [?] – generalnie [?] – [brak]	– jakiś nieokreślony dym – jakiś bliżej nieokreślony dym – nie jest to coś konkretnego – wprowadzenie danego rzeczownika – „jedna fajka”, tak jak mityczne „jedno piwo”, na które się wychodzi – [brak]

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
17.	– jakiś dźwięk [x2] – odgłos jakiegoś motoru – jakiś hałas z motoru, pierwszy raz wspomniany – jakiś huk motoru – dźwięk jakiegoś motoru, ale nie wiadomo czyjego – jeszcze bliżej nieokreślony dźwięk silnika – dźwięk ten pojawia się pierwszy raz – nieokreślony dźwięk motoru, niewiadomego pochodzenia – nie znamy źródła tego dźwięku, jest on nowy i nieznany – jakiś nagły niezidentyfikowany odgłos – po prostu odgłos, nie żaden konkretny odgłos pojazdu – usłyszała jakiś odgłos silnika, a nie odgłos, silnika, który dobrze znała – nie był jeszcze wspomniany – pierwszy raz o tym wspominamy – wspomniane po raz pierwszy – wspomniane pierwszy raz – 1 raz wspomniane – wspomniany po raz 1., niezidentyfikowany – rzeczownik pojawia się w tekście po raz 1. – nowy rzeczownik	----------

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
18.	- forma określona, ponieważ później jest określone dokładniej, co to za chłopak (i huset brevid) – specyfikujemy Ronnego – dany (i jedyny) chłopak w danym domu – chodzi o Ronny'ego, jest wyjaśnione, że mieszka obok – konkretny chłopak, Ronny – bo wiadomo jaki kille – Ronny – wiemy, że chłopak ma na imię Ronny, sąsiad	en kille – opisuje ów Ronny'ego, więc nieokreślona forma po raz pierwszy – 'taki jeden', wprowadzony pierwszy raz do opowieści – wprowadzenie nowej osoby – nie był jeszcze wspomniany – pierwszy raz wspomniany – wspomniany po raz 1. – wspomniane pierwszy raz – chłopiec wspomniany pierwszy raz – wytłumaczenie pierwszy raz – pierwszy raz jest o nim mowa, nie jest jeszcze konkretnym chłopakiem – rzeczownik pojawia się w tekście po raz pierwszy – Ronny jest dla historii irrelewantny, to jakiś typ z naprzeciwka – *a boy,* z angielskiego

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
		kille [zła forma, dobre wyjaśnienie] – jego imię zostało już wspomniane, więc mowa o konkretnym chłopcu
19.	– jakąś imprezę – na jakiejś imprezie, nie wiemy jakiej – jakaś impreza, podmiot nie wie, jaka, jedna z wielu w stowarzyszeniu motocyklistów – poszedł na jakąś imprezę, ważniejsze jest, że go nie ma w mieszkaniu – wspomniane po raz 1. – „jakaś impreza” – impreza, pierwszy raz wspomniana, jakaś impreza – wspomniane pierwszy raz – pierwszy raz wspomniane – rzeczownik użyty 1. raz – pierwszy raz mowa o en fest – Ronny poszedł na imprezę… tak czuję, że lepiej to brzmi z „en” – wytłumaczenie pierwszy raz – wyrażenie utarte gå på fest – stałe wyrażenie gå på fest	– konkretna impreza, w konkretnym miejscu – określona impreza, w konkretnym miejscu – impreza w konkretnym klubie – wiemy, jaka impreza, w jakim klubie – jest to sprecyzowane, jaka to impreza – wcześniej im powiedział, że idzie – poszedł na określoną imprezę, fraza „ska på festen”

Årskurs 3 (19 personer)

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
1.	– zleksykalizowana fraza – fraza *att ha semester* – *ha semester* – utarte wyrażenie – utarte wyrażenie – fast uttryck – fastuttryck – *att ha semester* – utarta fraza – utarta fraza: *jag har semester, jag är på semester* – ha semester – utarty zwrot – wakacje są jedne i dlatego piszemy bez formy określonej – wakacje jako zjawisko | Nie wiem jak to wyjaśnić – zjawisko, ma wolne, nie jakąś konkretną rzecz – intuicja językowa, naturalnie dla mnie brzmi wyrażenie „ha semester” – na czuja – [brak]	– wakacje są w trakcie, wiadomo, co to za wakacje – konkretne wakacje, nie jakieś przypadkowe, dlatego określoność – jej wakacje, funkcja posesywna – hennes semester, hon vet att hon har semester

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
2.	– det finns bara en läslampa var hon sitter och läser, en bestämd objekt – det finns bara en läslampa i det lilla rummet – w pokoju jest zapewne jedna lampka do czytania – bo jest 1 lampa w pokoju – wiemy od razu, że chodzi o konkretną lampę w pokoju, dlatego możemy pisać formą określoną – Sigrid jest w pokoju i czyta książkę, lampa należy do znanego pokoju i znanej czynności – to wyposażenie jej pokoju – lampa na wyposażenie pokoju – lampa, która jest częścią pokoju – „domyślna” część pokoiku potrzebna przy czytaniu – lampa „należy”, jest częścią określonego pokoju – konkretna lampa [x2]	– pierwszy raz wymieniona – pierwsze użycie – występuje po raz pierwszy, nie jest bliżej określona, w pokoju może być ich więcej – pierwszy raz mówimy o tej lampie – po raz pierwszy wspominamy o lampie. Nie była wcześniej określona. – [brak]

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
3.	– konkretna stuga z konkretnym pokojem – chatka, w której jest określony pokój – bliżej określony został pokój, chodzi zatem o konkretny domek, w którym znajduje się narrator – Sigrid znajduje się w określonym pokoju, w znanym domku – wiemy, że Sigrid jest w konkretnym pokoju, który jest częścią domku – wcześniej wspominany pokój przynależny do „chatki” – skoro pokój jest już określony, to obszar, w którym się znajduje, też jest określony – określona chata (wcześniej *det lilla rummet*) – wcześniej określona forma „det lilla rummet” czyli pokój w konkretnej chatce – ona znajduje się w tym domku, jest opisane jego wyposażenie, mamy bliższe informacje o nim – hennes sommarstuga, hon har beskrivit detaljer – den konkreta sommarstugan, som hon bor i – konkretny domek, należący do bohaterki – konkretny domek letniskowy, który posiada i w którym przebywa Sigrid – konkretny domek letniskowy, forma określona – konkretna dacza – bo wiadomo, o którą chatkę chodzi – [brak]	– po raz pierwszy pojawia się w tekście informacja o domu

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
4.	– regn – wyrażenie ogólne (jak słońce – solen skiner) – wydaje mi się, że zjawiska atmosferyczne są zazwyczaj w f. określonej, ale nie jestem pewna – bo jest 1 deszcz – [brak]	– chodzi ogólnie o deszcz, rzeczownik niepoliczalny – deszcz nie określony, na logikę nie da się określić, nie da się policzyć – deszcz może być jeden, a więc z kontekstu powinien być nieokreślony – stały zwrot – utarte wyrażenie – utarta fraza – utarta fraza bez rodzajnika – zleksykalizowana fraza – uttryck – przy mówieniu o zjawiskach pogodowych użycie „naken form” wydaje się naturalne – vi använder inte artiklar när vi pratar om vädret – zjawisko atmosferyczne – zjawisko – deszcz jest podmiotem, wyrażenie określające pogodę – też ciężko wyjaśnić, po prostu deszcz

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
5.	– była już wcześniej mowa o książce – była już mowa o książce – wcześniej była mowa o książce -> okr. (wiemy co to jest) – wcześniej wymieniona – wcześniej wspomniana w tekście – wspomniana już wcześniej książka – książka, o której wspomniano wcześniej w tekście – książka była wspomniana wcześniej – konkretna książka, która była wspomniana wcześniej – konkretna książka, już wcześniej wspomniana – det fanns något om hennes bok i texten – czytała konkretną książkę – wiemy, że czyta, 1 konkretna książka którą ma w rękach – to jest ta jedna książka spośród (przypuszczalnie) wielu, które posiada – konkretna książka – brakuje czasownika! ale [sic!]	– nie wiemy, co to za książka + po raz pierwszy pojawiło się w tekście – książka wymieniona/wspomniana jest przez autora po raz pierwszy, dlatego też forma nieokreślona – vi vet inte vad är det för bok

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
6.	– ljuset som finns i huset – det finns ngt om ljuset i texten som är förre – wiadomo jakie ljuset – i rummet – światło we wspomnianym wcześniej pokoju – światło było wcześniej wspomniane w tekście, forma określona – była już mowa o świetle [x2] – wcześniej wspomniane w tekście – z kontekstu wiadomo, że to światło rzucane przez lampę – chodzi i konkretne światło (światło lampy) – światło lampy – światło wcześniej wspomnianej lampy – światło z która jest wspomniana wcześniej – światło lampy, która zgasła – światło z jednej konkretnej lampy – światło ogólnie jako zjawisko – Sigrid wskazuje ruchem zd. wcześniej, którą chce wyłączyć – światło lampy, w kierunku której wyciągała rękę – ljuset używamy w formie określonej, tak jak mörkret	----------

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
7.	– jej „nierozdzielna” część – głowa „przynależy” do niej; część ciała – głowa bohaterki – część ciała należąca do Sigrid – głowa to część ciała, forma określona, bo to głowa Sigrid – konkretna głowa, bo ma jedną – to jest jej głowa – hennes huvud, vi har bara ett huvud – Sigrid ma tylko jedną głowę, a więc określona i części ciała – określona – ma tylko jedną głowę – bo ma jedną głowę – człowiek ma jedną, określoną głowę – kroppsdelar – bestämda – części ciała osób opisywanych piszemy w f. okr. – części ciała bohaterki zawsze w formie określonej – części ciała zawsze określone [x2] – części ciała zazwyczaj występują w formie określonej – z tekstu wynika, że chodzi o głowę narratora	– części ciała wydaje mi się, że zawsze są w formie „naken” – w takim kontekście

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
8.	en hylla: – półka wspomniana jest pierwszy raz w tekście, może być kilka półek w kuchni, a więc nieokreślona – jedna z półek w domu – może być ich więcej – jedna z półek przy piecu, jeśli było kilka półek – na jakiejś półce – pierwszy raz wymienione <u>hyllan:</u> – jest to konkretna półka – przy piecu – „spisen” – den konkreta hyllan vid spisen – w tekście jest określone, o którą półkę chodzi (tę przy piecu) – przy kominku jest jedna półka – vid spisen – określona półka – „hylla<u>n</u>” bo późnej „vid spis<u>en</u>” – wyposażenie domu, poza tym dziwnie by to brzmiało, gdyby jeden rzecz. był w f. okr., a drugi (po och) w nieokr. – ta półka jest już określona i znajduje się przy kuchence – det finns en precis beskrivning var hyllan finns – na półce przy piecu, konkretna półka w określonej kuchni – konkretna półka przy piecu – hylla jako część wyposażenia, wcześniej wspominanego pokoju, w dalszej części zdania bardziej określona – regał stojący przy piecu	----------

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
9.	– stół kuchenny jest konkretny oraz tylko jeden w pomieszczeniu (forma określona) – zazwyczaj w kuchni jest jeden stół – zazwyczaj znajduje się jeden stół kuchenny w mieszkaniu – zazwyczaj mamy jeden stół kuchenny; konkretny stół – jeden köksbordett w całym domu – det konkreta köksbordet, det finns bara ett köksbord i huset – det finns bara ett köksbord i stugan – tylko jeden stół w kuchni – jeden stół w kuchni – jest 1 stół w kuchni – z kontekstu wiemy już, że akcja dzieje się w kuchni, a w kuchni jest zazwyczaj jeden, określony stół – taki stół to wyposażenie kuchni, wcześniej wspomnianej – wyposażenie domu, zazwyczaj ma się tylko 1 köksbordet – jako część wyposażenia wcześniej wspomnianego pokoju – stół w określonej kuchni – [brak]	– przedmiot pojawia się po raz pierwszy – jakiś stolik, nie było o nim wcześniej mowy – po raz pierwszy wspominamy o stole, na którym stoi „ett stearinljus”

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
10.	– nieważne tu, jaki sweter włożyła – 1 użycie, nieokreślona bluza – przedmiot pojawia się po raz pierwszy (jakiś) – pierwszy raz wymienione – po raz pierwszy w tekście, nie wiemy co to za koszulka – nieokreślony bliżej sweter – bluzka wspomniana pierwszy raz w tekście, nie wiemy jaka to bluzka, forma nieokreślona – jakikolwiek sweter, brak dalszych danych – jakaś dodatkowa część ubrania, nieprzybliżone – vi vet inte konkret vad för sort tröja – ngn tröja, vi vet inte vilken – jakiś sweter, nie było o nim wcześniej mowy – jeden z wielu swetrów, jakiś – jakiś sweter, jeden z wielu, które ma – założyła na siebie górną część garderoby, nie wiemy konkretnie, po raz pierwszy o niej mówimy – „jakaś” – jakaś zwykła, nieopisana część garderoby – jakąś koszulkę – en tröja jako rodzaj ubioru, a nie konkretny jeden sweter – [brak]	----------

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
11.	– wspomniany wcześniej „spisen” jest też w formie określonej – varken spis<u>en</u> eller kaffebryggar<u>en</u> -> bestämd – „spisen” w tym samym zdaniu jest w formie określonej – konsekwencja po określonym rzeczowniku określony rzeczownik – podobnie jak „spis<u>en</u>”, zakładamy, że w domu jest 1 ekspres – wcześniej „spis<u>en</u>”, a poza tym mamy w domu raczej tylko jeden – forma określona wcześniej w tym samym zdaniu (spisen), poza tym można przyjąć, że bohaterka ma jeden ekspres do kawy – wyposażenie domu, wcześniej mówiła już o parzeniu kawy (i „spisen” jest okr.) – ekspres do kawy mamy raczej tylko jeden, podobnie jak kuchenkę, forma określona – konkretny ekspres, bo raczej jest jeden w każdym domu (o ile w ogóle, bo ja nie mam wcale) – prawdopodobnie jest jedno takie urządzenie w domu – det finns bara en kaffebryggaren i stugan – znane jej sprzęty kuchenne – jest tu mowa o konkretnej maszynce do kawy, którą ona posiada – wyposażenie znanej kuchni, ten konkretny przyrząd nie działa w określonych warunkach – wyżej wspomniane elektryczne urządzenia, które nie działają – podmiot jest przekonany o swojej racji, stwierdza stan rzeczy nt. <u>danego</u> kaffebryggare – [brak]	– wymieniony pierwszy raz

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
12.	– kroppsdel – część ciała – części ciała – określone – części ciała – określone, a poza tym ma jedno serce – jej własne serce, części ciała – forma określona – serce – część ciała, określone serce – Sigrid – jedno serce ma – jej serce, ma tylko 1 – hennes hjärta, vi har bara ett hjärta – jej serce, części ciała określone – jest tu mowa o jej sercu – serce bohaterki – serce Sigrid – konkretne serce, bo ma jedno – podobnie jak z głową (nr 7), serce jest jedno i ma je Sigrid, forma określona – konkretna część ciała (tak jak w pkt. 7) – [brak] <u>hennes hjärta</u> – czy tu brakuje pronomen? po hennes – nieokreślona	– forma „naken” – części ciała

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
13.	<u>en katastrof</u> – wyrażenie: sluta med en katastrof – jakaś katastrofa, nie wiadomo jaka – jakaś katastrofa, nie wiadomo dokładnie jaka – jakąś katastrofą, nie konkretną, jedną – jakaś, niesprecyzowana i nieokreślona katastr. – jakaś katastrofa, bliżej niesprecyzowana – pewną, jakąś bliżej nieokreśloną katastrofą – nie wiadomo jaka katastrofa dokładnie – skończy się to jakąś katastrofą – vi vet inte konkret vad för katastrof – vi vet inte vad för slag katastrofen kan hända – katastrofa wspomniana jest jako skutek; pierwszy raz; forma nieokreślona – ogólnie katastrofa – intuicja językowa – [brak] <u>katastrof</u> – jakaś katastrofa – skutek, zjawisko, a nie jakaś określona – idiom – intuicja	----------

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
14.	– to jest jej kot – jej kot – funkcja posesywna – Hon äger en katt. Den konkreta katten. Det är hennes katt, altså en bestämd artikel – mowa pozornie zależna / mowa niezależna – Sigrid myśli o konkretnym – swoim – kocie – jest to kot Sigrid, to są jej myśli, więc jest on określony – to kot Sigrid nie żaden nieznany – w domyśle ze swoim kotem – zwierzak bohaterki – kot należy do bohaterki, nie jest to jeden z wielu kotów – chodzi o konkretnego kota, kota Sigrid – konkretny kot, należący do niej – Sigrid ma konkretnego kota i nie wie co właśnie z nim zrobić; forma określona – prawdopodobnie chodzi o konkretnego kota, należącego do narratora (inaczej byłoby to trochę dziwne) – pytanie o konkretnego kota – hennes katt, hon har bara en katt – bo ma 1 kota – jest to jej kot, prawdopodobnie ma tylko jednego kota (jeśli coś komuś przynależy -> f. okr.) – znany jej kot	– kot jest wspomniany po raz pierwszy

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
15.	en köksstol – jedno z krzesełek, nie wiadomo które – nie wiemy ile stołków jest w pomieszczeniu, więc na jeden z nich – jedno z wielu (w domyśle), wymienione pierwszy raz – krzesło kuchenne wspomniane jest pierwszy raz, poza tym Sigrid może mieć w kuchni wiele krzeseł kuchennych – zazwyczaj w kuchni znajduje się więcej niż jedno krzesło – nie jest tu istotne, o które konkretnie chodzi – det kan finnas fler stolar i köket – hon kan ha mer köksstolar, det vet vi inte – prawdopodobnie w kuchni jest więcej niż jedno krzesło – jedno z kilku krzeseł kuchennych, nieważne które – jedno z kilku krzeseł kuchennych, mimo że to wyposażenie domu, nie używamy f. okr., bo raczej usiadła na jakimś krześle, które stało najbliżej, a nie wybierała ulubionego köksstolen: – krzesło we wspomnianej już kuchni, siedzi na nim – „permanentna” część kuchni – wyposażenie kuchni (wcześniej wspomnianej). Taki mebel znajduje się w kuchni zazwyczaj w jednym egzemplarzu	----------

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
	– wyposażenie kuchni, wcześniej wspomnianej – 1 krzesło w kuchni – Sigrid jest w kuchni, więc wiadomo, że jakieś krzesło musi tam być – krzesło na którym siedziała bohaterka – konkretne krzesło, na którym siedziała, ale nie mam pewności – usiadła na konkretnym stołku	

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
16.	– dym „przynależy” do papierosa – dym z papierosa, którego właśnie zaczęła palić – chodzi o dym z papierosa, którego właśnie zapaliła – dym z jej papierosa, konkretny – jest to konkretny dym z cygara, które pali – z kontekstu wiadomo, że to konkretny dym – ze zdania wiemy, że Sigrid zapaliła wcześniej papierosa – z konkr. papierosa – konkretny dym (z papierosa) – dym z papierosa, który był wcześniej wspomniany – dym z papierosa, wspomnianego wcześniej w tym samym zdaniu – wcześniej wspomniany jest papieros, dlatego nie ma do czynienia z nową informacją – dym z papierosa, którego zapaliła, nie żaden inny – wiadomo, o jaki dym chodzi – vi vet mer om röken, vi vet varför finns det röken – dym ogólnie, nie tylko jeden dym, ciągłość = określony röken från den där ciggaretten – Det var en rök ute	en rök – pierwszy raz wymieniony rök – zjawisko – nie da się policzyć dymu, nie da się tego określić

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
17.	– dźwięk jakiegoś silnika, nieznany – po raz pierwszy w tekście jest mowa o „jakimś” dźwięku motoru – jakiś odgłos, niesprecyzowany – forma nieokreślona odpowiada polskiemu „jakiś” – nie wiadomo dokładnie, co to za dźwięk, jakiego motoru, itd., pierwszy raz pojawia się w tekście – ngt nytt, ett nytt ljud som hördes – nagły dźwięk, słyszany po raz pierwszy – ett ljud pojawia się tu po raz pierwszy, jest to coś nieznanego dla bohaterki – dźwięk dobiegający, wspomniany pierwszy raz, forma nieokreślona – nie został bliżej określony – Det finns ingen information om ljuder – nowa rzecz, dźwięk – nowe wydarzenie – 1 użycie – pierwszy raz wymieniony – pierwszy raz mówimy o tym – [brak x2]	– konkretny dźwięk silnika słyszany z zewnątrz – zjawisko, tu: dźwiękowe

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
18.	– poznany już, Ronny – doprecyzowanie, chodzi o Ronny'ego, a nie jakiegoś chłopaka – hon beskriver den kille -> vi vet vem det är – Ronny to konkretny chłopiec, forma określona – mowa zależna, to myśli Sigrid, więc Ronny jest dla niej konkretnym chłopakiem – jak tytuł filmu „Grabben i graven bredvid" (kiepski, nie polecam) [sic!] – [brak] <u>den där killen</u> – „ten chłopak z domu obok" – podkreślamy, że chodzi o tego konkretnego chłopaka	– chłopak, jako podkreślenie tego, że jest sam jeden w domu – en av killar, en gran [sic!]; przedstawia swojego sąsiada, mówi o nim po raz pierwszy – pierwszy raz wymieniony – mówimy o nim po raz pierwszy – przedstawienie postaci po raz pierwszy – prezentacja osoby, 1 raz – prezentacja osoby – przedstawiamy go, nic więcej o nim nie wiemy – pierwszy raz mówimy o tym – [brak x2]

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
19.	– nie wiemy jeszcze nic o tej imprezie, nowa informacja – nie wiemy, co to za impreza, odpowiada polskiemu „jakiś” – ngn fest – jakieś przyjęcie, nieważne tu, jakie – przyjęcie wspomniane po raz pierwszy, nie wiemy dokładnie jakiego rodzaju – nie jest bliżej określone – jedna z wielu imprez, mowa o niej po raz pierwszy – pierwszy raz wymieniona – vi vet inte vad för fest, hon förklarar det senare – brzmi to naturalnie, jak bliżej nieokreślona impreza – [brak x2]	- sprecyzowana impreza, w mc-klubie – określona impreza, w klubie mc – określona w kolejnej części zdania, klub jest podmiotowi znany – określona impreza – „gå på festen” fast uttryck – utarta fraza – [brak]

Årskurs 5 (16 personer)

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
1.	– kolokacja (att ha semester) – utarte wyrażenie – stałe wyrażenie – (utarta fraza), ogólne stwierdzenie, podobnie jak po polsku „mieć wakacje” – specyfika samej konstrukcji, tak jak np. Jag köpte bil – rzeczownik niepoliczalny, taka sama konstrukcja jak np. Jag köpte bröd – stwierdzenie o charakterze ogólnym, idiomatyczne – jedno z takich „ogólnych” stwierdzeń – ogólne wyrażenie – wakacje jako pojęcie generalne, dlatego bez rodzajnika ani formy określonej – coś ogólnego – czas wolny – bez rodzajnika, bo wydaje mi się, że tak najlepiej brzmi – nie wiem	<u>semestern:</u> – mowa o wolnym czasie jakiejś określonej osoby – informacja oczywista dla Sigrid <u>en semester:</u> – mówimy pierwszy raz

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
2.	– początek zdania/ ta lampa, której używa do czytania – jest to konkretna lampa w konkretnym pokoju – konkretna lampa w konkretnym pokoju – wiemy, o jaką konkretną lampę chodzi – w pokoju znajduje się najprawdopodobniej jedna lampa i wiadome jest, że chodzi o konkretną, która znajduje się w pobliżu bohaterki – bo w chatce była prawdopodobnie jedna – konkretna (domyślamy się, że tylko jedna) lampa – lampa znajdująca się w domku, używana w danym momencie – mamy opis lampy gdzie stoi w małym pokoju – wynika z kontekstu, należy do świata przedstawionego – wiemy konkretnie, o której lampce mówił narrator – konkretna lampa	– nie ma wcześniejszej wzmianki o tym przedmiocie – przedmiot wymieniony po raz pierwszy – pierwszy raz wymieniona, nieokreślona? – po raz pierwszy o lampce; to nie takie oczywiste, że każdy ją ma…

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
3.	– skoro pokój jest określony, to chyba też i dom – pokój określony, więc chatka też? – z uwagi na wcześniejszą określoność słowa „rummet” – domek skojarzony jest z innymi pomieszczeniami, które już się pojawiły – … dużo logiczniejsze jest, że jak się leży w łóżku, to się ma domyślnie dach nad głową. To nie jest byle chatka – to dom Sigrid – konkretny domek, w którym była Sigrid – domek letniskowy, w którym podmiot się znajduje – Sigrid jest najprawdopodobniej właścicielką jednego domku letniskowego ☺ – bo ma się jedną – chodzi o konkretny „domek”, „chatkę” – konkretny, określony domek – konkretny domek – ta konkretna chatka – wynika z kontekstu, należy do świata przedstawionego – wiemy konkretnie, o którym domku letniskowym mówi narrator	– nie wiemy czyja gdzie 1 raz wspomniana (jakaś)

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
4.	– zjawisko meteorologiczne – bo zjawisko – zjawisko pogodowe występujące w przyjętej frazie – deszcz jest tylko jeden, tak samo jak nie ma kilku słońc – należy do świata przedstawionego, jest jakby „jeden” deszcz – Deszcz to deszcz. W tym kontekście mowa o określonym deszczu, który pada w określonym czasie – deszcz padający teraz – pada widzimy i to deszcz	– rzeczownik niepoliczalny [x2] – niepoliczalne – regn (deszcz) jako zjawisko niepoliczalne, więc bez rodzajnika – cośmy by zgrzytało z rodzajnikiem- pewnie to kwestia policzalności – deszcz jest zawsze bez rodzajnika – jest to zjawisko pogodowe – deszcz jako zjawisko pogodowe, ogólne

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
5.	– była już wzmianka o książce – książka pojawiła się już wcześniej w tekście – książka była już wcześniej wspomniana – chodzi o konkretną książkę, o której mowa jest wcześniej – wcześniej wspomniano już o książce, teraz pojawia się w tekście po raz kolejny – wcześniej o tym wspomniano – książka wymieniona już wcześniej, więc mowa teraz o tej konkretnej książce – książka wymieniona już kolejny raz (określona) – książka już wystąpiła wcześniej tym opowiadaniu. Ta książka. – już wcześniej wspomniano o książce, którą Sigrid czytała i przyjmujemy, że to jest ta sama książka – określoność wynika z wcześniejszego wprowadzenia info. o książce – książkę, którą czytała (wzmianka wcześniej) – to konkretna książka, którą czyta – ona trzyma konkretną książkę	– nie wiemy jaka, mówimy 1 raz o niej – nie wiadomo, po jaką książkę sięga Sigrid

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
6.	– była już o tym wzmianka – było już wspomniane – rzeczownik „światło” już pojawił się wcześniej w tekście, więc forma określona – światło wymienione już kolejny raz – określoność wynika z wcześniejszego wprowadzenia info. o świetle – światło zostało już określone, wiemy, że to było światło w tej konkretnej chatce – wiadomo, jakie światło – rozumiemy, że zgasło światło konkretne, rzucane przez lampkę – światło pochodziło od wspomnianej już lampy – światło wiemy skąd mówiliśmy wcześniej – bo w chatce było jedno światło, i całe zgasło/ wcześniej info. – światło w konkretnym pomieszczeniu – konkretne światło w domku letniskowym – dane światło, kojarzy mi się z wyrażeniem „släcka ljuset” – przerwa w dostawie określonego źródła światła – zgasło światło, które było w pokoju, rzecz zastana i oczekiwana, po ciemku się nie czyta	----------

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
7.	– mamy tylko jedną głowę – ma tylko jedną głowę – bo ma jedną głowę – głowę każdy człowiek ma z reguły jedną – chodzi o określoną głowę – określona wiemy czyja wynika z kontekstu – głowa była Sigrid, a nie kogoś innego – głowa należy do Sigrid (część jej ciała) i ma ją jedną ☺ – głowa jest częścią ciała Sigrid, a więc większej określonej całości – chodzi konkretnie o głowę Sigrid – jej głowa – głowa konkretnej osoby – głowa tej danej osoby – jej głowa (określona), nie jakaś tam pierwsza lepsza ☺ – głowa to członek pojedynczy – z tym mam problem… głowa jest określona i tylko jedna	----------

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
8.	<u>en hylla</u> – mówimy o bliżej nieokreślonej półce – wprowadzona po raz pierwszy – półka pojawia się po raz pierwszy w tekście – pojawia się pierwszy raz/ jest ich w kuchni wiele – na jednej z półek (nieokreślona) – jakaś półka – 1) wyobraźnia podpowiada mi jednak kilka półek nad kuchenką 2) nawet jeśli była jedna, to pojawia się po raz pierwszy <u>hyllan:</u> – określona szafka (przy kuchence) – bo to tak jakby ta jedna półka, która jest w chatce i akurat tam stoi – określony przedmiot/mebel w kuchni – określona półka przy piecu – regał jest konkretny, stoi w danym pokoju – chodzi o konkretną półkę – „vid spisen” – półka jest określona (vid spisen), więc rzeczownik odnosi się do konkretnego egzemplarza, który jest częścią większej określonej całości (köket) – konkretna półka <u>en hylla/hyllan</u> – wyobrażamy sobie jedną konkretną półkę/nieokreśloność jeśli jest więcej	----------

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
9.	– najprawdopodobniej jest jeden stół, „należy” do świata przedst. – w kuchni z dużym prawdopodobieństwem znajduje się jeden stół ☺ – zakładam, że w kuchni jest 1 stół, tak jest często, można tego oczekiwać – jest tylko jeden stół kuchenny – bo jest jeden w każdej kuchni – w małej kuchni prawdopod. jest tylko jeden blat (stół) – stół kuchenny w danej kuchni, ten jeden – stół jest określony, stoi w konkretnej chatce, w konkretnej kuchni – określony przedmiot/mebel w kuchni – chodzi o konkretny stół w kuchni w domku letniskowym Sigrid – konkretny stół – ten stół na którym stała świeczka, określony – świeczka stała na konkretnym stole	– [mówimy o bliżej nieokreślonym stole] – wprowadzone po raz pierwszy – jakiś stół

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
10.	– rzeczownik pojawia się po raz pierwszy – jakaś nieokreślona bluza, brak wzmianki we wcześniejszych zdaniach – pierwszy raz/ jakiś sweter – nieokreślona bluza (sweter), losowo wybrana – nałożyła jakąś, niekonkretną? – jedną z wielu, wręcz „jakaś”, tak to czuję. No i to pierwsza wspominka. – niewspomniana wcześniej, miała bluz wiele – Sigrid może być posiadaczką wielu swetrów, a o tym który założyła nie wiemy nic więcej – sweter jeden z wielu danej osoby – sweter jeden z wielu – nie wiem, jaki to sweter, jakiś sweter – jakiś sweter, nie wiemy konkretnie jaki – nieokreślona bliżej część garderoby, występuje pierwszy raz – wyciągnięta z szafy, nieokreślona i nieznana koszula – nie wiem jaka, jaki kolor [?]	– ubrała się w ubranie, które sama wybrała. Nie jakieś abstrakcyjne

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
11.	– najprawdopodobniej pojedynczy (podobnie jak piec) – zazwyczaj w domu ma się jeden ekspres – jeden w chatce – jest najpewniej jeden taki sprzęt w domku – konkretny zaparzacz, należący do Sigrid – chodzi o konkretny automat do kawy Sigrid – określony przedmiot w kuchni – ten dany, określony przedmiot w tej kuchni, „spisen” też w formie określonej – jako część konstrukcji „varken… eller” – konsekwencja wcześniejszego określonego spisen; poza tym również jest prawdop. tylko jeden – spisen w określonej, więc bryggare też (varken… eller) – ‘spisen’ jest określony, kaffebryggare zatem również jest określony – w analogii do występującego w tej samej frazie spisen – spisen jest określone wiem, że jest w kuchni – są to myśli Sigrid, która myśli o konkretnych przedmiotach – [brak]	----------

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
12.	<u>hjärtat</u> – [mamy tylko jedno serce] – tylko jedno serce – część ciała występująca pojedynczo – chodzi o określone serce – serce Sigrid, a nie kogoś innego – jedno serce miała – jej serce – serce tej danej osoby – wiem, że to jej serce – [serce jest częścią ciała Sigrid, a więc większej określonej całości] – w ogóle napisałabym „hennes hjärta". Ale forma określona, bo serce też się ma jedno, jak głowę <u>hennes hjärta</u> – chodzi o serce Sigrid – myślę, że do części ciała najbardziej pasują zaimki osobowe <u>hennes hjärta/hjärtat</u> – Sigrid ma jedno, „należące" do niej serce – moim skromnym zdaniem przed częściami ciała potrzebny jest zaimek	– specyficzne wyrażenie?

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
13.	– mogło się to skończyć jakąś katastrofą, nie wiadomo jaką – jakaś, niesprecyzowana katastrofa – jakaś katastrofa, niesprecyzowana – jakaś nieokreślona katastrofa – jakaś bliżej nieokreślona katastrofa – katastrofa jest bliżej nieokreślona – jakiś rodzaj katastrofy, nieokreślony bliżej – jakaś katastrofa, nie znamy jej skutków – jakaś katastrofa, nie wiemy dokładnie, jaka – nie wiemy konkretnie, o jaką katastrofę chodzi – to byłaby „jakaś” katastrofa – nieokreślonym wydarzeniem, które byłoby katastrofą – niesprecyzowaną – ogólne stwierdzenie, że coś może się wydarzyć – katastrofa nie wiem jaka ogólnie powiedziane – pierwszy raz	----------

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
14.	– konkretny kot – kot Sigrid – chodzi o konkretnego kota Sigrid – chodzi o kota Sigrid, musi być w formie określonej – to był kot Sigrid, konkretny kot – konkretny kot Sigrid – jeden konkretny kot – jej kot – najprawdopodobniej Sigrid ma jednego kota, należy do świa-ta przedst. – kot danej osoby, jedyny w domu – Sigrid mówiąc o kocie ma zapewne ma myśli jakiegoś konkretnego – później zaimek den wskazuje na obecność tylko jednego kota – miała jednego kota – nie z jakimś, ale swoim, co jest dlań wyjątkowy – określony musi jakieś być mówimy o nim [?] <u>katten (min katt)</u> – to był chyba jej kot, więc nie jakiś pierwszy lepszy	----------

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
15.	<u>en köksstol</u> – jedno z wielu krzeseł w kuchni – jedno z krzeseł w kuchni, nieokreślone – zazwyczaj krzeseł jest więcej niż stołów – miała wiele krzeseł w kuchni (zapewne) – nieokreślony – z reguły jest ich kilka – jakiś niewiadomo jaki <u>köksstolen</u> – na konkretne krzesło opadła – w jej kuchni stoi konkretnie krzesło – krzesło znajdowało się w konkretnej kuchni, w konkretnym domku – chodzi o konkretne krzesło w kuchni Sigrid – usiadła na jednym, konkretnym krześle – odnosi się do krzesła, na którym siedzi Sigrid, a więc konkretnego – nie wiemy, czy krzesło było tylko jedno, czy więcej, ale usiadła na konkretnym – [jest to konkretne krzesło w konkretnym pokoju] – [brak] <u>en köksstol/köksstolen</u> – jeśli jest więcej stołków/jeśli jest jeden konkretny	----------

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
16.	– konkretny dym z zapalonego papierosa – dym z jej papierosa – ten dym, z tego papierosa, który wcześniej pojawia się w tekście – wiem że to z papierosa dym – konkretny dymek, bo leci z papierocha [sic!] – dym był z papierosa, który zapaliła, więc konkretny dym z konkretnego papierosa – konkretny dym, wydzielający się z jej zapalonego papierosa – dym, który sama wypuściła, więc określony – dym z konkretnego papierosa, tego, którego zapaliła Sigrid – chodzi o konkretny dym, który wytworzyła, paląc papierosa – dym pochodzi od papierosa, jest jego „częścią” – konkretny, określony dym – niepoliczalny – nie jestem pewna – brak pomysłu, czysty strzał – [brak]	----------

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
17.	– jakiś dźwięk, pierwszy raz jest o nim mowa – pierwszy raz w tekście mowa jest o dźwięku silnika, dlatego więc forma nieokreślona – niewymieniany wcześniej, nowa informacja – nowa informacja – jakiś nieokreślony odgłos – nieokreślony, jakiś – jakiś, nieznany dźwięk – nagły dźwięk, pojawia się pierwszy raz (jest nieznany) – jakiś tam dźwięk, nowość – niewspomniany wcześniej – jakiś dźwięk silnika – usłyszała jakiś dźwięk silnika – bliżej nieokreślony dźwięk – nowy dźwięk, nazwa pada po raz pierwszy w tekście – usłyszano dźwięk po raz pierwszy – [brak]	----------

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
18.	– wspomniany, podane imię – odnosi się do konkretnego chłopca o imieniu Ronny – określony, nazwany z imienia – znamy imię chłopaka, więc jest to konkretny chłopak – wcześniej zostało wprowadzone jego imię, wiemy, o kim mowa – Ronny jest określony ☺ mieszka w domu naprzeciwko – ten dany chłopak, wcześniej określony imieniem – wiadomo, że to Ronny, więc określona? – konkretny Ronny, sam mieszka <u>den killen</u> – <u>ten chłopak</u>, który tam mieszka	– przedstawienie postaci [x2] – mówimy ogólnie o chłopcu, jakiś […?] – pojawia się pierwszy raz, pewien chłopak – pierwszy raz w tekście mowa jest o Ronnym, narrator przedstawia go, więc forma nieokreślona – nowa informacja, wyjaśnienie, kim jest Ronny

Lucka	Förklaring för svar som stämmer överens med originaltexten	Förklaring för svar som avviker från originaltexten
19.	– niewspomniany wcześniej – nowa, nieznana informacja – nieokreślona impreza, nieznana osobie mówiącej w tekście – jakąś tam imprezę, nie wiadomo jaką ☺ – jakiś, nieokreślony – klubie odbywa się wiele imprez – nieznana impreza, jakaś impreza – nieokreślone przyjęcie czy impreza	– to konkretne przyjęcie – mc-klubb organizuje jedną imprezę tego dnia – impreza – jakaś, bliżej określona miejscem (mc-klubb) – konkretna impreza w mc-klubb – konkretna impreza – bo wiemy, w jakim klubie – wiem, gdzie, co to za wydarzenie – konkretne święto – wiemy dokładnie o jakie przyjęcie chodzi – „på den mc-klubb…”

Bilaga 2: Tecknad historia – undersökningsformulär

INSTRUKCJA

Na kolejnych stronach znajdziesz historyjkę obrazkową, której następujące po sobie sekwencje pojawiają się na kolejnych stronach.

Opisz kolejne obrazki tak szczegółowo, jak potrafisz, wykorzystując przeznaczone do tego miejsce.

Nie kartkuj od razu całej historyjki, tylko odkrywaj kolejne sekwencje po kolei.

1

2

3

4

5

6

Bilaga 3: Samlade nyhetstexter

2015-03-11

Vill ha mördad reporters arbetsdator

Folkbladet Västerbotten kräver att polisen lämnar tillbaka utrustning som tillhört en reporter på tidningen. Kvinnan mördades och polisen beslagtog hennes arbetstelefon och dator.

Folkbladets chefredaktör Anna Lith hänvisar till att tidningen enligt grundlagen är tvungen att skydda medarbetarens källor. Enligt henne är det uteslutet att polisen på egen hand får gå igenom utrustningen.

– Vi måste slå vakt om källskyddet, säger Anna Lith till Folkbladet.

Åklagaren Axel Holmberg anser att det finns möjlighet att gå igenom utrustningen utan att tumma på källskyddet. Han vill dock inte att Folkbladet först ska få gå igenom mordoffrets telefon och dator.

– Det går inte att en utomstående person får välja vad som är relevant i en mordutredning, säger Holmberg till Folkbladet.

Tidningen uppger att Folkbladet erbjudit polisen att närvara när tidningen först går igenom dator och telefon för att säkra källskyddat material och därefter lämnar sådant ut sådant som polisen bedömer kan vara av intresse för utredningen.

Anna Lith förklarar att hon inte har något annat intresse än att mördaren ska fällas.

– Jag kommer i det längsta att bistå polisen med allt vad de behöver för att utreda mordet, säger hon till tidningen.

/ TT (GP)

McDonald's skrev "blatte" på kvittot

När Farzad Morshedian fick sina hamburgare på McDonald's stod det "blattekille" på kvittot. Nu ber restaurangägaren om ursäkt, skriver Göteborgs-Posten.

Morshedian gjorde sin beställning i drive-in-luckan på McDonald's i Mölndal, söder om Göteborg. Sedan ställde han bilen på parkeringen, väntade och fick sin mat. Väl hemma upptäckte han att någon gjort

noteringen ”blattekille” högst upp på kvittot, för att beställaren skulle kännas igen.

– Det ska inte kunna hända, säger Ulf Ternström, som äger restaurangen, till GP. -Vi skriver ner bilnummer på kvittot, eller färg på bilen och märke. Men absolut inget sådant här.

Ternström beskriver händelsen som ett misstag av en enskild medarbetare, som nu är djupt ångerfull.

Farzad Morshedian fick snabbt en ursäkt när han hörde av sig till restaurangen. Men han överväger att också göra en anmälan till diskrimineringsombudsmannen.

– Det är kränkande att bli kallad blatte, säger Morshedian till GP.

DO:s pressekreterare Sonya Aho säger till tidningen att man måste bedöma den specifika situationen, innan det går att avgöra om Morshedian utsatts för diskriminering.

/ TT (GP)

Polisen tar tillbaka uppgift om moskébrand

Polisen i Västmanland tillbakavisar uppgiften om att moskébranden i Eskilstuna startade i en fritös. Förundersökningen pågår fortfarande och brandorsaken ska inte vara klarlagd, skriverekuriren.se.

Moskébranden i området Nyfors inträffade under julhelgen och vid ett möte på måndagen hade kommunpolitiker, polis och medier samlats för att diskutera händelsen. Polisen uppgav då att orsaken var en fritös som hade fattat eld och inte en inkastad brandbomb som det tidigare hade spekulerats kring, skriver ekuriren.se.

Nu tillbakavisas uppgiften.

– Det var inga uppgifter som jag kände till, säger Lars Franzell, ansvarig för förundersökningen om moskébranden till tidningen, och poängterar att uppgiften är felaktig.

– Jag vill inte kommentera några enskilda individer här. Men det kan ofta bli såhär när det handlar om andra, eller tredjehandsuppgifter. Spekulationer om den här branden har förekommit kors och tvärs ända sedan juldagen. Spekulationer är inget som jag kommenterar. och en förundersökning bedrivs enligt rättegångsbalken och inte i media, säger Lars Franzell.

Även räddningstjänsten i Eskilstuna utesluter en fritös som brandorsak i sin utredning, skriver SVT. Köket är en av de minst brandutsatta platserna i lokalen. Inte heller har man hittat spår efter en brandfarlig vätska som skulle tyda på att det var en inkastad brandbomb som startade elden.

– Vi har inte hittat några som helst spår efter brandfarlig vätska som vi brukar göra i de fall som det använts. Så jag känner mig trygg i bedömningen att det inte är en anlagd brand med brandfarlig vätska, säger David Hultman till SVT.

Brottsrubriceringen är grov mordbrand.

Katarina Lagerwall katarina.lagerwall@dn.se

Två åtalas – ska ha sålt falska pass

Två före detta handläggare vid Migrationsverket i Malmö ställs på onsdagen inför rätta misstänkta för grovt mutbrott och grovt tjänstefel. Enligt åtalet har männen tjänat drygt 600 000 kronor genom att sälja falska pass till flyktingar, men verksamheten tros ha gett ännu större förtjänst.

Mellan 50 000 och 160 000 kronor ska priset ha varit när de två tidigare handläggarna, 52 respektive 47 år gamla, sålde ett paket av förfalskade bulgariska pass och identitetshandlingar till personer som kommit till Sverige, många av dem flyktingar från Afrika och Mellanöstern. Med handlingarna registrerade man hos Migrationsverket uppehållsrätter, som ger EU- och EES-medborgare rätt att vistas i landet mer än tre månader utan uppehållstillstånd.

Affärerna ska ha gjorts upp på en restaurang i Malmö och även en 56-årig man med anknytning till krogen misstänks för medhjälp till mutbrott.

Åtalet innehåller åtta punkter, men enligt den omfattande förundersökningen kan det handla om hundratals fall. Det skulle kunna innebära att männen tjänat mångmiljonbelopp på sin verksamhet.

Enligt kammaråklagare Robert Engstedt vid Riksenheten har de åtalade mot ersättning utnyttjat flyktingarnas stora behov av skydd. Han har valt att begränsa åtalet eftersom han inte anser att fler fall skulle ge längre straff.

Redan 2008 slog en person som köpt falska handlingar larm om verksamheten, men det var först 2012 som muthärvan uppdagades efter en intern granskning på Migrationsverket. Även dansk polis har varit inkopplad på fallet.

Männen förnekar brott och 52-åringens försvarare Leif Silbersky har tidigare sagt att hans klient kommer att ge sin förklaring till vad som hänt under rättegången, som förväntas pågå till den 15 april.

Personerna som köpt handlingarna åtalas inte eftersom eventuella brott är preskriberade.

Migrationsverket har under 2014 genomfört ett 50-tal internutredningar angående misstänkta regelbrott, men inte funnit fler mutbrott.

– Det förekommer en del dataintrång, men medvetenheten om att det bryter mot våra regler och att det är brottsligt har ökat, säger Lars Påhlsson, tillsynschef vid Migrationsverket, till TT.

Jens Littorin jens.littorin@dn.se

2015-03-12

Dom i jättemål mot nätpedofil

I dag kommer domen i ännu ett jättemål mot en nätpedofil. En 24-årig man har åtalats för att ha begått olika former av sexualbrott mot närmare ett 60-tal flickor runtom i landet.

Den 24-årige mannen har åtalats för bland annat våldtäkt mot barn, sexuellt övergrepp mot barn och grovt utnyttjande av barn för sexuell posering. Flickorna har varit i åldrarna 12–17 år.

I ett annat uppmärksammat, ännu större mål, med 68 målsägande, har åklagaren valt att tala om virtuella våldtäkter i fall där den åtalade genom hot förmått flickorna att genomföra penetrerande sexuella handlingar på sig själva. I det här målet är de punkter som rubricerats som våldtäkt av barn två händelser där mannen i verkliga livet träffat flickorna. Den ena var 13–14 år vid de upprepade övergreppstillfällena. Den andra var 14.

Annans identitet

Precis som andra män i liknande fall har han ljugit om sin ålder när han kontaktat flickor på nätet.

– Han har använt sig av en persons identitet och skapat konton som liknar den personens konton, sade en av åklagarna, Sara Engelmark Leuf, tidigare till TT.

Åldern har han ändrat efter behov.

– Han har låtsats vara ett eller ett par år äldre än den flicka han just då haft kontakt med.

Hotade sprida till fler

När mannen lyckats etablera en relation till en flicka och förmått henne att skicka en första avklädd bild eller film har han sedan genom att hota att sprida materialet till porrsajter eller anhöriga fått henne att göra mer, enligt åklagaren. Flickor som inte vågat berätta har hamnat i en utpressningsliknande situation.

Domen från Nacka tingsrätt kommer klockan 14.

/ TT (GP)

Farlig och smittsam fånge rymde

Den internationellt efterlyste mannen är smittsam och betraktas som mycket farlig.

Trots att två häktesvakter fanns på plats lyckades han under onsdagsnatten rymma från Karolinska sjukhuset.

– Vi utreder händelsen, säger häkteschefen Anders Forsgren.

Mannen är efterlyst av Interpol och väntar på utvisning från Sverige. Men verkställandet har försenats av att mannen vägrar ta de mediciner han behöver. Han ska bära på hiv, men framför allt på smittsam tbc, uppger en källa för TT.

Strax före lunch på torsdagen återvände mannen frivilligt till sjukhuset, troligen sedan han misslyckats med att få av sig sina fotbojor.

Högsta risknivån

För en tid sedan fördes mannen från säkerhetshäktet i Sollentuna till S:t Görans psykakut i Stockholm. Men han skickades snart vidare till infektionsmottagningen på Karolinska universitetssjukhuset i Huddinge.

Där har han vårdats i ett specialutrustat rum med ständig bevakning av minst två vakter från Kriminalvården – utrustade med både pepparsprej och batong. Mannen har fått högsta risknivån inom Kriminalvården och bär ständigt fotfängsel, men var inledningsvis fängslad till både händer och fötter.

– Han är psykiskt instabil och mycket våldsam, säger en anställd inom Kriminalvården till TT.

Under natten mot torsdag rymde mannen från sjukhuset – enligt polisen genom ett fönster. Först klockan 06.21 på morgonen fick polisen larmet, uppger Albin Näverberg, informatör vid Stockholmspolisen.

Sjukhuspersonal ska vid upprepade tillfällen ha vittnat om att kriminalvårdens vakter har sovit när de skulle ha bevakat intagna som får sjukhusvård, uppger TT:s uppgiftslämnare.

– Det får inte ske. Den här mannen är väldigt farlig och har inget att förlora. Vad hade hänt om han hade skadat någon? säger uppgiftslämnaren som vill vara anonym.

”Allvarligt om man sovit”

Kriminalvården har inlett en utredning av händelsen, men kan inte förklara hur mannen lyckades rymma och vill i nuläget inte kommentera uppgifterna om att häktesvakterna kan ha sovit.

– Jag vet inte vad som har hänt under natten, men har man sovit så är det allvarligt, säger Anders Forsgren, som är chef för häktet i Sollentuna.

– Det uppdrag man har som bevakningspersonal är att man är vaken och har koll på den intagne. Skulle det vara sådana omständigheter får personalansvarsnämnden bedöma hur allvarligt det är.

Enligt statsepidemiologen Anders Tegnell är tbc en farlig och smittsam sjukdom som kan vara resistent mot behandling, men risken för att mannen ska ha smittat någon under timmarna på fri fot bedöms som liten.

– Tuberkolos kan smitta ute i samhället, men det är ovanligt att det sker utanför familjekontakter och andra man vistas nära, säger han.

/ TT (GP)

Misstänkta för trippelmord kan häktas i dag

Just nu pågår häktningsförhandlingarna mot de två bröder födda 1992 och 1993 som anhållits misstänkta för att ha mördat två män i 20-årsåldern och 18-årig kvinna i Uddevalla natten mot lördagen. Åklagaren hävdar att man kan knyta dem till mordplatsen och tidpunkten för mordet med hjälp av deras mobiler.

Häktningsförhandlingarna har flyttats till Göteborgs tingsrätt eftersom det finns en hotbild mot männen.

Det var häktningen av den äldre av bröderna som skulle avhandlas först, mellan 10.00-11.00 och därefter brodern mellan 12.00-13.00. Enligt medier på plats yrkade åklagaren omgående på att förhandlingen skulle hållas bakom lyckta dörrar, vilket betyder att den blir sekretessbelagd och att åhörare får lämna lokalen till dess domaren beslutar om det blir häktning eller inte.

Chefsåklagaren Daniel Edsbagge bekräftade för DN under onsdagen att han anser att man kan knyta bröderna till mordplatsen och tidpunkten för mordet, bland annat genom att man analyserat deras mobiler. Det finns både teknisk bevisning och vittnesuppgifter, och det är den bevisningen som domstolen i dag ska ta ställning till och besluta om den räcker för att hålla bröderna häktade medan utredningen av brottet fortsätter.

Bröderna nekar dock med emfas till att ha begått dådet.

Det var tidigt på lördagsmorgonen som de tre döda hittades vid en parkering i Uddevalla, av en joggare. De två bröderna greps bara ett drygt dygn efteråt, på söndagseftermiddagen. De anhölls senare på sannolika skäl misstänkta för trippelmordet, vilket är den högre misstankegraden.

Juan Flores juan.flores@dn.se

Ministern: Gotland ska få nytt militärförband

Gotland som varit demilitariserat sedan 2005 ska nu få en permanent militär styrka. Det kommer regeringen att föreslå inför riksdagens försvarsbeslut.

– Vi föreslår att vi ska sätta ett kompani med permanent närvaro på Gotland, säger försvarsminister Peter Hultqvist, S, till Dagens Nyheter.

Som Socialdemokraternas talesperson i förvarsfrågor drev Peter Hultqvist i försvarsberedningen 2014 på för att återmilitarisera Gotland. Ön har stått utan ett permanent förband sedan regeringen Persson drog in det sista 2005.

Men den moderatledda alliansregeringen var så sent som 2014 emot ett förband där, liksom även överbefälhavaren Sverker Göranson som inte ville binda resurser på ön.

Men nu vill S-MP-regeringen utöka armén från i dag sju bataljoner (en bataljon är cirka 800 man) med en åttonde bataljon. Den ska enligt

försvarsministern bli en ny motoriserad skyttebataljon, det vill säga en styrka med hjulgående pansarfordon. Denna åttonde bataljon gör det möjligt att alltid hålla ett kompani (cirka 130 man) grupperat på Gotland.

– Vi utvidgar också hemvärnets stödorganisation på Gotland personellt och vi skapar en ledningsfunktion på Gotland. Vi vill också ha kontinuerliga övningar när det gäller marin, flyg och armé i anslutning till Gotland, säger Peter Hultqvist.

Hans besked är en signal till militärer och politiker, både hemma och i omvärlden. De har kritiserat att Sverige, och då särskilt Gotland, blivit ett militärt vakuum.

– Gotland har ett strategiskt läge i Östersjön och detta är också en markering inför omvärlden att vi inser att Gotland är väldigt viktigt. Allt vi gör ingår i att markera svensk suveränitet, säger Peter Hultqvist.

Enligt vad DN erfar blir det troligen Livgardet i Kungsängen som sätter upp den nya bataljonen som kan utrustas med den nya åttahjuliga pansarterrängbil 360.

DN har sökt ÖB Sverker Göranson för en kommentar, men enligt försvarets pressavdelning uttalar han sig inte under pågående politiska processer.

Mikael Holmström mikael.holmstrom@dn.se

2015-03-13

Sotare räddade fastkilad uggla

Ho-ho, vilken härlig historia med lyckligt slut. Oväsendet från skorstenen i huset på Stenevad i Uddevalla visade sig vara en fastkilad kattuggla. Efter en lyckad räddningsaktion på tre timmar vilar hon nu ut på Fågelcentralen i Göteborg.

På torsdagsförmiddagen fick Sotaren Jonas Sjö ett samtal från Stenevad i Uddevalla där ett hushåll upplevde oväsen från skorstenen. Att det var ett djur rådde det ingen tvekan om – men förvåningen blev stor när det visade sig vara en kattuggla som satt fastkilad.

Räddningen av fågeln blev en lång process. Den höll på i nästan tre timmar. Men sotarna ville inte riskera att misslyckas.

– Det gick inte att få ut den genom kaminen, då hade vi varit tvungna att stycka stackaren, säger Jonas Sjö en av sotarna.

Efter flera misslyckanden med mjukare borstar lyckades sotarna få fast ett smalt spännband runt fotanklarna på ugglan.

– Vi kunde försiktigt dra upp ugglan med livet i behåll. Det är så kul när man lyckas, säger Jonas Sjö till Bohusläningen.

Därefter lämnades den över till Djurens vänner som transportade ugglan till smådjurskliniken i Uddevalla.

– Vi spolade ur ögonen så gott vi kunde och matade den med kattmat, säger Yvonne Hasselberg sköterska på smådjurkliniken.

Nu vårdas ugglan på Fågelcentralen i Göteborg. Hon fönas dagligen för att bli av med allt sot, genomgår ögontvättar och matas regelbundet.

– Tvätta med vatten är plågsamt för fågeln, sottäckta fjädrar som blir blöta klibbar ihop och blir tunga. Om fågeln sedan kommer ut tar sig kylan igenom och fågeln blir väldigt lätt sjuk. Därför fönar vi bort sotet! säger Sofie Jonasson från Fågelcentralen.

När allt sot är borta, ögonen helt rena och hon kan äta själv – transporteras hon tillbaka till Uddevalla och området där hon hittades.

– Hon väger bra och har börjat öppna ögonen försiktigt. Hon blir fortfarande matad och kommer vara här tills hon är helt frisk, säger Sofie Jonasson.

På vårkanten letar ugglorna efter bo. Både Sofie och Jonas berättar att de tror det beror på all skog som skövlats. Att ugglorna luras och tror skorstenarna är en bra plats att bo på.

Maria Johansson nyheter@gp.se

Falska hantverkare lurar äldre i Partille

Hantverkarna gjorde ett uselt jobb – och pressade sedan den äldre mannen från Partille att betala en halv miljon kronor. Nu utreds fallet av polisen.

I måndags kväll fick Henrik Gustafsson, säkerhetssamordnare i Partille kommun, ett alarmerande samtal från Sävedalen. En man i 70-årsåldern hade enligt telefonören vid flera tillfällen blivit besökt av påstridiga kringresande hantverkare.

Hantverkarna började mer eller mindre på eget bevåg göra jobb på såväl taket som fasaden. Kvaliteten på jobbet var uppenbart bristfällig men

deras ekonomiska krav på mannen skruvades snabbt upp. Han tvingades uppsöka sin bank för att föra över pengar till ett utländskt bankkonto.

– Det är väldigt sorgligt. Han har blivit av med sitt livs besparingar, säger Henrik Gustafsson till GP.

Enligt Partille tidning handlar det om extremt stora belopp som männen tvingat sin ofrivillige kund att betala – runt en halv miljon kronor. Saken är nu polisanmäld och utreds som ett misstänkt fall av utpressning och ofredande.

Mannens hus är efter hantverkarnas besök i mycket dåligt skick. Bland annat är det ett stort hål i taket.

– Vad jag har hört så har flera av hans grannar gått ihop och bestämt sig för att hjälpa honom att lägga tillbaka taket nu i helgen, säger Henrik Gustafsson.

Från samma område i Sävedalen har det kommit ytterligare en polisanmälan under veckan. Det handlar om en äldre kvinna som på onsdagen dök upp på banken i sällskap med två yngre män.

Bankpersonalen kontaktade polisen, som fick veta att kvinnan erbjudits ”en husbesiktning”, tackat nej men ändå fått en mängd hantverksjobb utförda.

När hennes pengar i huset tagit slut åkte hon och männen till banken för att skaffa mer.

– Det här är ett nytt fenomen. De verkar ha bytt målgrupp och de utger sig för att vara takläggare eller snickare eller besiktningsmän. Tidigare handlade det nästan alltid om asfaltsläggning, säger Henrik Gustafsson.

Efter veckans anmälningar har han nu kontaktat sina kollegor i de andra kommunerna i Göteborgsområdet.

Även Kunskapscentrum mot organiserad brottslighet i Göteborg har kopplats in.

Fredrik Hofflander fredrik.hofflander@gp.se

Första stridsfrågan: Sänkt skatt för barnfamiljer

Kristdemokraternas nästa partiledare vill satsa på skattesänkningar för barnfamiljerna.

– Vi har ett av världens högsta skattetryck på barnfamiljer och det är något som ett familjeparti absolut behöver medverka till att se över, säger Ebba Busch Thor.

Det har i praktiken varit klart i flera dagar men nu är det även officiellt: Ebba Busch Thor föreslås bli ny partiledare för Kristdemokraterna. Om inget oförutsett inträffar tar kommunalrådet från Uppsala över efter Göran Hägglund som lämnar sin plats vid partiets extra riksting den 25 april.

– Jag är glad och tacksam över det stora förtroende som både medlemmar runt om i landet och valberedningen har visat mig, säger Ebba Busch Thor efter att valberedningen meddelat sitt enhälliga beslut.

Hon säger samtidigt att hennes främsta uppgift blir att driva en politik som syftar till att flytta mer makt från politiker till enskilda människor. Riktigt hur det ska gå till finns det dock ännu inga svar på.

– Vi behöver återkomma med ett samlat förslag både från de politikutvecklingsgrupper som jobbar nu, eventuella nya grupper och rikstinget i höst. Vi behöver också en egen kristdemokratisk budget. Men jag ser att det är viktigt att vi till exempel ser över skattetrycket på svenska barnfamiljer.

På vilket sätt ska det göras?

– Vi har ett av världens högsta skattetryck på barnfamiljer och det är något som ett familjeparti absolut behöver medverka till att se över.

Men på vilket sätt?

– Ja, det ska inte bli högre, det ska självklart bli lägre. Konkreta förslag kommer jag att återkomma till vid ett annat tillfälle.

Hon understryker dessutom att KD inte ska välja enskilda politiska sakområden som sina profilfrågor.

– Väljarna ska kunna känna igen den kristdemokratiska tråden oavsett politiskt sakområde. Och det handlar om att fortsätta striden mot ovanifrånlösningarna, att fortsätta maktförflyttningen från politikerna till medborgarna.

Efter Göran Hägglunds avgång kommer det att bli ytterligare förändringar i Kristdemokraternas toppskikt. Valberedningen ska presentera sitt förslag till ny partistyrelse och presidium i slutet av nästa vecka.

Hans Olsson hans.olsson@dn.se

”Fattiga” elever fick nöja sig med macka – skolan utreds

Skolan ordnade matsäck till eleverna på utflykten till Göteborg, men de kunde också välja att gå på restaurang. En förälder rea-

gerade och ansåg att detta kunde få elever att känna sig utanför. Nu har Skolinspektionen inlett en utredning av skolans agerande.

Det var i januari i år som Engelsbrektsskolan i Borås anordnade en skolresa för högstadieelever med besök på operan i Göteborg. Enligt anmälan till skolinspektionen ska skolan först ha avsett att inte stå för elevernas matkostnad på resan men sedan ändrat sig och erbjudit matsäck för de elever som ville. Men de elever som ville skulle även ges möjlighet att äta på restaurang i stället.

En förälder reagerade på detta och anmälde saken till Skolinspektionen. Hon anser att eleverna som inte har råd att äta ute riskerar att känna sig utanför på grund av skolans agerande.

– Att man är 14–15 år och hamnar utanför på det viset. Alla elever ska känna sig välkomna och inte känna sig utanför, sa föräldern till P4 Sjuhärad i slutet på januari.

Och nu har Skolinspektionen beslutat sig för att gå vidare med föräldern anmälan och har öppnat en utredning. Inspektionen har begärt in ett yttrande från skolan där man vill ha en redogörelse för de exakta förutsättningarna som gavs inför resan och vill i väntan på detta inte kommentera ärendet närmare.

Generellt är en grundprincip att den svenska skolan ska vara helt avgiftsfri. Detta gäller allt ifrån böcker till skolmåltider. Men trots denna grundprincip får det enligt skollagen förekomma ”enstaka inslag som kan medföra en obetydlig kostnad för eleverna”.

Exempel som ges på vad som kan betraktas som en obetydlig kostnad är bland annat kostnader för en färdbiljett med allmänna kommunikationsmedel eller en mindre entréavgift till ett museum.

En skola har dock ansvar för att undantaget inte utnyttjas oftare än att kostnaderna verkligen kan anses som ”enstaka”.

Ett andra undantag gäller att det under ett läsår får förekomma aktiviteter som exempelvis skolresor som bekostas av eleverna eller deras vårdnadshavare. Men detta ska då ske helt på frivillig basis och de elever vars vårdnadshavare inte vill eller kan bidra måste trots detta ges möjlighet att delta på samma villkor som alla andra. Ingen får alltså stängas ute oavsett om någon bidragit specifikt för deras del i resan eller inte.

Erik Olsson erik.olsson@dn.se

2015-03-14

Två anhållna efter skottdrama

Två män i 30-årsåldern har anhållits efter ett skottdrama på ett kebabställe i Borås. Polisen misstänker att det rör sig om ett bråk mellan olika grupperingar.

Åklagare har anhållit två män i 30-årsåldern efter en skottlossning på ett kebabställe i Borås sent på fredagskvällen. Männen är misstänkta för grov misshandel.

– Minst ett skott avlossades, säger Per-Anders Aronsson, inre befäl vid Boråspolisen.Vapnet avfyrades i samband med ett bråk, men det är inte känt om det är någon av de anhållna som avlossat skott.

– Den som sköt kan ha varit någon som försvunnit från kebabstället, men det är sådant som återstår att utreda, säger Per-Anders Aronsson.

De anhållna männen är kända av polisen sedan tidigare. Polisen misstänker att det är olika grupperingar som råkat i luven på varandra, skriver Borås Tidning.

– Det är några konstellationer misstänker vi som har bråkat där inne. Det är både grov misshandel och skjutning som har skett inne på kebaben, säger Jan Johansson, utredningsbefäl vid Boråspolisen, till tidningen.

Restaurangen har spärrats av för en teknisk undersökning.

De båda nu anhållna var i lokalen när polisen kom dit efter larmet sent på fredagskvällen. De hämtades till förhör, tillsammans med två andra män.

– Det finns också flera vittnen till händelsen som ska förhöras, säger Per-Anders Aronsson.

Vare sig Boråspolisen eller polisregion Väst har några uppgifter om att någon skottskadades under dramat.

/ TT (GP)

Samarbete ska få fler att ta cykeln

En gemensam plan ska öka cyklandet i Halland fram till 2025. Kungsbacka kommun är positiv till samarbetet, men vill ha ett vassare mål.

Som en följd av den regionala infrastrukturplanen, där statliga pengar fördelas till olika projekt, har nu även en regional cykelplan för Halland tagits fram. Totalt handlar det om cirka 240 miljoner kronor som ska satsas på cykelbanor de närmaste tio åren.

I planen finns en gemensam vision om att hallänningarna ska vilja och kunna cykla. Målsättningen är att öka andelen cykelresor fram till 2025, men någon närmare siffra finns inte preciserad. Planen är nu ute på remiss och Kungsbackas politiska ledning är positiv.

– Det är bra om vi kan få ett heltäckande cykelnät och kan lyfta fram det på ett tydligare sätt, säger Hans Forsberg (M) kommunstyrelsens ordförande.

Däremot tycker kommunledningen att målet om att öka cyklingen bör vässas genom delmål som ligger närmare i tiden. Kollektivtrafikstrategen Catarina Nyberg påpekar också att mätmetoden är krånglig.

– Det krävs en stor ökning av cyklandet för att det ska märkas. Även om det ökar med tio procent utgör cyklandet fortfarande en liten andel av det totala resandet.

Kungsbacka kommun har de senaste åren satsat stort på att bygga ut cykelnätet och finansierat cykelbanor längs statliga vägar utan pengar från Trafikverket, exempelvis längs Valldavägen och Lerkilsvägen. I den gemensamma planen har varje kommun lyft fram ett prioriterat projekt och för Kungsbackas del handlar det om en 3,5 kilometer lång sträcka längs Varbergsvägen. Det innebär att cykelnätet i Kungsbacka tätort binds ihop med en påbörjad cykelbana längs Varbergsvägen, en delsträcka i Kattegattleden.

Den nationella cykelleden invigs i år och 40 miljoner av de statliga pengarna går till projektet. De halländska kommunerna tror starkt på satsningen.

– Det kommer att bli ett lyft, inte minst för oss som bor här. Det finns redan cykelturism i dag men det är bra att man separerar cyklisterna från bilar och skapar fler övernattningsmöjligheter.

Att bygga ut cykelnätet är den ena delen för att få fler att cykla. Lika viktigt är att få människor att ändra sina resvanor. I det arbetet tror Catarina Nyberg att regionalt samarbete kan ha god effekt.

– Istället för att var och en ska sitta och fundera ut kampanjer kan man ha ett gemensamt kontor med personal som enbart jobbar med de här frågorna.

Lisa Henricson lisa.henricson@gp.se

Bevakningen har kostat 130 miljoner kronor

Storbritannien lovar hjälpa svenskarna med förhören av Julian Assange i London. För britterna har bevakningen av Wikileaks-grundaren blivit en dyr affär, runt 130 miljoner kronor hittills.

Minst två poliser bevakar dygnet runt Ecuadors ambassad, som ligger granne med det exklusiva varuhuset Harrods. På ambassaden har Julian Assange ett kombinerat sov- och arbetsrum med sollampa och här har han hållit till sedan juni 2012.

Lämnar Assange ambassaden ska han gripas, är ordern till poliserna som vaktar utanför, och sedan ska han utlämnas till Sverige. Julian Assange har även brutit mot brittisk lag för borgen när han flydde till ambassaden.

Polisbevakningen hade fram till slutet av oktober kostat över 10 000 pund per dygn, bekräftade Scotland Yard nyligen. Lägger man på månaderna som gått sedan dess hamnar man i dag på runt 10,3 miljoner pund, cirka 130 miljoner kronor, som brittiska skattebetalarna står för. Londons polischef Bernard Hogan-Howe sade förra månaden att bevakningen tär på resurserna och att man höll på att se över den. Han uppskattar säkert att Sverige begär rättshjälp av britterna att förhöra Julian Assange på ambassaden.

– Precis som vi har sagt tidigare är vi redo att bistå svenska åklagaren med hjälp i detta ärende, säger en talesperson för brittiska utrikesdepartementet till DN.

Även Ecuador är berett att samarbeta med svenska myndigheter, skriver landets ambassad i Stockholm i ett mejl till DN:

”Med anledning av överåklagarens begäran att förhöra Julian Assange på ambassaden i London, vill vi påminna om att Ecuadors regering redan i juli 2012 formellt framförde till svenska UD att vi är beredda att samarbeta och underlätta detta. Vi vill ta tillfället i akt och understryka detta åtagande.”

På Twitter skriver Ecuadors utrikesminister Ricardo Patiño att ”från första dag har vi välkomnat förhör på ambassaden, men det har inte gjorts”.

Förutom enstaka tv-team, och förstås poliserna, är det lugnt utanför ambassaden. Närmare kvällen dyker de första sympatisörerna upp.

– Jag är nöjd, men åklagaren borde ha bestämt sig för att komma hit långt tidigare, säger människorättsaktivisten Jim Curran, som tre gånger i veckan brukar stå utanför ambassaden med sin protestskylt.

Han pekar ut fönstren på nedervåningen, som är nedsläckta, där Assange brukar visa sig. I dag har han inte skymtat den blonda australiern.

Senast uppståndelsen var stor var i augusti förra året, när ryktet spreds att Julian Assange skulle lämna byggnaden. Han kom inte ut, men tillsammans med Ecuadors utrikesminister Patiño höll Assange en presskonferens inne på ambassaden.

– Jag lämnar snart ambassaden, lovade han då lite kryptiskt.

Assange stödde sig på ny brittisk lagstiftning som gör det svårare att utlämna brottsmisstänkta till andra länder. Assanges förhoppning har ännu inte infriats.

Erik de la Reguera erik@delareguera.se, **Pia Gripenberg** pia.gripenberg@dn.se

Miljonsatsning på jämställd högskola misslyckandes

I stort sett bara kvinnor blir socionomer. IT-utbildningarna domineras av män.

Knappast någonting har hänt med snedrekryteringen till högskoleutbildningarna – trots att alliansregeringen satsade 47 miljoner kronor på ökad jämställdhet.

Nu tillsätter regeringen en expertgrupp för att bryta trenden.

– Könsstereotypa mönster i utbildningsvalen består, vilket i ett senare skede kan kopplas till vår könsuppdelade arbetsmarknad. Förändringarna går för långsamt, säger Helene Hellmark Knutsson (S), minister för högre utbildning och forskning.

Den nationella expertgruppen ska rapportera sina slutsatser inom ett år. Arbetet måste leda fram till konkreta förslag och reformer inom högskolan, enligt Helene Hellmark Knutsson.

Tidigare statliga satsningar för att bryta de könsbundna valen till högskolan har varit nästintill resultatlösa.

– Förändringarna är väldigt tröga. Könsbundna studieval är en långvarig, ihärdig problematik, inte bara i Sverige, säger Liisa Husu, professor i genusvetenskapsforskning vid Örebro universitet.

Jämställdhetssatsningarna kritiseras för att vara kortsiktiga.

– Under mina 20 år i fältet har jag sett flera delegationer och expertgrupper ta sig an frågan, men det har inte ändrat grundproblemen

nämnvärt. Det som saknas är inte kunskap i sig nämligen, utan ett tydligt mandat att föreslå framåtsiktande reformer som i grunden gör upp med könsbundna studieval, säger Fredrik Bondestam, forskningssamordnare vid Nationella sekretariatet för genusforskning.

Ambitionen för den nytillsatta expertgruppen är att leverera långsiktiga förslag.

– Vi vill föra en kunskapsbaserad politik som gör skillnad på riktigt. Vi ska vara noggranna med att följa upp att arbetet går framåt, säger Hellmark Knutsson.

Är det verkligen mer kunskap som behövs?

– Det är viktigt för mig att få den samlad från experter, med forskningsunderlag och konkreta erfarenheter från samhället i stort.

De senaste 17 åren har jämställdheten inte förbättrats på många utbildningar i Sverige.

Fler än 8 av 10 som studerar till socionom, sjuksköterska och studievägledare är fortfarande kvinnor. Förhållandet vid data- och it-utbildningarna är omvänt, nio av tio studenter är män.

Några undantag finns: bland brandingenjörsstudenter har antalet kvinnor ökat till en tredjedel.

När alliansregeringen för fem år sedan satsade 47 miljoner kronor för att öka jämställdheten i högskolan fick Delegationen för jämställdhet i högskolan uppdraget att fördela pengarna.

Efter att högskolorna ansökt, spreds pengarna på 37 projekt inom olika områden.

Trots att de könsbundna studievalen var ett av flera prioriterade områdena kom ytterst få projekt att inledas på området, visar en rapport från Universitets och högskolerådet. (UHR)

De åtta miljoner kronor som gick till projekt för att motverka snedrekryteringen gav i flera fall inga resultat.

Alliansregeringens jämställdhetsminister Maria Arnholm (Fp) – som tillträdde posten 2013 – anser att den tidigare delegationen för jämställdhet i högskolan gjorde ett viktigt arbete.

– De fördelade projektmedel till högskolorna baserat på de jämställdhetsprojekt högskolorna ville göra. Det är klart att man kunde önska att fler hade valt att arbeta just med könsbundna val. Från vissa saknades kanske intresset men man får också väga in att snedrekryteringen är en komplex fråga.

Var det ett problem att satsningarna var frivilliga för högskolorna?

– Alla projekt handlade om jämställdhet i högskolan. Det var bra och angeläget. Det behöver göras mer när det gäller de könsstereotypa valen och det bör ingå i alla högskolors jämställdhetsuppdrag, säger Arnholm.

På uppdrag av Nordiska Ministerrådet genomförs under 2015 en nordisk kartläggning av satsningar för att få fler kvinnor att söka sig till de teknisk-naturvetenskapliga utbildningarna.

Hugo Lindqvist hugo.lindqvist@dn.se

2015-03-16

Hyresgästernas hälsa i fara

Fukt, mögel och brister i ventilationen. Miljön i lägenheterna riskerar hyresgästernas hälsa. Miljöförvaltningen riktar skarp kritik och kräver att värden rättar till missförhållandena.

Det handlar om två fastigheter i Hammarkullen, på Gropens Gård och på Bredfjällsgatan. Fastigheterna ägs och förvaltas sedan 2011 av Graflunds AB. Och det är inte första gången det riktas kritik mot hur underhållet av lägenheterna sköts. GP har tidigare berättat om det.

Miljöförvaltningens senaste inspektion av några lägenheter i husen gjordes i början av februari i år. Inspektionen visar flera brister, främst vad gäller luftkvaliteten i bostäderna, vilket är allvarligt ur hälsosynpunkt. Inte minst med tanke på att det bor många barnfamiljer här och att barn är särskilt känsliga.

Fastigheterna har bytt ägare flera gånger. Miljöförvaltningen vill undvika att de nuvarande ägarna säljer vidare husen i det skick de nu är i och har beslutat att förelägga vite om inte hyresvärden ser till att miljön i lägenheterna åtgärdas inom en viss utsatt tid, berättar miljöinspektörerna Yusra Moshtat och Viktoria Johansson.

– Fastighetsägare kan kringgå regler genom att låta bli att sköta underhållet och sälja husen vidare. Hyresgästerna har fått löften om att saker ska åtgärdas, men det har dragit ut på tiden och de har inte fått de förbättringar som krävs. När det blir nya ägare riskerar hyresgästerna att få börja sin kamp på nytt, säger Yusra Moshtat.

Sammanlagt finns 900 lägenheter i Graflunds fastigheter på Gropens Gård och Bredfjällsgatan. När miljöförvaltningens gjorde sin inspektion i februari i år gjordes stickprov i ett tiotal lägenheter. Det finns risk för att långt flera bostäder kan vara i liknande skick.

– Ingen ska behöva bo i lägenheter med dålig miljö. Och det behövs inga mirakel, det som krävs är små åtgärder och bra rutiner, säger Yusra Moshtat.

GP har läst miljöförvaltningens granskning av bostäderna. De pekar på att det är väldigt lågt eller inget alls från- och tilluftflöde i badrum, sov- eller vardagsrum i de sex olika lägenheterna de besökt på Gropens gård. Det kan utgöra risker för människors hälsa och ventilationen bör åtgärdas skyndsamt, skriver de och klargör att den uppmätta fukthalten i lägenheterna måste tas på allvar:

”Fukt kan ge upphov till tillväxt av mögelsvamp som kan bryta ner organiskt material. Mögelsvampens ämnesomsättning ger upphov till kemiska ämnen som påverkar människors hälsa negativt.”

Nu kräver miljöförvaltningen att Graflunds anlitar en oberoende konsult för att mäta luftomsättningen. Inom åtta veckor, från och med den tionde mars, måste de redogöra för vad de kommer att göra åt problemen. I annat fall utgår ett vite på 80 000 kronor.

Också i lägenheter på Bredfjällsgatan finns fuktskador och tecken på mögel. Om det inte åtgärdas inom den utsatta tiden utgår ett vite på 100 000 kronor.

”När en fuktskada upptäcks är det viktigt att snabbt avlägsna fuktpåverkat material för att förhindra mögeltillväxt och därmed exponering för de kemiska ämnena. En bostad ska ge betryggande skydd mot fukt, enligt förordningen om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd”, skriver inspektörerna i sitt beslut.

Evalis Björk evalis.bjork@gp.se

Spårvagnsolycka på Drottningtorget

En person fördes med ambulans till sjukhus efter att en spårvagn krockat med en buss på Drottningtorget.

Det var omkring kvart i sju på måndagskvällen som olyckan inträffade vid en hållplats på Drottningtorget.

Räddningstjänst och fem ambulanser kom snabbt till platsen.

Enligt SOS Alarm fördes en person med ambulans till sjukhus.

Polisen uppger för GP att det var bussföraren. Ytterligare tre personer fick lättare skador.

En kvinna satt ner i en väntkur ett par meter från bussen, omgiven av andra personer och medicinsk personal.

Senare tog en polis vittnesuppgifter från kvinnan.

Hur många som var ombord på 9:ans spårvagn och på Västtrafikbussen vid krocken är inte känt.

Men av de materiella skadorna att döma tycks vagnen, av fortfarande oklar anledning, ha kört in i bussen bakifrån på hållplatsen.

Rökutveckling uppstod, men skadorna är begränsade. Det måste dock ha blivit en rejäl och chockartad smäll för passagerarna, särskilt för dem som var långt bak i bussen.

Olycksplatsen spärrades av och Drottningtorget fylldes av blåljus från ambulanser och polisbilar. Där fanns också flera fordon från spårvägen.

Många nyfikna samlades utanför de rödgula plastbanden, och personer som stod innanför uppmanades av en trafikledare att flytta på sig.

Efter ungefär en halvtimma kom en stor bärgningsbil, lyfte upp fronten på bussen och bogserade bort den från spåret.

Olyckan ledde till stopp i trafiken på det berörda spåret.

Klockan 19.34 meddelade Västtrafik Störningsinformation att linje 3, 9, 11 och 60 återtar sina ordinarie hållplatslägen vid Centralstationen och Brunnsparken.

Det tidigare stoppet var undanröjt.

Trafikolyckan kommer att utredas av polisen och spårvägen.

Jan Höglund jan.hoglund@gp.se

Svenska fildelare krävs på miljonskadestånd

Svenska filmbolag tar nu i med hårdhandskarna mot piratkopiering på nätet. På kort tid har fildelare krävts på tiotals miljoner kronor, visar DN:s kartläggning.

Bara det senaste året har sex personer dömda för fildelningsbrott krävts på sammanlagt 49 miljoner kronor i skadestånd. Ett fall har redan avgjorts. En man i 30-årsåldern dömdes i december 2013 att betala 4,3 miljoner kronor för delning av filmen ”Beck: Levande begravd”.

Summan av den senaste tidens utdömda och krävda skadestånd landar därför på strax över 53 miljoner kronor.

DN:s genomgång av domar och stämningsansökningar visar på ett trendbrott i hur filmbolag hanterar piratkopiering på nätet.

Branschen har dragit fildelare inför rätta i många år, men de flesta som dömts har fått dagsböter eller villkorligt.

Någon enstaka gång har straffet blivit fängelse, men med undantag för den uppmärksammade rättegången mot The Pirate Bay har skadestånd varit sällsynta.

Det har gjort situationen i Sverige olik den till exempel USA, där flera fildelare har åkt på kraftiga skadestånd.

Exemplen ur den senaste tidens rättsfall är många. Flera av de dömda har inte bara piratkopierat själva utan drivit egna fildelningssajter.

Vissa domar talar därför om tusentals delade filmer, men skadeståndet räknas utifrån en eller några få titlar.

En 31-åring i Mellansverige krävs på 12,5 miljoner kronor för att ha spridit en kopia av komedin ”The Stig-Helmer Story”. i ett enskilt fall i Falu tingsrätt krävs två män på 18 miljoner kronor. I ytterligare ett antal fall uppgår kraven till åtskilliga miljoner kronor.

Vanligtvis väntar bolagen på att personerna ska fällas för brott. Först därefter lägger de till skadeståndskravet. Dessa krav ligger nu hos tingsrätterna i väntan på att tas upp.

Nivån på skadeståndskravet kan jämföras med det som utdelades för The Pirate Bay. De fyra män som fälldes för att ha drivit sajten dömdes att betala 46 miljoner kronor. Domen slogs fast när Högsta domstolen nekade till att ta upp fallet 2012.

Det står nu klart att det fick vidare konsekvenser. Argumenten i så gott som samtliga nya skadeståndskrav hänvisar till hovrättsdomen. Henrik Pontén, jurist på Rättighetsalliansen som företräder svenska filmbolag, bekräftar att den blev en utlösande faktor för processerna han nu driver.

– Den har varit oerhört viktig. Pirate Bay-domen blev brytpunkten i debatten och även brytpunkten juridiskt, säger han.

Även metoden för att räkna ut skadestånden kommer direkt från The Pirate Bay-åtalet. Den bygger på en avancerad modell, beskriven i 16 punkter.

Två delar utgör den största delen av summorna: Dels en ”hypotetisk licenskostnad”, en uträkning av vad det skulle ha kostat fildelningssaj-

ten att lägga ut filmen lagligt. Dels en beräkning av ekonomisk skada, i klartext utebliven försäljning av samma film. Den senare vilar på statistiska antaganden om hur många nedladdade filmer det går på en köpt.

Dessutom finns en punkt om ”skada på filmens anseende”, som ytterligare drar upp beloppet. ”Filmer som laddats ned illegalt från internet ses ofta på datorskärmar, mobiltelefon, Ipad eller motsvarande, vilket innebär en kvalitetsförlust”, skriver en konsult på filmbolagens uppdrag. För detta ökas kravet med 200 000 kronor per film.

Varför mindre skärmar skulle vara unikt för piratkopierad film framgår inte.

– Det är upp till domstolen att avgöra. Alla som har begärt skadestånd i en svensk domstol vet att man måste ha på fötterna, säger Henrik Pontén.

Ytterligare 50 000 kronor per verk läggs till för risken att en sekvens eller replik ur filmen lyfts ut och sätts i ett kontroversiellt sammanhang.

Linus Larsson linus.larsson@dn.se

Vårdföretag beordrade gamla att spela sjuka

”Lägg dig i sängen och låtsas vara trött, ha pyjamas på dig”. ”Låt henne spela teater, säga att hon inte kan.”

Det är två av många graverande uttalanden i förundersökningen inför den rättegång som inleds mot ett hemtjänstföretag i Södertälje.

Den flera tusen sidor långa förundersökningen, som släpptes på måndagen, innehåller mängder av avlyssnade telefonsamtal och spaningsbilder.

Åtalet mot 32 personer – hemtjänstföretagets ledning, samt ett antal assistenter och brukare, som i flera fall fått betalt för att posera som brukare trots att de egentligen har klarat sig själva – väcktes i fredags. Den 27 mars startar förhandlingarna, som väntas pågå ända till i juni 2016, i säkerhetssalarna i Stockholms tingsrätt. Rättegången väntas bli den längsta, och därmed även den dyraste, i svensk tingsrätts historia.

Misstankarna gäller bland annat att företaget ska ha lurat kommunen att bevilja hemtjänst till brukare som inte haft behov av det, och att bolaget sedan fått pengar för insatser som inte över huvud taget har utförts. Företaget ska också ha lurat till sig nystartsbidrag som täcker två tredjedelar av lönen, i flera fall för osedvanligt höga löner.

I förundersökningen finns en lång rad avlyssnade telefonsamtal mellan personer i företagets ledning, och mellan ledningen och de anställda assistenterna, som ofta varit släkt med brukarna. Där instrueras assistenter på en rad ställen rent ut att se till att de äldre brukarna spelar sjukare och mer orkeslösa än de egentligen är, så att kommunen beviljar fler timmar, eller inte drar ned på tidigare beviljad hemtjänst.

En av företagets ansvariga talar om för flera anhöriga att brukarna på inga villkor får resa sig upp och till exempel öppna ytterdörren de dagar som biståndshandläggarna väntas göra hembesök:

”Lägg dig i sängen och låtsas vara trött, ha pyjamas på dig”.

”Jag har ju instruerat dig att hon ska ligga och kan inte gå upp (...) Låt henne spela teater, säga att hon inte kan.”

”Låt henne inte röra sig. Låt henne ligga, och täcka sig själv, och säger att hon inte kan resa sig. Ifall de säger till henne: ”Upp med dig och sitt” ska hon svara: ”Jag kan inte gå upp och sätta mig”, jag har mycket ont”, och hon ska visa att hon är mycket trött, i ansiktet, i utseendet, i kläderna”.

”Min mor, jag plockade bort hennes mediciner, därför att hennes kropp kommer att värka om hon inte tar medicinen i ett par timmar. Så hon ajade sig på riktigt, hennes kropp värkte”. ”Så måste ni säga till alla: ta inte morgonmedicinen så att när de kommer, ja...”

”Om de märker att hon kan röra på sig så kommer de att dra in allting”.

På flera ställen spekulerar ledningen i hur mycket biståndshandläggarna förstår av samtalen mellan brukarna och deras assistenter. En hög chef kallar kommunens inspektörer ”jävla hundar” och ondgör sig över kränkande kontroller, och säger också på ett ställe att ”det som är bra i dag är att det inte finns tolk. Det är vi som ska tolka”.

Förundersökningen innehåller också spaningsbilder där flera av brukarna till exempel ses kratta löv på egen hand, köra bil, gå obehindrat på egen hand, bland annat på läkarbesök.

Den ovan mest citerade chefens advokat Johan Eriksson, en av landets mest eftertraktade brottmålsadvokater, framhåller att hans klient förnekar brott.

– Mer vill jag inte säga i dagsläget, säger Johan Eriksson.

Den höga chefens advokat Carl-Johan Malmberg säger också att hans klient förnekar brott i alla delar.

– Man kan tycka att vissa uttrycker sig vulgärt i de inspelade samtalen, läser man det taget ur sitt sammanhang kan man reagera på det, men där finns inga erkännande om brott från min klients sida, säger Carl-Johan Malmberg.

Tove Nandorf tove.nandorf@dn.se

2015-03-17

Ny dom för mord och styckning

Planerat mord eller ett misslyckat försök att skrämma en rival som slutade med dödligt våld och styckning? i dag kommer Göta hovrätts dom i det ovanliga målet med en 25-årig kvinna som dödat och styckat en annan kvinna. Åklagaren har krävt livstid, ett straff bara en handfull kvinnor avtjänar i dag.

Trots att 25-åringen kommit utrustad med hammare, kniv, insomningsmedicin, sömnhormon, vodka, sprutor och kanyler – och googlat på olika våldsamma handlingar – ansåg Örebro tingsrätt att åklagaren inte kunnat bevisa att mordet i Askersund i somras varit planerat. Ändå ansågs hon ha dödat med uppsåt, så kallat likgiltighetsuppsåt, och dömdes till 16 års fängelse för mord.

”Direkt uppsåt”

Åklagare Lars Duberg var missnöjd med domen och i sitt överklagande yrkade han åter på livstids fängelse för ett mord som han anser var planerat.

– Jag menar att det fanns direkt uppsåt, sade Duberg i samband med överklagandet.

25-åringen har hela tiden nekat till mord. Hennes förklaring har varit att hon kom till lägenheten för att skrämma den 22-åriga kvinnan som hade en relation med en man som även 25-åringen av och till haft en relation med.

– Men sedan gick allt över styr och ingenting blev som hon hade tänkt sig, har kvinnans förvarare Johan Eriksson sagt till TT.

Gömde kroppsdelar

Efter mordet åkte 25-åringen fram och tillbaka mellan lägenheten i Askersund och sitt hem flera gånger. Till slut fick hon med sig en såg.

Med den styckade hon kroppen och lade delarna i plastpåsar som hon gömde. Johan Eriksson har argumenterat för att 25-åringens åkande fram och tillbaka stärker hennes uppgift om att hon inte haft för avsikt att döda den andra kvinnan.

– Om man nu har en plan att ta livet av någon borde den planen också täcka vad man ska göra därefter, har Eriksson sagt till TT.

Hovrättsdomen kommer klockan elva.

/TT (GP)

Tarmbakterie dödar gamla och svaga

Västnytt rapporterar att en svårhanterlig tarmbakterie har dödat 572 svenskar under åtta år och orsakat fler utbrott än man tidigare känt till. Fler dör av Clostridium Difficile än av MRSA, den så kallade sjukhussjukan.

Tarmbakterien Clostridium Difficile har vid två tidigare tillfällen orsakat kraftiga utbrott i Sverige med flera döda. Men, enligt **Västnytt**, kan de dödliga utbrotten vara betydligt fler.

Bakterien finns i hundratals varianter och under senare år har allt aggressivare former tagit sig in till Sverige.

Västnytt har gjort sökningar i Socialstyrelsens dödsorsaksregister och fått fram ett mönster. Under olika år, i olika län, sker det plötsliga ökningar av hur många som dör av Clostridium Difficile, och hur många gånger sjukvården tvingas behandla patienter som drabbats.

I Västra Götaland hade man under flera år sex till sju dödsfall per år. Men under 2010 dog plötsligt elva personer, för att året efter minska igen.

Sjukhuset kan inte själva analysera Clostridium Difficile för att snabbt se om det pågår smittspridningar på avdelningarna.

Ingegerd Adlerberth, enhetsöverläkare på klinisk mikrobiologi på Sahlgrenska universitetssjukhus, säger till Västnytt att hon tror att det kommer att finnas ett ökat behov av djupare analyser av tarmbakterier för att minska risken för smittspridning.

I dag måste Sahlgrenska skicka proverna till Örebro där de testas och sedan skickas tillbaka. Något som tar sju till tio dagar. Med en egen kontroll skulle de kunna få provsvar mycket snabbare.

– Problemet med Clostridium Difficile är att det är en bakterie som är svår att hantera. Spektrumet kan vara väldigt enkla fall med diarréer,

men också fall som ger väldigt svåra infektioner med dödsfall som följd, säger Ingegerd Adlerberth till Västnytt.

Varför fall av Clostridium Difficilede plötsligt ökar finns det inga entydiga svar på. Det kan röra sig om ändrad diagnostik, ökat antal patienter eller rena smittspridningar på sjukhus.

– Det kan vara tillfälliga brister i rutiner, eller ansträngd situation med mycket patientförflyttningar, sånt påverkar vårdrutiner väldigt mycket. Då kan man få smittspridning som är lokal under en tid och som visar sig i de här siffrorna, säger Torbjörn Norén, infektionsläkare på Örebro universitetssjukhus och expert på Clostridium Difficile, till Västnytt.

Torbjörn Norén är kritisk till hur övervakningen och insamlandet av information om tarmbakterien fungerar i dag. Enligt honom innehåller dagens kontroll inte de detaljerade uppgifter som behövs. På många håll saknas lokal registrering av Clostridium Difficile-smitta.

Folkhälsomyndigheten, som ansvarar för den nationella övervakningen, anser att Socialstyrelsens siffror är svårtolkade utan att ha djupare data om hur och när patienterna som avlidit fått tarmbakterien, och att stora svängningar av antalet döda kan ske på grund av att antalet är så lågt från början. Totalt dör mellan 70–80 svenskar varje år.

Clostridium Difficile drabbar framför allt äldre och svaga patienter som genomgått en antibiotikabehandling som slagit ut tarmens försvar.

Gunilla Grahn-Hinnfors gunilla.grahn-hinnfors@gp.se

Hamster fick avlivas efter veterinärkast

Hamstern bet veterinären – som reagerade genom att slänga i väg gnagaren. Djuret skadades så illa att det måste avlivas. Nu anmäls praktikern till Ansvarsnämnden.

I mitten av oktober förra året fick Länsstyrelsen i Skåne in en anonym anmälan om bristande hantering av två hamstrar.

Den ena hamstern ska ha kommit in för undersökning av en böld. När veterinären undersökte djuret bet det honom. Veterinären slängde då i väg gnagaren, som skadades så allvarligt att den fick avlivas av en annan veterinär dagen därpå.

Den andra gnagaren fördes in för avlivning och tappades under behandling.

Länsstyrelsen anmäler nu veterinären till Ansvarsnämnden för djurens hälso- och sjukvård för bristande journalföring. Myndigheten anser även att det finns oklarheter kring om djuren har hanterats korrekt under behandlingen. Det finns också oklarheter om den hamster som kastades i väg fick adekvat vård efter händelsen.

Veterinären hävdar att orsaken till de bristfälliga anteckningarna är att han blev skadad i samband med behandlingstillfället, står det i anmälan.

DN har sökt veterinären, som inte vill uttala sig om ärendet.

Marit Sundberg marit.sundberg@dn.se

Vakterna ännu inte hörda i misstänkta Malmömisshandeln

Det har gått över en månad sedan en ung pojke brottades ned av en ordningsvakt på Malmö centralstation. Men polisen har ännu inte förhört de misshandelsmisstänkta vakterna. ”Högst otillfredsställande”, säger professor Madeleine Leijonhufvud.

Händelsen inträffade den 6 februari och filmades av både vittnen och övervakningskameror. Rörliga bilder visar hur ordningsvakten trycker ned pojken och det ser även ut som att han dunkar huvudet mot golvet. I nuläget är två ordningsvakter misstänkta för misshandel.

Pojken uppges befinna sig i Danmark. I fredags hördes han av polis i Köpenhamnsområdet. Den äldre pojken som närvarande vid den misstänkta misshandeln – och som är i sällskap med den yngre pojken – ville dock inte låta sig förhöras.

– Det var ett ganska långt förhör. Jag satt med på det. Utifrån sin ålder gjorde pojken ett gott intryck och redogjorde för händelseförloppet på ett adekvat sätt, säger åklagare Ulf Hansson.

De misstänkta ordningsvakterna har ännu inte hörts eftersom åklagaren har velat vänta tills pojkarna är hörda. Och i dagsläget är det oklart om vakterna alls kommer att förhöras. I veckan ska åklagaren ha ett möte med polisen och sammanställa bevisningen, därefter ska han ta ställning till om ska lägga ned eller gå vidare med utredningen.

Ulf Hansson vill inte säga om bevisningen har stärkts efter förhöret med pojken. Han känner inte till om några skador har dokumenterats eller hur pojkens situation ser ut i övrigt.

– Jag har fått uppfattningen pojkarna sökt asyl i Danmark, men har inget belägg för det.

Pojkarna har tidigare sagts vara nio respektive tolv år gamla, men åklagaren säger att åldrarna inte är fastställda.

Madeleine Leijonhufvud, professor i straffrätt vid Stockholms universitet, anser att det är högst otillfredsställande att förhören har dragit ut på tiden.

– För en person som är utsatt för brott är det inte okej att det dröjer så lång tid. Systemet blir sämre om det får gå så lång tid innan man hör inblandade efter en händelse. Minnet blir inte blir bättre och desto mildare ser man på gärningen i domstol, säger hon.

Madeleine Leijonhufvud menar att det visserligen är högst rimligt att utredarna prioriterar de allvarligaste brotten.

– Men det går långa tider i brott som enligt min och många andras uppfattning också är väldigt allvarliga.

Hon anser att åklagaren mycket väl kunde ha hört vakterna innan pojken.

– Ja, det kan inte vara så att han inte har kunnat höra vakterna dessförinnan. Han har också vetat att det kan innebära att förhören med vakterna kommer att dröja.

Är det rimligt att vakterna kanske inte kommer att höras över huvudtaget om ärendet läggs ned?

– Rimligt kan man fråga sig, det beror naturligtvis på vilka uppgifter som åklagaren har fått av pojken och vittnen. Han kan anse att det inte finns tillräcklig bevisning och då ska han inte lägga ned mer tid.

Förre överåklagaren Sven-Erik Alhem säger att det är upp till åklagaren att bedöma om vakterna ska höras eller inte, men personligen hade han sannolikt fattat det beslutet.

– Med tanke på det jag känner till just nu hade jag själv velat ha fullständiga förhör med alla inblandade. Det är bra om utredningsunderlaget är så fullständigt som möjligt och där är förhör en viktig komponent. Men jag har inte lika stor inblick i ärendet som åklagaren.

Marit Sundberg marit.sundberg@dn.se

2015-03-18

Revisorer kritiska mot trafikkontoret

Stadsrevisionen riktar allvarlig kritik mot ekonomi- och projektstyrningen inom trafikkontoret i Göteborg. Rutinerna är bristfälliga och projekten blir dyrare än beräknat.

Enligt den granskning som Stadsrevisionen låtit konsultföretaget HiQ utföra har det uppstått stora skillnader mellan budget och utfall i tre investeringsprojekt som skärskådats.

Rutinerna för och projektstyrningen och ekonomisk uppföljning av projekt är bristfälliga.

Det finns ett behov av ökad kunskapsöverföring mellan projektledare när verksamheten expanderar.

De tre investeringsprojekten HiQ granskade blev 55–100 procent dyrare än beräknat.

Ombyggnaden av Heden skulle kosta fem miljoner kronor men den slutliga kostnaden blev 10 Mkr.

Byggandet av triangelspår i Munkebäckslänken och nytt signalsystem beräknades kosta 60 miljoner kronor men prognosen är nu en slutlig kostnad på 93 Mkr.

Byggandet av tillfälligt spårvägsspår i Gamlestaden skulle kosta 90 miljoner kronor men .prognosen är nu en slutlig kostnad på 150 Mkr.

Den samlade bedömningen är att styrningen av investerings- och underhållsprojekt inte är tillräckligt väl utvecklad.

”De brister som framkommit i samband med granskningen måste åtgärdas”, skriver HiQ i sin rapport till Stadsrevisionen.

Johan Nyhus (S), ordförande i trafiknämnden, är inte överraskad.

– Vi var medvetna om bristerna och har arbetat för att åtgärda dem, säger han. När Stefan Eglinger blev trafikdirektör för ett år sedan fick han uppdraget att ta hand om bristerna och organisera om kontoret.

Omorganisationen äger rum 1 april i år. Då skapas bland annat en helt ny projektorganisation.

Enligt Nyhus finns olika anledningar till att projekten blivit dyrare än beräknat.

– i Gamlestaden beror överskridandet på kostnader för arkeologiska undersökningar, säger han. Länsstyrelsen krävde att de skulle utföras, de bedrevs på löpande räkning och de blev oerhört dyra.

Trafikkontoret har inlett samtal med länsstyrelsen för att minska kostnaderna för arkeologiska undersökningar.

– i Munkebäck blev spårarbeten och signalprojektering dyrare än kontoret räknat med, det var länge sedan liknande arbeten utfördes och kostnaderna blev höga, Vändslingan vid Nymånegatan som byggdes senare höll budget.

På Heden grenomfördes kompletterande arbeten efter önskemål från Park- och naturförvaltningen som ökade kostnaderna. Dessa betalades av Park och Natur.

Ulf Nyström ulf.nystrom@gp.se

Fem timmars väntan på polis efter inbrott

En familj i Tuve slog larm om inbrott i radhuset. Efter fem timmar hade fortfarande ingen polispatrull kommit på onsdagskvällen.

– **Det är bedrövligt, säger dottern Sofia.**

Sofia berättar att när hennes mamma kom hem från jobbet på onsdagseftermiddagen upptäckte hon att det hade varit inbrott i radhuset i Tuve. Ett fönster på framsidan var uppbrutet.

– När mamma gick in såg hon att även bakdörren var uppbruten. Då ringde hon direkt till pappa och därefter till polisen.

Först ringde hon larmnumret, men då det inte var ett pågående brott hänvisades hon till ett nummer, där det var femton minuters telefonkö.

Det var början på en lång och oviss väntan i det kaos som inbrottstjuven eller -tjuvarna, åstadkommit.

– De har dragit ut sladdar och haft väldigt bråttom, det kan man se. De har lämnat kvar datorer men det är oklart om de fått något med sig. Mina föräldrar har inte vågat städa upp hemma eftersom de vill att polisen ska kunna göra en korrekt polisrapport.

Sofia beskriver hemmet som en enda röra med krossade krukor och kullvälta möbler.

Vid 19.30-tiden meddelade polisen familjen att en patrull skulle komma, men att det för närvarande inte fanns några att skicka.

Strax före klockan 21 på kvällen har fem timmar gått utan att polisen dykt upp.

– Det är bedrövligt dåligt. Hur kan det vara möjligt att polisen inte har bilar nog att skicka, undrar Sofia.

Polisens presstalesperson Jenny Widén beklagar den långa väntetiden.

– Det klart att det blir jobbigt, säger hon vid 21-tiden på onsdagskvällen.

Inbrottet i Tuve är registrerat hos polisen klockan 15.52.

– Målsägaren är informerad om att patrullen kan dröja, men för en liten stund sedan beordrades en patrull dit, så några poliser är på väg till Tuve.

Är den här typen av brott prioriterade hos er?

– Bostadsinbrott är prioriterat på så sätt att vi åker till brottsplatsen med poliser och tar upp en anmälan och ser om det finns några spår att säkra. Men om det inte finns någon gärningsman kvar på platsen åker vi när vi har möjlighet. Vi har inte fler bilar och patruller än vad vi har. Och det är mycket att göra.

Är det vanligt att brottsoffer får vänta så här länge på polisen?

– Jag skulle inte säga att det är vanligt, men jag vågar inte spekulera i hur lång tid det tar. Pågående brott prioriteras naturligtvis först, men vi åker alltid ut vid inbrott i bostad för att säkra spår.

Jan Höglund jan.hoglund@gp.se

Styckmörderskan i Askersund får livstids fängelse

Hovrätten skärper straffet för den 25-åriga kvinna i Askersund som dödade och styckade en 22-årig kärleksrival i somras.

Trots att 25-åringen hade förberett sig med hammare, kniv och sprutor med bland annat sömnmedel, hade hon inte för avsikt att döda sin rival. Syftet var att skada och skrämma henne – den förklaringen accepterade tingsrätten i domen i december.

Åklagaren hade yrkat på livstids fängelse, men tingsrätten gav 25-åringen 16 år för mord med likgiltighetsuppsåt.

Bakgrunden var ett svartsjukedrama. 25-åringen åkte till sin förre pojkväns lägenhet, där 22-åringen övernattat, och överrumplade henne först med hammarslag i trappuppgången.

Enligt psykiatrisk expertis som undersökt 25-åringen har hon ibland svårt att förstå konsekvenserna av det hon gör. Själv förklarade hon att hade ställt in sig på att offret skulle svimma. Men när hon inte gjorde det, utan skrek och levde om, fick 25-åringen panik.

Även om syftet inte varit att rivalen skulle dö, borde 25-åringen ha förstått – när allting spårade ur – att det hon gjorde skulle leda till att rivalen dog, menade tingsrätten.

25-åringen lämnade till exempel offret under misshandeln, och gick efter en bättre kniv.

Eftersom det blev en utdragen process måste 25-åringen ha insett vad hon höll på med, och hon var därmed likgiltig inför att rivalen skulle dö, resonerade tingsrätten.

Åklagaren, som yrkat på livstids fängelse för överlagt mord, överklagade domen till hovrätten. Även försvaret överklagade domen, eftersom man ansåg att kvinnan bara borde ha dömts för misshandel, samt för att ha styckat kroppen

Göta hovrätt gick på onsdagen på åklagarens sida och skärpte straffet till livstids fängelse. Hovrätten underkänner helt resonemanget om att det inte varit uppsåtligt dödande:

”Hovrätten anser att gärningsmannens faktiska handlande före, under och efter händelsen visar att hon dödade offret med direkt uppsåt (avsiktsuppsåt) och att dödandet var planerat. Gärningsmannen ville att hovrätten skulle frikänna henne från ansvar för mord och endast döma henne för misshandel och brott mot griftefriden. Hovrätten godtar dock inte gärningsmannens uppgifter om att hon inte förstod att offret kunde dö när hon slog med hammaren och högg med kniven. Vidare anser hovrätten att gärningsmannens skymfliga behandling av det döda offret ska ses som en del av mordet” skriver hovrätten i ett pressmeddelande.

Inte heller det som kommit fram om 25-åringens psykiska läggning påverkar påföljden, enligt hovrätten.

Tingsrättens dom i den del som gäller skadeståndet står fast, vilket betyder att 25-åringen ska betala drygt 284 000 plus ränta till den mördade 22-åringens närstående.

Juan Flores juan.flores@dn.se

Man dog vid utvisning på Arlanda

STOCKHOLM. EN **man avled på tisdagen i samband med att han skulle utvisas från Sverige.**

Vid ombordstigningen på flygplanet uppstod tumult, mannen vill inte sitta i sin stol och kort därefter förlorade han medvetandet.

Utvisningen i tisdags ska ha gått lugnt till fram till att de kommit ombord flygplanet, ett passagerarplan från Turkish Airlines på väg till Istanbul. När mannen skulle sättas i en flygstol uppstod tumult, enligt Johan Mellbring, chef på Kriminalvårdens transportenhet.

– Han ville prata med kaptenen och inte sitta still, säger han.

Då ska kabinpersonalen ha blivit orolig för att genomföra flygningen med mannen ombord, och framfört detta till Kriminalvården, enligt Gisle Dueland, marknadschef för Turkish Airlines i Stockholm.

– Kriminalvården bokar även platserna närmast den som ska transporteras. Men det är klart att det ändå är ganska intimt i en flygkabin. Det är inte så lustigt för de som sitter närmast och uppfattar vad som håller på att hända, säger Gisle Dueland.

– Kriminalvården instruerade oss att öppna bakdörren och passageraren assisterades ut.

Mannen tappade medvetandet under ingripandet och fördes till Karolinska sjukhuset. Han konstaterades avliden på plats.

– Vi vill inte gå ut med uppgifter kring mannens identitet då hans anhöriga inte har underrättats ännu, säger Johan Mellbring.

Enligt Turkish Airlines skulle mannen föras vidare till ett tredje land.

Förutom Kriminalvårdens personal närvarade en polis vid händelsen. En förundersökning gällande tjänstefel har inletts men kan komma att ändras till vållande till annans död, enligt Lena Kastlund, chefsåklagare vid särskilda åklagarkammaren, som har hand om internutredningar. Ingen är dock misstänkt för brott.

Redan under tisdagen genomfördes förhör med de inblandade, men polisen vill gärna komma i kontakt med passagerare eller flygplatspersonal och har begärt ut passagerarlistor.

– Med hänsyn till utredningen vill jag inte säga något om vad de inblandade har för uppfattning. De är inte delgivna misstanke om brott och då är det inte fråga om att förneka eller erkänna utan berätta om händelseförloppet rent allmänt, säger Lena Kastlund.

Hon säger sig ha fått en ganska klar bild av det inträffade, men att mycket hänger på obduktionsresultatet.

– Det visar dödsorsaken. Men det kan dröja flera veckor innan det är klart eftersom man också gör analyser av blodet.

Mannen ska dock inte haft några kända åkommor.

– Vi har ingen information om att det skulle ha funnits en sjukdomsbild, men det utesluter inte att så kan ha varit fallet, säger Uno Johansson.

Enligt Gisle Dueland finns det en svår balansgång när det kommer till den här typen av transporter.

– Vi har ett ansvar åt båda hållen, att se till att det inte sker i för stor omfattning av hänsyn till våra passagerare men samtidigt tillmötesgå de krav som myndigheterna försöker ställa på oss, eftersom vi är beroende av ett positivt myndighetssamarbete.

– Men vi accepterar inte transporter i det omfånget som det finns behov av. Vi säger oftare nej än ja.

Marijana Dragic marijana.dragic@dn.se, **Adam Lundberg** adam.lundberg@dn.se

Index

A

anaphoric definite 38
anchor 57
antecedent 11, 24, 25, 38, 42, 45, 46, 51, 52, 56, 58, 61, 102
artikel 10, 11, 19, 21, 22, 29, 39, 42, 49, 54, 58, 63, 77, 83, 85, 88, 89, 92, 109, 124, 126, 130, 132, 134, 136, 137, 138, 144, 145, 146, 149, 156, 157, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 169, 171, 173, 175, 179, 180, 181, 187, 193, 195, 198, 205, 215, 224, 230, 231, 234, 236, 252, 257, 258, 259, 265, 269, 270, 282, 283, 284, 289, 293, 300, 305, 370
stark artikel 54
svag artikel 54
artikelbruk 5, 10, 11, 19, 49, 54, 124, 125, 126, 127, 130, 131, 132, 135, 138, 140, 141, 142, 143, 145, 149, 161, 166, 167, 179, 180, 181, 193, 294, 300, 307, 319
associationsschema 303, 308
attribution 67, 227, 308

B

bestämdhet 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 21, 22, 26, 39, 46, 47, 48, 49, 52, 54, 79, 80, 85, 87, 99, 107, 123, 124, 131, 132, 133, 134, 139, 143, 144, 167, 168, 169, 170, 171, 173, 210, 283, 284, 299, 300, 311, 312, 313, 316
    anaforisk bestämdhet 46, 167, 300
    bestämdhetssuffix 11, 84, 133, 134, 135, 136, 137, 140, 141, 146, 147
    deiktisk bestämdhet 47, 168, 169
    implicit bestämdhet 47
bridging 5, 46, 53, 55, 58, 60, 62, 63, 64, 74, 75, 76, 202, 227, 237, 265, 266, 272, 305, 306, 329

D

definite 28, 29, 36, 39, 40, 41, 42, 46, 55, 56, 131, 318
    anaphoric definite 38, 42
definit nominalfras 57, 93, 97, 98, 99, 101, 225, 283, 284
determinedness 22
direct reference 59

E

existence 19, 29, 108

F

familiarity 5, 19, 20, 21, 26, 29, 30, 31, 33, 329
    assumed familiarity 5, 29, 30, 31, 33, 329
formbildning 133, 134, 141, 173, 300, 302
formval 57, 133, 263, 303
functional concepts 35, 36

G

Gemensam europeisk referensram för språk 15, 311, 317

H

helfraser 115, 131, 312

helfrasinlärning 115
helsekvens 263
homeomeri 65, 223

I

identifiability 19, 21, 29
identifikationsram 95
inalienable possession 189, 192, 226
inclusiveness 19, 20, 28, 29
indirekt anafor 3, 7, 11, 12, 13, 14, 17, 18, 48, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 64, 65, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 77, 81, 97, 98, 139, 140, 175, 190, 191, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 200, 201, 202, 203, 205, 206, 207, 209, 210, 211, 214, 215, 222, 223, 224, 227, 228, 232, 234, 235, 240, 252, 253, 255, 258, 259, 261, 262, 263, 264, 266, 268, 269, 270, 271, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 287, 289, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 299, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313
    indirekt anaforiska uttryck 11
    indirekt anaforiskt bruk 185, 186, 188, 195, 198, 199, 202, 206, 278, 283, 284, 305, 307
    inferentiella indirekta anaforer 65, 72, 73, 203, 211, 235, 252, 263, 270, 277, 283, 284, 295, 303, 305, 309
    lexikaliska/tematiska semantiska indirekta anaforer 65
    meronymiska semantiska indirekta anaforer 65, 223, 228
    schemabaserade konceptuella indirekta anaforer 65, 70, 72, 214, 239, 303
inferrable 32, 33, 34, 79, 80
inlärarspråk 13, 14, 107, 108, 114, 115, 120, 299, 306, 331
inlärningsgång 120, 306
interimspråk 108, 114
interimspråksteori 114, 120

K

konceptuellt schema 70, 72, 191, 196, 199, 200, 203, 209, 214, 266, 267, 269, 272, 276, 290, 292, 303, 305, 308
kontext 19, 111, 131, 197, 227, 236, 252, 280, 304, 312
koreferens 24, 52, 53, 66, 204

L

lexikaliserade uttryck 252
location theory 5, 20, 23, 28, 56, 328
läromedel 6, 15, 149, 150, 151, 154, 158, 159, 169, 299, 300, 311
läromedelsanalys 6, 13, 150, 171

M

meronym 43
    meronymiska relationer 54, 67, 171, 278, 292, 293, 303, 304, 306, 307, 308, 309, 312

N

nominalfrasutveckling 13, 15, 135, 137, 145, 154, 173, 300

O

omnämnande 26
    andra omnämnandet 11, 149
    första omnämnandet 11, 48

P

possessivuttryck 48, 49, 181, 283, 284, 288
processbarhetsteori 120, 140, 142

R

reference 317, 318, 321
direct reference 59
indirect reference 60, 61, 65, 69, 330
indirect reference by association 60, 65, 330
indirect reference by characterization 61
referent 19, 20, 21, 26, 28, 29, 31, 32, 36, 39, 41, 42, 56, 57, 58, 74, 75, 78, 94, 96, 97, 98, 101, 105, 125, 126, 127, 144, 163, 181, 186, 187, 252, 329
referentialitet 94

S

separerbarhet 65, 223
species 9, 10, 11, 12, 13, 15, 19, 22, 23, 48, 81, 83, 84, 86, 94, 105, 106, 122, 131, 133, 135, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 145, 147, 149, 150, 161, 167, 171, 172, 173, 222, 299, 313, 319
speciesfel 6, 87, 141, 145, 146
speciesystem 10, 89, 143
specificity 187
språkinlärning 12, 107, 108, 111, 115, 153, 306, 321
andraspråksinlärning 81, 106, 107, 109, 114, 116, 123
förstaspråksinlärning 123
främmandespråksinlärning 15, 124
stereotyp 68, 191, 226
faktastereotyp 191, 309
objektstereotyp 228, 309
svårighetshierarki 12, 14, 136, 141, 142, 299, 306, 308

T

tillhörande 105, 112, 189, 192, 197, 201, 206, 207, 261, 271, 280, 285, 290, 301, 302, 304, 308, 310, 312
trigger 5, 14, 24, 27, 40, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 66, 68, 69, 70, 71, 74, 78, 186, 191, 194, 201, 202, 207, 209, 211, 223, 227, 234, 235, 237, 238, 262, 263, 264, 268, 269, 280, 283, 284, 299, 303, 310, 329

U

undervisningsordning 161
uppställning av läroinnehåll 151, 152
den koncentriska modellen 152
den linjära modellen 151
den linjärt koncentriska modellen 152
use of the definite article 28
anaphoric use 24, 25, 32, 36, 39, 42, 43, 50, 55, 275, 328, 329
associative anaphoric use 25, 32, 36, 43, 50, 55, 275, 329
first-mention use 48
situation use 25, 26, 32, 36, 37, 43, 50, 56, 58
structural use 50, 51
textual use 50, 51
utvecklingssekvens 117, 299, 310, 312

V

variabilitet 110, 116, 124
verbtematiska roller 252, 307

Ä

ägande 67, 75, 189, 192, 201, 206, 207, 237, 261, 285, 287, 292, 302, 304, 308, 310, 312

Ö

övergeneralisering 111, 255, 279, 293, 294, 302

Natalia Kołaczek är filosofie doktor i språkvetenskap vid Adam Mickiewicz-universitetet i Poznań. Hon arbetar som universitetslektor på Institutionen för skandinavistik och är verksam som litterär översättare från svenska. Hennes forskningsområden är främmandespråksinlärning, med fokus på grammatisk utveckling, och språkundervisning. Hon är dessutom intresserad av svensk ordbildning, i synnerhet av så kallade nyord.

Denna bok ägnas åt den grammatiska kategorin av bestämdhet och indirekta anaforer som analyseras ur främmandespråksperspektiv i polska studenters inlärarsvenska. Implicit bestämdhet framstår som en tämligen svår kategori för inlärarna och är ofta marginaliserad i undervisningen. Indirekta anaforer ter sig dessutom vara en mycket nyanserad kategori, vilket innebär att vissa typer av bruk är lättare för språkinlärare än andra. Att granska indirekta anaforer med språkinlärning som utgångspunkt är ett nytt perspektiv som kan hjälpa till att fylla i forskningsluckan mellan undersökningar kring utveckling av korrekt bruk av definita och indefinita nominalfraser hos språkinlärare och studier kring anaforers tolkningsprocesser.

ISBN 978-83-66666-79-5

DOI 10.48226/dwnuam.978-83-66666-79-5_2021.12